

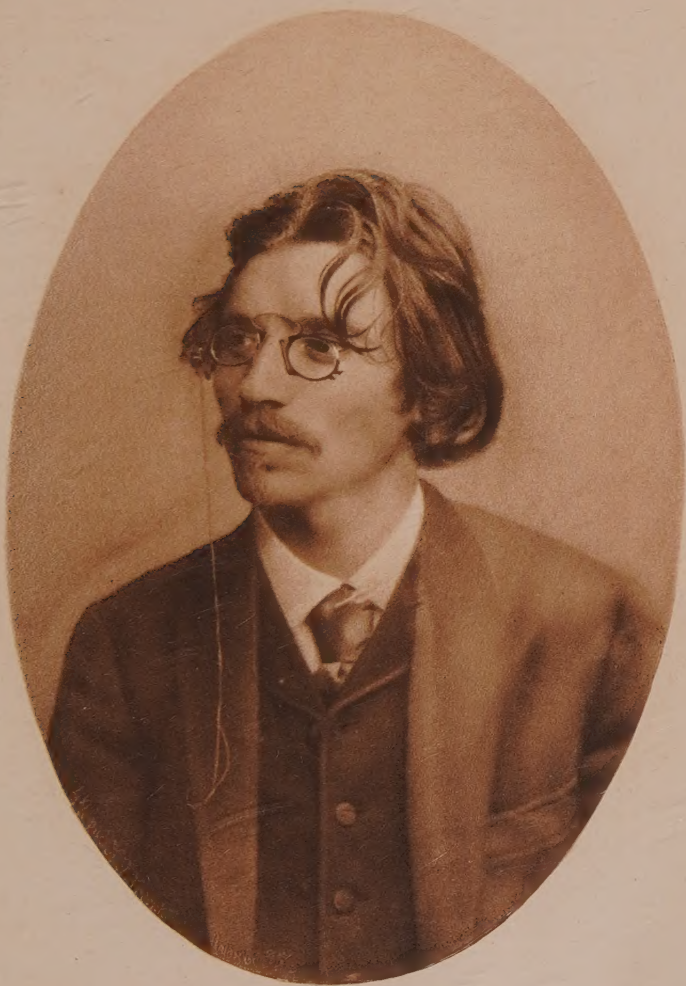
אלע ווערק פון שלום-עליכם

נאנץ מביה דער מילכינער

אלע זוערק פון שלום-עליכם

נאנץ מביה דער מלכיןער

שלום-עליכם פאלקספאנד אויסגאבע — ניו יארק, 1918

שלום-עליכם אין יאָהר 1895.

גאנץ טביה דער מילכיגער

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

א י נ ה א ל ט

9	קטנתי
15	דאָס גרויסע געווינס
43	אַ בוידעם
67	היונמיגע קינדער
95	האָדעל
121	חנה
143	שפּרינגע
167	מביה פאָהרמ קיון ארץ־ישראל
199	לדלד
223	וחלקלקות

קטנתי

א בריוועל פון טביח דעם מילכיגען צום מחבר.

נעשריבען אין יאָהר 1895.

קטנתי

(א בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר).

ל כ ב ו ד צו מיין געליעבטען טהייערען פריינד רב שלום-עליכם, גאט זאל אייד געבען געזונט און פרנסה מיט אייער ווייב און קינדער, איהר זאלט האבען גרויס נחת וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען, אמן סלה!

קטנתי! — באדארף איך אייד זאגען מיט'ן לשון, וואס יעקב אבינו האט געזאגט אין דער סדרה „וישלח“, בשעת ער האט זיך געלאזט געהן קעגען עשו'ן, להבדיל... נאר טאמער איז דאס אפשר ניט אזוי גלייך, בעט איך אייד, פאני שלום-עליכם, איהר זאלט אויף מיר קיין פאראיבעל נישט האבען, איך בין א פראסטער חיזוקיים, איהר ווייסט אוראי מעהר פון מיר — וואס איז דא וואס צו רעדען? אין א דארף, משטיינס געזאגט, מע ווערד פארגרעבט, ווער האט צייט אריינקוקען אין א ספר, צי אפלערנען א פרשה חומש מיט רש"י, צי וואס? א שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאהרען זיך צענויף די יעהופעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאטשעס, קאן מען זיך באגעגענען א מאל מיט איין איידעלען מענטשען, הארכען א גוט ווארט. איהר מעגט מיר גלויבען, אז איך דערמאן מיר אז יענע טעג, ווען איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואלד, אויסגעהערט מיינע נארישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאל פארדיענען מי יודע וויפיעל! איך ווייס ניט מיט וואס איך האב ביי אייד אזוי נושא חן געווען, איהר זאלט זיך אפגעבען מיט אזא קליין מענטשעל, ווי איך, מיר שרייבען בריוולעד גאָר.

פארלאז איד מיר שוין אויף אייער איידעלען באראקטער, אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופעץ פון מיינעטוועגען אלסדינג, עס זאל מיר פונ'ם ביכעל עפים ארויס א שטיקעל טובה צו מיין פרנסה. איד באדארף טאקי, כלעבען, איצטערט נויטיג האבען: איד רעכען, אם ירצה השם, אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א טאכטער; און אז גאט וועט שענקען, ווי זאגט איהר, דאס לעבען, איז אפשר טאקי צוויי מיט א מאל... דערווייל זייט מיר געזונט און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייד פונ'ם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

ט ב י ה.

יא, עיקר שכחתי! אז דאס ביכעל וועט פארטיג ווערען, און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפים געלט, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין א נ א ט ע ו ו ק ע, אויפ'ן שוחט'ס נאמען. איד האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהר-צייט: איין מאל אסיען-צייט, פאר „פאקראווע“, און דאס אנדערע מאל ארום „נאווע-גאד“, — בין איד, הייסט דאס, דעמאלט א שטאדט-איד. און ווייטער, גלאט אזוי בריוולעד קאנט איהר שיקען צו מיר גלייך קיין בויבעריק, אויף מיין נאמען, בזה הלשון: פערעדאט גאספאדינו טעוועליו מאלאטשנאהא יעווריו.

און לא-כל-שכן ארויסשטעלען מיין נאָמען אין אַ בוך, מאַכען פון מיר אַ גאַנצען שלש-סעודות, גלייך ווי איד וואָלט דאָ געווען מי יודע ווער, — מעג איד דאָד אַודאי זאָגען: ק ט נ ת י I... אמת, איד בין אייד טאַקי אַ גוטער פריינד, לאָז מיר גאָט העלפֿען אַ הונדערט-חלק, וואָס איד ווינש אייד I איהר האָט, דאַכט זיך, גוט געזעהען, ווי אַזוי איד האָב אייד געדיענט נאָך אין די גוטע יאָהרען, בשעת איהר זענט נאָך געזעסען אויף דער גרויסער דאָטשע, — געדענקט איהר? — האָב איד אייד געקויפט אַ בהמה פאַר אַ פּופֿ ציגער, אין זי געווען אַ מציאָה פון אַ גנב פינף און פּופֿציג. אי, זי איז אויפֿן דריטען טאָג גע'פּגראָט? בין איד ניט שולדיג: למאי די אַנדערע בהמה, וואָס איד האָב אייד געגעבען, איז אויך גע'פּגראָט?... איהר ווייסט אַליין גאַנץ גוט, ווי אַזוי דאָס האָט מיר געקערענט; איד בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אַהן אַ קאַפּ! איד ווייס? דאַכט זיך, פּונ'ם שענסטען און פּונ'ם בעסטען, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפֿען און אייד אויך, אם ירצה השם, אויפֿן נייעם יאָהר, עס זאָל זיין, ווי זאָגט איהר, חדש ימינו כּכדס... און מיר זאָל גאָט העלפֿען אין מיין פרנסה, איד זאָל זיין געזונט מיט מיין פערדעל, להבדיל, און מיינע בהמות זאָלען זיך מעלֿקען אַזוי פיעל, אַז איד זאָל אייד קאַנען דיענען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז און פוטער על צד היותר טוב, אייד און אַלע יעהופּעצער נגידים, גאָט זאָל זיי געבען הצלחה און פרנסה און אַלדאָס גוטס מיט גרויס נחת. און אייד פאַר אייער טרחה, וואָס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען, און פאַר דעם כבוד, וואָס איהר טהוט מיר אַן דורך אייער ביכעל, זאָג איד אייד נאָך אַ מאָל: ק ט נ ת י I פאַר וואָס קומט מיר אַזאַ שטריימעל, אַז אַ וועלט מיט מענטשען זאָלען פלוצים געוואָהרע ווערען, אַז אויף יענער זייט בויבעריק, ניט ווייט פון אַנאָטעווקע, געפינט זיך אַ איד, וואָס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל ב י ג ע ר? נאָר מסתמא ווייסט איהר דאָד וואָס איהר טהוט, קיין שכל באַדאַרף איד אייד ניט לערנען, און ווי אַזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אַליין, און ווייטער מיט'ן איבעריגען דאָרטען

דאָס גרויסע געוויננס

אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אזוי מביה דער מילכיגער,
אַ איד אין אַרעמאָן, אַ ממופל מיט קינדער, איז
פלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה-
'ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס בעשריבען
אין אַ ביכעל. — דערצעהלט פון מביה'ן אליון און
איבערגעגעבען וואָרט ביי וואָרט.

געשריבען אין יאהר 1895.

דאס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,

מאשפות ירים אביון :

ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אַרעמאָן,

פונ'ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון.

(תהלים קי"ג, ז).

— אז ס'איז באשערט דאס גרויסע געווינס, הערט איהר, פאני
שלום-עליכם, קומט דאס גלייך אין שטוב אריין, ווי זאגט איהר :
ל מ נ צ ח ע ל ה ג ת י ת — אז סע געהט לויפט עס ; ס'איז
גאר נישטא דערביי קיין שכל מיט קיין בריה'שאפטען. און טאמער
חלילה פארקעהרט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט
אייד העלפען, ווי דער פאר-א-יאהריגער שניי, ווי זאגט איהר :
א י ז ח כ מ ה ו א י ז ע צ ה נ ג ד א ש ל ע כ ט פ ע ר ד .
א מענטש הארעוועט, ווערד אויסגעריסען, האטש נעם לעג זיד,
שונאי ציון, און שטארב ! פלוצים, מע ווייסט ניט פון וואס און
פון וואנען — עס פערדעלט פון אלע זייטען, ווי אין פסוק שטעהט
געשריבען : ר ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ס ;
פארטייטשען באדארף איך אייד ניט, נאר דער פשט דערפון איז
אזוי, אז א איד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאגט זיד נאך
אין אדער, טאר ער נישט פארלירען דעם בטחון. איד האב דאס
ארויסגעזעהען פון זיד אליין טאקי, ווי אזוי דער אויבערשטער
האט מיט מיר געפיהרט, מיט מיינ איצטיגער פרנסה : ווארום
ווי קום איד גאר פארקויפען קען און פוטער אין מיטען דרינען.

יעהופעץ, מע רעדט זיך דורך א ביסעל מיט א מענטשען, פיהלט מען, אז מען איז אויך עפּים א שטיקעל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאגט איהר, נישט קיין הינקעדיגער שניידער; און ווער שמועסט שבת — בין איד דאך גאר א מלך, קוק אריין אין א אידישען ספר, א פרשה חומש, א ביסעל תרגום, תהלים, פרק, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם — איהר קוקט מיר אן, פאני שלום-עליכם, און טראכט זיך אוראי בשעת-מעשה אין הארצען: „ע, אט דער טביה איז דאך עפּים טאקי גאר א איד וואס קאטארי!“...

בקיצור, וואס-זשע האב איד אייד אנגעהויבען צו דערצעהלען? יא, בין איד, הייסט דאס, דעמאלט געווען, מיט גאטס הילף, א ביטערער ארעמאן, געשטארבען, ניט פאר קיין אידען געדאכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאל א טאג פון הונגער, אחוץ וועטשערע, געהארעוועט האב איד ווי איין אייזעל, געשלעפט קלעצער פונ'ם וואלד צום וואגזאל א פולען וואגנען, עס זאל אייד צו קיין חרפה ניט זיין, פאר צוויי גילדען א טאג, און דאס — ניט אלע טאג, און דערמיט געה האלט אויס, קיין עין-הרע, אזא שטוב מיט פיקערס, זאלען געזונט זיין, מיט, להבדיל, א פערד אויף קעסט, וואס וויל נישט וויסען וואס רש"י מאכט, באדארף קייען אלע טאג, גאר אהן א שום תירוץ. וואס טהוט גאט? ער איז דאך, ווי זאגט איהר, א זון ומפרנס לכל — פיהרט דאס וועלטעל קלוג, מיט שכל; זעהט ער, ווי איד מוטשע מיר דא אזוי פאר'ן שטיקעל ברויט, מאכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאך, טביה, אז ס'איז שוין אחרי ככלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפאלען? פע, ביזט א גרויסער נאר! אט וועסט דו זעהן, ווי אזוי, אז גאט וויל נאר, טהוט זיך דאס מזל אויף א מינוט א דרעה נא לייעווא קרוגאם און עס ווערד ליכטיג אין אלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאגען אינ'ם „ונתנה תוקף“: מ י י ר ו ם ו מ י י ש פ ל — ווער סע פאהרט און ווער סע געהט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, א איד באדארף האפען, נאר האפען. אי וואס? טאמער ווערד מען דערווייל פארשווארצט? דערויף זענען מיר דאך עפּים

אז מיין באבע'ס באבע האט קיינמאל נישט געהאנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס'איז בנאמנות כדאי, איהר זאלט אויסהארען די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף. איד וועל מיר צוועצען אויף א וויילע אט דא נעבען אייד אויפ'ן גראז, לאז זיך דאס פערדעל דערווייל עפס קייען, ווי זאגט איהר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך א באשעפעניש ביי גאט.

בקיצור, דאס איז געווען ארום שבועות-צייט, דאס הייסט, איד זאל אייד ניט זאגען קיין ליגען, א וואך אדער צוויי פאר שבועות; און אפשר, הא? א פאר וואכען נאך שבועות. פארגעסט נישט, ס'איז שוין, פאואלינקע, איד זאל אייד זאגען אקוראט, אזוי גרויס ווי א יאהר מיט א מיטוואך, דאס הייסט, פונקט נייען יאהר אדער צעהן, און אפשר נאך מיט א סמיטשיק. איד בין דעמאלט געווען, ווי איהר זעהט מיר אטא, גאר נישט דער, וואס איצטער, דאס הייסט, טאקי דער אייגענער ט ב י ה, נאר פארט נישט דער, ווי זאגט איהר: די אייגענע יענטע, נאר אנדערש געשלייערט. דהיינו וואס? איד בין געווען, ניט פאר אייד געדאכט, א קבצן אין זיעבען פאלעס, האטש אפילו, אז מע וויל שמועסען דאס אייד גענע וויעדער צוריק, בין איד נאך איצט אויך גאנץ ווייט פון א נגיד. וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן — מעגען מיר זיך דאס ביידע ווינשען פארדיענען דעם היינטיגען זומער בין נאך סוכות; נאר וועדליג אמאל, בין איד היינט, הייסט דאס, א איד א נגיד, מיט א פערד-אוו-וועגעלע איין אייגענס, מיט, קיין עין-הרע, בהמה'לעד א פאר, וואס מעלען זיך, מיט נאך איינע, וואס האלט אטאט ביי אפקעלבען זיך. ס'איז דא, ניט צו פארזינדיגען, קען און פוטער און סמעטענע פרישע אלע טאג, אייגענע הארעוואניע, ווארום מיר אלע ארבייטען, קיינער זיצט ניט לעדיג. מיין ווייב זאל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראגען קריגלעד, שלאגען פוטער, און איד אליין, ווי איהר זעהט אטא, פאהר מיר ארויס אלע פריה, מארגען אויפ'ן מארק, געה דורך אלע דאטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אלע גרעסטע בעלי-בתים פון

זאל לעבען, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זיין, נאר אהן דעם
גלעזעל טיי, זאגט זי, בין איד אין דערפריה גאר א טוידטע; דאס
סינה, זאגט זי, א גאנצע נאכט ציהט פון מיר די קליי! און דער-
ווייל איז מען דאך עפּים א איד אויף דער וועלט, מנחה איז טאקע,
ווי זאגט איהר, ניט קיין ציענ, זי וועט ניט אנטלויפען, נאר דאוונען
דארף מען. מאהלט אייך, דאס שענע דאוונען, וואס קאן שוין
זיין, אז פונקט בשעת שטעלען זיך שמונה-עשרה, צעלאזט זיך,
מעשה-שטן, דאס פערדעל משונענערווייז; באדארף מען לויפען
נאכ'ן וואגען, איינהאלטען די לייצעס און זינגען „אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב“ — שען געשטאנען שמונה-עשרה! און
דא, ווי אויף-צורלהכעים, גלוסט זיך דוקא דאוונען געשמאק, מיט
הארץ, טאמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איד לויף מיר אזוי נאכ'ן וואגען און זאג די שמונה-
עשרה הויד, מיט א ניגון, ווי, להבדיל, ביי'ם עמוד: מ כ ל כ ל
ח י י ס ב ח ס ד — דער דא טהוט טהון שפייזען אלע זיינע בא-
שעפענישען, ו מ ק י י ס א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר —
אפילו די וואס ליגען אין דער ערד און באקען ביינעל. אוי, טראכט
איד מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערד מען אויסגעריסען!
ניט אזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופעצער נגידים מיין איד, וואס
זיצען א גאנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאטשעס, עסען און
טרינקען און באדען זיך אין אלדאס גוטס. אוי, רבונן של עולם,
פאר וואס קומט דאס מיר? איד בין, דאכט זיך, א איד גלייך
מיט אלע אידען. גוואלד, גאטעניו, ראה נא בענינו —
זעה, זאג איד, באטראכט, ווי מיר הארעווען, און נעם זיך אז די
קרוודע פון די ארעמע לייט נעבאר, ווארום ווער דען וועט זיך
אויף זיי ארומקוקען, ווען ניט דו? ר פ א נ ו ו נ ר פ א — שיק
אונז צו די רפואה, די מכה האבען מיר שוין אליין... ב ר ר
ע ל י נ ו — בענטש אונז מיט א גוט יאהר, עס זאל זיין א גערעט
אויף אלע מינים תבואות, פון קארן און פון ווייץ און פון גערשטען;
האטש אפילו, צוריק שמועסענדיג, וואס וועט מיר, שלים-מול.

שטיקלעך אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט איהר, אתה בחרתנו —
 ניט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אקעגען וואס שמועס
 איד דאס? איד שמועס עס אקעגען דעם, ווי אזוי גאט האט מיט
 מיר געפיהרט, טאקי נאר נסים ונפלאות, איהר מעגט דאס הארבען.
 ויהי היום, איין מאל פאר נאכט פאָהר איד מיר אזוי זומער-
 לעבען אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אַהן די קלעצער; דער קאַפּ
 אין דער ערד, אויפ'ן האַרצען וויסט און פינסטער; דאס פערדעל,
 נעבאָד, קוים וואָס עס פלאַנטעט מיט די פיס, האַטש האַט, האַטש
 בראַק. „קריד, זאָג איד, שלים-מזל, אין דער ערד אַריין גלייך
 מיט מיר, ווייס אויך וואָס באַדייט אַ תענית אין אַ לאַנגען זומער-
 טאָג, אַז דו שטעהסט אַיין ביי טביה'ן פאַר אַ פערד!“ שטיל
 אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בייטש רופט זיך אַפּ אין
 וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאָג — ער גוס'עט; די שאַטענס
 פון די בוימער ציהען זיך אויס לאַנג, ווי דער אידישער גלות;
 עס הויבט אַז ווערען פינסטערליך און שטאַרק סומנע אויפ'ן האַר-
 צען. פאַרשיעדענע געדאַנקען, מחשבות'ען קריכען אין קאַפּ אַריין,
 אַלערליי געשטאַלטען פון מענטשען, שוין לאַנג געשטאַרבענע, קומען
 מיר אַקעגען; און דאָ דערמאָן איד מיך די היים — אַז אַד און
 וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערלעך,
 זאַלען געזונט זיין, נאָקעט און באַרוועס, קוקען אַרויס נעבאָד
 אויפ'ן טאַטען, דעם שלים-מזל, טאַמער וועט ער ברענגען אַ ברויטעל
 אַ פריש, און אפּשר אַ בולקע אַהיים; און זי, די אַלטע מיינע, גע-
 וויינטליך אַ אידינע, וואַרטשעט: „קינדער באַדאַרף איד איהם
 האַבען, און נאָד זיעבען דערצו, האַטש נעם, גאָט זאָל ניט שטראַפען
 פאַר די רעד, וואַרף זיי אַריין לעבעדיגערהייט אין טייך אַריין!“
 גוט צו האַרבען אַזעלכע דבורים? מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ
 מענטש, ווי זאָגט איהר, אַ „בשר ודגים“, דעם מאַגען קאָן מען
 מיט קיין ווערטער ניט פאַרשטופען; מע חאַפט אַ שטיקעל הערינג,
 גלוסט זיך טיי, און צו טיי באַדאַרף מען צוקער, און צוקער, זאָגט
 איהר, איז ביי בראַצקי'ן. „פאַר'ן שטיקעל ברויט, זאָגט מיינ ווייב

ווארט'צו א וויילעטשקע, אנטלויפט נישט, מע וועט אייד, חלילה, נאר נישט טהון!

„אהא, א ניטגוטער!“ — קלער איד מיר, און טאקי באלד זאג איד צו זיך אליין: „בהמה בצורת פערד! וואס עפּים פלוצים אין מיטען דרינען רוחות מיט שדים?“ און שטעל אָפּ דאָס פערדעל. איד הויב אָן גוט איינצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע איין עלטערע מיט א זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, די אנדערע א יונגערע מיט א פאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— א גוטען אַבענד, סקאַצעל קומט! — מאַד איד צו זיי שטאַרק אויף א קול, כלומר'שט אין גוטען מוטח. — וואָס איז אייער באַנעהר? אויב איהר מיינט עפּים קויפען, וועט איהר ביי מיר נישט געפינען נאָר ניט, סיינען בויכוועהטיג אויף מיינע שונאים'ס קעפּ, אַדער האַרצקלעהמעניש א פולע וואָד, אַדער א ביסעל קאָפּדריעהניש, טרוקענע שמערצען, נאָסע יסורים, סיפקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכען זיי. — זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַ ביסעל צעלאָזט! א אידען, אָן מע זאָטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען נאָר ניט, מיר האָבען נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון ביי אייד, אפשר ווייסט איהר, וואו איז דאָ ערניץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַד איד און צעלאָד מיר כלומר'שט. — עס האָט ביי מיר, זאָג איד, אַזאָ פנים, פונקט ווי איהר זאָלט מיר, אַשטייגער, פרענען, צי ווייס איד, אָן מע רופט מיר טביה. — אַזוי? מע רופט אייד טביה? אַ גוטען אַבענד אייד, רב טביה! מיר פאַרשטעהען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכען זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואָהנען דאָ איז בויבעריק אויף אַ דאָטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַציערען, און דרעהען

ארויסקומען דערפון? אשטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין
 פערדעל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוועל? ... נאר, פע,
 גאט פרעגט מען קיין קשיות ניט, ובפרט א איד באדארף דאך
 אוראי אננעמען אלסדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה“,
 מסתמא הייסט גאט אזוי. ו ל מ ל ש י נ י ם — זינג איד מיר
 ווייטער — ולמשינים, און די „סטיקראטען“, וואס זאגען, אז ס'איז
 ניטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שען פנים, אז
 זיי וועלען קומען א ה י ז; זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט
 פראצענט, ווארום ער איז א ש ו ב ר א ו י ב י ם — א גוטער
 צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך ניט, מיט איהם באדארף
 מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: א ב
 ה ר ח מ ז — דערבארעמדיגער, הארציגער פאטער! ש מ ע
 ק ו ל נ ו — הער צו אונזערע קולות, ח ו ם ו ר ח ם ע ל י נ ו —
 האב רחמנות אויף מיין ווייב און קינדער, זיי זענען נעבאך הונד
 געריג! ר צ ה — זאלסט באווייליגען, זאג איד, דיין ליעב פאלק
 ישראל, ווי אמאל, אין בית-המקדש, נאך בשעת די כהנים מיט די
 לויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדעל האט זיך אנדערגע-
 שטעלט. איד האפ אפ אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה-עשרה, איד
 הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר אקעגען
 גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה-מאדנע נפשות, פארשטעלט
 און אנגעטהאן נישט ווי געוויינטליך. „גולנים!“ — איז מיר
 דורכגעפלוגען א געדאנק אין קאפ, און האב מיר אבער באלד פאר-
 האפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פאָהרסט
 אין וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס
 איז דיר עפּים פלוצים היינט איינגעפאלען גולנים?“ — וויא!
 מאד איד צום פערדעל און נעם זיך אז מיט הארץ און געב דעם א
 פאר שמיצלעד פון הינטען, גלייך ווי ניט מיר מייןט מען.
 — רב איד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע
 פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר
 מיט א פאטשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אויף א רגע'לע,

— נו, וואס-זשע, זאג איך, זאל איך טהון? עס זאל זיין אין מיר געווענדיג, וואלט איך דאס געמאכט א ביסעל קירצער; א מענטש באדארף, זאג איך, אלסדינג אויספרובען אויף דער וועלט. אונטערזענענעם טרעפט זיך, אז מע באדארף, זאג איך, שלעפען זיך אין א בלאטע ארויף א בארג, און נאך ערב-שבת דערצו, דער רעגען שמייסט אין פנים, די הענט קליאנקען, דאס הארץ חלש'ט, און דא — טראד! עס לאפנעט איין אקס...

— איהר רעדט עפנים גאר ווי א דולער, — זאגען זיי צו מיר, — איהר זענט גאר נישט ביי די געדאנקען, כלעבען. וואס דערצעהלט איהר פזמונות, בבא-מעשיות פון טויזענד-איינ-נאכט? מיר האב בען שוין קיין כח ניט צו פלאנטען מיט די פיס; א גאנצען טאג האבען מיר, אחוץ א גלעזעל קאווע מיט א פוטער-בולקע, נאך אין מויל נישט געהאט, קומט איהר צו געהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אזוי, — זאג איך — איז עפנים אנדערש; ווי זאגט מען, קיין טאנץ געהט ניט פאר'ן עסען. דעם טעם פון הונגער פארשטעה איך גאנץ גוט, איהר באדארפט מיר נישט דערצעהלען. עס קאן זעהר שטען זיין, זאג איך, אז איך האב קיין קאווע מיט קיין פוטער-בולקע נישט אנגעקוקט שוין פון א יאהר... און אזוי ווי איך רעד, שמעלט זיך מיר פאר א גלעזעל הייסע קאווע מיט מילך און מיט א פוטער-בולקע א פרישע, מיט נאך גוטע זאכען... „שליס-מזל איינער, טראכט איך מיר, ביזט טאקי אנדערש נישט געצויגען געווארען, נאר אויף קאווע מיט פוטער-בולקעלעך? און א שטיקעל ברויט מיט הערינג ביזט דו קראנק?“ און ער, דער יצר-הרע, ניט געדאכט זאל ער ווערען, אויף-צו-להכעיס קאווע, אויף-צו-להכעיס פוטער-בולקע! איך הער דעם ריח פון קאווע, איך פיהל דעם טעם פון פוטער-בולקע — פרישע, געשמאקע, מחיה-נפשות!

— ווייסט איהר גאר וואס, רב טביה? — מאכען צו מיר ביידע ווייבער. — טאמער וואלט געווען א סברה, אזוי ווי מיר שטעהען אט-א-דא, זאלען מיר זיך ארויפחאפען צו אייך אויפ'ן וואגען, און

זיך ארום אזוי אין דעם דאזיגען וואלד פאןאלינקע פון גאנץ פריה און, בלאנזען און בלאנזען און קאנען ניט בשום-אופן זיך ארויפשלעגן גען אויפ'ן רעכטען וועג; דערוויילע, זאנען זיי, האבען מיר דער הערט עמיצער זינגט אין וואלד, האבען מיר לכתחילה געמיינט, א קשיא, אפשר איז דאס, חלילה, א גולן? נאר נאכדעם, זאנען זיי, אז מיר האבען דערזעהען פון דער נאעהענט, אז איהר זענט, דאנקען גאט, א איד, איז אונז געווארען א ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. היינט פארשטעהט איהר שוין?

— הא-הא-הא, א שענער גולן! — זאג איד. — איהר האט געהאכט אמאל, זאג איד, א מעשה מיט א אידישען גולן, וואס איז אנגעפאלען אויף א דורכגעהער און געבעטען ביי איהם א שמעק טאבעקע? אויב איהר ווילט, זאג איד, קאן איד אייד דער צעהלען די מעשה.

— די מעשה — זאנען זיי — לאזט איבער אויף איין אנדערש מאל; איהר ווייזט אונז בעסער אז דעם וועג קיין בויבעריק. — קיין בויבעריק? — זאג איד. — סטייטש, אט דאס איז דאך דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק! איהר זאלט אפילו, זאג איד, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאך אנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואס-זשע שווייגט איהר? — מאכען זיי צו מיר.

— וואס-זשע זאל איד, זאג איד, שרייען?

— ווי באלד אזוי, מאכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין וויסען, איז עס נאך עפס ווייט קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאג איד, איז נישט ווייט, עטליכע ווערסט; דאס הייסט, זאג איד, א ווערסט פינף-זעכס אדער זעבען, און אפשר טאקי אלע זאכט.

— זאכט ווערסט? — האבען אויסגעשריגען ביידע ווייבער מיט א מאל, געבראכען די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אזש. — סטייטש, וואס רעדט איהר? איהר ווייסט וואס איהר רעדט? א ווערטעלע אויסצורעדען — זאכט ווערסט?!

איד דערמאָן מיר אַ מעשה פון אַ בעל-עגלה, וואָס איז אַמאָל גע-
פאָהרען אין וואָלד איינער אליין און דערזעהען אויפן שליאָד ליגט
אַ זעקעל האַבער. מײן בעל-עגלה האָט דערזעהען אַ זעקעל האַבער,
האָט ער זיך ניט געפּוילט, אַראָפּ פּונ'ם וואַנען, געחאַפּט דאָס זעקעל
האָבער אויף די פלייצעס, זיך איינגעריסען דאָס געזונט, קוים
אַרויפגעלעגט דאָס זעקעל האַבער אויפ'ן וואַנען און — הלך לעולמו,
פאַשאָל ווייטער. ער פאַהרט אָפּ אַקעגען אַ ווערסט, ער טהוט
זיך אַ חאַפּ צום זעקעל האַבער — נישט קיין זעקעל, נישט קיין
האָבער; ס'איז גאָר אַ ציעג ליגט ביי איהם אין וואַנען, אַ ציעג
מיט אַ בערדעל; ער וויל זי אַנריהרען מיט דער האַנט, שטעלט
זי איהם אַרויס אַ צונג אויף איין אַרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה-
ווילדען געלעכטער און ווערט פאַרשוואַנדען...

— פאַר וואָס פאַהרט איהר שוין ניט? — מאַכען צו מיר די
ווייבער.

— פאַר וואָס איד פאַהר שוין ניט? איהר זעהט דאָך, זאָג
איד, פאַר וואָס: דאָס פערדעל וויל ניט דאוואַנען, ס'איז ניט
אויפגעלעגט.

— גיט דעם מיט דער בייטש, מאַכען זיי, איהר האָט דאָך אַ
בייטש.

— אַ דאַנק אייד, זאָג איד, פאַר דער עצה, גוט וואָס איהר
האָט מיר דערמאָנט. דער חסרונ, זאָג איד, וואָס מײן בחור שרעקט
זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען; ער איז שוין אַזוי געוואָהנט
מיט דער בייטש. ווי איד מיט'ן דלות, — זאָג איד צו זיי כלומר'שט
מיט אַ ווערמעל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נייעניאָהריגע
קרחת.

בקיצור, וואָס זאָל איד אייד מאַרד זיין — איד האָב אויס-
געלאָזט מײן גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאָד; אַזוי לאָנג,
אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאַלפּען, עס האָט געריהרט פּונ'ם
אַרם, וויסער פיר ים — און מיר זענען אַוועק מיט'ן

איהר טאקי אליין זאלט זיך מטריה זיין אונז אפפיהרען מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איהר זאגען דערויף?

— סא משל, זאג איד, כחרם הנשבר; איד פאָהר פֿו ז בויבעריק, און איהר דארפט קיינ בויבעריק! ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאַכען זיי. — ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? א איד אַ למדן גיט זיך איין עצה: ער פארקערעוועט דאָס וועגעלע און פאָהרט צוריק. האָט קיין מורא נישט, רב טביה, זאגען זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אַז גאָט וועט אונז ברענגען אהיים בשלום, ווינשען מיר זיך דאָס אויסקערענקען, וואָס איהר וועט צו אונז דערלעגען.

„עפּים רעדען זיי מיט מיר תרגום-לשון! — טראַכט איד מיר. — פאַרשטעלט, גאר נישט ווי געוויינטליך!“ — און עס קומען מיר אַרויף אויפ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פאַרשלעפטע קרענק. — „שוטה בן פיקהאַלץ! — טראַכט איד מיר. — וואָס שטעהסט דו, ווי אַ פלאַקען? האָפּ זיך אַרויף אויפ'ן וואַגען, וויין דעם פערדעל אַ בייטש און מאַך אַ ויברת!“ נאָר מעשה-שטן האַפט זיך אַרויס ביי מיר נישט ווילענדיג פונ'ם מויל: — קריכט אין וואַגען!

מיינע האַבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאָזט לאַנג בעטען און מאַרש אין וואַגען אַריין; איד נאָך זיי אויף דער קעלני, פאַר-קערעוועט דעם דישיעל, שמיים דאָס פערדעל: איינס, צוויי, דריי, פאַשאַל! — ווער, וואָס, וועמען? אַ נעכטיגער טאָג! פונ'ם אַרט וויל דאָס ניט ריהרען, האַטש נעם צעשנייד דאָס אויף צווייען. „נו, טראַכט איד מיר, היינט פאַרשטעה איד שוין, וואָס דאָס איז פאַר ווייבער... דער גוטער יאָהר האָט מיר געטראָגען זיך אַפּשטע-לען אין מיטען דרינען, מאַכען אַ שמועס מיט ווייבער!“... איהר פאַרשטעהט — פון איין זייט דער וואַלד, דאָס שטילקייט מיט'ן סומנעקייט, אַקעגען נאָכט, און דאָ — די צוויי נפשות, כלומר'שט נקבות... דער כתיהרם אַרבייט גאַנץ געשמאַק אויף אַלע סטרונעס.

נאכדעם, זאג איד, געהט ווידער א בארנ־ארפ מיט א בארנ־ארויף, און ערשט נאכדעם, זאג איד, האבען מיר דעם גרויסען בארנ־ארויף, און פון דארטען געהט שוין דער וועג גלייך, גלייך בין בויעריק...

— עפֿים א שליס־מזל! — רופט זיך אן איינע צו דער אנדערער.

— א פארשלעפטע קרענק! — זאגט די אנדערע.

— א רעשטעל צו די צרות! — זאגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, א משוגע־נער! — זאגט די אנדערע.

„אודאי — טראכט איד מיר — בין איד א משוגע־נער, אז איד לאז מיד פיהרען ביי דער נאז!“...

— וואו וועט איהר זיך, אשטייגער, כדומה למשל, מיינע

ליעבע ווייבער, הייסען אפּוואַרפען? — רוף איד מיד אן צו זיי.

— וואס הייסט, זאגען זיי, אפּוואַרפען? וואס איז פאר איין

אפּוואַרפעכטס?

— עס רעדט זיך אזוי, זאג איד, בעל־עגלה־שפראך; אויף

אונזער לשון הייסט דאס: וואוהין וועט איהר זיך הייסען פאר

פיהרען, אז מיר וועלען קומען, זאג איד, קיין בויעריק, אם ירצה

השם, מיט'ן אויבערשטענס הילף, געזונט און שטארק, אז נאט

וועט שענקען דאס לעבען? ווי זאגט מען: בעסער צוויי מאל

פרענען איידער איין מאל בלאַנזען.

— א? אט דאס מיינט איהר? איהר וועט אונז, זאגען זיי,

מוחל זיין צופיהרען צו דער גרינער דאטשע, וואס ביי'ס סייד,

פון יענער זייט וואָלד. ווייסט איהר וואו דאס איז?

— פאר וואס זאל איד ניט וויסען? — זאג איד. — איד בין

איין בויעריק ווי ביי זיך אין דערהיים. לאס איד פארמאנען די

אלפֿים, זאג איד, וויפֿיעל קלעצער איד האב אהינצו אריינגעפיהרט.

אט ערשט פאראיאהרען זומער, זאג איד, האב איד געשטעלט אויף

דער גרינער דאטשע צוויי קלאפטער האלץ מיט א מאל; דארט

איז געזעסען איינער א גביר א גרויסער, פון יעוהופעץ, א מיליאנ־

וואלד גלייך אונזער וועג. פאָהרענדיג אזוי, פליהט מיר דורך אין קאפ גאר אַ נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו אַ פערדאָמט! ה ח י ל ו ת ל נ פ ו ל — ביזט געווען אַ קבצן, און וועסט בלייבען אַ קבצן. סטייטש, גאָט האָט דיר צוגעשיקט אַזאַ באַגעגעניש, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָהר, ווי אזוי באַדינגסט דו זיך ניט לכתחילה, דו זאָלסט וויסען מה־יקר — וואָס וועסט דו האָבען דערפאַר? ווען מיר זאָלען שמועסען הו על־פי יושר והו על־פי סאָוועסט, הו על־פי מענשליכקייט והו על־פי דין און על־פי זאָקאָן, און אפילו על־פי ווייס איד וואָס, איז קיין עולה ניט, מע זאָל דערביי עפּים פאַרדיענען, און פאַר וואָס טאָקי ניט אַפּלעקען אַ ביינדעל, אַז עס האָט זיך שוין יאָ אזוי געמאַכט? שטעל אַפּ דאָס פערדעל, דו בהמה, זאָג זיי אזוי און אזוי, ברחל בתר הנאָקעטע: „האָב איד ביי אַיך אזוי פיעל און אזוי פיעל, איז גוט, אלא ניט, בעטען מיר אַיך, מחילה, אַראָפּ פונ'ם וואָגען!“ נאָר צוריק קלער איד מיר: „ביזט טאָקי אַ בהמה, טביה! דו ווייסט ניט, אַז די פעל פונ'ם בער טאָר מען אין וואָלד ניט פאַר־קויפּען, ווי זאָגט דער גוי: ש ט ש ע נ ע פ א י מ א ו ו אַ ו ו ז ש ע ס ק ו ב ע“...

— למאי פאָהרט איהר נישט אַ ביסעל גיכער? — זאָגען די ווייבער און טאָרען מיר פון הינטען.

— וואָס האָט איהר, זאָג איד, אזוי קיין צייט ניט? פון אַיילעניש, זאָג איד, קומט קיין גוטס ניט אַרויס, — זאָג איד און חאַפּ אַ קוק מן־הצד אויף מיינע פאַרשווינדלעך; דאָכט זיך, ווייבער, ווי געוויינטליך, ווייבער: איינע מיט אַ זיידען טיכעל, די אַנדערע מיט אַ פאַריק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ'ם אַנדערע און שושקען זיך.

— נאָר עפּים ווייט? — פרעגען זיי מיר.

— נעהענטער, זאָג איד, ווי פון דאָנען אָרדאי ניט; אַט באַלד, זאָג איד, האָבען מיר אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אָרויף;

געווען? ... א גאנצען טאג אהן קעפ... צעשיקט פאטשט אויף אלע וועגען... געמיינט, א קשיא אויף א מעשה, אפשר וועלך, גולנים, חסידש'לום! וואס איז די מעשה?"...

— "די מעשה איז א שענע מעשה: געבלאנזעט אין וואלד, פארבלאנזעט העט-ווייט, אפשר צעהן ווערסט. פלוצים א איד... וואס פאר א איד? ... א איד א שלים-מזל מיט א פערד און ווע-געלע... קוים מיט צרות איינגעבעטען זיך"... "אלע ביזע, וויסע חלומות... אליין גאר אהן א שומר? ... א מעשה, א מעשה, בא-דארפט בענטשען גומל..."

בקיזור, מע האט ארויסגעטראגען לאמפען אויפ'ן גאניק, גע-גרייט צום טיש און אנגעהויבען טראגען סאמאוווארען הייסע, מיט בעקענס טיי, מיט צוקער, מיט איינגעמאכטס, מיט פיינקוכענס גוטע, מיט פוטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע, און נאכרעם עסענס אלערליי, די טייערסטע מאכלים, ייכלעך פעטע, מיט גע-בראטענס, מיט געזענעס א סך, מיט די בעסטע וויינען און נא-סטאיקעס. איד בין גאר געשטאנען פון דערווייטענס און בא-טראכט, ווי אזוי, קיין עיז-הרע, מע עסט דאס און מע טרינקט ביי די יעהופעצער נגידים, קיין ביז אויג זאל זיי ניט שאדטען. "א משכון פארזעצען, טראכט איד מיר, און א גביר זאל מען זיין!" מיר דאכט, איד ווייס? וואס דא פאלט אראפ אויף דער ערד וואלט פאר מיינע קינדער גענוג געווען אויף א גאנצע וואך, ביז שבת. גוואלד, גאטעניו, הארציגע-רעטרייער, דו ביזט דאך עפיים איין אל ארד אפיים, א גרויסער גאט און א גוטער גאט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאס, דו זאלסט אוועקגעבען איינעם גאר, דעם אנדערען גאר ניט? איינעם פוטער-בולקעס, דעם אנדערען מכות-בכורות? און צוריק אבער באטראכט איד מיר: עט, ביזט א גרויסער גאט, טביה, כלעבען, וואס איז שוין, דו ווילסט איהם זאגען א דעה, ווי אזוי צו פיהרען די וועלט? מסתמא, אז ער הייסט אזוי, באדארף זיין אזוי; א סימן האט איהר, אז ווען עס זאל באדארפען זיין אנדערש, וואלט דאך געווען אנדערש. אי,

שטשיק פון אורדי אַ מאה אלף קארבען, און אפשר פון רי"ש אלפים!

— ער זיצט היינט אויך דארטען. — רופען זיך אן צו מיר ביידע ווייבער און קוקען איינס אויפ'ס אנדערע און שושקען זיך און לאכען.

— שא, זאג איד, אַז דער צער פון טראַגען איז יא אַזוי גרויס, קאן דאך געמאַהלט זיין, אַז איהר האָט מיט איהם עפּים אַ שטיקעל שייכות, — וואָלט אפשר געווען, זאג איד, אַ סברא, איהר זאָלט זיך דאָרט מטריח זיין, עפּים אַ רעד טהון פון מיינעטוועגען, אַ שטיקעל טובה מיר, אַ פרנסה, אַ שטעלע, צי ווייס איד וואָס? איד קען, זאג איד, איינעם אַ יונגען מאַן, ישראל הייסט ער, ניט ווייט פון אונזער שטעדטעל, געווען אַ גאַרנישט מיט אַ נישט; האָט ער זיך דערשלאָגען אַחינצו, מע ווייסט ניט פון וואָנען און ווי אַזוי — בקיצור, ער איז היינט אַ גאַנצער יאָטעבידאָס, פאַר-דיענט אפשר צוואַנציג קארבען אַ וואָך, צי אפשר גאַר פערציג, איד ווייס? — לייט האָבען גליק! צי, אַשטיינער, וואָס געהאַט, זאג איד, אונזער שוחד'ס איידעם? וואָס וואָלט פון איהם געווען, ווען ער לאָזט זיך ניט אַוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטליכע יאָהר איז ער גוט פאַרשוואַרצט געוואָרען, שיער ניט גע-שטאַרבען פון הונגער. דערפאַר אָבער אַצינד, חוץ זיין שאַדען, הלאַזי אויף מיר געזאָגט געוואָרען; ער שיקט שוין געלט אַהיים. ער האָט שוין חשק אַרויסנעמען אַהין זיין ווייב און קינדער, לאָזט מען איהם דאָרט ניט זיצען. אַי איז דאָך די קשיא: ווי אַזוי זיצט ער? מוטשעט ער זיך טאַקי... שאַט, זאג איד, אַז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אַט האָט איהר, זאג איד, דעם טייד, און אַט איז די גרויסע דאָטשע, — זאג איד און פאַהר מיר אַריין ברייטליך, מיט אַ יוגזון, גלייך מיט'ן דישעל אין גאַניק אַריין. מע האָט אונז נאָר דערזעהען, איז געוואָרען ששון ושמחה, אַ גע-שריי, אַ געפילדער: „אוי, די באַבע! די מאַמע! די מוהמע!... זיך געפונען דער שאַדען! מול-טוב!... גוואַלד, וואו זענט איהר

רעדען, א מיליאן, בין איר רייכער פונ'ם גרעסטען גביר אין יערושלים. דער חסרון, זאג איר, וואס ארעם איז ניט רייך, קרום איז ניט גלייך, אזוי ווי אין פסוק שטעהט: **ה מ ב ד י ל ב י ז ק ו ד ש ל ח ו ל** — ווער עס האט די קלינגערס דעם איז וואויל. געלט האבען טאקי די בראצקיס, און איר האב טעכטער. און אז מע האט, זאגט איהר, טעכטער, פארגעהט דער געלעכטער. נאר גאר נישט, נאט איז א פאטער. ער פיהרט אויס, דאס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען. מע הארעוועט, מע שלעפט קלעצער, א ברירה האט מען? ווי די גמרא זאגט: **ב מ ק ו ש א י ז א י ש** — איז א הערינג פיש. דער גאנצער אומגליק איז — דאס עסען. ווי מיין באבע, עלוי השלום, פלעגט זאגען: „ווען דער פיסק זאל ליגען אין דער ערד, וואלט דער קאפ געגאנגען אין גאלד“... האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איר, עס איז ניטא קיין גלייכערס פון א קרומען לייטער און קיין קרומערס פון א גלייך ווארט, ובפרט, זאג איר, אז מע מאכט שהכל נהיה בדברו אויפ'ן ניכטערען הארצען.

— לאז מען געבען דעם אירען עפיש עסען! — רופט זיך אן דער גביר, און עס ווערד באשאפען אויפ'ן טיש פון כל'מאמינים שהוא: פיש, און פלייש, און געבראטענס, און פערטלען עוף, און פופקעס מיט לעבערלעך אהן א שער.

— איהר וועט עפיש עסען? — מאכען זיי צו מיר. — געהט וואשט זיך.

— א קראנקען פרעגט מען, א געזונטען גיט מען; נאר וואס דען, זאג איר, א דאנק אייך. א ביסעל בראנפען, זאג איר, מהכתיתי, נאר געהן זעצען זיך אט דא מאכען א גאנצע סעודה, בשעת דארטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאלען געזונט זיין... אויב אייער גוטער ווילען וועט זיין...

בקיצור, מע האט זיך, אפנים, געשטויסען וואס איר מיין, און מע האט מיר גענומען פאקען אין וואגען אריין איטליכער באזונדער: דער א בולקע, דער פיש, דער געבראטענס, דער א פערטעל

וואס? פאר וואס זאל טאקי ניט זיין אנדערש? איז דער תירוץ:
ע ב ד י ם ה י י נ ו — דערויף זענען מיר דאך עפּים שטיקלעך
אידען אויף דער וועלט. א איד באדארף לעבען מיט אמונה און
מיט בטחון; ער באדארף גלויבען, ערשטענס, אז ס'איז דא א
גאט אויף דער וועלט, און האָפּען אויף דעם, וואָס לעבט אייביג,
אז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פאַרבעסערען...

— שא, ווארויזשע איז ערגיץ דער איד? — הער איד עמיצער
זאגט. — שוין אוועקגעפאָהרען דער שלים-מזל?

— חס ושלום! — רוף איד מיך אָן פון דערווייטען. — וואָס
הייסט, איד וועל אוועקפאָהרען גלאַט אזוי, אָהן א זייטגעוונט?
שלום עליכם, זאג איד, א גוטען אָבענד אייד, ברוכים הוישכים,
עסט געזונטערהייך, און לאַז אייד וואויל באַקומען!

— קומט'זשע אָהער, מאַכען זיי צו מיר, וואָס שטעהט איהר
דארטען אין דער פינסטער? לאַמיר אייד אַנקוקען חאטש, זעהען
וואָס פאַר א פנים איהר האָט. אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל
בראַנפּען?

— א ביסעל בראַנפּען? אַר, זאג איד, ווער זאגט זיך דאָס
אפּ פון א ביסעל בראַנפּען? ווי שטעהט דאָרטען אין פּסוק:
א י ז ה „ל ח י י ם“ ו א י ז ה ל מ ו ת — מאַכט רש"י:
גאָט איז גאָט און בראַנפּען איז בראַנפּען. לחיים! — זאג איד
און האַק אַריין א כוסה. — לאַז גאָט געבען, זאג איד, איהר זאָלט
תמיד זיין רייך און האָבען גרויס נחת; אידען, זאג איד, זאָלען
תמיד זיין אידען; גאָט זאָל זיי געבען, זאג איד, געזונט און כח,
זיי זאָלען קאָנען אַריבערטראַגען די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אָן צו מיר דער גביר אַליין, א
שענער איד מיט א יאַרמעלעקע. — פון וואָנעט איז א איד, וואו
זיצט איהר, וואָס איז אייער פרנסה? זענט איהר א באַווייבטער?
האָט איהר עפּים קינדער, און וויפּיעל קינדער?

— קינדער? — זאג איד. — ניט צו פאַרוינדיגען. אויב איט-
ליכס קינד, זאג איד, איז ווערטה, ווי מיין גאָלדע וויל מיך איינ-

מאכט אזוי: „אט דאס האט איהר פון מיר, און איהר, קינדער, גיט אייד פון אייער קעשעני וויפיעל איהר פארשטעהט.“
בקיזור, וואס טויג אייד — עס האבען אנגעהויבען צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האבען מיר געציטערט; איד האב געמיינט, אט פאל איד חלשות.

— נו, וואס שטעהט איהר? — מאכט צו מיר דער גביר. —
נעמט צענויף די עטליכע קערבלעך פונ'ם טיש און פאהרט גע-
זונטערהייד צו אייער ווייב און קינדער.

— גאט זאל אייד געבען, זאג איד, כפל-כפלים, איהר זאלט פארמאגען צעהן מאל, הונדערט מאל אזוי פיעל, איהר זאלט האב בען אלדאס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעברע צענויף מיט ביידע הענט דאס געלט — ווער געצעהלט? וואס געצעהלט? — און שטופ אין אלע קעשענים. — א גוטע נאכט, זאג איד, א גוטען תמיד און זייט געזונט, און זאלט האבען, זאג איד, גרויס נחת, איהר און אייערע קינדער און קינד'ס קינדער און אייער גאנצע משפחה, — זאג איד און לאז מיד געהן צום וואגען. רופט זיך אז צו מיר די גביר'טע, יענע וואס מיט'ן זיידען טיכעל:

— שטעהט נאר א וויילע, רב טביה, פון מיר באקומט איהר נאר א באזונדער מתנה; אם ירצה השם, מארגען קומט צו פאהרען; איד האב, זאגט זי, א מאורע בהמה, געווען אמאל א טייערע בהמה, פלעגט געבען פיער און צוואנציג גלעזער מילך; היינט האט זי פון א גוט אויג אויפגעהערט צו מעלקען זיך, דאס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאנג לעבען זאלט איהר, זאג איד, איהר זאלט נאר קיין יסורים ניט האבען, ביי מיר וועט זיך אייער בהמה אי מעלקען, אי מילך געבען; מיין אלטע איז, קיין עיזהרע, אזא בעלהבית'טע, אז פון גאר ניט בראקט זי לאקשען, פון פינגער קאכט זי זאטירקעס, מיט נסים מאכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאפען... האט קיין פאראיבעל גיט, זאג איד, טאמער האב איד

עוף, דער טיי און צוקער, דער א טעפעל שמאלץ, דער א סלאַי
איינגעמאכטס.

— דאָס וועט איהר, מאַכען זיי, ברענגען אַהיים אַ מתנה פאַר
אייערע ווייב און קינדער. און אַצינד זאָגט, וויפיעל וועט איהר
זיך הייסען באַצאָהלען פאַר אייער טרחה, וואָס איהר האָט זיך
מטריט געווען פון אונזערטוועגען?

— סאָ משל, זאָג איר, וואָס איז שויד, איר וועל מיר הייסען
אנמעסטען? וויפיעל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאָג איר, אַזוי
וועט איהר מיר באַצאָהלען. מיר וועלען דורכקומען, ווי זאָגט ער,
אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. „שקראַב וועט שוין שקראַבע־
דיגער ניט ווערען“...

— ניין, זאָגען זיי, מיר ווילען האַרבען פון אייד אַלײן, רב
טביה! האָט קיין מורא ניט, מע וועט אייד, חלילה, נישט קעפען.
„וואָס טהוט מען דאָ? — טראַכט איר מיר. — ס'איז שלעכט:
זאָל איר זאָגען אַ קערבעל, איז איין עבירה, טאַמער קאָן איר נעמען
צוויי. זאָל איר זאָגען צוויי, האָב איר מורא, טאַמער קוקען זיי מיך
אַן ווי אַ משוגענעם: פאַר וואָס קומט דאָ צוויי קאַרבען?“
— אַ דרייערעל!!!... — האָט זיך אַרויסגעחאַפּט ביי מיר
פונ'ם מויל, און צווישען עולם איז געוואָרען אַזאַ געלעכטער, אַז
איר האָב מיר שיער אין דער ערד באַגראַבען.

— האָט קיין פאַראַיבעל ניט, זאָג איר, טאַמער האָב איר מיר
אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט; אַ פערר, זאָג איר, אויף פיער פיס,
ספאַטיקעט זיך, ובפרט אַ מענטש מיט איין צונג... עס איז גע־
וואָרען נאָך אַ גרעסערער געלעכטער; מע האָט זיך פשוט גע־
האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג.

— לאָז שוין זיין גענוג צו לאַכען! — רופט זיך אַן ייִד גביר
און נעמט אַרויס פון בוועמקעשעני אַ גרויסען טייסטער און געהט
און שלעפט אַרויס פונ'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר,
אַשטייגער? אַנה, טרעפט! — אַ צעהענערעל, אַ רויטס אַזוי ווי
פייער, איר זאָל אַזוי זיין געזונט מיט אייד אינאיינעם! — און

בקיזור, איד האב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה איינגע-
שפאנט איהם אין וואָגען און האב מיר געלאזט אַהיים לעבעדיג-
פרייליך, געזונגען אַ „מלך-עליון“ גאָר בגילופין. אויך מיין פערדעל
איז געוואָרען גאָר נישט דאָס, וואָס פריהער; אַ נייע פעל אויף
דעם אויסגעוואַכסען; שוין נישט געוואָרט אויף קיין בייטש,
געלאָפען ווי אַ מזמור. געקומען אַהיים שוין שפעטליך אין דער
נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט אַ שמחה, אַ פרייד.

— אַ נוט יום-טוב, מאָד איד צו איהר, מזל-טוב דיר, גאָלדע!
— אַ וויסטער מזל-טוב דיר אַ פינסטערער, מאַכט זי, וואָס
ביזט דו אַזוי יום-טוב'דיג, מיין טייערער ברויט-געבער? דו
פאָהרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפינער מיינער?
— עס איז אַ חתונה, זאָג איד, מיט אַ ברית! וואָרט אויס,
מיין ווייב, אַט וועסט דו באַלד זעהען איין אוצר, זאָג איד; נאָר
קורס-כל וועק אויף די קינדער, לאָזען זיי נעבאָד אויך געניסען,
זאָג איד, פון די יעהופעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר-דעה, צי דו ביזט גע-
ריהרט, צי דו ביזט פונ'ם זינען? עפּים רעדסט דו, ווי אַ משוגע-
נער, שונא-יציון! — זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט
די תוכחה, ווי געוויינטליך אַ אידניע.

— אַ אידניע, זאָג איד, בלייבט אַ אידניע; ניט אומזיסט
זאָגט שלמה המלך, אַז צווישען טויזענד ווייבער האָט ער ניט
געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, כלעבען, וואָס ס'איז היינט גע-
וואָרען אויס מאַדע צו האָבען אַ סך ווייבער, — זאָג איד און געה
מיר אַרויס צו מיין וואָגען און טראָג אַריין פון דאָרטען אַלע גוטע
זאַכען, וואָס מע האָט מיר איינגעפאַקט, און שטעל דאָס אַלסדינג
אויס אויפ'ן טיש. מיינע חברה-לייט האָבען דערוועהן בולקעס,
דערשמעקט פלייש, זענען זיי באַפאַלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע
וועלכע נעבאָד; עס איז געוואָרען צווישען זיי אַ האַפערריי, די הענט
האָבען געציטערט, די צייהן האָבען געאַרבייט; עס איז געווען, ווי
אין פסוק שטעהט: ו י א כ ל ו — מאַכט רש"י: מע האָט גע-

מיד ארויסגעהאפט מיט איין איבעריג ווארט. א גוטע נאכט און
א גוטען תמיד און זייט געוונט, — זאג איד און לאז מיר נעהן.
איד קום ארויס אין הויף צום וואגען, איד טהו מיר א חאפ צום
פערדעל — אוי וועה, איין אומגליק, א צרה, א שלאק! איד קוק
אויף אלע זייטען, והילד איננו — ניטא קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראכט איד מיר, דו ביזט אין דער ארבייט!“
און עס קומט מיר ארויף אויפ'ן זינען א שענע מעשה, וואס איד
האב אמאל געלייענט ערגיץ אין א ביכעל, ווי אזוי „חברה“ האבען
דערטאפט אין דער פרעמד איין עהרליכען אידען, א חסיד, פאר-
נארט צו זיך הינטער דער שטאדט אין פאלאץ אריין, געגעבען איהם
עסען און טרינקען, און נאכדעם פלוצים מיט א מאל פארשוואונדען
געווארען, איהם איבערגעלאזט איינעם אליין מיט א נקבה; פון
דער נקבה איז באלד געווארען א חיהרעה, פון דער חיהרעה האט
זיך אויסגעלאזט א קאץ, און פון דער קאץ — א פיפערנאטער...
„זעה נאר, טביה, זאג איד צו מיר אליין, צי מע פיהרט דיר ניט
אין באד אריין?“

— וואס באברעט איהר זיך דארטען און וואס ווארטשעט
איהר? — פרעגט מען מיר.

— וואס איד באברעט מיר? — ענטפער איד. — אז אד און
וועה איז מיר, זאג איד, וואס איד לעב אויף דער וועלט; איד
האב א שאדען: דאס פערדעל מיינט...
— אייער פערדעל, מאכען זיי צו מיר, איז אין שטאל. זייט
זיך מטריח אהינצו, אין שטאל אריין.

איד קום אריין אין שטאל און טהו א קוק: יא, ווי איד בין
א איד! מיינ בחור שטעהט זיך גאנץ פון צווישען די נגיד'ישע
פערד, שטארק פארטיעפט אינ'ם קייען, רייכט דעם האבער גע-
שמאק, אויף וואס די וועלט שטעהט.

— הער נאר, זאג איד צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט
איהיים; מיט א מאל צוהאפען זיך, זאג איד, טאר מען נישט;
איין איבעריגער ביסען, זאגט מען, קאן פארשאדטען...

א מאל און נאך א מאל — דארט איז געווען פונקט צוויי מאל ח"י און איינס איין איבעריגס, האט איהר א קיימאל, הייסט דאס, פון זעבען און דרייסיג קארבען!... מיינע האט זיך אזש צע-וויינט.

— וואס וויינסט דו, זאג איר, נארישע אידנע?

— ווי אזוי זאל איר ניט וויינען, זאגט זי, אז עס וויינט זיך? אז דאס הארץ איז פול, זאגט זי, געהען די אויגען איבער. גאט זאל מיר טאקי, זאגט זי, אזוי העלפען, ווי דאס הארץ האט מיר געזאגט, אז דו וועסט קומען מיט א גוטער בשורה. איר געדענקט שוין ניט, זאגט זי, די צייט, ווען די באבע צייטעל, זאל זיין ווייט אפגעשיידט, זאל מיר קומען צו חלום. איר ליג און שלאף, פלוצים חלום'ט זיך מיר א מעלקשעפעל, א פולס, ווי איין אויג; די באבע צייטעל, עליו השלום, טראגט דאס מעלקשעפעל אונטער'ן פארטור, מע זאל חלילה ניט געבען קיין גוט אויג, און די קינדער שרייען: מאמע, מאמי!...

— האפ נאר ניט די לאקשען פאר שבת, זאג איר, נשמה מיינע; לאז די באבע צייטעל האבען א ליכטיגען גזער, זאג איר, ווייס איר נאך ניט, צי מיר וועלען פון איהר עפס האבען; נאר אז גאט, זאג איר, האט געקאנט טהון אזא נס, אז מיר זאלען האבען א בהמה, וועט ער מסתמא זעהען, אז די בהמה זאל זיין א בהמה... געב מיר בעסער איין עצה, גאלדע סערדצע, וואס טהוט מען מיט'ן געלט?

— אדרבה, מאכט זי צו מיר, וואס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אזוי פיעל געלט, קיין עין-הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאג איר, וואס, רעכענסט דו, קאנען מיר מאכען, קיין עין-הרע, מיט אזא קאפיטאל? — און מיר האבען ביידע גענומען טראכטען אהין, אהער, דאס, יענץ, געבראכען זיך דעם קאפ, אויסגערעכענט וואו ערגיץ א געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאכט האבען מיר איבערגעהאנדעלט מיט וואס איהר ווילט:

קנאקט ווי די היישעריקען. טרערען האבען זיך מיר געשטעלט
אין די אויגען...

— נו, זאג שוין, — מאכט צו מיר מיין פלונית'טע, — ביי
וועמען איז דאס געווען איין ארעם מאהל-צייט, צי אזוי א סעודה,
און וואס ביזט דו אזוי האפערדיג?

— האב צייט, זאג איד, גאלדע, דו וועסט אלץ וויסען. דו
צעבלאז נאר, זאג איד, דעם סאמאואאר, און נאכדעם וועלען מיר
זיך ארומזעצן אלע ארום טיש, זאג איד, טרינקען צו גלעזלעך
טיי, ווי עס געהר צו זיין. א מענטש, זאג איד, לעבט איין מאל
אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאל, ובפרט, זאג איד, אז מיר
האבען שוין איצט אונזער אייגענעם א בהמה פון פיער און צוואנציג
גלעזער א טאג; מארגען, אם ירצה השם, ברענג איד זי צו פיהרען.
אנו, גאלדע, — מאד איד צו איהר נאכדעם, און חאפ ארויס דעם
גאנצען פאק סינגאציעס. — אנו, זיי א בריה און טרעף וויפיעל
געלט האבען מיר דא?

איד טהו א קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענטש,
טוידט ווי די וואנט, קאן קיין ווארט נישט אויסרעדען.

— גאט איז מיט דיר, גאלדע סערדצע, זאג איד, וואס האסט
דו זיך אזוי דערשראקען? אפשר האסט דו מורא, זאג איד, טאמער
האב איד דאס גע'גנב'עט אדער גע'גול'ט? פע, זאג איד, מענסט
זיך שעמען! ביזט טביה'ס ווייב שוין אזא צייט און קאנסט אויף
מיר איבערטראכטען אזא מעשה? גארעלע, זאג איד, דאס איז
כשר געלט, פארדיענט עהרליך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט
מיין הארעוואניע; איד האב, זאג איד, מציל געווען צוויי נפשות
פון א גרויסער סכנה, זאג איד, ווען ניט איד, גאט ווייסט, וואס
עס וואלט מיט זיי געווען!...

בקיצור, איד האב איהר דערצעהלט די גאנצע מעשה, פון אלף
ביז תיו, ווי אזוי גאט האט דא מיט מיר געפיהרט ארום און ארום;
און מיר האבען זיך גענומען ביידע איבערצעהלען דאס געלט נאך

וואס עפּים אַ פּערר, פאַר וואָס ניט קיין כּהמָה? בויבעריק איין דאָד איין עלטער, וואָס עס קומען זיך צענויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאָטשעס, און אזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זעהר איידעלע מענטשען, וואָס זענען געצויגען, מע זאָל זיי אַלסדינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון האַלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפּער, פעטרישקע, — פאַר וואָס-זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעל-כער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַריין קעז און פוטער און סמעטענע וכדומה? וועדליג די יעהופּעצער האַלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז ביי זיי, ווי זאָגט איהר, אַ ממזר, קאָן מען דאָד לייזען שען געלט און פאַר-דיענען דערביי טאַקי גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איהר דאָד ניט אין יעהופּעץ אפילו. איד זאָל האָבען די ברכות מיט אַיך אינאיינעם, וויפיעל מאָל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איד זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאַרכט, זאָגען זיי, טעוועל, אַז דו ביזט איין אַרענטליכער מאָן, האָטש דו ביזט אַ איד, אַ פאַרד...“ מיינט איהר, פון אידען וועט איהר האָרבען אַזאַ קאַמ-פלימענט? ווי לאָנג קרענקען מיינע שונאים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פון אונזערע אידעלער. זיי ווייסען נאָר אַרייַן קוקען יענעם אין טעפּעל אַריין. מע האָט דערוזעהען ביי טביה'ן אַ בהמ'לע איין איבעריגס, אַ בריטשקע אַ נייע, — האָט מען אַנ-געהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואָנען און פון וואָס? צי האָט דעלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צי קאַכט ער נישט קיין ספירט שטילערהייט, בשתיקה?... „האַ-האַ-האַ! ברעכט אַיך, ברידערלעך, טראַכט איד מיר, די קעפּ געזונטערהייט!“... איד ווייס ניט, צי איהר וועט מיר גלויבען — איהר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איד האָב אַיך דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע, ווי אזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איד האָב מיר אַ ביסעל פאַררעדט. האָט קיין פאַראיבעל ניט, מע

געקויפט פערדלעך א פאר און באלד טאקי זיי פארקויפט מיט רוחים; געעפענט א באקאליינע קלייט אין כויבעריק, אויסגעפאר קויפט די סחורה און באלד געעפענט א שניטקראם; געהאנדעלט א שטיקעל וואלד, געהאפט אפטריט-געלט עטליכע קערבלעך און אנטלאפען; געפרובט אויסדינגען די אנאטעווקער טאקסע, נעמען דעם „פראיעקט“, געמאכט א ביסעל הלואה, אפגעגעבען דאס געלט אויף פראצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אז מייז ווייב. — דו ווילסט צעפלעכטען די עטליכע גראשענס, בלייבען מיט'ן בייטשעל? — וואס דען, זאג איד, האנדלען מיט ברויט און נאכדעם בלייבען איין אנזעצער איז שענער? קארג, זאג איד, ווערד היינט די וועלט בדי-הרל פון ווייז? געה, זאג איד, הארד, וואס איז אדעם טהוט זיך!

— וואס טויג מיר, זאגט זי, אדעם? מיינע אבות-אבותינו זענען דארט נישט געווען און מיינע קינדער וועלען דארט נישט זיין, כל-זמן איד לעב און די פיס טראגען מיר.

— וואס-זשע ווילסט דו? — זאג איד.

— וואס איד וויל? — זאגט זי. — איד וויל, זאלסט ניט זיין קיין לעקיש און נישט רעדען קיין נארישקייטען.

— אוראי, זאג איד, ביזט דו איצטערט א חכמה, ווי זאגט מען: אז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אז מען איז א פ ש ר רייד, איז מען געוויס קלוג... ס'איז תמיד אזוי!

בקיצור, מיר האבען זיך עטליכע מאל צעקריעגט און טאקי באלד איבערגעבעטען, און עס איז ביי אונז געבליבען דער פלאץ, מיר זאלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאך א בהמה א מעל-קעדיגע, וואס גיט מילך...

וועט איהר דאך מסתמא פרעגען א קשיא: וואס עפיש א בהמה, פאר וואס ניט קיין פערד? וועל איד אייד ענטפערען:

א בודעם

נעשריבען אין יאהר 1899.

באדארף אין זינען האבען, ווי זאגט איהר, עסק, אדער ווי אין פסוק שטעהט: כ ל ע ו ר ב ל מ י נ ה ו — איטליכער צו זיינעם. איהר צו אייערע ביכלער, איד צו מיינע טעפלער און צו מיינע קריגלער... איין זאך וועל איד אייד בעטען, פאני: איהר זאלט מיר האטש ניט אריינשרייבען אין א ביכעל; און אז איהר וועט מיר אריינשרייבען, זאלט איהר האטש ניט ארויסשטעלען דעם נאמען מיינעם... זייט מיר געזונט און האט אייד א גוטען תמיד.

א בוידעם

— רבות מחשבות בלבי איש — אזוי, דאכט זיך, שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פארטייט שטענדיג דעם פסוק באדארף איר אייד נישט, רב שלום-עליכם; נאר בלשון אשכנז גערעדט, דאס הייסט אויף פראסט אידיש איז דא א ווער-טעל: „דאס בעסטע פערד באדארף האבען א בייטש, דער קלייגסטער מענטש — איין עצה“. אקעגען וואס זאג איר עס, הייסט דאס? אקעגען זיך אליין טאקי, ווארום אז איר האב שכל און קום אריין צו א גוטען פריינד און דערצעהל איהם דאס און דאס, אזוי און אזוי, וואלט איר געוויס נישט געהאט אזא מיאוס'ען פסק. נאר וואס דען? ה ח י י מ ו ה מ ו ת ב י ר ה ל ש ו ז — אז נאך וויל שטראפען א מענטשען, נעמט דאס אפ ביי איהם דעם שכל. איר טראכט מיר צו זיך אליין וויפיעל מאל: „בארעכען נור, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאך עפיש, זאגט מען, יא נישט קיין נאר, ווי קומסט דו זיך לאזען פיהרען אין באד אריין, און נאך אזוי נאריש? וואס וואלט דיר אפגעגאנגען אצינדערטא, למשל, ביי דיין שטיקעלע פרנסה, קיין עין-הרע, מיט דיין ביסעל מילכיגס, וואס האט אזא שם אויף דער וועלט, כלעבען, אומערדם, אין בויבעריק, אין יעהו פעץ, און וואו נישט? ווי פון און ווי זיס וואלט דאס געווען איצטערטא, ווען די קלינגערס, אשטייגער, ליגען זיך שטילערהייט אין קאסטען, ווייט באגראבען, קיין בואדעם ווייסט דערפון, ווארום וועמען געהט דאס אז, איר בעט אייד, צי טביה האט געלט, צי ניין? איר מיינט טאקי באמת. א סך האט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אז ער איז גע-לעגען, נישט היינט געדאכט, נישט פאר קיין אידען געדאכט, נייען

איד קום צו פאחרען קיין יעהופעץ, תחילת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילכיגס — א פונט עטליכע און צוואנציג פוטער פרישע פון פוטערלאנד, מיט א פאר שענע ווארעטשקעס קעז, גאלד און זילבער, לאמיר זיך ביידע ווינשען אזא יאהר! דאס פארשטעהט איהר דאך שוין אליין, אז איד האב מיין סחורה פארצוקערט, נישט געלאזט זיך א לעק, איהר וואלט זאגען אויף א רפואה, קיין צייט געהאט אפילו צו זיין ביי אלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבע-ריקער דאטשניקעס, וואס קוקען ארויס אויף מיר, ווי אויף משיח'ל, ווארום אזוי לאנג שמיסט מען זיי, אייערע יעהופעצער סוחרים מיין איד, ווי זיי קאנען גאר געבען אזא שטיקעל סחורה, ווי טביה ניט; אייד באדארף איד נישט דערצעהלען, ווי זאגט דער נביא: י ה ל ל ד ז ר — גוטע סחורה לויבט זיך אליין....

בקיצור, אויסגעפארקויפט אינגאנצען עד לפ"ק און אונטערנע-ווארפען מיין פערדעל א ביסעל היי, געה איד מיר ארויס אזוי אין שטאדט. א ד ס י ס ו ד ו מ ע פ ר — מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, גלוסט זיך אנקוקען א וועלט, האפען לופט, זעהען די אנ-טיקלעך, וואס יעהופעץ שטעלט ארויס אין די פענסטער, ווי איי-נער רעדט: מיט די אויגען נא, זעה, קוק, וויפיעל דו ווילסט, נאר מיט די הענט — אזאס! ... שטעהענדיג אזוי ביי א גרויסען פענסטער מיט האלבע פריאלען און קערפאלעך זילבערנע א סך מיט באנקאווע ביליעטען און מיט גלאט סיגנאציעס אהן א שיעור, טראכט איד מיר בשעת מעשה: רבוננו של עולם! ווען איד פאר-מאג האטש א צעהנט-חלק, וואס אט-דאס-א באטרעפט, וואס וואלט איד דעמאלט געהאט צו גאט און ווער וואלט געווען צו מיר גלייך? ראשית-חכמה וואלט איד א שידוד געטהאן מיט מיין עלטערער טאכטער, געגעבען איהר ת"ק קארביצען נדו, אחוץ כל-המתנות, אחוץ הלבשה מיט חתונה-הוצאות; דאס פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה'לעך וואלט איד פארקויפט, באלד ארויסגעפאחרען אין שטאדט אריין, געקויפט איין ארט אין מזרח-וואנט, מיין ווייב וואל לעבען א ביסעל פערעל, און צדקה צעטהיילט, ווי דער שענסטער

איילען אין דער ערד, געשטארבען דריי מאל א טאג פון הונגער מיט ווייב און קינדער? ערשט נאכדעם, אז גאט האט זיך ארומ-געקוקט אויף טביה'ן, איהם באגליקט מיט א מאל, און ער האט זיך קוים-קוים דערשלאגען צו א שטיקעל תכלית, אנגעהויבען אפגעגען א קערבעל, איז מיט איהם געווארען פול די וועלט, און טביה איז שוין געווארען ר ב ט ב י ה גאר — א קאטאוועס א ביסעל! עס האבען זיך שוין ארויסגאוויזען גוטע פריינד א סך, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: כ ו ל ס א ה ו ב י מ כ ו ל ס ב ר ו ר י מ — אז גאט גיט מיט'ן לעפעל, געבען לייטען מיט'ן שעפעל. איטליכער באזונדער קומט צו געהן מיט זיינעם: דער זאגט א שניט-קראם, דער א באקאליי, דער זאגט א שטוב, א נחלה, איין אייביג געוועהר, דער קומט צו געהן — ווייץ, דער — וואלד, דער — טארגעס... „ברידערלעך! — זאג איר. — טשעפעט זיך אפ! איהר האט, זאג איר, א ווילדען טעות; איהר מיינט, אפנים, איר בין בראצקי? לאמיר דאס אלע, זאג איר, פארמאגען, וואס איר האב ווינציגער פון שי"ן קארבען, און אפילו פון רי"ש, און אפילו פון ק"ן! יענעמס גוטס, זאג איר, איז גרינג צו שאצען; יעדען דאכט זיך, אז יענעמס לייכט זיך, קומסט צו נאָהענט, איז דאס א מעשען קנעפעל.

בקיזור, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, טאקי אונזערע אידע-לעך מיין איר, מע האט מיר א גוט אויג געגעבען! א קרוב האט מיר גאט צוגעשיקט, עפּיס א שמעלקי, ווייס איר: מיין פערד'ס בייטש-שטעקעלע, ווי מע זאגט. מנחם-מענדעל הייסט ער, א פלי-הער, א ברעכער, א לויפער, א דרעהער, א נעכטיגער טאג, אויף קיין גוט ארט זאל ער ניט שטעהן! ער האט מיר דערטאפט און פארדרעהט מיר מיין קאפ מיט חלומות, ניט געשטויגען, ניט גע-פלויען. וועט איהר דאך פרעגען: מ ה נ ש ת נ ה — ווי קום איר, טביה, צו מנחם-מענדלען? וועל איר אייד דערויף ענטפערען א תירוץ: ע ב ד י מ ה י י נ ו — ס'איז אזוי באשערט. הערט א מעשה:

איין אנדער אופן! זאג'זשע מיר, מיין טייערער מנחם-מענדעל, וואס טהוסט דו דא, וואס מאכט די שוויגענער דינע און דער שווער זאל לעבען? ווי געהט דאס דיר, זאג איד, אין געזונט, און וואס מאכען עפּים דינע געשעפטען? — עט, מאכט ער, אין געזונט גאט צו דאנקען, מע לעבט; נאר די געשעפטען, זאגט ער, זענען עפּים היינט ניט אזוי פויגעלדיג. „גאט וועט העלפען“, מאך איד און חאפּ א קוק אויף זיינע מלבושים געבאך: אויסגעטריפעט אין א סך ערטער, און די שטיוועל מחילה צעטרענט סכנות-נפשות... „נישקשה, גאט, זאג איד, וועט העלפען. עס וועט זיך מסתמא פאר בעסערען, ווי אין פסוק שטעהט: ה כ ל ה ב ל — געלט, זאג איד, איז קיילעכניג; היינט אזוי, מארגען אזוי, אבי מע לעבט; דער עיקר, זאג איד, איז בטחון, א איד באדארף האפען; אי, מע ווערד זאג איד, פארשווארצט? דערויף זענען מיר דאך עפּים אידען אויף דער וועלט, ווי זאגט מען: ביזט דו א זעלנער, שמעק פול-ווער. משל כחרס הנשבר — די גאנצע וועלט, זאג איד, איז א חלום... דו זאג מיר בעסער, מנחם-מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אהער, פלוצים אין מיטען דערינען אין יעהופעץ גאר? — וואס הייסט, מאכט ער, ווי איד קום אהער? איד בין שוין היע, זאגט ער, פאואלינקע, אזוי גרויס, ווי א יאהר אנדערהאלבען. „אזוי גאר? ביזט דו, הייסט דאס, א היגער, זאג איד, טאקי א יעהופעצער תושב? — ששש! — מאכט ער צו מיר און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. — שרייט נישט אזוי הויר, רב טביה; א היגער, זאגט ער, בין איד טאקי, נאר צווישען אונז, זאגט ער, באדארף עס בלייבען... איד שטעה און קוק איהם אן טאקי נור ווי א משוגע'נעם. „ביזט א בורח, זאג איד, באהאלסט זיך אין יעהופעץ אין מיטען מארק? — פרעגט ניט, זאגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אפנים, גאר נישט באקאנט מיט די יעהופעצער דינים און מנהגים... קומט, זאגט ער, וועל איד אייד דערצעהלען, וועט איהר פארשטעהן, וואס הייסט מען איז י א א היגער און נ י ש ט קיין היגער... און ער האט מיר אנגעהויבען

בעל-הבית; געזעהען, דאס בית-המדרש זאל זיין געדעקט מיט אייזען, ניט עס זאל שטעהן, ווי איצט, אהן א דאך, גרייט אלע שעה אויף איינצופאלען; איינגעפיהרט א שטיקעל תלמוד-תורה אין שטאדט מיט א בקור-חולים, ווי אין אלע לייטישע שטעט, ניט ארעמע לייט זאלען וואלגערען זיך אויף דער הויילער ערד אין בית-המדרש; יענקל-שייגעץ וואלט ביי מיר באַלד געווארען אויס גבאי אין חברה קדישא, גענוג שוין טרינקען בראַנפֿען און עסען פופקעס מיט לעבערלעך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רב מביה! — הער איך עמיצער זאגט מיר פון הינטען. — וואס מאַכט א איד? — איך דרעה מיך אויס און טהו א קוק, איד וואלט געמעגט שווערען, א באַקאנטער! „עליכם-שלום, זאג איד, פון וואנעט איז א איד?“ — פון וואנען? פון כתרילעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקי אייערס א פריינדעל, דאס הייסט, איד קעהר מיך אָן, זאגט ער, מיט אייך א שני בשלישי, אייער ווייב גאלדע, זאגט ער, איז מיר איין אייגען גליעד-גליעד געשוועסטערקינד. „שאַט-זשע נור, זאג איד, זענט איהר אפשר ניט ברוד-הערש לאהדוואַס אַיין איידעם?“ — כמעט ווי געטראַפֿען, מאַכט ער צו מיר: איד בין ברוד-הערש לאהדוואַס אַיין איידעם, און מיין ווייב הייסט שיינה-שיינדעל ברוד-הערש לאהדוואַס, היינט ווייסט איהר שוין? „שאַט-זשע נור, זאג איד, אייער שוויגער גער'ס באַכע, שרהיענטע, מיט מיין ווייב'ס מוהמע, פרומע-זלאַטע, זענען, דאכט זיך, געווען אויב נישט קיין אייגענע געשוועסטער-קינדער, און אויב איד האָב קיין טעות ניט, זענט איהר דער מיר טעלסטער איידעם ביי ברוד-הערש לאהדוואַס, נאָר וואָס דען, איד האָב פאַרגעסען ווי מע רופט אייך, אייער נאָמען, זאג איד, איז ביי מיר אַרויסגעפלייגען פונ'ם קאַפּ, מה שמכם? ווי אַזוי איז אייער אמת'ער נאָמען?“ מיד, זאגט ער, רופט מען מנחם מענדעל ברוד-הערש לאהדוואַס, אַזוי רופט מען מיד אין דער היים, אין כתרילעווקע. „אויב אַזוי, מיין ליכער מנחם-מענדעל, מאַד איד צו איהם, קומט דאָך דיר טאַקי שלום עליכם נאָר אויף

הענט האבען איהם אוש געציטערט, האט זיך גאר נישט געקאנט אפלויבען פון מיין ווייב'ס מלאכה, געשווארען ביי אלדאס גוטס, אז ער געדענקט שוין גאר ניט די צייט, ווען ער זאל עסען אזא מילכיגס, אזעלכע געראטענע קנישעס מיט אזוינע בא'טעמ'טע ווערטוטען. „נארישקייטען, זאג איד, דו זאלסט פארזוכען, מנחם-מענדעל, איהר טייגעכץ, זאג איד, אדער א מאהינע, וואס זי מאכט, וואלסט דו דעמאלט ערשט געוואוסט וואס הייסט טעם ג'עדן אויף דער וועלט!“

בקיצור, אפגעגעסען און אפגעבענטשט, האט מען זיך א ביסעל צערעדט איטליכער פון זיינעם, ווי געוויינטליך; איד — פון מיינע געשעפטען, ער — פון זיינע; איד — פון דעם, פון יענעם, לאקש, בידעם, ציבעלע, ער — פון זיינע געשעפטען, דערצעהלט מעשיות פון אדעם און פון יעהופעץ, ווי אזוי ער איז שוין געווען א מאל צעהן, ווי זאגט מען, „נא קאני און פיר קאנעם“, היינט א נגיד, מארגען א קבצן, און ווייטער א מאל א נגיד און ווידער א מאל איין אביוו; געהאנדעלט מסחרים עפ"י אלץ אזעלכע, וואס איד האב אין מיין לעבען נישט געהערט, משונה-אומגעלומפערטע: „האס“ און „בעס“, און „אקציעס-שמאקציעס“, „פאטיווילעוו“, „מאל-צעור-שמאלצעוו“, דער גוטער יאהר ווייסט זיי דארטען, און חשבונות משוגענערווייז, צעהן טויזענד, צוואנציג טויזענד — געלט ווי האלץ! „איד זאג דיר דעם אמת, מנחם-מענדעל, זאג איד צו איהם, מילא דאס, וואס דו דערצעהלסט פון דיינע משא-מתנ'ס, איז דאס אוראי א בריה'שאפט, מע באדארף עס קאנען; נאר איין זאך פארשטעה איד ניט: וועדליג איד קען, זאג איד, דיין בחור'טע, איז מיר זאג איד, א גרויס חדוש, וואס זי לאזט דיר אזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאג איד, רייטענדיג אויף א בעזעם.“ — ע! — מאכט ער צו מיר מיט א זיפץ. — דאס זאלט איהר מיר, רב טביה, גאר נישט דערמאנען, איד האב פון איהר אזוי אויך, זאגט ער, קאלט און ווארעם; איהר זאלט הארכען, זאגט ער, וואס זי שרייבט מיר, וואלט איהר אליין געזאגט, אז איד בין א צדיק. נאר דאס, זאגט

לייענען א צעטעל, א גאנצע מגילה, ווי אזוי מע ווערד דא אביסעל אויסגעריסען... „אט פאלג מיר, מנחם-מענדעל, פאהר זיך דורך צו מיר אין דארף אויף א טאג, וועסט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער האטש; וועסט זיין, זאג איר, א גאסט, און איין אנגע-לעגטער דערצו, מיין אלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין“.

בקיזור, איר האב ביי איהם גע'פועל'ט: מיר פאהרען אינ-איינעם. געקומען א היים — א גדולה! א גאסט! איין אייגען גליעד-גליעד-געשוועסטערקינד! א קלייניגקייט, ווי זאגט איהר: אייגענס איז ניט פרעמדס. עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: וואס הערט זיך אין כתרילעווקע? וואס מאכט דער פעטער ברוד-הערש? וואס טהומ די מוהמע לאה-דוואסי? דער פעטער יוסיל-מנשה? די מוהמע דאבריש? און די קינדער זייערע וואס מא-כען? ווער איז געשטארבען? ווער האט חתונה געהאט? ווער האט זיך גע'גט? ווער איז געלעגען געווארען און ווער איז אויף דער צייט? „וואס טויג דיר, מיין ווייב, פרעמדע חתונות, זאג איר, מיט פרעמדע ברית'ען? דו זעה בעסער, זאג איר, סע זאל זיין וואס צו נעמען איז מויל אריין. כל ד כ פ י ז י י ת י ו י צ ר ד — פאר'ן עסען, זאג איר, געהט קיין טאנץ נישט. אויב, זאג איר, א בארשט, איז מה טוב, אלא ניט — מאכט ניט אויס, זאג איר, קנישעס, אדער קרעפלעך, מאנשקעס, צרות-קניידלעך, צי אפשר גאר, זאג איר, בלינ-צעס, ווערטליקעס, ווערטוטען. עס מעג זיין, זאג איר, מעהר מיט א געריכט, אבי גיד“.

בקיזור, מע האט זיך געוואשען און גאנץ פיין פארביסען, ווי זאגט איהר: ו י א כ ל ו — מאכט רש"י: ווי גאט האט געבאטען. „פארבייס, מנחם-מענדעל, מאד איר צו איהם, ס'איז במילא, ווי זאגט דוד המלך, ה ב ל ה ב ל י ם, א נארישע וועלט און א פאלשע, און געזונט, אזוי פלעגט זאגען מיין באבע נחמה זכר לברכה, — געווען א קלוגע אידינע, א חכמה נפלאה — געזונט און פארגעניגען זאל מען זוכען אין שיסעל“... מיין גאסט נעבאך, די

נים טאקי אלע טויענד? „עס קאן זעהר שיען געמאחלט זיין, זאג
 איד, עס זאל זיין, ווי אין פסוק שטעהט: ק ר ו ב ל ש כ ר
 ו ר ח ו ק מ ק ע ש ע נ י . נאר ווען, זאג איד, איז דאס גערעדט
 געווארען? אז ס'איז דא וואס איינצושטעלען; אבער אז ס'איז
 נישט דער הונדערטער, קומט דאך אויס, זאג איד, ב ג פ ו י ב ו א
 ב ג פ ו י צ א — מאכט רש"י: אז מע לעגט אריין קרענק,
 נעמט מען ארויס קרחת". — עט נו, מאכט ער צו מיר, א הונד-
 דערטער וועט זיך נאך ביי אייד, רב טביה, געפינען; ביי אייער
 פרנסה, זאגט ער, מיט אייער נאמען, קיין עיז-הרע... „וואס קומט,
 זאג איד, ארויס פונ'ם נאמען? א נאמען איז אורזאי זעהר א גוטע
 זאך; נאר וואס דען? איד בלייב ביי'ם נאמען, און געלט האט
 טאקי אלץ בראצקי... אויב דו ווילסט, זאג איד, וויסען אקוראט,
 פארמאג איד מיין אייגענס ארום און ארום קוים-קוים א הונדער-
 טער, האב איד אויף איהם אכטצעהן לעכער: ערשטענס, חתונה
 מאכען א טאכטער..." — הערסט דו, מאכט ער, אט דאס מיינט
 דאך טאקי דער פסוק! ווארום ווען, זאגט ער, קאנט איהר, רב טביה,
 האבען אזא געלעגענהייט אריינלעגען איין הונדערטער און ארויס-
 נעמען, אם ירצה השם, אזוי פיעל, אז עס זאל אייד, זאגט ער,
 האפען אי אויף חתונה מאכען קינדער, אי אויף עפיש נאך? און
 ס'איז אוועקגעגאנגען א נייער מזמור אויף דריי זייגער שעה, מיר
 געבען צו פארשטעהן, ווי אזוי ער מאכט פון א קערבעל דריי און
 פון דריי צעהן. מע נעמט, זאגט ער, ראשית-חכמה, און מע טראגט
 אריין א הונדערטער און מע הייסט זיך, זאגט ער, קויפען א צעהן
 שטיקלעך — איד האב שוין פארגעסען, ווי אזוי מע רופט דאס — און
 מע ווארט-צו עטליכע טעג ביז עס הויבט זיך אויף. שלאגט מען א
 דיפעש ערגיץ אהין, מע זאל דאס פארקויפען און פאר'ן געלט קויפען
 צוויי מאל אזוי פיעל; נאכדעם הויבט זיך עס וויעדער א מאל,
 קלאפט מען וויעדער א דיפעש; אזוי לאנג אזוי ברייט, ביז עס
 ווערד, זאגט ער, פונ'ם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיער,
 פון די פיער — אכט, פון די אכט — זעכצעהן, טאקי ממש נסים

ער, איז פון די קליינע זאכען, דערויף איז זי א ווייב, זי זאל מיר באגראבען. ס'איז פארהאן, מאכט ער, א סך איין ערגערע זאד: איד האב, פארשטעהט איהר מיר, מוין אייגענס א שוועגער! איד באדארף אייד נישט דערצעהלען, זאגט ער, איהר קענט זי! ... "עס קומט אויס ביי דיר, זאג איד, ווי עס שטעהט: ע ק ו ד י ם , נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — דאס הייסט, א מכה אויף א מכה און אויף דער מכה א בלאטער?" — יא, מאכט ער, רב טביה, איהר זאגט דאס גאנץ גלייך; די מכה איז טאקי א מכה, נאר דער בלאטער, זאגט ער, אוי, דער בלאטער איז ערגער פון דער מכה! ...

בקיצור, מיר האבען אזוי פאוואלינסקע געפלאפעלט ביז העט שפעט אין דער נאכט אריין; דער קאפ האט זיך מיר אוש געדרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטען מיט די טויזענדער, וואס פליהען ארויף און אראפ, און מיט'ן פארמעגען, וואס בראצקי פארמאגט... עס האבען זיך מיר נאכדעם א גאנצע נאכט געפלאנטעט: יעהופעץ... האלבע פריאלען... בראצקי... מנחם-מענדעל מיט דער שוועגער... ערשט אויף מארגען איז דער פריה האט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואס איז? באשר אזוי ווי עס געהט, זאגט ער, ביי אונז איז יעהופעץ א שטיקעל צייט, וואס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכו, זאגט ער צו מיר, אצינדערט האט איהר ביר, רב טביה, חאפען היבשע עטליכע גראשענס, און מיר, זאגט ער, וועט איהר ממש דערהאלטען ביי'ם לעבען, פשוט מחיה-מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. "רעדסט ווי א יונגעל, מאד איד צו איהם, מיינסט, אפנים, ביי מיר איז יעהופעצער געלטען, האלבע פריאלען? נארעלע, זאג איד, וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן, מעגען מיר זיך ווינשען, מיר זאלען דאס ביידע פארדיענען ביז פסח". — יא, מאכט ער, דאס ווייס איד אליין; נאר איהר מיינט, זאגט ער, מע באדארף דערצו האבען גרויסע געלטען? איין הונדערטער, זאגט ער, ווען איהר גיט מיר אצינד, מאד איד אייד פון איהם איז דרייפיער טאג צוויי הונדערט, דריי הונדערט, זעכס הונדערט, זיעבען הונדערט, און פאר וואס

צאצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינדערהייד געלערענט תורה. און די באבע צייטעל, זאל זיין ווייט אפגעשיידט, איז עפּים אויך געווען, זאגט זי, ניט קיין פראסטע אידניע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה ליכטלעך, זאג איד, מע רעדט עסק, קומט זי צו געהן מיט דער באבע צייטעל, וואס האט געבאקען האניג־לעקאד, און מיט איהר זיידען, וואס יצאה נשמתו בגלגל עז... אַ אידניע בלייבט אַ אידניע. נישט אומזיסט, זאג איד, איז שלמה המלך אויסגע־פאהרען די גאנצע וועלט און נישט געפונען איין אידניע מיט אַ קלעפּקע אין קאפּ“...

בקיזור, עס איז געבליבען, אז מיר שליסען שותפות; איד לעג אריין געלט, און מנחם־מענדעל — שכל, און וואס גאט וועט געבען איז דאס אויף דערהאלב. — גלויבט מיר, זאגט ער, איד וועל מיט אייר, רב טביה, אם ירצה השם, אויסהאנדלען פיין, וואס פיין הייסט, און וועל אייד מיט גאטס הילף געבען געלט און געלט און געלט! „אמן, גם אתם, זאג איד, פון דיין מויל איז גאטס אויהערען. נאר וואס דען, זאג איד, איין זאך פארשטעה איד דאָ ניט: ווי אזוי קומט די קאץ איבער'ן וואסער? איד בין דא, דו ביזט דארט; געלט, זאג איד, איז איין אידעלע מאטעריע, פארשטעהסט דו מיר. האב קיין פאראיבעל ניט, זאג איד, איד מיין דאָ חלילה קיין אויבערקעפלעך. גלאט, ווי שטעהט דארט ביי אברהם אבינו: ה ז ו ר ע י ם ב ד מ ע ה ב ר נ ה י ק צ ר ו — בעסער פריהער באוואהרענט אידער נאכדעם באוויינט“... — אָך! — מאכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איהר צעשרייבען זיך אויף פאפיער? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שא, זאג איד, אז מע וויל שמועסען צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, וועסט דו מיר וועלען קוילען, וואס וועט מיר העלפען דאָס פאפיער? ל א ו ע כ ב ר א ג נ ב א — נישט דאָס וועכסעל צאהלט, דער מענטש צאהלט, און אז איד הענגט שוין אויף איין פוס, זאג איד, לאָס איד הענגען אויף ביידע“... — איהר מעגט מיר גלויבען, זאגט ער, רב טביה, איד שווער אייד ביי מיין הייליגע נאמנות, גאט זאל מיר אזוי העלפען, ווי איד מיין

ונפלאות! פארהאן, זאגט ער, אין יעהופעץ אזעלכע, וואס זענען ערשט אט דא נישט לאנג ארומגעגאנגען אהן שטיוועל, געווען מער לער, באהעלפערס, משרתים; היינט האבען זיי אייגענע הייזער, מויערען, זייערע ווייבער האבען צו טהון מיט די מאגענס — פאך רעז קיין אויסלאנד זיך היילען... און אליין פליהען זיי ארום איבער יעהופעץ אויף גומעלאסטיקענע רעדלעך, פורפו — דערקענען שוין נישט קיין מענטשען!...

בקיצור, וואס זאל איך אייד דא לאנג מאריר זיין? עס האט מיר אנגענומען א חשק נישט אויף קאמאזעס. א קשיה אויף א מעשה, טראכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שלוח מיינער? אט הארד איך דאך פארט, מענטשען ווערען גליקליך אין יעהופעץ מיט פינף פינגער, — וואס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער איז ער, דאכט זיך, נישט, ער זאל אויסטראכטען פונ'ם קאפ אזעלכע פזמונות. טאמער טאקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאקי א דרעה, ווי זאגט איהר, אויף דער רעכטער זייט, און טביה ווערד האטש אויף דער עלטער א שטיקעל מענטש? בין וואנעט איז טאקי דער שיעור צו הארעווען, אויסגעריסען ווערען, כלעכען? טאג ווי נאכט וויעדער א מאל דאס פערדאווענעלע און אבער א מאל קעז און פוטער. צייט, זאג איך, טביה, זאלסט שוין אפרוהען זיך, ווערען א בעלי-הכית צווישען בעלי-בתים, קומען אין א בית-המדרש, אריינקוקען אין א אידישען ספר. אי וואס? טאמער חלילה, לא יעלה ולא יבוא, עס מאכט מיר לעמעל, דאס הייסט, מיט דער פוטער אראפ? למאי זאל איך בעסער נישט קלערען דאס אייגענע צוריק? — הא? ווי אזוי זאגסט דו? — רוף איך מיר אן צו מין אלטער. — ווי געפעלט דיר, אשטייגער, גאלדע, דער פלאן זיך נער? — וואס זאל איך, מאכט זי, דערויף זאגען? איך ווייס, זאגט זי, מנחם-מענדעל איז חלילה נישט קיין אבי-ווער, וואס זאל ביי דיר וועלען אויסנארען; ער איז, חס ושלום, נישט פון קיין שניידערס און פון קיין שוסטערס! ער האט, זאגט זי, זעהר א לייטישען טאטען, און א זיידען, זאגט זי, האט ער געהאט נאך א

אויוען פלאקערט א פייער, עס קאכט זיך וועטשערע, און דער סאמאואר זידט ווי א גולן! ביי'ס טיש אויבער-אן זיצט דער בעל-הבית אליו, טביה הייסט דאס, אין א חאלאט מיט א יאר-מעלקע, ארום איהם זיצען די פארנעמסטע בעלי-בתים פון שטאדט און חנפ'ענען איהם: זייט-זשע מוחל, רב טביה... האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה... „אי, קלער איד מיר בשעת-מעשה, א רוח אין געלט'ס טאטענס טאטע אריין!...“ — וועמען שעלטס דו דאס אין טאטען אריין? — פרעגט מיר מיין גאלדע. „קינעם ניט, זאג איד, איד האב מיר א ביסעל פארטראכט, מחשבות, חלומות, א נעכטיגער טאג... זאג מיר, גאלדע סערדצע, מאד איד צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואס האנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם-מענדעל מיין איד?“ — וואס עס האט זיך מיר, זאגט זי, גע'חלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ! סטייטש, זאגט זי, מע זיצט אפ מיט א מענטשען א גאנץ מעת-לעת און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסט דו צו געהן און פרעגסט ביי מיר מיט וואס ער האנדעלט?! עפּים האט איהר דאך, זאגט זי, געמאכט אינ-איינעם א געשעפט, צי וועלכע גוטע יאהר? „יא, זאג איד, גע-מאכט, זאג איד, האבען מיר, נאך ו ו א ס געמאכט — דאס ווייס איד ניט, האטש נעם מיר אראפ דעם קאפ! ס'איז, פארשטעהסט דו מיר, נישטא ביי וואס אנצונעמען; נאך פון דעסטוועגען, זאג איד, איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אן, זאלסט זיך נאך ניט זארגען, מיין ווייב, דאס הארץ זאגט מיר צו גוטען, מיר וועלען, אם ירצה השם, אזוי דאכט זיך מיר, פארדיענען געלט, און א סך — זאג-זשע אמן און קאד וועטשערע!“

בקיזור, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי — נישט קיין בריעה פון מיין שותף! איד בין אויס מענטש, געה ארום אהן א קאפ און ווייס ניט וואס צו טראכטען. עס קאן ניט זיין, קלער איד מיר, ער זאל גלאט אזוי פארגעסען שרייבען א בריוועל; ער ווייסט נאנץ גוט, ווי אזוי מיר קוקען דא ארויס. נאך ווייטער

דא נישט קיין חכמות, חלילה אויסנארען ביי אייד, נאר פיין און ארענטליך, אם ירצה השם, זיך טהיילען אויף דערהאלב, גלייך אויף גלייך, חלק בחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייד הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייד צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייד דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייד פיער הונדערט, מיר טויזענד, אייד טויזענד...

בקיזור, איד האב ארויסגענומען די עטליכע קערבלעך, דריי מאל איבערגעזעהלט, די הענט האבען מיר בשעת־מעשה גוט געטרייסעלט זיך, צוגערופען די אלטע מיינע פאר איין עדות, איהם נאך א מאל קלאר געמאכט, וואס פאר א בלוטיג געלט דאס איז, און אוועקגעגעבען מנחם־מנדלען, איינגענייהט איהם אין בוועס אריין, מע זאל דאס ביי איהם חלילה אונטערוועגענס נישט אוועק'לעק'ע נען, און אפגערעדט מיט איהם, אז אם ירצה השם, לא־יאחר פון נאך שבת'דיגער וואך באדארף ער מיר למען־השם אריינשרייבען א ברויעל פון אלסדינג באריכות, זיך אפגעזעגענט מיט איהם פיין, שעה, צעקושט זיך נאך פריינדליך, ווי געוויינטליך מיט איין איי־גענעם. געבליבען אליין נאך זיין אוועקפאהרען, האבען זיך מיר אנגעהויבען פארשטעלען אלערליי מחשבות און חלומות אויף דער וואהר, און אזעלכע זיסע חלומות, אז עס האט זיך מיר געוואלט, אז זיי זאלען זיך ציהען אייביג, קיינמאל נישט אויסלאזען זיך. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט אין מיטען שטאדט א שטוב א גרויסע, מיט בלעך געדעקט, מיט שטאלען, מיט קאמערען, קעמערלעך און שפויזארנעס מיט אלדאס גוטס, און א בעל־הבית'טע מיט שליסעל דרעהט זיך ארום, דאס איז מיין ווייב גאלדע — גאר נישט צו דער קענען זי, בלעבען: זי האט באקומען גאר איין אנדער פנים, א פנים פון א נגידת, מיט א גוידער און מיט א האלץ פערעל; זי בלאזט פון זיך און שעלט די דיענסטען מיט טוידטע קללות. די קינדער מיינע דרעהען זיך ארום אלע מיט שבת'דיגע קליידער, טהוען נישט קיין האנט אין קאלט וואסער. דער הויף איז פארפליצט מיט עופות, גענו און קאטשקעס. אינוועניג אין שטוב לייכט זיך, אין

ווייט אפגעשיידט פון מיר, איז איינע נאך מיידעלעווייז געשטארבען, די אנדערע האט דוקא, זאגט זי, חתונה געהאט, געהאפט א פאר קיהלונג אין באד און איז געשטארבען, און די דריטע, זאגט זי, איז תיכף נאכ'ן ערשטען קימפעט אראפ פונ'ם זינען, זיך געמוטשעט געמוטשעט און געשטארבען... „געשטארבען זאל לעבען, זאג איך, גאלדע, מיר וועלען אלע, זאג איך, שטארבען; א מענטש, זאג איך, איז געליבען צו א סטאליר: א סטאליר לעבט און לעבט און ישטארבט, און א מענטש לעבט און שטארבט“.

בקיזור, עס איז ביי אונז געבליבען, אז איך פאהר זיך דורך קיין יעהופעץ. סחורה אביסעל האט זיך דערווילע אין דער צייט צענויפגעקלויבען, ס'איז געווארען א היבש קרעמעל פון קעז און פון פוטער און פון סמעטענע, פרימא סחורה; מיינער האט איינ געשפאנט דאס פערד-און-וועגעלע און — ו י ס ע ו מ ס ו כ ו ת — מאכט רש"י: מארש קיין יעהופעץ. פאהרענדיג אזוי, מרה שחורה'דיג געוויינטליך, מיט א ביטער הארץ, ווי איהר קאנט זיך פארשטעלען, איינער אליין אין וואלד, געהט מיר דורך דער כח הדם און עס שטעלען זיך מיר פאר אלערליי מחשבות און געדאנע קעז. „עס וועט זיין שען, טראכט איך מיר, אז איך קום צו פאהרען און הויב אז נאכפרעגען אויף מיין פארשוין, זאגט מען מיר: מנחם-מענדעל? טע-טע-טע! שטארק אין די פערערען, סמאלעט א וועלט, איין אייגענעם מאווער, פאהרט אין קארעטעס, גאר ניט צו דערקענען! איך נעם מיר אז, טראכט איך מיר, מיט הארץ און לאז מיר צו איהם גלייך אין שטוב אריין. טפירו! — מאכט מען צו מיר ביי דער טיהר נאך און מע גיט מיר מיט'ן עלענבויען אין הארצען אריין. — שטופט זיך ניט אזוי, פעטער, דא שטופט מען זיך ניט. — „איך בין, זאג איך, איין אייגענער, טאקי מיין ווייב'ס א גליעד-גליעד-געשוועסטערקינד“. מזל-טוב אייך, זאגט מען מיר, שטארק אנגעלטייט; פון דעסוועגען, זאגען זיי, מעגט איהר, נישט קשה, ציווארטען אביסעל אט-אדא ביי דער טיהר, עס וועט אייך חלילה גאר ניט שאדען... איך שטויס מיר אז, אז מע באדארף

פליהט מיר דורך א געדאנק אין קאפ: וואס וועל איד איהם טהון, למשל, אז ער נעמט זיך דארט אראפ פון אויבען די גאנצע סמער טענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גאר ניט פארדיענט? געה רוף איהם קנאקניסעל! עס קאן ניט זיין, מאד איד צו זיך אליין, סטייטש, היתכן?... איד באגעה מיר מיט א מענטשען טאקי נאר ווי מיט איין אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגען קומען וואס איד ווינט איהם, זאל ער מיר אפטהון אזא שפיצעל? און וויעדער פליהט מיר דורך גאר איין אנדערע מחשבה: מילא, ריוח יאק ריוח, איד בין איהם שוין מוחל דאס פארדיענסט, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י מ — גאט זאל העלפען דאס קרן זאל האטש זיין גאנץ! און עס ווערד מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איד צו זיך אליין. — זיך גענייהט א בייטעל, דו טפש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער געווען קויפען זיך פערדלעך א פאָר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס וועגעלע איבערגעביטען אויף א נאטאטשאנקע מיט רעסארען“... — טביה, למאי טראכט דו עפּים גאר ניט? — מאכט צו מיר מיינע. — „וואס הייסט, זאג איד, איד טראכט נישט? דער קאפ ווערד מיר אקערשט צעפאלען אויף שטיקלעך טראכטענדיג, זאגט זי צו מיר, למאי איד טראכט ניט!“ — נישט אנדערש, מאכט זי, עס האט זיך אין וועג מיט איהם עפּים געמראפען: אָדער גולנים, זאגט זי, זענען איהם באפאלען און באנומען פון קאפ ביז פיס, אָדער ער איז חלילה פארשלאפט געוואָרען, אָדער גאר, אל תפתח פה, געשטאַרבען. — „וואס נאָר, זאג איד, וועסט דו אויסטראכטען, נשמה מיינע? נא דיר גאר גולנים, זאג איד, פלוצים אין מיטען דרינען!“ און אליין טראכט איד מיר: א קשיה וואס מיט א מענטשען קאן זיך טרעפען אונטערוועגענס? „דו באדארפסט, זאג איד צו איהר, מיין ווייב, תמיד אויסלענען צום ערגסטען!“ — ער איז, מאכט זי, פון אזא משפחה; די מאמע זיינע, זאגט זי, זאל זיין א מליץ־יושר'טע, איז ניט לאנג געשטאַרבען נאך גאר א יוגענד, און דריי שוועסטער, זאגט זי, האט ער געהאט, זאלען זיין

והילך איננו — איד זעה איהם נישט! איד הויב אן אפשטעלען מענטשען, נאכפרעגען: „צי האט איהר ניט געהערט, צי האט איהר ניט געזעהען איינעם א אידען, וואס הייסט מיט זיין לייעבען נאמען מנחם-מענדעל?“ — אויב, זאגען זיי, ער הייסט מנחם-מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל, נאך דאס אליין איז קארג, זאגען זיי, מנחם-מענדעלס איז דא א סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאג איד, זיין פארמעלי? לאז מיר אזוי וויסען ביין, זאג איד, מיט אייד אינאיינעם, אז בסך-הכל, זאג איד, אויב איהר ווילט וויסען, רופט מען איהם אין דערהיים, אין כתרילעווקע הייסט דאס, נאך אויף זיין שוויגענער'ס נאמען, מנחם-מענדעל לאהדוואס; נאך וואס דארפט איהר מעהר, זאג איד, זיין שווער איז שוין גאר א באטאגטער איד, הייסט ער אויך אויף איהר נאמען, ברודערש לאהדוואס, און אפילו זי אליין, לאהד-דוואסי מין איד, הייסט אויך לאהדוואסי ברודערש לאהד-דוואסי. היינט פארשטעהט איהר שוין?“ — פארשטעהן פאר שטעהען מיר, זאגען זיי, נאך דאס איז נאך אלץ נישט גענוג; וואס איז זיין געשעפט, זאגען זיי, מיט וואס פארנעמט ער זיך, אייער מנחם-מענדעל? „מיט וואס ער פארנעמט זיך? — זאג איד. — ער האנדעלט דא מיט האלבע פריאלען, זאג איד, עפּים בעס-מת, פאטיווילאוו. קלאפט, זאג איד, דיפעשען ערגיץ אהין, קיין פעטערבורג, קיין ווארשא...“ — א? ! — מאכען זיי צו מיר און קאטשען זיך פאר געלעכטער. — מיינט איהר ניט אט יענעם מנחם-מענדעל, וואס האנדעלט מיט יקנה"ז? געהט זייט מוחל אריבער, זאגען זיי, אהינצו, אויף יענער זייט; דארט לויפען ארום האזען א סך, און אייערער אויך בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען, — טראכט איד מיר, — נאך דיר גאר האזען? יקנה"ז?“ איד געה אריבער אהין, אויף יענעם טרעטאר — אידען, קיין עיזרהרע, ווי אויף א יריה, ס'איז איין איינגשאפט, קוים וואס איד שטופ מיר דורך; מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אהין, דער אהער, איינער איבער'ן אנדערען, ס'איז איין עולם-התוהו, מע

עפּיס געבען, ווי זאגט איהר: עו ל י ם ו י ו ר ד י ם — אז מע שמירט, פאָהרט מען, און לאָז מיר גלייך אַרױף צו איהם אַליין. — „גוט מאַרגען אַיך, זאָג אַיך צו איהם, רבּ מנחם-מענדעל!“ ווער? וואָס? אַי ן א ן מ ר ו א י ן ד ב ר י ם — ער דערקענט מיר גאר ניט! — וואָס דאַרפט איהר? — מאַכט ער צו מיר. אַיך פאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג אַיך, פאַני, איהר דערקענט שוין ניט, זאָג אַיך, קיין קרובּ? טביה הייס אַיך.“ — אַ? — מאַכט ער. — טביה? עפּיס קענטליך דער נאָמען... „קענטליך? — מאַך אַיך צו איהם. — אפשר איז אַיך קענטליך, זאָג אַיך, מיין ווייב'ס בלינצן, דערמאָנט זיך נאָר אַקאַרשט, מיט איהרע קני-שעס, צרות-קניידלעך, ווערמוטען?“... און צוריק פליהט מיר דורך אַ געדאַנק פונקט קאַפּויר: אַיך קום אַריין צו מנחם-מענדלען, טראָגט ער מיר אַקעגען דעם ברייטען שלום-עליכם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רבּ טביה, וואָס מאַכט איהר עפּיס, וואָס מאַכט אַייער ווייב? אַיך קוק שוין אַרויס אויף אַיך, אַיך וויל מיר מיט אַיך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אַז אַ פולע היטעל מיט האַלבע פּריאַלען. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פאַרדיענסט, און דאָס קרו, זאָגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פאַר-דיענען, וועלען מיר זיך טיילען אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך. חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אַיך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אַיך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אַיך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אַיך פיער הונדערט... אין געדאַנ-קען חאַפּ אַיך אַ דרימעל און זעה נישט, ווי מיין בחור שלאָגט זיך דערווייל אַראָפּ פונ'ם שליאַך אַז אַ זייט, פאַרטשעפעט דאָס וועגעלע אַז אַ בוים, און עס דערלאָנגט מיר אַ זעץ פון הינטען, עס פליהען אַזש פונקען פון די אויגען. „גם זו לטובה, זאָג אַיך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, וואָס חאַטשט ניט צעבראַכען קיין אַקס“... בקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם-כל אַפּגעזעצט דאָס ביסעל מילכיגס גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, לאָז אַיך מיר זוכען דעם נפש מיינעם. אַיך דרעה מיר אַרום אַ שעה און צוויי און דריי,

די האהנען, זיך גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: פארוויסט און פארפינסטערט זענען מיר ביידע געווארען, מיר מענען ביידע נעמען טארבעס און געהן איבער די הייזער!... — רב טביה, — מאכט ער צו מיר שטיל, קוים וואס ער רעדט, און די טרערען ווארגען איהם, — רב טביה! אהן מוז, הערט איהר, זאל מען גאר, זאגט ער, ניט געבארען ווערען אויף דער וועלט! איידער, זאגט ער, אזא לעבען... הענגען, זאגט ער, גנאטעווען!... און מעהר קאן ער קיין ווארט נישט רעדען. — „אודאי, מאך איר צו איהם, ביזט דו ווערטה, מנחם־מענדעל, פאר אזא מעשה, מע זאל דיר אנידערלעגען אט־אידא, זאג איר, אין מיטען יעהופעץ, און ברכוש גדול דיר אריינצימבלען אזוי פיעל, אז דו זאלסט דיר דערזעהען מיט דער באבע צייטעל פון יענער וועלט. בארעכען, זאג איר, דו אליין, וואס האסט דו געטהאן? האסט גענומען, זאג איר, א גאנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער־בעלי־חיים געבאד, גאט די נשמה שולדיג, און האסט זיי איבערגעקוילעט דעם האלז אהן א מעסער! גוואלד, זאג איר, מיט וואס וועל איר קומען אצינדערט אהיים צו מיין ווייב און קינדער? אדרבה, זאג שוין דו אליין, קוילער איינער, גולן, רוצח!“ — אמת, — מאכט ער צו מיר, אנגעשפארט זיך צו דער וואנט, — אמת, רב טביה, גאט זאל מיר אזוי העלפען... „דער גיהנם, זאג איר, נאר איינער, דער גיהנם איז דאך קארג פון דיינעטוועגען!“ — אמת, זאגט ער, רב טביה, אמת, גאט זאל מיר אזוי העלפען; איידער אזא לעבען, זאגט ער, איידער אזא לעבען, רב טביה... און לאזט אראפ דעם קאפ. איר שטעה און באטראכט איהם, דעם שלים־מזל, ווי ער שטעהט אזוי דעם קאפ אראפ, צוגעשפארט צום וואנט, דאס היטעל אויף א זייט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ — עס רייסט אויס א שטיק הארץ. „טא, זאג איר, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע ווידער צוריק, פארשטעהט מען גאנץ גוט, דו ביזט אפשר אין דעם אויך גאט די נשמה שולדיג; ווארום לאמיר בארעכענען די זאך ארום און ארום מיט א ממה־נפשך: איר זאל קלערען, זאג איר, אז דיין שלעכטיג

רעדט, מע שרייט, מע מאכט מיט די הענט: פאטיווילאוו... פעסט, פעסט!... געהאפט ביים ווארט... אריינגערוקט איין אדערויף... וועט זיך קראצען... מיר קומט קארטאזש... ביזט א גרויסער פארר... אט צעשפאלט מען דיר דעם קאפ... שפיי איהם אן אין פנים... זעה נאָר, געקוילעט די קאפאטע... א שענער שפעגעלאנט... אַנז זעצער!... משרת!... אין טאטענס טאטען!... עס האלט כמעט ביי פעטש. „ו י ב ר ח י ע ק ב, מאד איד צו מיר אליין, אנטלויף, טביה, אט האפסט דו א פאטש! נו, נו, קלער איד מיר, נאט איז א פאטער, שמואל-שמעלקי איז זיין דיענער, יעהופעץ איז א שטאָרט און מנחם-מענדעל איז א פארדיענער! אט-אדאס-א, טראכט איד, האפט מען גליקען, האלבע פריאלען? אט-אדאס-א הייסט ביי זיי מע מאכט געשעפטען? אז אד און וועה איז דיר, טביה, מיט דינע מסחרים!“

בקיצור, איד שטעל מיד אפ נעבען א גרויס פענסטער מיט ארויסגעשטעלטע הויזען א סך און דערזעה דורך דעם אפשיין פונ'ם גלאז מיין שמעיה בעל-פרנסה. עס האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען, אז איד האב איהם דערזעהען. ס'איז מיר פרחהד נשמתו געווארען! וואו איד האב ערגיץ א שונא און וואו איהר האט א שונא — זאלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אזא הולך, ווי מנחם-מענדעל: וואס מיר קאפאטע? ווער מיר שטיוועל? און א פנים — טאטעניו, א שענערען לעגט מען אין דער ערד אריין. — „נו, טביה, כאשר אבדתי אבדתי — ביזט איז דער ערד, טראכט איד מיר, מעגסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטליכע גראשענס, עס איז שוין, ווי זאגט איהר: לא דובים ולאייער — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאט אזוי צרות“...

ער פוז זיין זייט איז, אפנים, אויך שטארק מבולבל געווארען, מחמת מיר זענען ביידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאוועט, נישט אויסצורעדען קיין ווארט אפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי

רש"י — קום, ברודער, וועלען מיר נעמען, זאג איך, צו ביסלעך
בראנפען!..."

* * *

אט אזוי, פאני שלום-עליכם, האט זיך אויסגעלאזט פון אלע
מיינע חלומות א בוידעם! און איהר מיינט אפשר, אז איך האב
מיד אזוי שטארק גענומען צום הארצען, וואס איך האב פארלארען
מיין געלט? לאס איך אזוי ריין זיין פון שלעכטס! מיר ווייסען
דאך יא וואס אין פסוק שטעהט: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזֶּהָב —
געלט איז בלאטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאס הייסט, אז
דער מענטש איז א מענטש. נאר וואס-זשע דען האט מיר גע-
קרענקט? דער חלום וואס ער איז אוועקגעגאנגען. עס האט זיך
מיר געוואלט, אוי האט זיך געוואלט, זיין א נגיד, האטש אויף א
וויילע! נאר עס העלפט דען דערביי חכמות? ווי זאגט דער פרק:
ב ע ל - כ ר ח ד א ת ה ח י — מיט גוואלד לעבסט דו און מיט
גוואלד צערייסט דו א פאר שטיוועל. דו, טביה, זאגט גאט, בא-
דארפסט אין זינען האבען קען און פוטער, נישט קיין חלומות.
אי וואס? בטחון? האפענונג? אדרבה, וואס מעהר צרות מעהר
בטחון, וואס מעהר קבצן מעהר האפענונג. והראיה?... נאר מיר
דאכט, איך האב מיר היינט אביסעל פאררעדט; צייט פאהרען,
קלערען מכח געשעפט, ווי זאגט איהר, כ ל ה א ד מ כ ו ז ב —
איטליכער האט זיך זיינע מכות. זייט מיר געזונט און האט א
גוטען תמיד!

קייט האט דאס געטהאן, איז דאך עס נאָריש, ביזט דאך געווען, זאג איד, א שותף גלייך מיט מיר, א מחצה-שכר'ניק. איד האב אריינגעלעגט געלט, דו האסט געגעבען שכל, אז אך און וועה איז מיר! דיין מין איז אוראי געווען, ווי זאגט ער, לחיים ולא למות. אי, עס האט זיך אויסגעלאזט א בוידעם? מסתמא איז ניט באשערט, ווי זאגט איהר: א ל ת ת ה ל ל ב י ו ם מ ח ר — א מענטש טראכט און גאט לאכט. למאי, זאג איד, נארעלע, אט האסט דו מין מסחר, איז, דאכט זיך, גאָר א קאראנטע געשעפט, פון דעסטוועגען, אז ס'איז באשערט געווען, זאג איד, ניט היינט געדאכט, פאר א יאהרען אסיען, עס זאל זיך ביי מיר, ניט פאר דיר געדאכט, אנדערלעגען א בהמה, א מציאה געווען אויף טרפה'ס א פופציגער, און טאקי באלד נאך איהר א טעלעצע א רויטע, קיין צוואנציג קערבלעד וואלט איד פאר איהר ניט גענומען, — נו, האט דען עפּים געהאלפּען דערביי חכמות? אז סע געהט ניט, זאג איד, מאכט קמץ-בית — מע! איד וויל דיר גאָר ניט פרעגען, זאג איד, וואו איז מין געלט; איד פארשטעה שוין אליין, וואו מין געלט שטעקט, מין בלוטיג געלט, וועה און ווינד איז מיר! ס'איז אריין אין א מקום קדושה, זאג איד, ערגיץ אין א יקנה"זעל, אין א נעכטיר גען טאג; און ווער איז שולדיג, ווען ניט איד אליין, וואס האב מיר געלאזט איינרעדען גרינגע פויגעלעך, שמינדריקעס, שמאכטע-ליאקעס? געלט, ברודער, באדאָרף מען, זאג איד, פארהאָרעווען, פארשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען! פעטש, זאג איד, ביזט דו, טביה, ווערטה, פעטש ווי האַלץ!! נאָר וואס העלפט איצטער מין געשריי? ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: צ ע ק ה ה נ ע ר ה — שריי צעזעצטערהייד! שכל און חרטה — די ביידע זאכען קומען תמיד צו שפעט. ניט באשערט, זאג איד, טביה זאל זיין א נגיד, ווי זאגט איוואן: נע בלאָ או מעקטע הראשע אי נע בודע*.

* נישט געוועזען ביי מעקטען קיין געלט און עס וועט ניט זיין.

היינטיגע קינדער

געשריבען אין יאָהר 1899.

היינטיגע קינדער

— אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: היינטיגע קינדער. בנים גדלתי ורומתי — געה האָב זיי, ווער פאַרשוואַרצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגען, האַרעווע טאָג ווי נאכט, וואָס איז? מע מיינט, טאַמער אזוי און אפשר אזוי, איטליכער נאָך זיין השגה און נאָך זיין פאַרמעגען. צו בראַצקי'ן, געוויינטליך, וועל איך ניט אנשלאָגען, נאר איך זאָל מיר שוין אינגאַנצען אַראָפּלאָזען — בין איך אויך נישט מחויב, וואָרום אַליין בין איך אויך נישט קיין אַבי ווער, כלעבעז, און אַרויסקומען קומען מיר אַרויס, ווי מיין ווייב זאָל לעבען זאָגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האָב איך גערעכענט, אַז איך וועל מיט מיינע טעכטער געוויס אויסשפיעלען. פאַר וואָס? ערשטענס, האָט מיר גאָט געבענשט מיט שענע טעכטער, און אַ שען פנים, זאָגט איהר דאָך אַליין, איז אַ האַלבער נדן. והשנית, בין איך דאָך עפּיס היינט, מיט גאָטס הילף, ניט דער טביה, וואָס אַמאָל, קאָן איך דאָך שוין גרייכען צום שענסטען שדוד אפילו אין יעִהוּפֶעץ, — האָ, ווי זאָגט איהר? איז דאָך אַבער פאַרהאַן אַ גאָט אויף דער וועלט, איין אל רחום וחנוּן, וואָס באַוויוזט זיינע גרויסע וואונדער און מאַכט מיט מיר זומער און ווינטער, אַרויף און אַראָפּ, מאַכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נאַרישקייטען און לאָז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!“... הערט וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפֿען אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפֿען זיך אַלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואָס זאָל איך אַיך מאַריר זיין? איהר געדענקט דאָך מן הסתם, וואָס מיר האָט געטראָפֿען, ניט היינט געדאַכט, די

קוילעט איין אכס פון גאנץ פריה און, ער באדארף באלד אנקומען..." איד דרעה מיד ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו בא- טראכטען לייזער-וואלפ'ס בעל-הבתישקיים — קיין עין-הרע, א גוטס אויף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע וועט זי נישט אויסקויפען מיט קיין ק"ו קערבלעך, א סאמאוואר און נאך א סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע, און נאך איינע א ווארשאווער, און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה'לעך געגילטע, און א חנוכה-לעמפל א געגאסענס, און נאך זאכען, שמאכטעליא- קעס אהן איין עס. רבוננו של עולם! — טראכט איד מיר. — ווי דערלעב איד אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונט זיין!... אזא ברמזל ווי דער קצב איז! גענוג וואס ער איז אזוי רייך, באדארף ער האבען זיין אייגענס אינגאנצען צוויי קינדער, שוין אויסגעגעבענע, און נאך בלייבען איין אלמן אויך דערצו!...

בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין לייזער-וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ'ן שוחט. ער האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אכס, א דעמב די גרויס, פארהאפט זאל ער ווערען, איבער א קלייניגקייט איהם טריפה געמאכט, געפונען א סרכה'לע אויף דער לונג, ווי א שפילקע-קעפעל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער ווערען! — „גאט העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה, וואס מע קאן אייד גאר נישט דעררופען זיך? וואס מאכט א איד?" — וואס זאלען מיר מאכען, זאג איד; מע מאכט און מע מאכט און מע האלט, זאג איד, נאך אלץ פון פארענט, ווי אין פסוק שטעהט: ל א מ ע ו ק צ ד ו ל א מ ד ו ב ש ד — נישט קיין געלט, נישט קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וועדליג אייד איז געווען אמאל, ניט היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט, קיין עין-הרע, א גביר." — וואס מיר פעהלט, זאג איד, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר דאס ביידע פארמאגען... נאך גאר נישט, דאנקען גאט דערפאר. ס'איז פארהאן, זאג איד, א גמרא: „א ס כ ק ו ר ד א ד מ ס ק נ ת א

מעשה מיט'ן קרוב מיינעם, מנחם־מענדעל ימח שמו וזכרו, ווי שען מיר האבען זיך אויסגעהאנדעלט אין יעהופעץ, מיט די האלבע פריאלען און מיט די פאטאוויליווער אקציעס, אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט, ס'איז איין עק, אויס טביה און אויס מילכיגס! „נאר איינער! — זאגט צו מיר איינמאל די אלטע מיינע. — גענוג צו זיין פארזארגט, דו וועסט דערמיט גאר ניט מאכען! דו וועסט זיך נאר אפעסען דאס הארץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אנגעפאלען און צוגענומען... דו געה זיך בעסער דורך, זאגט זי, קיין אנאטעווקע, צו ליזער־וואלף דעם קצב, ער באדארף דיר, זאגט ער, נויטיג האבען.“ — וואס איז דארטען? וואס באדארף ער מיר אזוי נויטיג? אויב ער מיינט, זאג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען א שטעקען און ארויסשלאגען זיך פונ'ם קאפ. — „וואס איז אזוינס? — מאכט זי צו מיר. — די מילך, וואס מע האט זיך אן פון איהר, מיט'ן קעז און פוטער?“ — נישט צוליעב דעם, זאג איך, נאר גלאט אזוי; ערשטענס, איז פשוט איין עבירה אזעלכעס אוועקגעבען אויף דער שחיטה, א צערבעלי־חיים. ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תורה... — „אבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאנצע וועלט, זאגט זי, ווייסט, אז דו ביזט א איד פון תורה. פאלג מיר, א ווייב, געה זיך דורך צו ליזער־וואלפ'ען. אלע דאנערשטאג, זאגט זי, ווען אונזער צייטעל קומט אין יאטקע אריין נאך פלייש, לאזט ער זי נישט לעבען; זאלסט זאגען, זאגט ער, דעם טאטען, ער זאל קומען צו געהן, איך באדארף איהם נויטיג האבען!“...

בקיצור, מע באדארף פאלגען א מאל, ווי זאגט איהר, א ווייב אויך. בין איך מיר מיישב און לאז מיר איינערדען און קום צו געהן צו ליזער־וואלפ'ען קיין אנאטעווקע, א ווערסט דריי פון אונז, און טרעה איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? — טהו איך א פרעג א קארנאסע אירינע, וואס דרעהט זיך ארום אין שטוב. — „אין פראיעקט, מאכט די קארנאסע, מע

דערפאר וויל איך טאקי, איהר פארשטעהט צי ניין? פארגעסט נאר נישט, רב טביה, די טובה, וואס אייד קאן דורך דעם ארויס-קומען! — אוראי, אוראי, זאג איך, פון אייערע טובות, רב ליזער-וואלף, קאן טאקי הארט ווערען דער קאפ; ווינטער א שטיקעל איין, דאס ווייסען מיר שוין לאנג, זאג איך, נאך פון אמאל... — „ע! — מאכט ער צו מיר זיס-צוקערדיג. — וואס גלייכט איהר, רב טביה, פון אמאל בין היינט? א מ א ל איז געווען עפּים אנדערש, און ה י נ ט איז וועדער אנדערש; עפּים ווערען מיר דאך שטיק לעד מחותנים, הא?“ — וואס פאר א מחותני'שאפט? — זאג איך. — „געוויינטליך, זאגט ער, מחותנים!“ — וואס מיינט איהר, זאג איך צו איהם, רב ליזער-וואלף, פון וואס רעדען מיר? — „אדרבה, זאגט ער, זאגט שוין איהר, רב טביה, פון וואס רעדען מיר?“ — וואס הייסט, זאג איך, מיר רעדען דאך פון דער מאורע בהמה מיינע, וואס איהר ווילט ביי מיר קיפּען! — „חא-חא-חא!“ — מאכט ער און ווערד צעגאסען פאר געלעכטער. — ס'איז נישקשה פון א בהמה, און נאך א מאורע דערצו, חא-חא-חא!“ — וואס זשע דען האט א י ה ר געמיינט, רב ליזער-וואלף? אדרבה, זאגט, וועל איך אויך לאכען. — „פון אייער טאכטער, מאכט ער צו מיר, פון אייער צייטלען רעדען מיר דאך די גאנצע צייט! איהר ווייסט דאך, רב טביה, אז איך בין, ניט פאר אייד געדאכט, געבליבען איין אלמן, האב איך מיר מיישב געווען, וואס באדארף איך זוכען אין דער פרעמד דאס גליק, נאך האבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אַמערה, אַט זענען מיר דא בידע אויפ'ן אַרט, איך קען א י י ד, איהר קענט מ י ד, דאס קרן אַליין איז מיר אויך געפעלען, איך זעה זי אַלע דאנערשטאג ביי מיר אין יאטקע, א פאר מאל א רעד געטהאן מיט איהר, ווייזט אויס, נישקשה, א שטילע, און איך אַליין בין, קיין עיז-הרע, ווי איהר זעהט, א שטיקעל בעל-הבית, ס'איז דא א שטוב איין אייגענע, און קלייטלעך א פאר, און בעל-הביתשקייט, ווי איהר זעהט, נישט צו פאריינדיגען, און א ביסעל פעל אויפ'ן בודעם אויך, און א ביסעל געלט אין קאסטען

ד ק ר נ ו ס א ד פ ר ס מ כ ת א " ... און אין הארצען טראכט
איד מיר: זאלסט אַזוי זיין מיט דער נאָז, קצב'ניאָק, ווי ס'איז
נאָר פאַרהאַן אַזאָ גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער
צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אַייד, רב טביה, אַז
איהר קאָנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט
ער, חכמות, לומד'ערייען, לאָמיר בעסער שמועסען מכת אונזער
געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ
געשריי: „לאָז זיין טיי!" — און עס וואַכסט אויס ווי פון אונטער
דער ערד די קאַרנאָסע אירינע, האַפט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח
דעם מלמה, און אַוועק איז קיד אַריין. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר,
אַז מיר זענען דאָ אַליין, אונטער פיער אויגען, קאָנען מיר שמועסען
עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איד האָב שוין מיט
אַייד, רב טביה, לאָנג געוואָלט דערען, איד האָב צו אַייד באַפוילען
דורך אַייער טאַכטער, וויפיעל מאָל געבעטען, איהר זאָלט זיך מטריר
זיין; פאַרשטעט איהר מיר, איד האָב געוואַרפען אַיין אויג..." —
איד ווייס, זאָג איד, אַז איהר האָט געוואַרפען אַיין אויג, נאָר ס'איז
אומזיסט, זאָג איד, אַייער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב ליזער
וואָלף, עס וועט נישט געהן. — „פאַר וואָס עפּיס?" — מאַכט ער
צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פאַר שבת, זאָג
איד, איד קאָן באַשטעהן, עס זאָל נאָך געדויערען אַ ביסעל, דער
טייד ברענט ניט. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אַז
איהר קאָנט אויספיהרען באַלד?" — דאָס, זאָג איד, איז איינמאָל
אַוועק; און והשנית, זאָג איד, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער
בעל־חיים. — „קוק איהם אַז, ווי ער מאַכט אַנשטעלען, זאָגט
ליזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערעל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט
ער געמעגט שווערען, אַז זי איז ביי אַייד איין־און־איינציגע! מיר
דאַכט, איהר האָט זיי אַהן עין־הרע גענוג, רב טביה!" — לאָזען
זיי זיך שוין האַלטען, זאָג איד, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז
אַליין נישט האַבען... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא?
אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אַייד אַהן עין־הרע געראַטענע,

קיין קונץ נישט, דער אויבערשטער זאל נאר צושיקען, זאג איד, איטליכען באזונדער זיין זונג... — „ניין, מאכט ער, נישט דאס מיין איד, רב טביה, איד מיין עפּים אַנדערש גאָר, וואָרום קיין נרו, ברוד־השם, פאַר אייער צייטלען באַדאַרפֿט איהר שוין ניט, און אויסקליידען זי צו דער חתונה, אַלץ וואָס אַ מיידעל באַדאַרף — דאָס נעם איד אויף זיד, און אייד, זאָגט ער, וועט מסתמא דערפון אויך עפּים אַריינפאַלען אין בייטעל אַרײַן...“ — פּע, מאַך איד צו איהם, איהר רעדט דאָר עפּים גאָר, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, טאַקי ווי אין יאָטקע! וואָס הייסט אין בייטעל אַרײַן? פּע! מיין צייטעל אין חלילה נישט אַזעלכע, איד זאָל זי פאַרקויפֿען פאַר געלט, פּע־פּע! — „אז פּע אין פּע, מאַכט ער צו מיר, איד האָב גע־מיינט אַדרבה ואַדרבה; נאָר אז איהר זאָגט פּע, לאָז זיין פּע! אז אייד אין לייעב, אין מיר נײַחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זיין וואָס גיכער, איד מיין טאַקי באַלד, ווי זאָגט ער, אַ ב ע ל־ה ב י ת ' ט ע אין שטוב אַרײַן, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?...“ — מהכתיית, זאָג איד, אין מיר אין קיין מניעה; מע באַדאַרף דאָר אַכער איבעררעדען מיט מיין פֿלונײַט'טע, זאָג איד, אין אַזעלכע זאַכען, האָט זי די דעה, נישט קיין קלייניגקייט, ווי רש"י מאַכט: ר ח ל מ ב כ ה ע ל ב נ י ה — אַ מאַמע אין אַ פאַקרישקע. היינט זי אַליין, זאָג איד, צייטעל מיין איד, באַדאַרף מען אויך אַ פּרעג טהון, ווי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיט־גענומען אויף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער היים... — „בלאָטע, זאָגט ער, פּרעגען באַדאַרף מען גאָר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אַהיים און דערצעהלען אַזוי און אַזוי, און שטעלען אַ חופּה, אַ וואָרט און צוויי און אַ מאַהריטש!“ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איד, זאָגט דאָס נישט, רב לייזער־וואָלף. אַ מיידעל אין נישט קיין אַלמנה חלילה. — „געוויינטליך, זאָגט ער, אַ מיידעל אין אַ מיידעל, ניט קיין אַלמנה, אַט דערפאַר טאַקי באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצייטענס דערפון רעדען, מחמת הלבשה, פאַרשטעהט איהר, דאָס־יענץ־לאַקש־בוידעם־ציבעלע. און דערוויילע,

אויך; וואס באדארפען מיר, רב טביה, די צייגנערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אַמעהר, נעמט מען און מע שלאגט-צו אַ האַנט, איינס-צוויי-דריי, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?"...

בקיצור, אַז ער האט מיר אויסגערעדט אַט-אַדאס-אַ, בין איך געבליבען זיצען אַהן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאגט איהם אַן פלוצים אַ בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפלוגען אַ מַשְׁבָּה: לייער-וואַלף... צייטעל... ער האט שוין אַזוינע קינדער ווי זי... נאָר באלד האב איך זיך אַליין אַפגעשלאָגען: סטייטש, אַזאַ גליק! אַזאַ גליק! עס וועט דאָד איהר זיין גוט, ווי די גאַנצע וועלט! אַי טאַמער איז ער נישט אַזאַ צעוואַרפענער פאַרשוין? איז דאָס היינטיגע יאָהרען, פאַר קעהרט, די גרעסטע מעלה, ווי זאגט מען: אַ ד ם ק ר ו ב ל ע צ מ ו — אַז מען איז גוט פאַר יענעם, איז מען שלעכט פאַר זיך. איין חסרון נור, וואס ער איז אַ ביסעל צו פראַסטליך... נו, מילא, קאן דען אימליכער זיין אַ יודעספר? קאָרג פאַרהאַן נגידים, פיינע מענטשען אין אַנאַטעווקע, אין מאַזעפּעווקע און אפילו אין יעהופּעץ, וואס ווייסען נישט קיין צלם פאַר קיין אַלף; פון דעסטוועגען, אַז ס'איז באַשערט, לאַס איך האַבען אַזאַ יאָהר, וואס פאַר אַ כבוד זיי האַבען אויף דער וועלט, ווי אין פרק שטעהט: א ם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — דאָס הייסט, די תורה ליגט אין קאסטען און חכמה — אין קעשעני... — „נו, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, וואס שווייגט איהר?" — וואס זאַל איך שרייען, זאג איך צו איהם כלומר'שט, ווי איך קווינקעל מיר; דאָס איז, רב לייער-וואַלף, פאַרשטעהט איהר מיר, אַזאַ ענין, וואס מע באַדאַרף איהם גוט באַקלערען אַרום און אַרום; ס'איז עפּים נישט קיין קאַטאַוועסעל, זאג איך, דאָס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאַכט ער, ווייל ס'איז דאָס ערשטע קינד ביי אַיך; איהר וועט שוין, זאגט ער, נאכדעם, אַם-יִרְצַה-הֵשֶׁם, קאָנען חתונה מאַכען די אַנדערע מאַכטער אויך, און שפּעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?" — אַמין, נס אתם! — זאג איך. — חתונה מאַכען איז

ר״ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערטה איהר פיאטע! ... און
ער וויעדער: „גלויבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט א גרויסער
נאך, האטש איהר זענט עלטער פון מיר!“

בקיזור, מיר האבען, אפנים, אוועקגעשריגען אט־אזוי א
היבשע וויילע און זענען געווארען רעכט מבוסמ'דיג, ווארום אז
איד בין געקומען אהיים, איז שוין געווען שפעטליך אין דער נאכט
און די פיס זענען מיר געווען ווי געפענטעט... מיין ווייב זאל
געזונט זיין האט אבער באלד דערקענט אין מיר, אז איד בין פאר־
קנאקט, און האט מיר געגעבען א וויסטען פעטשאטעק, ווי איד
בין ווערטה. — שא, בייזער זיך ניט, גאלדע! — זאג איד צו איהר
גאנץ פרייליך, און עס גלוסט זיך מיר אזש געהן טאנצען. — שריי
ניט, נשמה מיינע, עס קומט אונז מזל־טוב! — „מזל־טוב? א
וויסטער מזל־טוב, זאגט זי, האסט שוין פארזינדיגט די מאורע
בהמה, לייזער־וואלפען זי פארקויפט?“ — נאך ערגער! — זאג
איד. — „אויסגעביטען, זאגט זי, אויף איין אנדערער? אפגענארט
לייזער־וואלפען, א רחמנות נעכאד?“ — נאך ערגער! — זאג איד. —
„נו, רעד שוין, זאגט זי, ווערטער, קוק אז, ווי מע באדארף ביי איהם
קויפען א ווארט!“ — מזל־טוב דיר, גאלדע, זאג איד נאך א מאל,
מזל־טוב אונז ביידען, אונזער צייטעל איז א כלה געווארען! —
„אויב אזוי, זאגט זי, ביזט דו דאך טאקי גוט פארקלאפט, גאר נישט
אויף קאטאוועס, רעדסט פונ'ם וועג! האסט, אפנים, געמאכט,
זאגט זי, א רעכטע כוסה?“ — א כוסה, זאג איד, האבען מיר מיט
לייזער־וואלפען געמאכט, און צו גלעזלעך פונש האבען מיר מיט
לייזער־וואלפען גענומען, נאך ביי די געדאנקען, זאג איד, בין איד
נאך. הנה זיי וויסען, גאלדע ברודער, אז אונזער צייטעל איז אין
א גוטער, א מזל־דיגער שעה א כלה געווארען פאר איהם אליין,
פאר לייזער־וואלפען! און איד האב איהר איבערגעגעבען די גאנצע
מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי און וואס און ווען און פון
אלץ, וואס מיר האבען גערעדט, נישט דורכגעלאזט קיין האר
אפילו. — „הערסט דו, טביה, זאגט צו מיר מיין ווייב, גאט זאל

זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעמען צו קאפלעך לחיים, הא, צי ניין?"... — מהכתיתי, זאג איד, פאר וואס ניט? וואס געהר זיך אן שלום צו מחלוקת? ווי זאגט ער: אדם איז א מענטש און בראנפען איז בראנפען. ס'איז פארהאן, זאג איד, ביי אונז א גמרא... און האק איהם אריין א גמרא, איינע און די אנדערע, א נעכטיגען טאג, פון שיר-השירים און פון חד-גדיא...

בקיצור, מיר האבען איינגענומען דעם ביטערען טראפען, ככתוב — ווי גאט האט געבאטען! די קארנאסע האט דערווילע געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר, און מיר האבען געמאכט צו גלעזלעך פונש, פארבראכט גאר פריינדליך, געווינשעוועט, גע- שמועסט, געפלאפעלט אלץ פונ'ם שידוך, פון דעם און פון יענעם און וויעדער א מאל פונ'ם שידוך. — איהר וויסט דען, רב לייוזערוואלף, זאג איד, וואס פאר א בארליאנט דאס איז? — „איד ווייס, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איד ווייס; איד זאל ניט וויסען, זאגט ער, וואלט איד גאר ניט גערעדט!“ און מיר רעדען אזוי ביידע אינאיינעם. איד שריי: א בארליאנט, א די- מענט! איהר זאלט נאר וויסען, ווי אזוי זי צו שאנעווען, נישט ארויסבאווייזען דעם קצב... און ער: „האט קיין מורא ניט, רב טביה; וואס זי וועט עסען ביי מיר אין דער וואכען האט זי ביי אייך נישט געגעסען אים יום-טוב"... — עט, זאג איד, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאג איד, עסט נישט קיין רענדלעך, דער ארעמאן עסט נישט קיין שטיינער; איהר זענט א פראסטער מענטש, זאג איד, פארשטעהט איהר ניט ווי צו שאצען איהר בריה'שאפט, איהר חלה-באקען, איהרע פיש, רב לייוזערוואלף, איהרע פיש! מע באדארף, זאג איד, האבען א זביה... און ער וויעדער: „רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועבט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענטשען, רב טביה, איהר קענט מיר נישט!“... און איד וויעדער: אויף איין וואג גאלד און אויף דער אנדערער צייטלען. הערט איהר, רב לייוזערוואלף, איהר זאלט אפילו פארמאגען אייערע, זאג איד,

זאלסט גאר וויסען פון אזעלכע שמאכטעליאקעס? — וואס איז? — זאגט זי. — איד בין נישט געווען צווישען מענטשען? צי איד האב אפשר נישט געזעהען ביי אונז אין כתרילעווקע, ווי אזוי מע געהט אנגעטהאן ביי לייטען? דו, זאגט זי, לאז מיך, איד וועל שוין אליין מיט איהם אלסדינג רעדען; לייזער-וואלף, זאגט זי, איז, נישקשה, א איד א נגיד, ער וועט מסתמא אליין אויך נישט וועלען, אז די גאנצע וועלט זאל האבען מיט איהם צו טהון; אז מען עסט חזיר, לאז האטש רינען איבער דער בארד..."

בקיצור, מיר האבען אזוי אוועקגערעדט ביז'ן ווייסען טאג אריין. — נעם צענויף, זאג איד, מיין ווייב, דאס ביסעל קען און פוטער און לאס איד פאָהרען דערווייל קיין בויבעריק; עס איז טאָקי אלסדינג שעה און פיין אַרום און אַרום, נאָר דאָס געשעפט, זאג איד, קאָן מען נישט פאַרבייגען אויף אַ זייט, ווי שטעהט דארטען: ה נ ש מ ה ל ד — די וועלט איז אויך אַ וועלט. און גאַנץ פריה, כלחוד השנה, עס איז נאָך געווען טונקעל, האב איד איינגעשפּאַנט דאָס פערד-און-וועגעלע און בין אוועק קיין בויבעריק. געקומען קיין בויבעריק אויפ'ן מאַרק — אַהאַ! (ס'איז דען פאַרהאן אַ סוד ביי אידען?) מע ווייסט שוין אלסדינג און מע שטעקט אַפּ מוזל-טוב פון אַלע זייטען: — „מוזל-טוב אייד, רב טביה, ווען האָבען מיר, אם ירצה השם, אַ חתונה?" — מיט מוזל זאָלט איהר, זאג איד, לעבען, עס קומט אויס, ווי מע זאָגט: דער טאַטע איז נאָך גאר נישט געבאָרען געוואָרען, איז שוין דער זוהן אויסגעוואַכסען אויפ'ן דאָר... — „בלאָטע, זאָגען זיי, עס וועט אייד גאר נישט העלפען, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלען; קיין עיז-הרע אַזא גליק, אַ שמאַלץ-גרוב!" — די שמאַלץ רינט אויס, זאג איד, די גרוב בלייבט איבער. נאָר פון דעסטוועגען, זאג איד, קאָן מען קיין חזיר נישט זיין און פון חברה נישט אָפּשטעהן. אַט פאַרטיג איד מיך אַפּ מיט אַלע מיינע יעהופּעצער בעלי-בתים, זאג איד, וועט זיין אַ גלעזעל משקה און פאַרבייטען, חייגעלעבט און איין עק, דאָס הייסט: צ ה ל ה ו ש מ ח ה — הוליע קבצו!...

מיר טאקי אזוי העלפען וואו איר וועל מיר קעהרען און ווענדען, זאגט זי, ווי דאס הארץ האט מיר געזאגט, אז דאס, וואס לייער-וואלף האט דיר גערופען, איז נישט אומזיסט. נאך וואס-זשעדען? איר האב מורא געהאט דערפון צו טראכטען, טאמער חלילה לאזט זיך אויס א בידעס. איר דאנק דיר, גאטעניו, זאגט זי, איר דאנק דיר, הארצעדיגער פאטער געטרייער, סע זאל טאקי נאך זיין אין א גוטער שעה, א מזל'דיגער, זי זאל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כבוד, ווארום פרומע-שרה, זאל זיין אפגעשיידט פון מיר, האט געהאט ביי איהם עפנים נישט אזא גוטע וועלט; זי איז, זאל מיר מוחל זיין, נישט אקעגען נאכט דערמאנענדיג, געווען א איריגע איין איינגעגעסענע, נישט געקאנט אויסקומען מיט קיינעם, גאר נישט דאס, וואס אינזער צייטעל, איהר צו לענגערע יאהר. א דאנק דיר, א דאנק דיר, גאטעניו! נו, טביה, זאגט זי, וואס האב איר דיר געזאגט, דו לעקיש איינער? באדארף זיך א מענטש זאגן גען? אז ס'איז באשערט, זאגט זי, קומט דאס אליין אין שטוב אריין!... — דאס אוראי, זאג איר, ס'איז דאך א בפירוש'ער פסוק... — „וואס טויג מיר דיין פסוק, זאגט זי, מע באדארף זעהן גרייטען זיך צו דער חתונה; קודם-כל אויסרעכענען, זאגט זי, לייער-וואלפען א צעטעל, וואס צייטעל באדארף האבען צו דער חתונה; מילא פון פאוועלע, זאגט זי, איז נישטא וואס צו רעדען. זי האט נאך נישט קיין פאדעם גרעט, זאלסט זאגען, א פאר זאקען אפילו. היינט, זאגט זי, מלבושים — איינס א זיידענס צו דער חופה און איינס א וועלענס אויף זומער, דאס אנדערע אויף ווינטער, און פלאטיעס א פאר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאנטלען, זאגט זי, וויל איר, זי זאל האבען צוויי: איינעם א בארנוס מיט קעץ אויף אין דערוואכען, און איינעם א גוטען מיט שליאמעס אויף שבת; היינט עפנים שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאליקעלע, א גארסעט, הענטשקעלעך, נאזטיכלעך, א זאנטיקעל און די איבעריגע זאכען דארטען, וואס א מיידעל באדארף האבען היינטיגע צייטען!... — ווי קומט דאס צו דיר, זאג איר, גאלדע סערדצע, דו

אויף דער וועלט. וואס טהוט גאט? שיקט ער אריין לייווער-וואלפען א מחשבה, ער זאל נעמען מיין צייטלען ווי זי שטעהט און געהט, דערום זאג איך צוויי מאל א ד ד — איך וועל דיר לויבען, גאטעניו, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן און געקומען מיר צו הילף, איך זאל האבען האטש א שטיקעל נחת פון מיין קינד, אז איך וועל קומען צו איהר צוגאסט, אם ירצה השם, זי טרעפען א בעל-הבית'טע אויף אלעם גרייטען, פולע שאפעס מיט גרעט, פולע שפיזאָרנים מיט פסח'יגער שמאלץ און מיט איינגע-מאכטס, פולע שטייגען מיט עופות, גענו און קאטשקעס... פלוצים צעלאזט זיך דאס פערדעל מיינס אראפ-א-בארג, און אידער איך הויב אויף דעם קאפ א קוק טהון, וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אלע לעדיגע טעפלעך און קריגלעך, און דאס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיט ליידען אַרויס-געקאראטשקעט זיך, און אויפגעשטאנען א צעבראכענער, א צע-הרג'עטער, לאז איך אויס מיין ביטער הארץ צום פערדעל. איינ-געזונקען זאלסט דו ווערען! ווער האט דיר געבעטען, שלים-מזל, באווייזען א בריה'שאפט, אז דו קאנסט לויפען בארג-אראפ? האסט דאך מיר שיער, זאג איך, אומגליקליך געמאכט, דו אשמדאי! און איך האב איהם איינגעטהיילט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. מיין בחור האט, אפנים, אליין פארשטאנען, אז ער האט דא פארשטיעפט א מיאוסע מעשה, געשטאנען אראפגעלאזט די מארדע, האטש מעלק איהם אויס. — האפט דיר דער וואטענמאכער. — זאג איך צו איהם און מאך צורעכט דאס וועגעלע, נעם צענויף די כלים און הלך לעולמו — פאָהר ווייטער. נישט קיין גוטער סימן, זאג איך צו זיך אליין; איך האב מורא, צי עס האט זיך נישט געטראפען אין דערהיים עפּים א נייער אומגליק?...

כד הוה. איך פאָהר-אפ נאך א ווערסט צוויי, שוין ניט ווייט פון דערהיים, דערזעה איך אין מיטען שליאך געהט גלייך אקעגען מיר א מענטש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה. איך פאָהר-צו נע-הענטער, קוק מיך איין: צייטעל!... איך ווייס נישט פאר וואס,

בקיצור, אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט מיין מסחר, גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, האב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לחיים, צוגעווינשעוועט זיך איינס דעם אנדערע, ווי עס געהער צו זיין, און איד האב מיר אויפגעזעצט און בין אוועק אהיים לעבעדיג-פרייליך, גאר בגילופין. פאָהרענדיג אזוי אין וואַלד, זומער־לעבען, די זון באַקט, נאָר פון ביידע זייטען וואַלד דער שאַטען פון בויער, דער ריח פון די סאַסנעס, מתינה־נפשות. ציה איד מיר אויס ווי א גראַפ אין וועגעלע, לאַז נאָך מיין חברה־מאַן די לייצעס: געה שוין, זאג איד צו איהם, זיי מוחל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זיין באַקענט — און אַליין צעלאַז איד מיר אויף א קול און זינג מיר א ניגון־דעל. אויפ'ן האַרצען איז עפּיס יום־טוב־דיג; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „וואתיו“, „וכל מאמינים שהוא“ און פון „הלל“. איד קוק מיר אהין ארויף, אין הימעל אריין, און די געדאַנקען־מחשבות פלאַנטען זיך דא, אויף דער ערד.

ה ש מ י ש מ י ש — די הימלען זענען פאַר גאט, ו ה א ר י — און די ערד, אזוי טראַכט איד מיר, האָט ער אוועקגעגעבן ל ב נ י א ד מ — צו די קינדער פון מענטשען, זיי זאָלען זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנט, זיך רייסען ווי די קעץ פאַר גרויס „ראַסקאַש“, שלאָגען זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי“ און פאַר „מפּטיר“... ל א ה מ ת י ש י ה ל ו י ה, מכות פאַרשטעהען זיי, ווי מען באַדאַרף גאט לויבען פאַר די טובות, וואָס ער טהוט מיט זיי, ו א נ ח נ ו, אַבער מיר, אַרעמע לייט, איין טאָג אַ גוטען, אַז מיר האָבען, דאַנקען מיר און לויבען גאט און זאָגען: א ה ב ת י — איד האב איהם ליעב גאט, וואָרום ער הערט צו מיין קול און מיין געבעט, ער נויגט צו מיר זיין אויהער, בשעת א פ פ ו נ י — עס רינגעלט מיר אַרום פון אַלע זייטען דלות, צרות, שלעק־פורעניות־ען: דאָס פאַלט אַ בהמה אין מיטען העלען טאָג, דאָס טראַגט אַן דער גוטער יאָהר אַ קרוב אַ שלים־מזל, אַ מין מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חיות, און איד מיין שוין ב ח פ ז י: איין עק, די וועלט איז שוין געפאַלען, כ ל ה א ד מ כ ו ז ב — ניטאָ קיין אמת

דערביי חלילה קיין שום שלעכטע מחשבה נישט געהאט; גאט איז יודע דעם אמת, מיר האבען געוואלט, ווי זאגט ער, לעת-צרה באוואהרענען א קינד; אי, עס לאזט זיך נישט, מסתמא, זאג איד, הייסט גאט אזוי; נישט באשערט, זאג איד, דיר, טאכטער מיינע, קומען אויפ'ן גרייטען, ווערען א בעל-הבית'טע אויף אלדאס גוטס, און אונז א שטיקעל נחת דערלעבען, זאג איד, אויף די עלטערע יאהרען, פאר אונזער הארעוואניע, זאג איד, טאג ווי נאכט אין דער טאטשקע איינגעשפאנט, קיין גוטע מינוט, נאר דלות, נאר דחקות, נאר שלים-שלים-מזל ארום און ארום! ... „אוי, טאטע, זאגט זי צו מיר וויעדער מיט א געוויין, איד וועל מיר שטעלען, זאגט זי, פאר א דיענסט, לייהם וועל איד טראגען, ערד וועל איד גראבען!“ — וואס וויינסט דו, נאריש מיידעל, זאג איד צו איהר, איד זאג דיר דען עפס, נארעלע? צי איד האב טענות צו דיר? גלאט, זאג איד, ס'איז ביטער און פינסטער, רעד איד מיר אויס דאס הארץ, שמועס איד מיר אויס מיט איהם, מיט'ן רבונן של עולם, ווי אזוי ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאג איד, איין אב-הרחמן, האט רחמנות אויף מיר, פיינט זיך אויס קעגען מיר, זאל ניט שטראפען פאר די רעד, זאג איד, רעכענט זיך, ווי מיט א טאטען, און געה שריי חי' וקיים! נאר מסתמא, זאג איד, באדארף אזוי צו זיין; ער איז אויבען, אין דער הויך, זאג איד, און מיר זענען דא, אין דער ערד, טיעף, טיעף אין דער ערד, מוזען מיר זאגען, אז ער איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט. ווארום אז מיר זאלען וועלען שמועסען טאקי דאס אייגענע וויעדער צוריק, בין איד דען נישט קיין גרויסער נאר? וואס שריי איד? וואס פילדער איד? וואס הייסט, זאג איד, איד, קליין ווערעמעל, וואס פויזשע ארום דא אויף דער ערד, וואס א מינדעסט ווינטעלע, אז גאט וויל נאר, מאכט פון מיר א תל-עולם אין איין כהרף-עין, שטעל איד מיר ארויס מיט מין נארישען שכל און וויל איהם זאגען דעות, ווי אזוי צו פיהרען דאס וועלטעל זיינס? מסתמא, אז ער הייסט אזוי, באדארף זיין אזוי, וואס העלפט דא טענות? פערציג טעג, זאג איד, אזוי שטעהט

נאר עס האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען, אז איך האב זי דערזעהען. איך שפרינג אראפ פונ'ם וואגען: צייטעל, ס'איז דו? וואס טהוסט דו דא? פאלט זי מיר ניט אויפ'ן האלז מיט א געוויין? גאט איז מיט דיר, זאג איך, טאכטער מיינע, וואס וויינט דו? — „אוי, זאגט זי, טאטע, טאטע!“... און באוואשט זיך מיט טרערען. עס איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען און פאר קלעהמט ביים הארצען. — וואס איז דיר, טאכטער, זאג מיר, וואס איז דיר געשעהען? — זאג איך צו איהר און נעם זי ארום, גלעט זי, האלז זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאטע, טאטע, האר ציגער, געטרייער, זאגט זי, דעם דריטען טאג א שטיקעל ברויט, האב רחמנות, זאגט זי, אויף מיינע יונגע יאהר!“... און פארגעהט זיך פאר געוויין, קאן מעהר קיין ווארט נישט אויסרעדען. אז אד און וועה איז מיר, טראכט איך, איך שטויס מיר שוין, וואס דא איז! דער רוח האט מיר אוועקגעטראגען קיין בויבעריק! — וואס באדארף מען וויינען, זאג איך צו איהר און גלעט זי ביים קאפ, נארעלע, וואס באדארף מען וויינען? ממהנפשו, זאג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואלד חלילה קיינער נישט אנהענגען א לונג און לעבער אויף דער נאז. מיר האבען, זאג איך, געמיינט דיין טובה טאקי, געוואלט ווי צום בעסטען. אלא ס'איז דיר ניט צום הארצען, וואס זאל מען טהון? מסתמא, זאג איך, איז ניט באשערט... — „א דאנק דיר, זאגט זי, טאטע, לאנג לעבען זאלסט דו“, — און פאלט מיר וויעדער אויפ'ן האלז און הויבט וויעדער אן צו קושען מיר און וויינען, גיסען מיט טרערען. — אבער לאז שוין זיין גענוג געוויינט, זאג איך, ה כ ל ה ב ל — קרעפלעך עסען קאן אויך נמאס ווערען; קריד, זאג איך, איז וואגען אריין און לאמיר פאהרען אהיים, די מאמע, זאג איך, וועט דארטען איבערטראכטען מי יודע וואס!

בקיצור, מיר האבען זיך ביידע אריינגעזעצט אין וואגען אריין, און איך האב אנגעהויבען איינצושטילען זי מיט רעד, אהיו, אהער. די מעשה דערפון, זאג איך, איז דאך אזוי; מיר האבען, זאג איך,

אין דער נשמה אריין, געב אכטונג, זיי זאלען זיין צופריעדען, חלילה נישט אנריהרען זיי אין כבוד!... אי, בלייבט דאך א קשיא: מ ה נ ש ת נ ה ? — וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה באדארף הארעווען פון זייערמוועגען, אויפשטעהן גאנץ פריה, ווען גאט אליין שלאפט נאך, וואס איז ? בכדי זיי זאלען האבען פונקט צו דער קאווע א פריש שטיקעל קעז און פוטער ? וואו שטעהט דאס געשריבען, אז איד בין מחויב אויסגעריסען ווערען צוליב א שיטערען קרופניק, א קאליש מיט גרויפען, און זיי, די יעהופעצער נגידים, באדארפען אויסרוהען די ביינער אויף די דאטשעס, נישט טהון קיין האנט אין קאלט וואסער און עסען דוקא געבראטענע קאטשקעלעך, און דוקא גוטע קנישעס, מלינציס מיט ווערטוטען ? בין איד דען נישט אזא איד, ווי זיי ? וואלט דען נישט געווען קיין יושר, כלעבען, אז טביה זאל זיך אוועקוועצען האטש איין זומער אויף א דאטשע ? אי, וואו וועט מוין נעמען קעז און פוטער ? ווער וועט מעלעקען די בהמות ? טאקי זיי, די יעהופעצער סטיקראטען מיין איד... און איד צעלאך מיר אליין פון אזא משוגענעם גער דאנק, ווי זאגט די וועלט א ווערטעל: אז גאט זאל הארכען די נאראנים, וואלט די וועלט געהאט איין אנדער פנים... — „א גוטען אבענד, רב טביה!“ — הער איד עמיצער רופט מיר אז ביי'ם נאמען. איד דרעה מיר ארום, איד טהו א קוק — א באקאנטער: מאטעל קאמזויל, א שניידעריינג פון אנאטעווקע. — ברור הבא, זאג איד, סקאצעל קומט, מען זאל דערמאנען משיח'ן. זיין, מאטעל, אויף גאטס ערד, זאג איד, ווי קומסט דו פלוצים אהער ? — „ווי איד קום ? מיט די פיס“. — מאכט ער צו מיר און זעצט זיך אוועק נעבען מיר אויפ'ן גראז און קוקט אהין, וואו מיינע מיידלעך דרעהען זיך ארום מיט די טעפלעך און מיט די קריגלעך. — „איד קלויב מיר שוין לאנג צו אייה, רב טביה, מאכט ער צו מיר, נאר איד האב אלץ קיין צייט ניט; איין שטיקעל ארבייט ארויסגעלאזט, דאס אנדערע גענומען. איד בין מיר היינט אליין פאר זיך א שניידער. ארבייט איז פארהאן, ברוד'השם, גענוג,

געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאר דעם, איידער דאס קינד ווערד באשאפען ביי דער מוטער אין בויך, קומט א מלאך און שרייט אויס: בת פלוני לפלוני, לאז טביה'ס טאכטער נעמען געציל בן זרח'ו, און לייזער-וואלף דער קצב לאז מוחל זיין פאהרען ערגיץ אנדערש זוכען זיך זיין גלייכען, זיינס וועט איהם נישט אנטלויפען, און דיר, זאג איר, לאז גאט צושיקען דיין זיווג, נאר עפּים א רעכטס, און וואָס צום גיכסטען. אַמז, כּוּ יְהי רצון — זאג איר, די מאמע זאל האַטש אזוי ניט שרייען, איר וועל שוין פון איהר האַפּען א גוטען פּסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פּערדעל און אוועקגעזעצט זיך ביי דער שטוב אויפ'ן גראָז עפּים צוטראַכטען איין עצה, אויסקלערען פאַר מיין ווייב אַ מעשה פון טויזענד-איינ-נאַכט, אַבי אַרויס פון אַ צרה. פאַרנאַכטליך, די זון זעצט זיך; זומער-לעבען, די זשאַבעס פון דערווייטען קוואַקען; דאָס פּערדעל, געפּענטעט אויף צוויי פּיס, שטשיפעט גראָז; די בהמה'לעך, נאָרוואָס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהען איבער די ציבערס און וואַרטען, מען זאָל זיי אויסמעלקען; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — נאָר אַ גוֹדען! איר זיץ מיר אזוי און באַטראַכט דאָס אַלסדינג און קלער מיר בשעת-מעשה, ווי קלוג דער רבּונו של עוֹלָם האָט דאָס באַשאַפּען דאָס וועלטעל זיינס, אזוי אַז איטליכס באַשעפעניש, פּונ'ם מענטשען ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך פאַרדיענען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטאָ! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסען — געה מעלק זיך, געב מילך, זיי מפרנס אַ איר מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פּערדעל, ווילסט קויען — לויף אַלע מאָל היז און צוריק מיט די טעפּלעך קיין בויבעריק! און דעם-גלייכען דו, מענטש, להבדיל, ווילסט אַ שטיקעל ברויט — געה האַרעווע, מעלק די בהמות, טראָג זיך מיט די קריגלעך, שלאָג פוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פּערדעל און שלעפּ זיך אַלע פריהמאָרגען קיין בויבעריק אויף די דאָטשעס, נויג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריד זיי איטליכען באַזונדער

און אזוי זענען מיר געבליבען שטעהן איינער אַקעגען אנדערען, אַנגעדראַדעלט, ווי די האַהנען. צי דו ביזט משוגע געוואָרען, זאָג איד צו איהם, צי דו ביזט גלאַט אזוי אַראָפּ פונ'ם זינען? ביזט אַליין דער שדכן, אַליין דער מחותן און אַליין דער חתן, דאָס הייסט, אַ אייגענע חתונה מיט אייגענע כליזמר! איד האָב נאָך, זאָג איד, אַזעלכעם נישט געהערט אין ערגיק, אַז אַ בחור זאָל זיך אַליין רעדען אַ שידוך! — „דאָס, וואָס איהר זאָגט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, אַז איד בין משוגע, לאָזען אונזערע שונאים משוגע ווערען; איד בין נאָך, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אַלע געדאַנקען; מע באַדאַרף נאָך ניט זיין, זאָגט ער, משוגע, אַז מע זאָל וועלען אייער צייטלען; אַ סימן האָט איהר, אַז לייווער-וואָלף, וואָס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונז אין שטאָדט, האָט זי געוואָלט נעמען ווי זי שטעהט און געהט... איהר מיינט, ס'איז אַ סוד? דאָס גאַנצע שטעטלע ווייסט שוין!... און דאָס, וואָס איהר זאָגט, אַליין אַהן אַ שדכן, איז מיר אַ חידוש, זאָגט ער, אויף אייך; איהר זענט דאָך, רב טביה, עפּים יאָ אַ איד וואָס קאַטאָרי קיין פינגער אין מויל באַדאַרף מען אייך נישט אַריינלעגען, איהר וועט אָפּבייסען... נאָך וואָס טויג לאַנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אזוי: איד און אייער טאַכטער צייטלע האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט שוין לאַנג, שוין העכער אַ יאָהר, אַז מיר זאָלען זיך נעמען"... אַ מעסער אין האַרצען, ווען עמיצער זעצט מיר אַריין, וואָלט מיר געווען אַ סך מעהר ניהא, ווי די דאָזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, מאַטעל שניידער, צו טביה'ן פאַר איין איידעם? והשנית, וואָס איז דאָס פאַר דבורים: ז י י ה א ב ע ז ז י ד ג ע ג ע ב ע ז ד אָ ס ו ו אָ ר ט, אַז ז י י ז אָ ל ע ז ז י ד נ ע מ ע ז? — נו, און וואו בין איד? — רוף איד מיר אַז צו איהם. — עפּים האָב איד אויך אַ שטיקעל דעה צו זאָגען אויף מיין קינד, צי מיר פרעגט מען שוין נאָך נישט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איד דאָך טאַקי געקומען צו אייך איבעררעדען, אזוי ווי איד האָב דערהערט, אַז לייווער-וואָלף שדכנ'ט זיך צו אייער

אלע שניידערס זענען פארווארפען מיט ארבייט. ס'איז ביי אונז
 משה א זומער פון חתונות: בערעל פאנפאטש מאכט
 חתונה; יוסעל שייגעץ מאכט חתונה; מענדעל
 זאאיקע מאכט חתונה; יענקעל פיסקאטש מאכט
 חתונה; משה גארגעל מאכט חתונה; מאיר קרא-
 פעווע מאכט חתונה; חיים לאשעק מאכט חתונה; און
 אפילו טריהובעכע די אלמנה מאכט אויך חתונה! —
 די גאנצע וועלט, זאג איר, מאכט חתונה, נאר איר איינער האלט
 נאך נישט דערביי; מסתמא בין איר נישט ווערטה ביי גאט... —
 „ניין, מאכט ער צו מיר און קוקט אהין, וואו די מיידלעך זענען,
 איהר האט א טעות, רב טביה; איהר זאלט וועלען, וואלט איהר
 אויך געהאלטען איצט ביי חתונה מאכען, עס ווענדט זיך נאר אן
 אייד... — דהיינו, זאג איר, וואו ארום? אפשר מיינסט דו א
 שידוך פאר מיין צייטלען? — „ווי געמאסטען!“ — מאכט ער
 צו מיר. — האטש עפס א רעכטען שידוך? — זאג איר און
 טראכט מיר בשעת-מעשה: עס וועט זיין שען, טאמער מיינט ער
 לייווער-וואלף דעם קצב!... „טשאקענדיג און קנאקענדיג!“ — ענט-
 פערט ער מיר אויף שניידער-לשון און קוקט אלץ אהין, וואו די
 מיידלעך זענען. — פון וואנען, למשל, איז דער שידוך דיינער,
 פרעג איר איהם, פון וואסערע קאנטען? אויב ער שמעקט מיט
 יאטקע, זאג איר, וויל איר נאר ניט הערען, ניט זעהען! — „חס
 וחלילה, זאגט ער, ער הויבט נישט אן שמעקען מיט יאטקע; איהר
 קענט איהם, רב טביה, זעהר גוט!“... איז דאס האטש, זאג איר,
 עפס א גלייכע זאך? — „נאך א מין גלייך, זאגט ער, גלייך צו גלייך
 איז נישט גלייך; ס'איז, ווי מע זאגט, אגיל ואשמח — צוגעשניטען
 און אויפגענייהט!“... ווער-זשע איז דער שידוך, זאג איר, לאמיר
 הארכען? — „ווער דער שידוך איז? — מאכט ער און קוקט אלץ
 אהין. — דער שידוך איז, פארשטעהט איהר מיר, רב טביה, טאקי איר
 אליין... ווי ער האט דאס מיר נאר אויסגערעדט, אזוי בין איר אונ-
 טערגעשפרונגען, ווי א אפגעבריהמער, פון דער ערד, און ער נאך מיר,

מיידעל און זאגט צו אהר: **ל א מ י ר ז י ד נ ע ב ע ז ד א ס**
ו ו א ר ט, א ז מ י ר ז א ל ע ז ז י ד נ ע מ ע ז... עפּים
 גלאַט הפּקר־ציבעלעס!... נאָר אַז אײַך האָב אַ קוק געמאַזן אויף
 מיין מאַטלען, ווי ער שטעהט זיך אַזוי, דעם קאַפּ אַראָפּגעלאָזט,
 ווי אַ זינדיגער מענטש, מייןט דאָס גאַנץ ערנסט, אַהן שום חכמות
 דערביי צו האָבען, האָב אײַך מײַד מײַשב געווען: **ל א מ י ר ז י ד** נאָר
 גוט באַרעכענען טאָקי דאָס אײַגענע וויעדער צוריק. וואָס ברעקעל
 אײַך מײַד אַזוי און וואָס מאַד אײַך דאָ אַנשטעלען? דער גרויסער
 מיוחס וואָס אײַך בײַן, רב צאַצעלעס אײַן אײַניקעל, צי די גוזמות
 נדו, וואָס אײַך געב מיין טאַכטער, צי די הלבשה איהרע, משטיינס
 געזאָגט?... מאַטעל קאַמזוויל איז טאָקי אַ שניידער, ער איז אַבער
 אַ גאַנץ פיין בחור'על, אַ אַרבייטס־יונג, קאָן געבען אַ ווייב ברויט,
 און דערצו נאָך אַ עהרליך יונגעל אויך, היינט וואָס האָב אײַך צו
 איהם? — טביה, זאָג אײַך צו מײַר אַלײן, מאַד נישט קיין פּוילע
 תנועות און זאָג באָם, ווי אין פּסוק שטעהט: **ס ל ח ת י**
כ ד ב ר י ד — לאָז זיין מיט גליק!... יאָ, וואָס טהוט מען אַבער
 מיט מיין אַלטער? אײַך וועל דאָד פון איהר האָבען, ווי זאָגט ער,
ב ס ו ס י מ ו ב נ מ ל י מ — אויף שיסעל און אויף טעלער! ווי
 אַזוי פיהרט מען זי אַרויף, אַז עס זאָל בײַ איהר ווערען רעכט?...
 ווייסט דו גאָר וואָס, מאַטעל? — רוף אײַך מײַד אַז צו מיין חתן. —
 דו געה דיר אַהיים, אײַך וועל מײַר דאָ דערווייל צורעכט מאַכען אַלץ,
 וואָס מע באַדאַרף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין
 דער מגילת שטעהט: **ו ה ש ת י ה כ ד ת** — אַלסדינג דאַרף זיין
 באַטראַכט. און אם ירצה השם מאַרגען, אויב דו וועסט ביז דעמאָלט
 קיין חרטה נישט האָבען, וועלען מײַר זיך מסתמא זעהען... —
 „חרטה? — מאַכט ער צו מײַר. — אײַך וועל האָבען חרטה? אײַך
 זאָל ניט דערלעבען אַוועקגעהן פון דעם אָרט, עס זאָל פון מײַר
 ווערען, זאָגט ער, אַ שטיין, אַ בײַן!“... — צו וואָס טויג דיר נאָך
 דאָס שווערען זיך, וואָס דו שווערסט זיך, זאָג אײַך איהם, אַז אײַך
 גלויב דיר אַהן אַ שבועה? געה געזונט, זאָג אײַך, און אַ גוטע

טאכטער, וואס קאטארי שוין העכער א יאהר אז איר האב זי ליעב... — ס'א משל, זאג איר, אז טביה האט א טאכטער צייטעל, און דו הייסט מאטעל קאמזויל און ביזט א שניידער, היינט וואס האסט דו צו איהר, דו זאלסט זי פיינד האבען?... — „ניין, מאכט ער, נישט דאס מיין איר, איר מיין גאר עפּים אנדערש, איר האב אייד געוואלט דערצעהלען, אז איר האב ליעב אייער טאכטער, און אייער טאכטער האט מיר ליעב, שוין העכער א יאהר, זיך געגעבען דאס ווארט מיר זאלען זיך נעמען, האב איר, זאגט ער, עטליכע מאל געוואלט זיין ביי אייד איבעררעדען, נאר אלץ אפגעלעגט אויף שפעטער, ביז איר וועל מיר צענויפשלאגען עטליכע קערבלעך אויף א מאַשין, און נאכדעם ערשט אויסקליידען זיך, ווי עס געהער צו זיין, ווארום א ליאדע בחור'על היינטיגע צייטען האט צוויי קאס-טיומען מיט עטליכע קאמזוילען... — טפו זאלט איהר ווערען, מאד איר צו איהם, מיט אייער קינדערשען שכל! און וואס וועט איהר טהון נאך דער חתונה — פארווארפען די צייהן אויף די בענטאנעס, צי דו וועסט האדעווען דיין ווייב מיט קאמזוילען?... — „ע, מאכט ער צו מיר, אויף אייד איז מיר, רב טביה, א חידוש, איהר זאלט אַזעלכעס זאגען! איר מיין, אז איהר האט חתונה געהאט, האט איהר, דאכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאך נישט געהאט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאך... ממהנפּשד, וואס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איר דאך א שטיקעל בעל-מלאכה אויך“...

בקיצור, וואס זאל איר אייד דא לאנג מאריר זיין? ער האט מיר איבערגערעדט, ווארום — למאי זאלען מיר זיך נארען, ווי אזוי האבען אלע אידישע קינדער חתונה? אז מע זאל וועלען קוקען אויף די זאכען, וואלט אונזער גראד קיינמאל נישט באדארפט חתונה האבען... איין זאך האט מיר נאר פארדראסען און האב דאס נישט געקאנט פארשטעהן בשום-אופן: וואס הייסט, ז י י א ל י י ה א ב ע ז י י ד ג ע ב ע ז ד א ס ו ו א ר ט? וואס איז דאס פאר א וועלט געווארען? א בחור באגעגענט זיך מיט א

נאר בעטען וועל איך דיר, גאלדע, זאלסט זיך נישט שרעקען און נישט איבערקלערען חלילה גאט ווייסט וואס, ווארום אין די הייליגע ספרים ביי אונז שטעהט געשריבען, אז נאר דריי חלקים פון א חלום קאן אמאל מקויים ווערען, און דאס איבעריגע איז בלאטע, שקרים וכזבים, נישט געשטויגען, נישט געפלויען... קודם־כל, זאג איך, האט זיך מיר גע'חלומ'ט, אז ס'איז ביי אונז א שמחה; איך ווייס ניט, צי א קנס־מאל, צי א חתונה. מענטשען א סך, אידען און ווייבער, דער רב און דער שוחט, היינט כל־יזמר... דערווייל עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין דיין באבע צייטעל עליו השלום... מיין ווייב האט דערהערט די באבע צייטעל, איז זי שוין געווארען טוירט ווי די וואנט און רופט זיך אן צו מיר: „ווי אזוי איז זי אויפ'ן פנים און אין וואס איז זי געגאנגען אָנגעטהאָן?“ — א פנים האט זי, זאג איך, אויף אלע אונזערע שונאים, געל אזוי ווי וואכס, און אָנגעטהאָן, געוויינטליך, אין ווייסען, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאכט צו מיר די באבע צייטעל. — איך האב נחת, וואס איהר האט אויסגעקלויבען פאר אייער צייטלעך, וואס זי טראגט מיין נאמען, אזא פיינעם חתן, א לייטישען; ער הייסט מאטעל קאמזויל, נאך מיין פעטער מרדכי, און האטש ער איז א שניידער, פון דעסט־וועגען איז ער זעהר א עהרליך קינד...“ — „פון וואנען, רופט זיך אן גאלדע, האט זיך צו אונז גענומען א שניידער? אין אונזער משפחה, זאגט זי, זענען פארהאן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־אידען, און גלאט אזוי ארעמע לייט, נאר נישט, חלילה, קיין שניידערס און נישט קיין שוסטערס...“ — שלאג זשע מיד נישט איבער, גאלדע, זאג איך צו איהר, מסתמא ווייסט דיין באבע צייטעל בעסער פון דיר... אז איך האב דערהערט פון דער באבע צייטעל אזא מין מזל־טוב, רופט איך מיר אן צו איהר: וואס זאגט איהר עפיים, באבעניו, אז צייטעל'ס חתן הייסט מאטעל און ער איז א שניידער, אז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואלף און ער איז גאר א קצב? ... — „ניין, רופט זיך אן די באבע צייטעל נאך א מאל, ניין, טביה, דיין צייטעל'ס חתן הייסט טאקי נאך מאטעל, ער איז א שניידער, און מיט איהם

נאכט, און לאזען זיך דיר חלומ'ען גוטע חלומות... און אליין לעג
איד מיר אויך שלאפען, נאך עס נעמט מיר ניט קיין שלאף; דער
קאפ ווערד מיר שיער ניט צעפאלען אויף שטיקלעך, טראכטענדיג
אזא פלאן און אזא פלאן, ביז איד בין געפאלען אויף דעם רעכטען
פלאן. וואס-זשע איז דער פלאן? אט וועט איהר הערען, ווי אזוי
טביה פאלט אויף א גלייכס!

בקיצור, ארום האלבע נאכט, די גאנצע שטוב שלאפט געשמאק.
דער חראפעט, דער פייפט, בין איד מיר מיישב און הויב אן צו
שרייען נישט מיט מיין קול: גוואלד! גוואלד! גוואלד!...
סע פארשטעהט זיך, אז אויף מיין גוואלד האט זיך די גאנצע שטוב
אויפגעהאפט, און פריהער פון אלעמען גאלדע. „גאט איז מיט דיר,
טביה, מאכט זי צו מיר און טרייסעלט מיר, שטעה אויף, וואס איז
דיר אזעלכס, וואס גוואלדעוועסט דו?“... איד עפען אויף די
אויגען, קוק מיר ארום כלומר'שט אויף אלע זייטען און רוף זיך
אן מיט א ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — ווער איז?
וועמען זוכסט דו?“ — פרומע-שרה'ן, זאג איד, פרומע-שרה לייזער-
וואלפ'ס איז דא נארוואס געשטאנען... — „דו רעדסט פון היטץ,
מאכט צו מיר מיין ווייב, גאט איז מיט דיר, טביה! פרומע-שרה
לייזער-וואלפ'ס, זאל זיין אפגעשיידט, איז שוין לאנג אויף דער
אמת'ער וועלט“. — איד ווייס, זאג איד, אז זי איז געשטארבען,
נאר זי איז אבער פארט געווען נארוואס, אט-דא ביי מיין בעט
גערעדט מיט מיר, זי האט מיר אנגענומען, זאג איד, ביי'ס גארגעל,
מיר געוואלט ווארגען!... — „גאט איז מיט דיר, טביה, וואס פלא-
פעלסט דו? — מאכט צו מיר מיין ווייב. — עס האט זיך דיר
געקעהרט חלומ'ען א חלום; שפיי אויס דריי מאל און דערצעהל
מיר וואס האט זיך דיר גע'חלומ'ט, וועל איד דיר אויסלעגען צו
גוטען“. — לאנג לעבען זאלסט דו, גאלדע, מאך איד צו איהר, וואס
דו האסט מיר אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואלט איד פאר שרעק
געקלאפירט אויפ'ן ארט. געב מיר, זאג איד, א טרונק וואסער, וועל
איד דיר דערצעהלען דעם חלום, וואס האט זיך מיר גע'חלומ'ט.

איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אהער צו אפגעבען מול-טוב, באדארפען מיר זאגען, סע זאל זיין אין א גוטער שעה א מול'דיגער, אמן סלה!"

בקיזור, וואס זאל איר אייך לאנג מאריד זיין? איר בין געווען שטארקער פון אייזען, אז איר האב יענע נאכט אויסגע-האלטען און בין נישט צעזעצט און צעשפרונגען געווארען, ליגענדיג אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... ב ר ו ד ש ל א ע ש נ י א ש ה — א אידינע בלייבט א אידינע... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מארגען איז געווען ביי אונז דאס קנס-מאל, און טאקי באלד נאכדעם די חתונה, אויף גמרא-לשון: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א, און דאס פאר-פאלק, ברוד'השם, לעבט זיך גאנץ צו-פריעדען: ער איז זיך א שניידער, געהט ארום אין בויבעריק פון איין דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבייט, און זי טאג ווי נאכט אין דער יאד, קאכט און באקט און וואשט און שמירט און טראגט וואסער, קוים-קוים דאס שטיקעל ברויט אין שטוב; איר זאל איהר ניט ברענגען א מאל א ביסעל מילכיגס, א מאל עטליכע גראשענס, וואלט געווען גאר נישט גוט — און רעד מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קיין עיזהרע, גוט ווי די וועלט, אבי, זאגט זי, איהר מאטעל זאל איהר זיין געזונט. — נו, געהט טענה'ט מיט היינטיגע קינדער! עס קומט אויס, ווי איר האב אייך געזאגט פונ'ם אנהויב: ב נ י ס ג ד ל ת י ו ר ו מ מ ת י — הארעווע פון קינדער'ס וועגען, שלאג זיך קאפ אין וואנט, ו ה ס פ ש ע ו ב י — זאגען זיי, אז זיי פארשטעהען בעסער. ניין, זאגט אייך וואס איהר ווילט, היינטיגע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איר האב אייך היינט אנגעדולט א קאפ מעהר ווי אלע מאל. האט מיר קיין פאראיבעל ניט, זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד!

וועט זי זיך עלטערען, אסירצה-השם, אין עושר און אין כבוד... רעכט, באבעניו, זאג איך צו איהר נאך אַ מאָל, וואס-זשע טהוט מען מיט לייווער-וואַלפֿ'ען? סטייטש, איך האָב דאָך איהם ערשט נעכט טען געגעבען דאָס וואָרט!... — איך האָב נאָר אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, איך טהו אַ קוק — נישטאָ די באַכע צייטעל! אויף איהר אַרט איז אויסגעוואַכסען פרומע-שרה לייווער-וואַלפֿ'ס און מאַכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האָב אײַך געהאַלטען תמיד פאַר אַ עהרליכען, פאַר אַ אידען מיט תורה, סטייטש, ווי קומט דאָס, איהר זאָלט טהון אַזאָ זאָך, איהר זאָלט וועלען, אַז אײַער טאַכטער זאָל מיר ירש'ענען, זיצען אין מיין שטוב, האַלטען מינע שליסעל, אַנטהוין מיין מאַנטעל, טראָגען מינע ציערונג, מינע פערעל?..." וואָס בין איך שולדיג, מאַך איך צו איהר, אײַער לייווער-וואַלפֿ האָט אַזוי געוואַלט... „לייווער-וואַלפֿ? — מאַכט זי צו מיר. — לייווער-וואַלפֿ וועט האַבען אַ וויסטען סוף, און אײַער צייטעל... אַ רחמנות נעבאָר, רב טביה, אויף אײַער טאַכטער; מעהר ווי דריי וואַכען וועט זי מיט איהם נישט לעבען; און אַז עס וועט אויסגעהן די דריי וואַכען, וועל איך קומען צו איהר ביי נאַכט און וועל זי אַננעמען ביי'ם האַלז אַט-אַזוי-א...“ און מיט די ווערטער, זאָג איך, האָט מיר פרומע-שרה אַנגענומען ביי'ם גאַרגעל און האָט מיר אַנגעהויבען צו וואַרגען אַזוי, אַז ווען ניט דו זאָלסט מיר געווען אויפֿוועקען, וואַלט איך שוין איצטער אַנגע-שפּאַרט ווייט-ווייט!... — „טפּוּטפּוּטפּוּ! — מאַכט צו מיר מיין ווייב און שפּייעט אויס דריי מאָל דריי. — איז טייד זאָל דאָס פאַלען, אין דער ערד זאָל דאָס זינקען, אויף בוידעמס זאָל דאָס קלעטערען, אין וואַלד זאָל דאָס רוהען, נאָר אונז און אונזערע קינדער זאָל דאָס ניט שאַדטען! אַ בייזער, אַ וויסטער, אַ פינסטערער חלום אויף דעם קצב'ס קאַפּ און אויף זיינע הענט און פיס! לאָז ער זיין די כפרה פאַר מאַטעל קאַמוויל'ס מינדסטען נאָגעל, חאַטש ער איז אַ שניידער, וואָרום אַז ער הייסט נאָך מיין פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט קיין געבאַרענער שניידער, און מסתמא אַז די באַכע עליו השלום

ה א ד ע ל

נעשריבען אין יאָהר 1904.

הַאָדָעַל

— אַיהר חידוש'ט זיך, פאַני שלום-עליכם, אויף טביה'ן, וואָס
מע זעהט איהם נישט? ער האָט זיך, זאָגט איהר, שטאַרק אַ רוק
געטהאָן, מיט אַ מאָל, זאָגט איהר, גרוי געוואָרען? ער-ערעד!
ווען איהר זאָלט וויסען מיט וואָס פאַר צרות, מיט וואָס פאַר וועה-
טיגען אַט דער טביה טראָגט זיך אַרום! ווי אַזוי שטעהט דאָרט
ביי אונז געשריבען: אַדָם יִסְרָאֵל מֵעַפְרַיִם וְסוּרָה
לְעַפְרַיִם — אַ מענטש איז שוואַכער פון אַ פֿליעג און שטאַרקער
פון אַייזען... טאַקי נאָר אַ באַשרייבונג מיט מיר! וואו ערניץ
אַ שלאָק, אַ צרה, אַיין אַנשיקעניש — מיר אויסמידען טאָר עס
נישט. פון וואָנען נעמט זיך עס, ווייסט איהר ניט? אפשר
דערפון, וואָס בטבע בין איד אַ פתי יאמין, וואָס גלויבט איטליכען
אויף נאמנות? טביה פאַרגעסט, וואָס אונזערע חכמים האָבען
אונז אָנגעזאָגט טויענד מאָל: כִּבְדוּהוּ וְחַשְׁדוּהוּ; בלשון
אַשכנז הייסט עס: „נע וויר סאַכאַקי“... נאָר וואָס זאָל איד טהון,
פרעג איד אַייד, אַז ס'איז ביי מיר פאַרט אַזאַ טבע? איד בין,
ווי איהר ווייסט, אַ גרויסער בעל-בטחון און האָב צו דעם וואָס
לעבט אייביג קיינמאָל קיין טענות נישט. ווי אַזוי ער פיהרט,
אַזוי איז גוט. וואָרום פרובט זיך, אַדרבה, פאַרקעהרט, האָט יא
טענות, וועט זיך אַייד עפּים העלפּען? אַז ווי באַלד מיר זאָגען
איז די סליחות: הַנֶּשְׁמָה לֹדוּהָ גּוֹפֵשׁ לָדָּ, — היינט
וואָס ווייסט אַ מענטש און וואָס האָט ער פאַר אַ ווערדע? שטענ-
דיג טענה איד אָבער מיט איהר, מיט מיינער הייסט דאָס: „גאַלדע,
זאָג איד, דו זינדיגסט! פאַרהאַן, זאָג איד, ביי אונז אַ מדרש...“
„וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבען, זאָגט זי, אַ טאַכטער אויף

קאטע פון דער פוטער! ... זאלט איהר זעהען פון דעסטוועגען, ווי מע לערענט! און ווער? בעל-מלאכה'שע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאזט זיך אוועק קיין יעהופעץ, אדער קיין אדעס, מע וואלגערט זיך אויס אויף אלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, און פארבייסען פארבייסט מען מיט קדחת, גאנצע חדשים דורכאיינאנד קוקט מען נישט אן קיין שטיקעל פלייש אין די אויגען, מע לענט זיך צענויף זעכס פארשווינדלעך אויף איין בולקע מיט א הערינג און ושמחת בחגך — הוליע קבצן! ...

בקיזור, האט זיך איינער פון דער „חברה“ פארהאקט אין אונזער ווינקעל, עפּיס א שלים-מזל, נישט ווייט פון דאנען, איד האב געקענט דעם טאטען זיינעם, ער איז געווען א פאפיראסניק און א קבצן, לאז ער מיר מוחל זיין, אין זיעבען פאלעס. מילא, בין איד אייד דערויף נישט אויסען, ווארום אז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אנגעשטאנען צו ניהען שטיוועל, מעג איהם שוין, דאכט זיך, אנשטעהן צו האבען א טאטען, וואס דרעהט פאפיראסען. פאר דריסען פארדריסט מיר נאר איין זאך: למאי זאל זיך א קבצן גלוסטען לערנען, שטודיערען? פראוודא, דער גוטער יאהר האט איהם נישט גענומען, ער האט א גוט קעפעל, גאר א גוט קעפעל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים-מזל, האבען מיר איבערגעלעגט אויף אידיש: פעפערעל. ער זעהט טאקי אויט ווי א פעפערעל. איהר זאלט אנקוקען — א וועוויקעל, א קליינס, א שווארץ, א פארזעהעניש, נאר ס'איז פול, מלא וגדוש, און א מויל — אש להבה, שוועבעל און פער.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, איד פאהר איינמאל אהיים פון בויבעריק, אפגעזעצט דאס ביסעל סחורה, א גאנצען טראנס-פארט, קען און פוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיין איד פארטראכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעל-זאכען, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופעצער נגידים, וואס עס געהט זיין קיין עיזהרע, אזוי גוט, אזוי גוט, און פון טביה'ן דעם שלים-מזל מיט

חתונה צו מאכען; און נאך דער טאכטער, קיין עיזהרע, געהען
נאך צוויי טעכטער; און נאך די צוויי — נאך דריי, קיין ביז
אויג זאל ניט שאדען! — „עט, זאג איד, ס'איז בלאטע, גאלדע!
אונזערע חכמים, זאג איד, האבען דאס אויך באוואהרענט; ס'איז
פארהאן, זאג איד, דערויף אויך א מדרש...“ לאזט זי זיך ניט
דערען: „טעכטער, זאגט זי, דערוואכסענע, זענען אליין א גוטער
מדרש“... און געהט טענה'ט מיט א אידינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר ארויס, אז ס'איז פארהאן, ס'איז
דא, קיין עיזהרע, ביי מיר סחורה אויף אויסצוקלויבען, און דוקא
פיינע סחורה, ניט צו פארזינדיגען, איינע שענער פון דער אנ-
דערער. ס'איז ניט שוין, אז איד אליין זאל לויבען מיינע קינדער,
נאך איד הער וואס די וועלט זאגט: „קראסאויצעס!“ און ועל-
כולם די עלטערע, האדעל רופט מען זי, די אנדערע פון צייטלעך,
די וואס האט זיך פארקאכט, אויב איהר געדענקט, אינ'ם חיים;
איז זי שוין, זאג איד אייד, די אנדערע טאכטער מיינע, האדעל
מיון איד, וואס זאל איד אייד זאגען? טאקי ווי איז דער הייליגער
מגילה שטעהט געשריבען: כ י ט ו ב ת מ ר א ה י א —
שיינט ווי א שטיק גאלד! און צו די צרות באדארף זי נאך
האבען א קאפ אויך, שרייבט און לייענט אידיש און רוסיש, און
ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האלעשקעס. וועט איהר דאך
פרעגען א קשיא: וואס פאר א מחותן איז טביה'ס טאכטער מיט
ביכלעך, אז דער טאטע איהרער האנדעלט גאר מיט קעז און מיט
פוטער? הערסט דו, אט דאס פרעג איד דאך ביי זיי, ביי די
פיינע בחורים הייסט עס, וואס קיין הויזען, איד בעט איבער אייער
כבור, איז נישטא, און שטודיערען גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאגען
איז דער הגדה: כ ו ל נ ו ח כ מ י ם — אלע ווילען לערנען.
כ ו ל נ ו נ ב ו נ י ם — אלע ווילען שטודיערען. פרעגט זיי:
וואס שטודיערען? ווער שטודיערען? זאלען אזוי ציענען וויסען
איז פרעמדע גערטנער שפרינגען! אז בסך-הכל לאזט מען זיי
דאך גאר ניט צו, ווי זאגט ער: א ל ת ש ל ח י ד ך — א

ער, א היגער, איהר קענט מיר". "ווער זשע, זאג איר, איז דער טאטע דיינער? לאמיר שוין הערען!" "מין טאטע, זאגט ער, האט געהייסען פערטשיק". "טפו זאלסט דו ווערען! האסט דו, זאג איר, באדארפט אזוי לאנג מוטשען? ביזט דו, הייסט דאס, פערטשיק דעם פאפיראסניק'ס א זוהנדעל?" "בין איר, זאגט ער, פערטשיק דעם פאפיראסניק'ס א זוהנדעל". "און שטודיערסט, זאג איר, אין די קלאסען?" "און שטודיער, זאגט ער, אין די קלאסען". "גורנו, מהכתיית, זאג איר, אדם א מענטש, צפור א פויגעל, קאטשקע רוק זיר. זאג זשע מיר, זאג איר, תכשית מיינער, פון וואס, למשל, לעבסט דו, אשטייגער?" "פון דעם, זאגט ער, וואס איר עס". "אהא, זאג איר, גאנץ גוט; וואס-זשע, זאג איר, עסט דו?" "אלסדינג, זאגט ער, וואס מע גיט מיר". "איר פארשטעה, זאג איר, ביזט נישט קיין איבערקלויבער: אז ס'איז דא וואס צו עסען, עסט דו, און אז ס'איז נישטא וואס צו עסען, פארבייסט דו מיט א ליפ און לעגסט זיך שלאפען א נישטערער. נאר וואס דען, זאג איר, ס'איז אלסדינג כדאי, אבי שטודיערען אין די קלאסען, זאג איר; גלייכסט זיך, זאג איר, צו די יעהופעצער נגידים, ווי אין פסוק שטעהט: כולם אהובים, כולם ברורים..." אזוי זאג איר צו איהם מיט א פסוק און מיט א מדרש, ווי טביה קאן. מיינט איהר דאך, אז ער שווייגט מיר אפ, פערטשיק הייסט עס? "ניט דערלעבען, זאגט ער, וועלען די נגידים, אז איר זאל זיך צו זיי גלייכען! איר האב זיי, זאגט ער, אין דער ערד!" "ביזט מיר עפיש שטארק, זאג איר, אויפגעטראגען, זאג איר, אויף די נגידים? איר האב מורא, זאג איר, אויב זיי האבען זיך ניט צעטיילט, זאג איר, מיט דיין טאטענ'ס ירושה". "זאלט איהר טאקי וויסען, זאגט ער, אז איר און איהר און מיר אלע, קאן זיי, האבען א גרויסען חלק ביי זיי אין דער ירושה..." "ווייסט דו וואס, זאג איר, לאזען שוין דיינע שונאים רעדען פאר דיר. איר זעה ארויס, זאג איר, נאר איין זאך, אז דו ביזט א יונגעל נישט קיין פארפאלענער און די צונג באדארף מען דיר נישט פיקען; אויב

זיין פערדעל, וואס ווערען כל ימיו פארשווארצט, וכדומה נאך
אזעלכע ענינים. זומער, די זון באקט, די פליעגען בייסען, און די
וועלט ארום און ארום איז מחיה, גרויס, אפען, האטש הויב זיך
אויף און פליה, האטש ציה זיך אויס און שוויס!...

דערווייל, איד טהו א קוק — א בחור'על שפאנט זיך מיט די
רגלים איבער'ן זאמר, האלט א פעקעל אונטער'ן ארעם און שוויצט,
פאכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאקעל בן פלעקעל! —
זאג איד צו איהם. — זעץ זיך אויף, הער נאך, וועל איד זיך א
ביסעל אונטערפיהרען, איד פאָהר במילא לעדיג. ווי שטעהט דאָר
טען, זאג איד, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר'ס אייזעל אז דו
באגעגענסט, איז ע ז ו ב ת ע ז ו ב — דארפסט איהם נישט
פארלאזען, היינט לא כל־שכן א מענטש“... לאכט ער, דער שלים־
מזל, און לאזט זיך דוקא לאנג נישט בעטען און קריכט אין וועגעלע
אריין. „פון וואנען, זאג איד, שפאנט דאס, למשל, א בחור'על?“
„פון יעהופעץ“. „וואס האט, זאג איד, אזא בחור'על, ווי דו, צו
טהון אין יעהופעץ?“ „אזא בחור'על, ווי איד, זאגט ער, ניט אפ
אקזאמענט“. „אויף וואס, זאג איד, שטודיערט אזא בחור'על, ווי
דו?“ „אזא בחור'על, ווי איד, זאגט ער, ווייסט נאך אלליין ניט
אויף וואס ער שטודיערט“. „אם כן, זאג איד, וואס־זשע דולט זיך
אזא בחור'על, ווי דו, אומזיסט דעם קאפ?“ „זאגט זיך נישט,
רב טכיה, אזא בחור'על, ווי איד, זאגט ער, ווייסט שוין, וואס ער
האט צו טהון“. „זאג מיר נאך, זאג איד, ווי באַלד, אז איד בין
זיך שוין יא באקאנט, טא ווער ביזט דו, למשל?“ „ווער איד בין?
איד בין, זאגט ער, א מענטש“. „איד זעה, זאג איד, אז נישט קיין
פערד; איד מיין ו ו ע מ ע נ ס ביזט דו?“ „וועמענס, זאגט
ער, זאל איד זיין? איד בין גאט'ס“. „איד ווייס, זאג איד, אז
גאט'ס; עס שטעהט, זאג איד, ביי אונז געשריבען: כ ל ה ח י ה
ו כ ל ה ב ה מ ה. איד מיין, זאג איד, פון וואנען שטאמסט דו,
צי ביזט דו א אונזעריגער, צי אפשר פון דער ליטא?“ „שטאמען,
זאגט ער, שטאם איד פון אדם הראשון'ען און אלליין בין איד, זאגט

די קינדער האבען איהם אונטערגעטראגען א גלעזעל מילך, און מיין אלטע האט אכטונג געגעבען, ער זאל האבען א העמד אויפ'ן לייב מיט א פאר זאקען גאנצע — און טאקי דעמאלט האבען מיר דאס איהם געקרוינט מיט'ן נאמען „פעפערעל“, איבערגעמאכט, הייסט דאס, אויף אידיש פון פערטשיק, און מע קאן זאגען, אז מיר האבען איהם אלע ליעב געקריגען עפּים גאָר ווי איין אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דארפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון א מענטשעל, א פשוט'ער, א פראסטער חירוקיים הייסט דאס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעס...

פאר איין זאך נאך האב איך איהם פיינט געהאט: פאר זיין פארפאלען ווערען. פלוצים פלעגט ער זיך אויפהויבען, אוועקגעהן, און ו ה י ל ד א י נ נ ו — נישטאָ פעפערעל! „וואו ביזט דו געווען, מיין טייערער שפיעל-פויגעל?“ שווייגט ווי א פיש... איך ווייס נישט, ווי אזוי איהר — איך האב פיינט א מענטשען מיט סודות; איך האב ליעב, ווי זאגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאגט. דערפאר האט ער אבער א מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מ י ב א ש ו מ י ב מ י ס — פאר פייער און פאר וואסער. א פיסק — ניט געדאכט זאל ער ווערען! רעדט על ה' ועל משיחו, און אויף „ננתקה"... און דער עיקר טאקי — אויף „ננתקה"... מיט פלאנען אלץ אזעלכע ווילדע, קרומע, משוגע'נע גענג, עפּים אלסדינג לאַקירדע, פאָפּעריק, מיט די פיס ארויף. למשל, א נגיד, קומט אויס, נאך זיין משוגע'נעם, פארקעהר-טען שכל, איז אפגעפרעגט, און א קבצן איז, פארקעהרט, א גאנצער צימעס, און ווער שמועסט א בעל-מלאכה — דער איז נאך דאס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל, טייערער פון חרוסת, מחמת יגיע כפיד, זאגט ער. דאס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאג איך, צו געלט, זאג איך, קומט דאס נישט?“ ווערד ער מלא כעס און וויל מיר איינדרינגען, אז געלט איז א שחיטה פאר דער וועלט; פון געלט, זאגט ער, נעמען זיך אלע פאלשקייטען אויף דער וועלט, און אלסדינג, זאגט ער, וואס סע טהוט זיך אויף דער וועלט, טהוט

דו וועסט, זאג איד, האבען צייט, קאנסט דו זיך אריינהאפען צו
 מיר היינט אויף דער נאכט, וועלען מיר א ביסעל שמועסען, און
 טאקי, בדרך הליכה, חאפען מיט אונז א וועטשערע"...
 אוראי האט זיך מיינער נישט געלאזט איבער'חזר'ען די ווער-
 טער און איז געקומען צו נאסט, געטראפען אקוראט צום סמיטשיק,
 בשעת דער בארשט איז געשטאנען אויפ'ן טיש און די מילכיגע
 קנישעס אין אויווען האבען זיך נאך געפרעגעלט. „דו האסט, זאג
 איד צו איהם, א לעבעדיגע שוויגענער; קאנסט זיך, זאג איד, געהן
 וואשען, און אז ניט, קאנסט דו, זאג איד, עסען אומגעוואשען, איד
 ביז ניט גאט'ס סטראפטשע, זאג איד, מיר וועט מען אויף יענער
 וועלט פאר דיר ניט שמייסען". אזוי שמועס איד מיר אויס מיט
 איהם, און פיהל, אז עס ציהט מיר עפּים צו דעם דאזיגען מענטשעל,
 וואס — ווייס איד אליון ניט, נאר עס ציהט; איד האב ליכט,
 פארשטעהט איהר, א מענטשען, וואס מע קאן מיט איהם רעדען
 א ווארט; א מאל א פסוק, א מאל א מדרש, א מאל א שטיקעל
 חקירה אין הימעל-זאכען, דאס, יעניץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע. אט
 אזא מענטש איז טביה. פון יענער צייט און האט מיין בחור אַנ-
 געהויבען אריינקומען צו מיר כמעט אלע טאג. אפגעפארטיגט זיך
 מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אפרוהען און א
 ביסעל פארברענגען. מאהלט איד, אז אד און וועה איז געווען צו
 איהם מיט זיינע שטונדען אינאיינעם, אז בסך-הכל, דארפט איהר
 וויסען, ביי אונז דער גרעסטער נגיד איז געוואוינט צו צאהלען
 גאנצע ח"י גילדוינים, אי דאס, זאל דער לעהרער איהם העלפען
 ליענען דעפעשען, שרייבען אדרייסים און טאקי פאלגען א גאנג
 אויך, פאר וואס נישט? א בפירוש'ער פסוק: ב כ ל ב ב ד
 ו ב כ ל נ פ ש ד — עסט דו ברויט, דארפט דו וויסען פאר וואס.
 א שטיקעל גליק האטש, וואס געגעסען האט ער, אייגענטליך, ביי
 מיר, און דערפאר האט ער אונטערגעקעלט מיט מיינע טעכטער,
 ווי זאגט ער: ע י ז ת ח ת ע י ז — א פאטש פאר א פאטש;
 און אט אזוי איז ער געווארען ביי אונז אין שטוב א גאנצער בויבית.

אין בויערען און שטעלט מיך אָפּ: „זייט־זשע מוחל, רב טביה, איד דארף אייד עפּיס, זאָגט ער, זאָגען“. „מהכּתיתּי, אָבי אַ גוטס“, זאָג איד און שטעל־אָפּ דאָס פּערדעל. „איהר האָט, זאָגט ער, רב טביה, אַ טאכטער!“ „איד האָב, זאָג איד, זיעכען, זאָלען געזונט זיין“. „איד ווייס, זאָגט ער, אַז איהר האָט זיעכען, איד האָב אויך זיעכען“. „האָבען מיר, זאָג איד, אינאיינעם אַזוי גרויס ווי פּער צעהן“. „בקיצור, ווערטלעך אויף אַ זייט, זאָגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאָגט ער, איז אַזוי: איד בין דאָר, ווי אייד איז ידוע, אַ איד אַ שדכן, האָב איד, זאָגט ער, פאַר אייד אַ חתן. נאָר אַ חתן — פון חתנלאַנד אַ חתן, טאָקי פּערווע שבפּערווע!“ „דהיינו, זאָג איד, וואָס ווערד אָנגערופען ביי אייד אַ חתן פון חתני לאַנד, פּערווע שבפּערווע? אויב, זאָג איד, אַ חייט, אָדער אַ סנדלר, אָדער אַ מלמד, מעג ער, זאָג איד, זיצען דאָרט, און איד, זאָג איד, ר י ו ח ה צ ל ה י ע מ ו ד — מיין גלייכען וועל איד מיר געפינען, מ מ ק ו ס א ח ר , ווי דער מדרש, זאָג איד, זאָגט...“ „ע, זאָגט ער, רב טביה, איהר הויבט שוין אַן מיט אייערע מדרשים? מיט אייד, זאָגט ער, רעדען, באַדאָרף מען זיך גוט אונטערגאָרטלעך! איהר פאַרשיט, זאָגט ער, די וועלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אויס, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ מין שידוך אפרים דער שדכן איז אַ בעלזן אייד פאַרצולעגען; איהר זאָלט, זאָגט ער, נאָר האָר כען און שווייגען“. אַזוי מאַכט ער צו מיר, אפרים הייסט דאָס, און נעמט און לייענט מיר אויס אַ צעטעל — וואָס זאָל איד אייד זאָגען? טאָקי עפּיס קפּריסין. ראשית, איז דאָס אָרט זעהר אַ שען אָרט, אַ טאטענס אַ קינד, זאָגט ער, ניט קיין „חאָג־דראַגאַ“. און דאָס, דאָרפֿט איהר וויסען, איז ביי מיר דער עיקר. וואָרום איד בין אַליין אויך ניט אָבי ווער; ביי מיר אין דער משפּחה זענען פאַרהאָן אַלערליי, ווי זאָגט ער: ע ק ו ד י ם , נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — פאַרהאָן פּראָסטע מענטשען, פאַרהאָן בעל־מלאכות און פאַרהאָן בעל־יבֿתים. היינט איז ער אַ יוד־נגו, וואָס פאַרשטעהט אין די קליינע אותיות. און דאָס איז ביי מיר אַדראי נישט פון די קליינע

זיך עס נישט על־פי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטווענד
ראיות און משלים, וואָס קלעפען זיך ביי מיר, ווי איין אַרבעט צו
דער וואַנט... „קומט אויס, נאָך דיין משוגע'נעם שכל, זאָג איד,
אַז דאָס, וואָס מיין בהמה מעל־קט זיך, און דאָס, וואָס מיין פערדעל
פאָהרט, איז אויך נישט על־פי יושר?“... וכדומה נאָך אַזעלכע
קלאַצ־קשיות פרעג איד איהם און שטעל איהם אָפּ, ווי זאָגט ער,
ע ל כ ל ד ב ר י ש י ר ו ת ו ת ש ב ח ו ת — אויף יעדען
טריט, ווי טביה קאָן! מיין פעפערעל אַבער קאָן אויך, נאָך אַ מיז
קאָנען! הלאַזי וואָלט ער אַזוי נישט קאָנען ווי ער קאָן! און
האַט ער עפּים אויפ'ן האַרצען, אַזוי זאָגט ער דאָס אַרויס! איינ־
מאַל זיצען מיר אַזוי פאַרנאָכט ביי מיר אויף דער פּריזבע און
חקירה'ן אַלץ מכּח די דאָזיגע ענינים, פּילאָזאָפּיע הייסט עס. רופּט
ער זיך אָן צו מיר, פעפערעל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה?
איהר האָט טעכטער, רב טביה, זעהר געראַטענע“. „טאַקי באַמט? —
זאָג איד. — אַ דאַנק דיר פאַר דער בשורה; זיי האָבען, זאָג איד,
אין וועמען געראַטען צו זיין“. „איינע, זאָגט ער צו מיר ווייטער,
די עלטערע, די איז גאָר, זאָגט ער, אַ בר־דעת, אַ פאַלנע מענטש“.
„איד ווייס עס אַהן דיר, זאָג איד, דאָס עפעלע, זאָג איד, פאַלט
נישט ווייט פונ'ם בוימעלע“. אַזוי זאָג איד צו איהם, און דאָס
האַרץ, געוויינטליך, וואַכסט פאַר תענוג, וואָרום וואָסער פאַטער,
איד בעט אַיך, האָט נישט ליעב, אַז מע לויבט איהם זיינע קינדער?
נעה זיי אַ נביא, אַז פון אַזאַ מיין לויבעניש וועט גאָר אַרויסשפּרינג
גען אַ פאַרקאָכעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איהר מעגט
דאָס האַרבען.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געווען איז דאָס צווישען טאָג
און נאַכט, אין בויבעריק טאַקי, פאַהר איד מיר אַזוי מיט מיין
וועגעלע איבער די דאָטשעס, שטעלט מיד עמיצער אָפּ. איד טהו
אַ קוק — ס'איז אפּרים דער שדכן. אפּרים דער שדכן, דאַרפט איהר
וויסען, איז זיך אַ איד אַ שדכן, ווי אַלע שדכנים, פאַרנעמט זיך,
הייסט דאָס, מיט שידוכים. דערזעהט ער מיד, אפּרים הייסט עס,

די וועלט איז מיר מקנא, ניט אזוי אויף דער קארעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואָס איך טהו דער וועלט דורך מיין טאָכטער די נגידית, העלף־אויס די געפאלענע מיט אַ גמילות־חסד, וועמען אַ כּה־הא'ער, וועמען אַ פּופציגער און וועמען אַ הונדערטער, ווי זאָגט איהר, יענער האָט אויך אַ נשמה... אזוי טראַכט איך מיר, פאָהרענדיג פאַרנאָכטליך, צוריקוועגס אַהיים, און שמיים דאָס פער־דעל און שמועס מיד דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „ל ס ו ס ת י, זאָג איך צו דעם, וויאָ! אַנה, מאַך נאָר, זאָג איך, מיט די רגלים אַ ביסעלע גיכער, באַקומסט דו דיין פאַרציע האַכער, וואָרום א י ז ק ט ה א י ז ת ו ר ה — שטעהט ביי אונז נע־שריבען — אַז מע שמירט ניט, פאָהרט מען ניט“...

און ווי איך רעד מיר דאָ אזוי מיט מיין פערדעל, זעה איך, פון וואָלד אַרויס שניידט זיך אַ פאַרעל, צוויי מענטשען, ניכר, אַ זכר מיט אַ נקבה. געהן געהען זיי נאָהענט, האָרט איינער צום אנדערען, און מע רעדט עפּים זעהר געשמאַק. ווער קאָן דאָס זיין פלוצים אין מיטען דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיד איין דורך די פייעריגע ריטער פון דער זון. — איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז פּעפּערעל! מיט וועמען־זשע געהט ער דאָס, דער שלים־מזל, אזוי שפּעט? איך פאַרשטעל מיד מיט דער האַנט פון דער זון און קוק מיד איין נאָך שטאַרקער: ווער איז די נקבה'קע? אוי! דאָכט זיך, האָדעל? יא, ס'איז זי, ווי איך בין אַ איד, ס'איז זי!... אזוי? אַט דאָס האָט מען אזוי געשמאַק געלערענט גראַמאַטיקעס, געלייענט ביכלעך? ! אוי, טביה, ביזט דו אַ כהמה! — אזוי טראַכט איך מיר, און שטעל־אָפּ דאָס פערדעל און רופּ זיך אָן צו מיינע לייט: „אַ גוטען אַבענד אייד, זאָג איך, וואָס הערט זיך עפּים מכּח מלחמה? ווי קומט איהר, זאָג איך, פלוצים גאָר אַהער? אויף וועמען קוקט איהר דאָ אַרויס? אויפ'ן נעכטיגען טאָג?“... דערהערט אַזאַ מין ברוד־הבא, איז מיין פאַרעל געבליבען שטעהן, ווי זאָגט ער, ל א ב ש מ י ם ו ל א ב א ר ז י, דאָס הייסט: נישט אַהין, נישט אַהער, מחילה צעדערהט און רויט־

זאכען, וואָרום אַ גראַבען יונג האָב איך דאָך פיינט, ווי חזיר!
 ביי מיר איין עס-הארץ איז ערגער טויזענד מאל פון אַ הולטיי;
 איהר מענט אייד געהן אַהן אַ היטעל, און אפילו מיט'ן קאפ אראפ,
 מיט די פיס אַרויף, אַבי איהר ווייסט וואָס רש"י מאַכט, זענט
 איהר שוין פון מיינע לייט. אַט אַזא איך איז טביה... היינט איז
 ער, זאָגט ער, רייד, אָנגעשטאַפּט מיט געלט, פאַהרט אַרויס, זאָגט ער,
 מיט אַ קאַרעטע, מיט אַ פאַר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אַזש
 אַ רויך!... נו, מהכתיני, טראַכט איך מיר, דאָס איז אויך נישט
 פון די גרויסע חסרונות. איידער אַ קבצן, איז שוין גלייכער אַ נגיד,
 ווי זאָגט ער: י א ה ע נ י ו ת א ל י ש ר א ל — גאָט אַליין
 האָט אויך פיינט אַ קבצן. אַ סימן האָט איהר, אַז גאָט זאָל ליַעב
 האַבען אַ קבצן, וואָלט אַ קבצן קיין קבצן נישט געווען. „נו, לאַמיר
 הערען ווייטער“, זאָג איך. „ווייטער, זאָגט ער, וויל ער מיט אייד
 אַ שידוך טהון, ער געהט אויס, ער חלש'ט, זאָגט ער, דאָס הייסט
 נישט נאָך אייד — נאָך אייער טאַכטער חלש'ט ער, ער וויל אַ
 שענע וויל ער...“ „אַזוי? — זאָג איך. — לאָז ער זיין פאַר איהר
 די כפרה. ווער, זאָג איך, איז ער, דער אַנטיק אייערער: אַ בחור?
 איין אַלמן? אַ גרוש? אַ שוואַרץ-יאַהר? „ער איז אַ בחור, זאָגט
 ער, אַ בחור, אפילו איז די יאַהרען שוין, נאָך אַ בחור“. „ווי אַזוי-
 זשע, זאָג איך, איז דער הייליגער נאָמען זיינער?“ וויל ער מיר
 נישט זאָגען, האַטש בראַט איהם. „ברענגט זי, זאָגט ער, צו פיהרען
 קיין בויבעריק, וועל איך אייד נאָכדעם, זאָגט ער, זאָגען“. „וואָס
 הייסט, זאָג איך, איך זאָל זי ברענגען צו פיהרען? ברענגען, זאָג
 איך, ברענגט מען צו פיהרען אַ פערד, זאָג איך, אויפ'ן יריד, אָדער
 אַ בהמה צו פאַרקויפּען“...

בקיצור, די שדכנים, ווייסט איהר דאָך, קאָנען איבעררעדען אַ
 וואַנט. ס'איז געבליבען, אַז אַם ירצה השם נאָך שבת ברענג איך זי
 צו פיהרען קיין בויבעריק. און אַלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען
 מיר אויף די געדאַנקען, און איך שטעל מיר שוין פאַר מיין האַדלען,
 ווי זי פאַהרט אין אַ קאַרעטע מיט אַ פאַר ברענענדיגע סוסים, און

זיך, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאלען שטעלען פריהער'ס א חופה".... דאס האט מיר שוין פארדראסען, ווי זאגט איהר: ב א ו מ י ס ע ר נ פ ש — דערלאנגט אין ביין אריין! מילא, וואס ער זאגט: חתונה — איז נאך צו דערליידען, ווי שטעהט דארטען געשריבען: א ה ב ת י — ער וויל זי, זי וויל איהם. אבער חופה? וואס איז דאס פאר ווערטער: שטעלען א חופה? עפס תרגום-לשון!... ווייזען ווייזט אויס, אז מיינ חתן האט פאר-שטאנען, אז איד בין פון דער מעשה א ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אז צו מיר: „פארשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דער פון איז אזוי: איד האלט ביי אפפאהרען פון דאנען.“ „ווען פארהרסט דו?“ „אין גיכען.“ „וואוהין, אשטייגער?“ „דאס קאן איד איד, מאכט ער, נישט זאגען, ס'איז, זאגט ער, א סוד“... איהר הערט? ס'איז א סוד! ווי געפעלט דאס איד, אשטייגער? קומט צו געהן א פעפערעל, א קליינס, א שווארץ, א פארזעהעניש, פארשטעלט זיך פאר א חתן, וויל שטעלען א חופה, האלט ביי אוועקפאהרען און זאגט ניט וואוהין! קאן ניט צעזעצט ווערען די גאל? „מילא, זאג איד צו איהם, א סוד איז א סוד; ביי דיר איז גאלע סודות... געב מיר אבער צו פארשטעהן, ברודערעל, אט דאס: דו ביזט דאך א מענטש, זאג איד, פון סאמע יושר און ביזט איינגעטונקען אין מענטשליכקייט פון אויבען ביז אראפ, — ווי קומט דאס, זאג איד, צו דיר, אז דו זאלסט פלוצים אין מיטען דרינען צונעמען ביי טביה'ן א טאכטער און מאכען זי פאר איין עגונה? אט דאס הייסט ביי דיר יושר? מענטשליכקייט? א שטיקעל גליק, זאג איד, וואס דו האסט מיר נישט בא'גנבה'ט, אדער אונטערגעצונג דען“... „טאטע! — זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט דאס. — דו ווייסט גאר ניט, ווי גליקליך מיר זענען, איד און ער, וואס מיר האבען דיר אויסגעזאגט פונ'ם סוד. ס'איז ביי אונז, זאגט זי, אראפ א שטיין פונ'ם הארצען. קום אהער, לאמיר זיך צעקושען.“ און נישט לאנג געטראכט, האפען זיי מיר ארום ביידע, זי פון איין זייט, ער פון דער אנדערער זייט, און מע הויבט מיר אז קושען

ליד אויפ'ן פנים... געשטאנען אזוי א פאר מינוט אהן ווערטער, לאזט מען אראפ די אויגען, נאכדעם הויבט מען אן קוקען אויף מיר, איד אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאס אנדערע.

„נו? — זאג איד. — עפּיס באַטראַכט איהר מיד, זאג איד, גלייך אזוי ווי איהר האט מיד שוין לאנג נישט געוועהען. איד בין, דאכט מיר, דער אייגענער טביה, זאג איד, וואס געווען, נישט גע- מינערט א האר.“ אזוי מאד איד צו זיי האלב פארדראסיג און האלב אויף קאטאוועס. רופט זיך אן צו מיר די טאכטער מיינע, האדעל הייסט דאס, און ווערד נאך רויטער ווי פריהער: „טאטע, אונז קומט מזל-טוב“... „מזל-טוב אייד, זאג איד, מיט מזל זאלט איהר לעבען. וואס איז די מעשה? איהר האט געפונען, זאג איד, איין אוצר אין וואלד? צי איהר זענט נארוואס נצול געווארען, זאג איד, פון א גרויסער סכנה?“ „אונז קומט, זאגט ער, מזל-טוב, מיר זענען חתן-כלה.“ „וואס הייסט, זאג איד, איהר זענט חתן-כלה?“ „חתן-כלה, זאגט ער, ווייסט איהר נישט וואס הייסט? חתן-כלה הייסט, זאגט ער, איד בין איהר חתן, זי איז מיין כלה.“ אזוי מאכט ער צו מיר, פעפערעל הייסט דאס, און קוקט מיר דוקא גלייך אין די אויגען אריין. איד קוק איהם אבער אויך גלייך אין די אויגען אריין און מאד צו איהם: „ווען איז געווען ביי אייד, זאג איד, דאס קנס-מאל? און פאר וואס האט איהר נישט גערופען מיד אויך אויף דער שמחה? איד קעהר מיד, דאכט זיך, אן דא א שטיקעל מחותן, צי ניין?“... איהר פארשטעהט, איד לאד און ווערעם עסען מיד, טאטשען מיין לייב. נאך גאר נישט, טביה איז נישט קיין אירינע, טביה האט ליעב אויסהארען ביז'ן סוף... רופ איד מיד אן צו זיי: „איד פארשטעה ניט — א שידוך אהן א שדכן, אהן תנאים?“ „וואס דארפען מיר, מאכט ער, פעפערעל הייסט דאס, שדכנים? מיר זענען שוין לאנג, זאגט ער, חתן-כלה.“ „אזוי? גאט'ס נסים! וואס'זשע האט איהר, זאג איד, געשוויגען ביז אהער?“ „וואס זאלען מיר, זאגט ער, שרייען? מיר וואלטען אייד היינט אויך נישט דערצעהלט, נאך אזוי ווי מיר האלטען אין גיכען ביי צעשיידען

איהר אייד אַ פאַרפאַלק נאַרװאָס פון דער נאָדעל אַרױס: פאַחרט
 ער אַוועק, דער גוטער יאָהר ווײַסט איהם וואוהין, און זי בלייבט
 איבער דא — און מע זאָל דאָס לאָזען אפילו אַ טרער, האַטש פון
 יוצא וועגען! נאָר גאָר נישט, טביה איז נישט קיין אירינע. טביה
 האָט צײַט, קוקט און שווייגט, וואָס וועט דאָ זײַן... זעה איר
 עפּיס אַ פאַר יונגע לײטלעך, גוטע כתריִליקעס, מיט אויסגעטראָ-
 טענע שטיוועל, זענען אַרױסגעקומען אויפֿ'ן באָהן זיך געזעגענען
 מיט מײַן שפּיעל־פּויגעל. אײנער פון זײ איז געגאַנגען עפּיס ווי אַ
 שײגעץ, איר בעט איבער אײער כבוד, מיט'ן העמדעל איבער די
 הויזען, און האָט עפּיס געשושקעט זיך מיט מײנעם שטילערהײד.
 „זעה נאָר, טביה, טראַכט איר מיר, צי האָסט דו זיך ניט אַרײנגע-
 האַפּט דאָ צווישען חברה פערד־ננכים, בײטעל־שניידערס, שלעסער-
 ברעכער, אָדער פאַלשע מאַנעטשיקעס?“...

פאַהרענדיג צוריק מיט מײַן האָרלען פון בויבעריק אַהײם, קאָן
 איר מײַד נישט אײנהאַלטען און זאָג איהר אַרױס דעם דאָזיגען
 געדאַנק גאַנץ אַפּענטליך. צעלאַכט זי זיך און וויל מײַד אײנרעדען,
 אַז ס'איז לױטער פּײנע מענטשלעך, עהרליכע, לעצט־עהרליכע לײט,
 וואָס זײער גאַנץ לעבען איז נאָר פון יענעםס וועגען, זיך האַבען
 זײ נישט אין זינען, אפילו אין דער לינקער פּיאַטע... „אַט אַ יענער,
 זאָגט זי, וואָס מיט'ן העמדעל, דער איז נאָר אַ טאַטענס אַ קינד; ער
 האָט, זאָגט זי, אַוועקגעוואָרפּען רײכע טאַטע־מאַמע אין יעהופּעץ,
 וויל נישט נעמען בײ זײ קיין צעבראַכענעם גראַשען“. „אַזױ?
 גאַט'ס וואונדער! — זאָג איר. — טאַקי זעהר אַ פּײן בחור'על,
 כלעבען! צום העמדעל, וואָס ער געהט איבער די הויזען, מיט די
 לאַנגע האַר, ווען גאַט העלפּט איהם נאָך אַ האַרמאַניע, אָדער אַ
 הונט זאָל איהם נאָכלױפּען פון הינטען, דעמאָלט האָט דאָס שוין
 גאָר דעם זעבעטען חן!“... אַט אַזױ רעכען איר זיך אַפּ מיט איהר
 שוין פאַר איהם אויך, און לאָז אויס מײַן גאַנץ ביטער האַרץ, הײסט
 דאָס, צו איהר נעבאָד... און זי? נאָר נישט! א י ז א ס ת ר
 מ ג ד ת — מאַכט זיך תּמ'עוואַטע. איר איהר: „פּעפּערעל“, און

און האלזען, זיי מיד און איד זיי, און פון גרויס אימפעט, אפנים, זיי ביידע צווישען זיך דאוואי קושען זיך! א באשרייבונג, זאג איד איי, א טעיאטער מיט זיי! „טאמער וואלט שוין געווען, זאג איד, גענוג קושען זיך? צייט עפיוס רעדען מכח תכלית.“ „מכח וואסער תכלית?“ זאגען זיי. „מכח נדו, זאג איד, מלבושים, הוצאות-החתונה, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע“... „מיר דארפען נישט, זאגען זיי, נאר נישט ניט, נישט קיין לאקשען, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס.“ „וואס-זשע דען, זאג איד, דארפט איהר יא?“ „מיר דארפען, זאגען זיי, נאר חופה וקדושין“... איהר הערט ווערטער?...

בקיצור, איד וועל אייד ניט מאריר זיין, עס האט מיר געהאלט פער, ווי דער פאר-איאהריגער שניי — מע האט געשטעלט א חופה. אלץ הייסט א חופה! אוראי, וואס זאלט איהר קלערען, נישט אזא חופה, ווי טביה'ן שטעהט אן. אויך מיר א חופה!... א שטילע חתונה... אד און וועה!... און דערצו איז נאך פארהאן א ווייב, ווי זאגט איהר: אויף א מכה א בלאטער. מוטשעט זי, איד זאל איהר נאר זאגען, וואס איז דאס עפיוס אזוי האפלאפ, בחפזונ'דיג? נו, געהט ניט צו פארשטעהן א אירינע, אז סע ברענט! וואס טויגט אייד, איד האב איהר געמוזט אפטאקען פון דרד-שלום וועגען א לינען הגדול הגבור והנורא, א מעשה מיט א ירושה, א רייכע מוהמע פון יעהופעץ, נעכטיגע טעג — אבי זי זאל מיד לאזען צו רוח. און טאקי באותו היום, דאס הייסט א פאר שעה נאך דער שענער חופה, שפאן איד איין דאס פערד-און-וועגעלע, און מיר זעצען זיך אויף זאלבעדריט, דאס הייסט: איד און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און ה ל ר מ ש ה מ ר ד כ י — מארש צום באהן קיין בויבעריק. זיצענדיג אזוי מיט מיין פארפאלק אין וועגעלע, האפ איד מיר א קוק מן הצד אויפ'ן דאזיגען פארעל און טראכט מיר: וואס פאר א גרויסען גאט מיר האבען און ווי מאדנע שען ער פיהרט זיין וועלטעל! און וואס פאר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי איהם! אט האט

דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איד קום צו פאָהרען אַהיים, איד זעה — מיין האַדעל איז פאַרוויינט, געהט אַרום מיט אַנגעשוואַלענע אויגען. הויב איד מיך אָן צו דערפֿרעגען, ווער איד געוואָהר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּים איינער אַ שלים־מזל מיט לאַנגע האָר און גע'סוד'עט זיך עפּים מיט איהר, מיט האַדלען הייסט עס. „אָהאָ! — טראַכט איד מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאָן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפֿען רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמדעל איבער די הויזען“... און נישט לאַנג געטראַכט, רופֿ איד אַרויס מיין האַדלען פון שטוב אין הויף אַרויס און טהו זי אַ חאַפֿ גלייך אויף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאַכטער, האָסט שוין פון איהם אַ גרוס?“ „יאָ.“ „וואו איז ער ערגיץ, דיין באַשערטער?“ „ער איז, זאָגט זי, ווייט.“ „וואָס טהוט ער?“ „ער זיצט!“ „ער זיצט?“ „ער זיצט!“... „וואו זיצט ער? פאַר וואָס זיצט ער?“ — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איד, טאַכטער מינע, וועדליג איד פאַרשטעה, זיצט ער נישט פאַר קיין גנבה; פאַרשטעה איד ניט דעם שכל, אַז ווי באַלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, היינט פאַר וואָס־זשע זיצט ער, פאַר וואָסערע מעשים טובים?“... שווייגט זי — אין אסתר מגדת... האָב איד מיך מיישב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דיין שלים־מזל, ניט מיינער. אַ שענע ריינע כפרה! נאָר אינוועניג איז האַרצען טראַג איד אַ וועהטיג, איד בין פאַרט אַ פאַטער, ווי מיר זאָגען אינ'ם דאוונען: כ ר ח ס א ב ע ל ב נ י ס — אַ פאַטער בלייבט אַ פאַטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויף דער נאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מנהג, איד רוה מיך אָפּ, און אויך דאָס פערדעל רוהט זיך ביי מיר אויס, ווי אין דער תורה שטעהט געשריבען: א ת ה — דו, ו ש ו ר ד — און דיין ווייב, ו ח מ ו ר ד — און דיין פערדעל... און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טהון: טהוט מען אַ בלאָז מיט'ן שופר, אזוי צעלויפֿען זיך אַלע

זי מיר: „טובת-הכלל, ארבייטער, נעכטיגע טעג“... „וואס טוין מיר, זאג איד, אייער טובת-הכלל מיט אייער ארבייטען, אז עס געהט צו ביי אייך בסוד? פארהאן, זאג איד, א שפריכווארט: וואו א סוד, דארט איז א גנבה... אמעהר זאג מיר גלייך, וואס איז ער געפאָהרען, פעפערעל, און וואוהין?“... „אלסדינג יא, זאגט זי, נאר דאס נישט. פרעג זיך, זאגט זי, בעסער נישט נאך; גלויב מיר, זאגט זי, וועסט מיט דער צייט אליין אלסדינג וויסען. וועסט, אם ירצה השם, הערען, און אפשר אין גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!“... „אמן, הלואי, זאג איד, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען. נאר אונזערע שונאים, זאג איד, זאלען אזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי איד הויב אן צו פארשטעהן, וואס דא טהוט זיך ביי אייך און וואס באדייט די שפיעל!“... „אט דאס איז טאקע, זאגט זי, דער אומגליק, וואס דו וועסט דאס ניט פארשטעהן.“ „וואס-זשע, ס'איז אזוי טיעף? מיר דאכט, זאג איד, אז איד פארשטעה, מיט גאט'ס הילף, גרעסערע זאכען“... „דאס לאזט זיך ניט, זאגט זי, פארשטעהן מיט'ן שכל אליין, דאס דארף מען, זאגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן הארצען“... אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און דאס פנים ביי איהר בשעת-מעשה פלאמט און די אויגען ברענען. ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, די טעכטער מיינע! פארקאכען זיי זיך אין עפֿים, איז מיט הארצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איד אייך דערצעהלען, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעכס און זעבען — א י ו א י נ כ ס פ — נישטאָ ניט קיין בריעה, ניט קיין ידיעה. „פארפאלען, זאג איד, פעפערעל!“ — און חאפ א קוק אויף מיין האַדלען. נעכאָד קיין טראַפען בלוט נישטאָ אין פנים, זוכט-אויף אלע מאָל איין אנדער שטיקעל ארבייט אין שטוב, וויל, ווייזט אויס, פאָרגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע, נאר, איהר זאָלט זאָגען, זי זאל דאס איהם אפילו דערמאָנען! שאַ, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאר קיין מאָל נישט געווען קיין פעפערעל אויף

„הערסט דו, טאטע? איך דאַרף דיר עפּים זאָנען: היינט געזע-
גענען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אויף שטענדיג“...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מען הערט, און קוקט
אויף מיר מיט אַ מאַדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל
איהם אייביג נישט פאַרגעסען. און בשעת־מעשה פליהט מיר דורך
אַ מחשבה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען“... וואָס איז מיר אַיינ-
געפאַלען טרינקען? ווייל עס האָט זיך געטראָפּען, ניט דאָ גע-
דאַכט, אַ מעשה: אַ מידעל נישט ווייט פון אונז האָט זיך פאַר-
קאַכט אין אַ דאַרף־שייגעץ און האָט זיך צוליעב דעם דאַרף־שייגעץ...
איהר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר צרות קראַנק גע-
וואָרען און איז געשטאַרבן, און דער טאטע האָט זיך אויסגע-
בראַכט, געוואָרען אַ קבצן. און דער דאַרף־שייגעץ האָט זיך מיישב
געווען און האָט חתלירע געהאַט פאַר אַיין אַנדערע. איז זי אַוועק-
געגאַנגען צום טייר, דאָס מידעל הייסט דאָס, און האָט זיך אַריי-
געוואָרפּען אין וואַסער אַריין און האָט זיך דערטרונקען...

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגענסט זיך אָפּ מיט מיר אויף
שטענדיג?“ — אַזוי מאַך איך צו איהר און קוק אַראָפּ, זי זאָל ניט
זעהען, ווי איך בין טוירט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאַהר, זאָגט
זי, אַוועק, מאַרגען, זאָגט זי, גאַנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר
קיין מאָל ניט זעהען... קיין מאָל ניט“...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר געוואָרען אַ ביסעל
גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט האָטש דערפאַר, טראַכט
איך מיר, ווי זאָגט ער: ג מ ז ו ל ט ו ב ה — עס קאָן זיין ערגער,
בעסער האָט קיין שיעור ניט... „וואוהין, למשל, פאַהרסט דו, אויב
איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסען?“ „איך פאַהר, זאָגט זי,
צו איהם“. „צו איהם? — זאָג איך. — וואו איז ער דען אַצי-
דערט?“ „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר איז גיכען
שיקט מען איהם אַוועק“. „פאַהרסט דו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען
מיט איהם?“ — אַזוי זאָג איך צו איהר און מאַך זיך תמ'עוואַטע.
„ניין, זאָגט זי, איך געה איהם נאָך גלייך אַהין“. „אַהין? — זאָג

דאטשניקעס, ווי די מייז אין א הונגער, און בויבעריק ווערד א פוסטקע. דעמאלט האב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך אויף דער פריזבע. פאר מיר איז עס דאס בעסטע שטיקעל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באקט שוין ניט, ווי א קאלכ אויווען, נאר זי גלעט מיט א מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואלד איז אלץ נאך גרין, די סאסנעס הערען ניט אויף צו שמעקען מיט סמאלע, און עס דאכט זיך מיר, אז דער וואלד קוקט יום טוב'דיג, ווי גאט'ס א סוכה, א סוכה פון גאט. אט דא, טראכט איך מיר, האלט גאט סוכות; דא, ניט אין שטאדט, וואו סע טארעראמט, און מענטשען לויפען הין און הער, פינען מיט דער נשמה, יאנען זיך נאכ'ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאך געלט און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אויף דער נאכט, הושענא רבה, למשל, — איז דאך גאר א גויערן: דעמאלט איז דער הימעל בלוי, די שטערען פינקלען, שעמערידען, בייטען זיך, פינטלען, ווי, להבדיל, א מענטש מיט די אויגען; און אמאל, מאכט זיך, פליהט דורך א שטערן פילל אויס'ן בויגען, לאזט איבער נאך זיך אויף א רגע'לע א גרינעם פאס — דאס האט זיך אראפגעלאזט א שטער רענדעל, געפאלען עמיצענס מזל. ווארום וויפיעל שטערען, אזוי פיעל מזלות... אידישע מזלות... „עס זאל האטש ניט זיין מין פינסטער מזל“, — טראכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ'ן געדאנק האדעל. שוין פון עטליכע טעג, אז זי איז עפס ווי אויפ' געמונטערט, לעבעדיגער געווארען, גאר איין אנדער פנים באקומען. עמיצער האט איהר געבראכט א בריוועל, אפנים, פון איהם טאקי, פון איהר שלים-מזל. ווילען ווילט זיך מיר זעהר וויסען, וואס ער שרייבט איהר, נאך פרעגען וויל איך נישט; זי שווייגט, שווייג איך אויך, פתח שין שא! טביה איז נישט קיין אידינע; טביה האט צייט...

דערווייל, אזוי ווי איך טראכט פון האדלען, קומט זי אן, האדעל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פריזבע, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען און רופט זיך אן צו מיר שטילערהייך:

פארדומפען, ציטערט... זאל איד איהר, אשטייגער, פאלען אויפ'ן האלץ, בעטען, חלש'ען פאר איהר, זי זאל נישט פאהרען? ווייס איד, אז ס'איז ארויסגעווארפען. ימח שמם זאלען זיי ווערען, טאקי די טעכטער מיינע, — פארקאכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט'ן גוף און מיט דער נשמה און מיט'ן הארצען און מיט לייב און לעבען!

בקיזור, מיר זענען אפגעזעסען אזוי אויף דער פריזבע א היבשע שטיק צייט, לאז זיך אייד דאכטען, כמעט די גאנצע נאכט. מעהר געשוויגען ווי גערעדט, און דאס, וואס מיר האבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האלבע ווערטער... זי האט גערעדט, און איד האב גערעדט. איד פרעג זי נאר איין זאך: וואו איז דאס געהערט געווארען, א מירדעל זאל נעמען און חתונה האבען פאר א בחור צוליעב דעם, זי זאל איהם קאנען נאכגעהן ערגיץ אין אלדי שווארצע יאהר? ענטפערט זי מיר: „מיט איהם איז אלץ איינס, אפילו אין אלדי שווארצע יאהר“... געב איד איהר, געוויינטליך, צו פארשטעהן מיט'ן שכל, ווי נאריש דאס איז. גיט זי מיר צו פארשטעהן מיט איהר שכל, אז איד וועל דאס קיינמאל ניט פארשטעהן. ברענג איד איהר א משל מיט א הוהן, א קוואקע, וואס האט אויסגעזעסען קאטשקעלעך. די קאטשקעלעך האבען זיך נאר אויפגעחאפט אויף די פיסלעך, האבען זיי זיך געד לאזט אויפ'ן וואסער, און די קוואקע נעכאד קוואקעט. „וואס, זאג איד, וועסט דו זאגען, זאג איד, דערויף, טאכטער לעבען?“ „וואס, זאגט זי, זאל איד דערויף זאגען? ס'איז אודאי א רחמנות, זאגט זי, אויף דער קוואקע; נאר צוליעב דעם, זאגט זי, וואס די קוואקע קוואקעט, זאלען די קאטשקעלעך ניט שווימען?“... איהר פארשטעהט דבורים? טביה'ס טאכטער רעדט נישט גלאט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט. עס הויבט שוין אז צו שארען אויף טאג. די אלטע אין שטוב ווארטשעט. זי האט שוין עטליכע מאל געשיקט זאגען, אז ס'איז שוין צייט מאכען נאכט, און געזעהען, אז עס העלפט זיך נישט, האט זי ארויסגעשטעקט

איד. — ווער איז געווען דער אהין? ווי אזוי הייסט דאס ארט?"
 "מע ווייסט נאך נישט אקוראט, זאגט זי, ווי אזוי דאס ארט הייסט,
 נאר ווייט איז דאס זעהר, זאגט זי, ווייט מיט סכנת-נפשות..."

אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און עס מאהלט זיך
 מיר אויסעם, אז זי רעדט דאס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך
 ווי ער וואלט דא אפגעטהאן עפּים אזעלכס, וואס סע קומט איהם
 דערפאר א מעדאל פון א פוד אייזען!... וואס ענטפערט מען איהר,
 למשל, אויף אזא זאך? פאר אזא זאך נעמט א פאטער און בייזערט
 זיך אויס אויף א קינד, שענקט א פאר פעטש, אדער ער בייטעלט
 אויס אלע ביזע וויסטע חלומות. טביה איז אבער ניט קיין אידנע.
 איד געה מיט דעם גאנג, אז כעס איז עבודה-זרה. רוף איד מיר
 אז צו איהר מיט א פסוק, ווי געוויינטליך: "איד זעה ארויס, זאג
 איד, טאכטער מיינע, אז דו ביזט מקיים, ווי אין דער הייליגער
 תורה שטעהט געשריבען: ע ל כ ז י ע ז ב — ווארפסט אוועק,
 זאג איד, צוליעב א פעפערעל, טאטע-מאמע, זאג איד, און לאזט זיך
 אוועק אין איין ארט, וואס מע ווייסט ניט וואו, ערגיץ אין די
 מדבריות, אפנים, אויפ'ן פארגליווערטען ים, דארט, וואו אלכסנדר
 מוקדון, זאג איד, איז געפאהרען אויפ'ן אקרענט און פארבלאנזעט
 אויף א ווייטער וויספע, זאג איד, צווישען ווילדע מענטשען, ווי איד
 האב געליענט, זאג איד, אמאל אין א מעשה-ביכעל..."

אזוי זאג איד צו איהר האלב אויף קאטאוועס און האלב מיט
 כעס, און דאס הארץ בשעת-מעשה וויינט. נאר טביה איז נישט
 קיין אידנע. טביה האלט זיך איין. און זי, האדעל הייסט עס, פאלט
 נישט אראפ ביי זיך; ענטפערט מיר אפ על ראשון ראשון, און
 שטיל, נישט געהאפט, און באטראכט. טביה'ס טעכטער קאנען
 רעדען...

און האטש איד האלט דעם קאפ אראפ און די אויגען צו, פון
 דעסטוועגען דאכט זיך מיר, אז איד זעה זי, האדלען הייסט דאס,
 איד זעה — איהר פנים איז פונקט אזוי ווי די לבנה, בלאס און
 מאט, און דאס קול איהרס, מאהלט זיך מיר אויס, איז עפּים ווי

וועניג קאכט, ווי א סאמאווואר, נאר יענעם ארויסבאזוייזען — פע! טביה איז דאך נישט קיין אידינע... דעם גאנצען וועג קיין בויבע-ריק שווייגט מען, און אז מיר האלטען שוין נישט ווייט פון דער באהן, רופ איד מיר אן צו איהר, זי זאל מיר זאגן דאס לעצטע מאל, וואס פארט האט ער געטהאן אזעלכס, פעפערעל הייסט דאס? ... „איטליכע זאך, זאג איד, באדארף דאך האבען עפּים א טעם“... ווערד זי אָנגעצונדען און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אז ער איז ריין, ווי גיזגאלד. „ער איז, זאגט זי, א מענטש, וואס קאטארי פאר זיך אהרט איהם נישט, דאס גאנצע טהועכץ זיינס איז נאָר, זאגט זי, יענעמ'ס טובה, דער וועלט'ס טובה — און דער עיקר פאַר יגיע'כפּים'ניקעס, די בעלי-מלאכות“ — און געהט זייט א חכם און טרעפט, וואס דאס הייסט! „זאגט ער זיך, זאג איד צו איהר, הייסט דאס, פאר דער וועלט? למאי-זשע, זאג איד, זאגט זיך נישט די וועלט פאר איהם, אז ער איז יא אזא וואוילער בחור? זאלסט איהם האטש לאזען גרוסען, זאג איד, דעם אלכסנדר מוקדון דיינעם, זאלסט איהם זאגען, זאג איד, אז איד פארלאז מיר אויף זיין יושר, ער איז דאך א מענטש פון סאמע יושר, זאג איד, אז ער וועט מיין טאכטער מסתמא נישט פאר פיהרען, און שרייבען אַמאַל, זאג איד, א בריוועל דעם אלטען טאטען“...

און אזוי ווי איד רעד, פאלט זי מיר נישט פלוצים אויפ'ן האלד און הויבט נישט אן צו וויינען? „לאמיר זיך, זאגט זי, געזעגענען. זיי געזונט, טאטע, גאט ווייסט, זאגט זי, ווען מיר וועלען זיך זעהען!“... „אין עק! אט דא האב איד מיר שוין נישט געקאנט איינהאלטען... עס איז מיר געקומען אויפ'ן געדאַנק, פארשטעהט איהר, טאקי די אייגענע האדעל, בשעת זי איז נאך געווען א ברעקעל... א קינד הייסט דאס... זי געהאלטען אויף די הענט... אויף די הענט געהאלטען... האט קיין פאראיבעל נישט, פאני, וואס איד האב מיר... מעשה אידינע... איהר זאלט וויסען, הערט איהר, וואס דאס איז פאר א האדעל, דאס איז!... איהר זאלט זעהען די

דעם קאפ דורכ'ן פענסטער און מאכט צו מיר, מיט א שענעם
יברכך, געוויינטליך: „טביה! וואס טראכסט דו זיך?“ „לאז זיין
שטיל, זאג איר, גאלדע, ווי אין פסוק שטעהט: ל מ ה ר ג ש ו !
האסט פארגעסען, אפנים, אז ס'איז היינט הושענא-רבח? הושענא-
רבה, זאג איר, ווערד אונז אנגע'חתמ'עט דאס גוטע קוויטעל,
הושענא-רבח דארף מען זיין אויף. פאלג מיר, גאלדע, זאג איר, דו
נעם, זיי מוחל, צעבלאז נאך דעם סאמאווואר, זאג איר, און לאז זיין
טיי, און איר וועל געהן דערוויילע שפאנען דאס וועגעלע. מיר
פאהרען מיט האדלען צום באהן. און ווי דער שטיינער איז, טאק
איר איהר אפ א שפאנגעל-נייעם ליגען, אז האדעל פאהרט אוועק קיין
יעהופעץ, און פון דארטען נאך ווייטער, אלץ מכח יענעם עסק, מכח
דער ירושה הייסט דאס, און עס קאן געמא'הלט זיין, זאג איר, אז
זי זאל שוין דארטען בלייבען איבער'ן גאנצען ווינטער, און אפשר
איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאך א ווינטער; לכן דארף
מען איהר, זאג איר, מיטגעבען צידה לדרך, א ביסעל גרעט, א
קליידעל, א פאר קישענס, ציכלעך, דאס, יענץ און שאר-ירקות.

אזוי קאמאנדעווע איר און זאג אן, ס'זאל נישט זיין קיין גע-
וויינען, ס'איז הושענא-רבח אויף דער וועלט. „הושענא-רבח, זאג
איר, טאך מען ניט וויינען, ס'איז א בפירוש'ער דין!“ הערט מען
דאך מיר מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאץ, און מע וויינט דוקא יא,
און אז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערד א יללה, אלע וויינען —
די מאמע, די קינדער, און טאקי זי אליין, האדעל הייסט דאס, און
ועל כולם, אז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאכטער מינע,
צייטעל מיין איר (אויף יום-טוב קומט זי צו מיר מיט איהר בא-
שערטען, מיט מאטעל קאמוזיל), האבען זיך ביידע שוועסטער א
ווארף געטהאן איינע דער אנדערער אויפ'ן האלד — מע האט זיי
קוים אפגעריסען...

נאך איר איינער האב מיר געהאלטען שטאהל און אייזען;
דאס הייסט, עס רעדט זיך נאך אזוי — שטאהל און אייזען; אינ-

ח ו ת

נעשריבען אין יאָהר 1906.

בריוולער, וואס זי שרייבט... ס'איז א האדעל פון גאט! ... זי איז
 ביי מיר אטאדאגא, איז זי ביי מיר... טיעף, טיעף... איר קאן
 עס איידאזוי פיעל נישט ארויסגעבען...

ווייסט איהר וואס, פאני שלום-עליכם? לאמיר בעסער רעדען
 פון עפיוס פרייליכערס: וואס הערט זיך עפיוס מכת דער חלירע
 אין אדעס?...

חנה

— ה ו ד ו ל ה ' כ י ט ו ב — ווי אזוי גאט פיהרט, אזוי איז גוט. דאס הייסט, עס באדארף זיין גוט, ווארום פרוכט זייט א חכם און מאכט בעסער! אט האב איך געוואלט זיין א קלוגער, געדרעהט דעם פסוק אהער, געדרעהט דעם פסוק אהין, געזעהען, עס העלפט נישט, האב איך צוגענומען די האנט פונ'ם הארצען און האב געזאגט צו זיך אליין: טביה, ביזט א נאר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאכען. דער אויבערשטער האט אונז געגעבען צערנידוליכנים, איז די טייטש: פון קינדער האט מען צרות און מען דאס אננעמען פאר ליעב. אט, למשל, האט זיך מיין עלטערע טאכטער, צייטעל הייסט עס, פארקאכט אינ'ם חייט מאטעל קאמזויל, האב איך עפּיס צו איהם? אמת, ער איז טאקי א פראסער טער נפש, פארשטעהט נישט אזוי שטארק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאר וואס קאן מען טהון? די גאנצע וועלט, ווי זאגט איהר, קאן דאך ניט זיין געבילדעט! דערפאר איז ער איין עהרליך מענטשעל און הארעוועט נעבאך מיט'ן בלויז טיגען שווייס. זי האט שוין מיט איהם, איהר זאלט אנקוקען, קיין עיזהרע, א פולע שטוב מיט פופקעס, און ביידע ווערען זיי פארשווארצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאגט זי, אז ס'איז איהר, קיין עיזהרע, גוט ווי די וועלט, עס קאן גאר זאגט זי, ניט זיין בעסער. איין שטיקעל חסרון גאר, וואס ס'איז קיין ברויט נישטא... ע ד כ א ז ה ק פ ה א' — דאס האט איהר אייך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאכטער, פון הארלען הייסט דאס, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האב איך פארשפיעלט, פארלארען אויף אייביג! גאט ווייסט,

שענע, פרישע, געזונטע, איד זאג אייד — סאסנעס! אוי, הלאי וואלטען זיי בעסער געווען מיאוס'ע פאסקודניצעס, וואלט אפשר געווען בעסער פאר זיי און געזינטער פאר מיר. ווארום וואס קומט ארויס, איד בעט אייד, פון א גוט פערדעל, אז סע שטעהט אין שטאל? וואס קומט ארויס פון שענע טעכטער, אז מע ליגט פארשטעקט מיט זיי אין א העק און מע קוקט נישט אן קיין לעבעדיגען מענטשען, אחוץ אנטאן פאפערילע, דעם נווישען ראשיהקהל פון דארף, און דעם שרייבער חוועדקע גאלאגאן, א הויכער גויעץ מיט א פאטלע און מיט לאנגע שטיוועל, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איד קאן נישט הערען דעם נאמען זיינעם, נישט מחמת דעם, וואס איד בין א איד און ער איז א גלח; אדרבה, מיר זענען זעהר גוט באקאנט צווישען זיך שוין א שאק מיט יאהרען, דאס הייסט, אויף קיין שמחות איינס צום אנדערען געהט מען ניט, און גוט'ס-טוב בעטען אוראי ניט; גארנישט, מהכתיתי, מע באגעגענט זיך, גוט-מארגען, גוט-יאהר, וואס הערט זיך עפּים אויף דער וועלט? אריינלאזען זיך מיט איהם אין ווייטע דרכים האב איד פיינט, ווארום באַלד עפּים, הויכט זיך אן א סדרה: אייער גאט, אונזער גאט. לאז איד מיד ניט און שלאג איהם איבער מיט א גלייכווערטעל און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א פסוק; שלאגט ער מיד איבער מסתמא און זאגט, אז א פסוק ווייסט ער גלייך מיט מיר, און אפשר נאך בעסער, און הויכט אן צו זעצען אויף אויסוועניג אונזער חומש, ווי גע-וויינטליך, א גוי: „בערעשיט בארא אללאקים“ — אלע מאל, אלע מאל דאס אייגענע. שלאג איד איהם איבער מסתמא און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א מדרש. „א מדרש, זאגט ער, ווערד שוין אנגערופען תלמוד, און תלמוד האט ער פיינט, ווייל תלמוד איז, זאגט ער, לויטער שווינדעל“... ווער איד דאך מסתמא רעכט אין כעס און הויב איהם אן אויסצולאמירען וואס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר, אז עס אהרט איהם עפּים? גארנישט; קוקט אויף מיר און לאכט, און קעמט זיך בשעת-מעשה די באַרד. נישטא, הערט איהר, קיין ערנערס אויף

אויב מיינע אויגען וועלען זי אמאל זעהען, סיינען אויף יענער וועלט שוין, איבער הונדערט און צוואנציג יאָהר... רעד איד פון איהר, פון האַרלען הייסט עס, קאן איד נאך ערהיום נישט קומען צו זיך, ס'איז איין עק פון מיין לעבען! פאַרגעסען, זאָגט איהר? ווי קאן מען פאַרגעסען אַ לעבעדיגען מענטשען? ובפרט אזא קינד, ווי האַרעל? איהר זאָלט זעהען די בריוולעך, וואָס זי שרייבט צו מיר, קאן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דאָרטען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פאַרדיענט. זי וואַשט גרעט און ליינענט ביכלעך און זעהט זיך מיט איהם אַלע וואָך, און האַט, זאָגט זי, אַ האַפּענונג, אַז עס וועט זיך דאָ, ביי אונז, איבערקאָכען, עס וועט אויפגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אומקעהרען צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע, ווי ער, און דעמאָלט וועלען זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעמען צו דער רעכטער אַרבייט און איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף. נו? ווי געפעלט דאָס אייך? גוט? האָ? ... וואָס-זשע טהוט אָבער דער רבנוֹ-של־עוֹלָם? ער איז דאָר, ווי זאָגט איהר, איין אַל רחום וחֵנוּן, זאָגט ער צו מיר: „וואַרט אויס, טביה, אַט מאַך איד אַזוי, אַז דו וועסט פאַרגעסען אַז אַלע דיינע צרות!“ ... און כך הוּה, איהר מעגט דאָס האַרען. קיין אַנדערען וואָלט איד עס ניט דערצעהלען, וואָרום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאָך גרעסער! נאָר, ווי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: **ה מ כ ס ה א נ י מ א ב ר ה ם** — פאַר אייך איז דען פאַרהאַן ביי מיר אַ סוד? וואָס איד האָב — דערצעהל איד אייך. נאָר וואָס דען? איין זאך וועל איד אייך בעטען: צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען. איד זאָג אייך נאָך אַ מאל: דער וועהטיג איז גרויס, נאָר דער בזיון, דער בזיון איז נאָך גרעסער!

בקיצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פרק: **ר צ ה ה ק ד ו ש ב ר ו ר ה ו א ל ז כ ו ת** — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון טביה'ן, געהט ער און בענטשט איהם מיט זיעבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּיעלטע, געראַטענע, קלוגע און

איז זיין געשעפט און וואס פאר א דרשה האט ער גע'דרשנ'ט? ... מאכט זי צו מיר: „דער גארקי — דאס איז א באריהמטער שריי- בער, א שריפטשמעלער, א מענטש, הייסט דאס, וואס מאכט ביכער, און א טייערער, א זעלטענער, איין עהרליכער מענטש, שטאמט אויך פון פראסטען שטאנר, נישט געלערענט אין ערניץ, נאר פון זיך אליין... אט דאס איז זיין בילד“... אזוי מאכט זי צו מיר, חיה הייסט עס, און נעמט ארויס פון קעשענע א פארטרעטעל און ווייזט דאס מיר. „אט דאס איז ער, זאג איד, דער צדיק דיינער, רב גארקי? איד וואלט געמעגט שווערען, אז איד האב איהם ערניץ געזעהען, זאג איד, אדער ביי דער באהן טראגען זעק, אדער אין וואלד שלעפען קלעצער“... „איז דאס ביי דיר, זאגט זי, א חסרון, זאגט זי, אז א מענטש הארעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אליין הארעוועסט דען ניט? און מיר הארעווען ניט?“ „יא, יא, זאג איד, ביזט גערעכט, זאג איד, ס'איז א בפירוש'ער פסוק ביי אונז: **י ג י ע כ פ י ד כ י ת א כ ל** — אז דו וועסט ניט הארעווען, וועסט דו ניט עסען... נאר פון דעסטוועגען, זאג איד, פארשטעה איד ניט, וואס האט דא צו טהון חווערקע? איד וואלט בעסער, זאג איד, געווען צופריעדען, ווען דו זאלסט זיין באקאנט מיט איהם פון דער ווייטען; דו באדארפט ניט פארגעסען, זאג איד, **מ א י ז ב א ת ו ל א ז א ת ה ה ו ל ד** — ווער ביזט דו און ווער איז ער“... מאכט זי צו מיר: „גאט האט באשאפען אלע מענטשען גלייך“... „יא, יא, זאג איד, גאט האט באשאפען אדם הראשון'ען נאך זיין גע- שטאלט; מע טאר אבער ניט פארגעסען, אז אימליכער דארף זוכען זיין גלייכען, ווי אין פסוק שמעהם ביי אונז געשריבען: **א י ש כ מ ת נ ת י ד ו**“... „איין אנטיק! — זאגט זי צו מיר. — אויף אלסדינג האסט דו א פסוק! אפשר געפינט זיך, זאגט זי, ביי דיר א פסוק ווענען דעם, וואס מענטשען, זאגט זי, האבען גענומען און האבען זיך אליין, זאגט זי, איינגעטיילט אויף אידען און נויים, אויף בעל־בתים און קנעכט, אויף פריצים און בעטלערס?“... „טע־טע־ טע! — זאג איד. — ביזט מיר שוין, דאכט מיר, פארפאהרען, טאכ־

דער וועלט, ווי אז איהר זידעלט א מענטשען, מאכט איהם מיט דער
בלאטע גלייך, און ער שווייגט. אין איד ווערד די נאך צעפיקעט,
און יענער זיצט און שמייכלט! דעמאלט האב איד דאס ניט
פארשטאנען, נאר אצינד ווייס איד, וואס דאס שמייכל האט באדייט...
בקיזור, איד קום צו פאָהרען איינמאל אהיים, ארום פארנאכט-
ליד שוין, באַגענען איד דעם שרייבער חווערקע שטעהט אין דרויסען
מיט מיין חוה, די דריטע טאכטער מיינע, די צווייטע פון האַדלען
הייסט עס. מיר דערוועהן, האט זיך מיין בחור געגעבען א דרעה-
אויס, אראפגענומען פאר מיר דאס היטעל און אוועק. רוף איד מיר
אן צו מיין חוה'ן: „וואס האט דא געטהאן חווערקע?“ זאגט זי:
„גארניט“... זאג איד: „וואס הייסט גארניט?“... זאגט זי:
„מיר האבען געשמועסט“... זאג איד: „וואס פאר א מחותן ביזט
דו מיט חווערקע?“... זאגט זי: „מיר זענען באקאנט שוין פון
לאנג“... זאג איד: „מזל-טוב דיר מיט דיין באקאנטשאפט! א
שענער חבר חווערקע!“... זאגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם
דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?“... זאג איד צו איהר: „ווער
ער איז, ווייס איד ניט, כ'האב זיין יחוס-בריעף ניט געזעהן;
נאר פארשטעהן פארשטעה איד, אז ער דארף שטאמען פון סאמע
גדולים; דער טאטע זיינער, זאג איד, האט געמוזט זיין אדער א
פאסטור, אדער א סטרוזש, אדער אזוי א שיכור“... רופט זי זיך אן
צו מיר, חוה הייסט עס: „וואס זיין טאטע איז געווען ווייס איד
ניט און וויל ניט וויסען, ביי מיר זענען אלע מענטשען גלייך;
נאר אז ער אליין איז א מענטש ניט קיין געוויינליכער — דאס
ווייס איד פאר געוויס“... „דהיינו, זאג איד, וואס פאר א מין
סארט מענטש איז ער? לאס איד הערען“... „איד וואלט דיר,
זאגט זי, געזאגט, וועסט דו ניט פארשטעהן. חווערקע, זאגט זי,
דאס איז דער צווייטער גארקי“... „דער צווייטער גארקי? — זאג
איד. — ווער-זשע איז געווען, זאג איד, דער ערשטער גארקי?“...
„גארקי, זאגט זי, דאס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף
דער וועלט“... „וואו זיצט ער, זאג איד, דער תנא דיינער, וואס

איינמאל פארנאכט פאָהר איד מיר אַהיים מיט די לעדיגע קריגלעך
און האַלט שוין ביי'ם אַריינפאָהרען אין דאָרף אַריין, באַגענען איד
איהם פאָהרען מיט זיין אַייזערנער געקאוועטער בריטשקע, טרייבט
אז אַליין מיט זיין כבוד די פערדלעך, און די צעקעמטע באַרד זיינע
איז צעשמיסען פונ'ם ווינט. „צו דיין קאַפּ, טראַכט איד מיר, אַ
שען באַגעגעניש!“ „אַ גוטען אָווענד! — מאַכט ער צו מיר. —
האַסט מיר ניט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?“ „וועסט גיך רייד
ווערען, זאָג איד צו איהם און נעם אַראָפּ דאָס היטעל און וויל
פאָהרען ווייטער. מאַכט ער צו מיר: „שטעה אַ ווילע, טעוועל,
וואָס האַסט דו קיין צייט ניט? איד דאָרף דיר עפּים זאָגען אַ
צוויי ווערטער.“ „אַך, זאָג איד, אַבי נאָר עפּים גוטס, איז מהכתיתי,
און אויב נישט, מעג דאָס, זאָג איד, בלייבען אויף אַיין אַנדערש
מאַל“... „וואָס הייסט, זאָגט ער, ביי דיר אַיין אַנדערש מאַל?“...
„אַיין אַנדערש מאַל, זאָג איד, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט
קומען“... „משיח, מאַכט ער צו מיר, איז דאָך שוין געקומען“...
„דאָס האָב איד שוין געהערט, זאָג איד, פון דיר ניט איין מאַל;
דו זאָג מיר נאָר, פאַטערעל, עפּים נייעס“... „אַט דאָס, זאָגט ער,
מיין איד טאַקי דיר זאָגען; איד וויל מיט דיר שמועסען, זאָגט ער,
טאַקי פון דיר אַליין, דאָס הייסט, פון דיין טאַכטער“... דאָ האַט
מיר באַלד אַ טיאַכקע געטהאָן דאָס האַרץ: וואָס פאַר אַ מחותן
איז ער מיט מיין טאַכטער? און איד רוף מיך אַז צו איהם:
„מיינע טעכטער, זאָג איד, זענען חלילה נישט אַזעלכע, וואָס מע
זאָל דאַרפען פאַר זיי רעדען; זיי קאָנען שוין, זאָג איד, אַליין
באַשטענען זייער שטערטעל“... „דאָס איז אַבער, מאַכט ער, אַזאָ
פּיז ענין, וואָס זי אַליין קאָן נישט רעדען, עס מוז רעדען אַיין
אַנדערער, מחמת דאָ האַנדעלט זיך וועגען אַ תּוֹד-זאָר, זאָגט ער,
טאַקי וועגען איהר תכלית“... „וועמען געהט עס אַז, זאָג איד, דער
תכלית פון מיין קינד? מיר דאַכט, זאָג איד, אַז ווי באַלד מע
שמועסט פון תכלית, בין איד מיין קינד אַ פאַטער ביז הונדערט
צוואַנציג יאָהר, צי ניין?“... „אמת, זאָגט ער, דו ביזט דיין קינד

טער, איז אלץ השישי אריין! און איך געב איהר צו פארשטעהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט מששת ימי בראשית. פרעגט זי מיר: „למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?“ זאג איך: „דערפאר, וואס אזוי האט גאט באשאפען זיין וועלט... זאגט זי: „למאי האט גאט אזוי באשאפען זיין וועלט?“ זאג איך: „ע! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז א י ל ד ב ר ס ו פ — א מעשה אהו איין עק!“ זאגט זי מיר: „דערויף האט דאך אונז גאט געגעבען א פארשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות...“ זאג איך: „ביי אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהו, זאג איך, הויבט אן צו קרייהען ווי א האהו, זאל מען זי באלד אוועקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: ה נ ו ת ז ל ש ב ו י ב י נ ה.“ — „טאמער וואלט אפשר גאר געווען גענוג זיך צו גארגלען דארטען? — רופט זיך אן מיין גאלדע פון שטוב ארויס. — דער בארשט, זאגט זי, שטעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה, און ער זינגט גאר זמירות!“... „אט האסטו דו דיר, זאג איך, די אנדערע טעג יום-טוב! ניט אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט: ש ב ע ה ד ב ר ים ב ג ו ל ם — א אידינע האט אין זיך נייען מאס רעד. מע רעדט תוד'זאכען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!“... רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכיגער בארשט, זאגט זי, איז אפשר אזא תוד'זאך, ווי אלע דיינע תוד'זאכען...“ „מזל-טוב! האט איהר אייד, זאג איך, א נייעם פילאזאף, גלייך פון אונטער'ן אויווען ארויס! קארג, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפגעקלערטע קעפ, האט שוין מביה'ס ווייב אויך אנגעהויבען פליהען דורכ'ן קומען אין הימעל אריין!“... „אז ס'איז יא, זאגט זי, געקומען צו רעד הימעל, סא ליג שוין אין דער ערד!“... ווי געפעלט אייר, אשטייגער, אזא מין ברוד'הבא אויפ'ן נישטערען הארצען?...

בקיצור, לאמיר, ווי זאגט איהר, איבערלאזען דעם בן-מלך און זיך נעמען צו דער בת-מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו!

ברענט א גיהנם! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאג איך, אויב
 איך בין זוכה, זאג איך, צו וויסען? ... „דו דארפסט איהם קענען,
 זאגט ער, ער איז זעהר א בראווער, איין ארענטליך מענטשעל, און
 גאנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אליין, און איז פארקאכט אין
 דיין טאכטער, און וויל מיט איהר חתונה האבען און קאן נישט,
 ווייל ער איז נישט קיין איד“ ... „חוועדקע!“ — טראכט איך מיר,
 און עס טהוט מיר א זעץ אין קאפ אריין א מאדנע היץ, און עס
 באשלאגט מיר א קאלטער שווייס, קוים וואס איך זיץ איין אויפ'ן
 וועגעלעך. נאר ארויסבאווייזען דאס פאר איהם — נישט דערלעבען
 וועט ער דאס! און איך נעם דאס פערדעל פאר די לייצעס, מהו
 דאס א שמיצעל פון אונטען ארויף, און ה ל ר מ ש ה מ ר ד כ י —
 פאשאל אהן א זייגעזונט אהיים... איך קום צו פאָהרען אהיים,
 איי-איי-איי, איי איבערקעהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פנימ'ער
 אין די קישענס און וויינען, מיינ גאלדע איז מעהר אויף יענער
 וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוד חוה'ן, וואו איז חוה? —
 נישטא חוה! ... פרעגען וואו איז חוה, וויל איך נישט. איך פאר-
 שפאר שוין פרעגען, אז אד און וועה איז מיר! און איך פיהל דעם
 טעם פון חבוט-הקבר, און עס ברענט אין מיר א פייער, איך ווייס
 ניט אויף וועמען... איך וואלט עפּים נאָר גענומען און זיך אליין
 אויסגעפאָטשט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאָז
 אויס מיינ ביטער האַרץ צום ווייב. איך קאן מיר קיין אַרט נישט
 געפינען. געה איך אַרויס אין שטאַל צום פערד, דעם געבען עסען,
 און טרעף דאָס שטעהן אַריבערגעפּוציוועט מיט איין פּוס אויף
 יענער זייט קלאָץ. האָפּ איך א שטעקען און הויב דעם אָן איינ-
 טוילען, שוילען די פעל, ברעכען די ביינער: „פאַרברענט זאָלסט דו
 ווערען, שלים-מזל מיינער! זאָלסט דו אַזוי לעבען, ווי איך האָב פון
 דיינעטוועגען א האָבערעל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאן
 איך דיר געבען, שלעק, מיט אַנגסטען, מיט מכות, מיט בכורות!“ ...
 אַזוי רעד איך צום פערדעל און באַטראַכט מיך אַבער באַלד,
 אז ס'איז א צער-בעלי-חיים, גאָט די נשמה שולדיג, וואָס האָב איך

א פאטער; דו ביזט אבער, זאגט ער, אויף דיין קינד א בלינדער, דיין קינד, זאגט ער, רייסט זיך אין איין אנדער וועלט אריין, און דו פארשטעהסט זי ניט, אדער דו ווילסט זי ניט פארשטעהן? ... „אויב איך פארשטעה זי ניט, זאג איך, אדער איך וויל זי ניט פארשטעהן — דאס איז איין אנדער זאך; וועגען דעם, זאג איך, קאנען מיר א ביסעל שמועסען; נאר וואס קעהר זיך דאס אן, פאטערעל, מיט דיר?“ ... „עס קעהר זיך, זאגט ער, מיט מיר אן זעהר שטארק, זאגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין רשות“ ... „וואס הייסט, זאג איך, זי איז אין דיין רשות?“ ... „דאס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיין השגחה“, מאכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין און צעקעמט זיך די שענע צעלאזטע זקנה. טהו איך מסתמא א שפרונג-אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער דיר? השגחה? מיט וואס פאר א רעכט?“ — זאג איך און פיהל, אז איך הויב אן אריין אין כעס. מאכט ער צו מיר גאנץ קאלט-בלויג מיט א שמייכלע: „נאר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פאוואלי וועלען מיר, זאגט ער, די זאך זיך איבערלעגען. דו ווייסט, איך בין דיר, זאגט ער, חלילה קיין שונא נישט, חאטש דו ביזט א איד; דו ווייסט, זאגט ער, אז איך האלט פון אידען, און עס טהוט מיר וועה דאס הארץ אויף זיי פאר זייער עקשנות, וואס זיי האבען זיך איינגעשפארט און ווילען ניט פארשטעהן, אז מע מיינט דאס פון זייער טובה וועגען“ ... „פון טובות, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר, פאטערעל, איצטער נישט רעדען, מחמת איטליכס ווארט, וואס איך הער פון דיר אצינד, איז פאר מיר א טראפען ססהמות, זאג איך, א פיסטויל אין הארצען אריין. אויב דו ביזט מיר אזא גוטער פריינד, ווי דו זאגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאר איין טובה: מיין טאכטער זאלסט דו לאזען צורוה“ ... „ביזט א נארישער מענטש, מאכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהן; עס שטעהט איהר איצטער פאר א גליק, זאגט ער; זי נעמט, זאגט ער, א חתן — אויף מיר אזא יאהר“ ... „אמן! — זאג איך כלומרשט מיט א געלעכטערעל, און אין הארצען

האסט אויגען, זאג איד, און דו ביזט איהר א מאמע, וואס-זשע האסט דו געשוויגען און האסט ניט געזאגט מיר? ... "דיר זאל איד זאגען? ווען ביזט דו אין דערהיים? — זאגט זי. — און אז איד זאג דיר, הערסט דו מיר דען? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק; פארהאקסט דעם קאפ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אפ"...

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און איד הער, ווי זי וויינט אין דער פינסטער... א ביסעל איז זי גערעכט, טראכט איד מיר, ווארום וואס פארשטעהט א אירינע? און עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאס הארץ, איד קאן נישט הערען, ווי זי קרעכט און ווי זי וויינט. רופ איד מיר אן צו איהר: "זעהסט דו, גאלדע, ביזט ברוגז, זאג איד, למאי איד האב אויף אלסדינג א פסוק; איד מוז דיר דערויף אויך ענטפערען מיט א פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריבען, זאג איד, כ ר ח ס א ב ע ל ב נ י ס — א טאטע האט לייעב א קינד. פאר וואס שטעהט ניט, זאג איד, כ ר ח ס א ב ע ל ב נ י ס — אז א מאמע האט לייעב איהר קינד? ווייל א מאמע איז ניט קיין טאטע; א טאטע, זאג איד, קאן אנהערש רעדען מיט א קינד. אט וועסט דו זעהען, זאג איד, אם ירצה השם, מארגען זעה איד מיר מיט איהר" ... "הלואי, זאגט זי, זאלסט דו זיך קאנען זעהען מיט איהר, און מיט איהם אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, ניט קיין שלעכטער, האטש א גלח, נאר אויף א מענטשען האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט איהם בעטען, פאלען צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבען" ... "ווער, זאג איד, דער כומר, ימח שמו? ... איד זאל מיר בוקען, זאג איד, צום גלח? ביזט משוגע, זאג איד, צי חסר-דעה? א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ז, זאג איד, — ניט דערהארען וועלען דאס מיינע שונאים!" ... "א! זעהסט דו? עס הויבט זיך אן, זאגט זי, מיט דיר!" ... "וואס דען, זאג איד, האסט דו געמיינט? איד וועל מיר לאזען פיהרען פון א אירינע? איד וועל, זאג איד, לעבען מיט דיין ווייבערשען שכל?" ... אט אין אזעלכע שמועסען געהט אוועק

צו דעם? און איד שיט דעם אונטער א ביסעל געהאקטע שטרוי און זאג דעם צו, אם ירצה השם, שבת ווייזען א הא אין סידור, און קום אריין צוריק אין שטוב אריין, באגראב זיך און ליג אין געהאקטע וואונדען, און דער קאפ — דער קאפ ווערד מיר שיער צעשפרונגען, טראכטענדיג און קלערענדיג און לערנענדיג דעם פשט, וואס זאל דאס באדייטען? „מה פשעי ומה חטאתי — מיט וואס האב איד, מביה, פארזינדיגט מעהר פון דער גאנצער וועלט, וואס מע באשטראפט מיך מעהר פון אלע אידען? אוי, רבונ'ש-של-עולם, רבונ'ש-של-עולם! מה אנו ומה חיינו — ווער בין איד אַזוינס, וואס דו טראגסט מיך אויפ'ן קאפ כסדר, האסט מיך אין זינען און לאזט נישט אויס וואו ערגיץ א שלאק, א צרה, איין אנשיקעניש?“

און אַזוי ווי איד טראכט מיר אַזוי, ליגענדיג אויף הייסע קויהלען, הער איד, ווי מיין ווייב נעבאך קרעכצט, רייסט אויס א שטיק האַרץ. „גאלדע, זאג איד, דו שלאפסט?“ „ניין, זאגט זי, וואס איז דען?“ „גאָרנישט, זאג איד, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסט דו, זאג איד, איין עצה, וואס טהוט מען?“ „פרעגסט ביי מיר, זאגט זי, עצות, אז אַד און וועה איז מיר? א קינד שטעהט אויף, זאגט זי, אין דערפריה, א געזונטע, א שטארקע, טהוט זיך אָ, זאגט זי, פאלט מיך אַרום קושען און האַלזען און וויינען און זאגט נישט וואס; איד האב געמיינט, זי איז חלילה פונ'ם זינען! פרעג איד זי: „וואס איז דיר, טאכטער?“ זאגט זי גאר נישט און האפט זיך אַרויס אויף א וויילע צו די בהמות און ווערד פאַרשוואונדען. איד ווארט א שעה, איד ווארט צוויי, איד ווארט דריי — וואו איז חוה? נישטאָ חוה! רופ איד מיך אַז צו די קינדער: „אנו, טהוט נאָר א שפרונג אויף א מינוטקעלע צום גלח“... „פון וואנען, זאג איד, האסט דו געוואוסט, גאלדע, אז זי איז ביי'ם גלח?“... „פון וואנען האב איד געוואוסט? — זאגט זי. — אז אַד און וועה איז מיר! וואס איז, זאגט זי, איד האב קיין אויגען ניט? צי איד בין איהר קיין מאמע ניט?“... „אז דו

אודאי בלייבט ער זיצען געפאלעפט און מאכט צו מיר:
 „טעוועל, זאגט ער, ביזט א קלוגער מענטש, זאגט ער, און נעמסט
 און שטעלסט אוועק, זאגט ער, מיט א מאל אזוי פיעל שאלות און
 ווילסט, זאגט ער, איד זאל דיר ענטפערען אין איין קלאפ? האב
 צייט, זאגט ער, איד וועל דיר ענטפערען על ראשון ראשון ועל
 אחרון אחרון“... „ניין, זאג איד צו איהם, דו וועסט מיר, פאטערעל
 געמרייהער, נישט ענטפערען דערויף קינמאל נישט. ווייסט דו,
 פאר וואס? ווייל אלע דינע מחשבות ווייס איד פון פריהער. דו
 ענטפער מיר, זאג איד, בעסער דערויף: איד האב נאך א האפענונג
 צו זעהען מיין קינד צוריק, אדער ניין?“... האפט ער זיך אויף:
 „וואס הייסט — צוריק? דיין טאכטער וועט חלילה גארנישט גע-
 שעהען, אדרבה!“... „איד ווייס, זאג איד, איד ווייס, איהר ווילט
 זי מאכען גליקליך! איד רעד נישט פון דעם, זאג איד; איד וויל
 וויסען, וואו איז ערגיץ מיין קינד, און צי קאן איד זיך מיט איהר
 זעהען?“... „אלסדינג יא, מאכט ער צו מיר, נאך דאס נישט“...
 „אט אזוי זשערעד, זאג איד, דברים ברורים, קורצע דברים! זיי גע-
 זונט, זאג איד, און לאז דיר גאט באצאהלען, זאג איד, בכפל-כפלים!“...
 און איד קום צו געהן אהיים און טרעה מיין גאלדע ליגט צע-
 נויפגעקומטשעבורעט, ווי א שווארצער קנויל, אין בעט און האט שוין
 מעהר קיין טרערען ניט אין די אויגען. רוף איד מיד אן צו איהר:
 „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאג איד, די שיד, און לאמיר
 זיך אוועקזעצען שבעה, אזוי ווי גאט האט געבאטען, ד' נ ת ז
 ד' ל ק ח — מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די
 לעצטע. עלעהיי, לאז זיך אונז אויסדאכטען, זאג איד, אז מיר האבען
 קיינמאל נישט געהאט קיין חוה, אדער לאז זיך אונז דאכטען, זאג
 איד, עלעהיי האדעל, וואס איז אוועק פון אונז הינטער די הרי-
 חושד, גאט ווייסט, אויב מיר וועלען זי אמאל זעהען... גאט, זאג
 איד, איז איין אל רחום וחנון, ער ווייסט וואס ער טהוט!“...
 אזוי רעד איד מיר אויס דאס הארץ און פיהל, אז די טרערען
 שטיקען מיר, שטעהען מיר, ווי א ביין אין האלץ. נאך טביה איז

ביי אונז די נאכט. קוים דערלעכט דעם ערשטען קרעה פונ'ם האהן, הויב איד מיד אויף, דאווענאָפּ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיד אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אַרײַן. ווי זאָנט איהר, אַ אירינע איז טאָקי אַ אירינע, נאָר וואוהין דען האב איד געזאָלט געהן? אין דער ערד אַרײַן?...

בקיצור, געקומען צו איהם אין הויף אַרײַן, באַגעגענען מיד די כלבים זיינע מיט אַ שענעם גוט־מאַרגען און ווילען מיר צורעכט מאַכען די קאפאטע און פאַרוועקען די ליטקע פון מיינע אירישע פיס, צי זיי זענען עפּים גוט פאַר זייערע הינטישע צייהן? ... אַ גליק, וואָס כ'האב מיטגענומען די בייטש, האָב איד זיי געגעבען צו פאַר שטעהן דעם פסוק לֹא יִחַר צַדִּיק כִּלְבֵּי לֶשׁוֹנוֹ — נעחיי סאַבאַקאָ דאַראָס נע ברעשע, דאָס הייסט: לאָז אַ הונט ניט בילען אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מיין געפילדער איז אַרויסגע־לאָפען דער גלח מיט דער גלח'טע, קוים צעטריבען די פרייליכע האַלאַסטרע און אַריינגערופען מיד אין שטוב אַרײַן, מיד אויפֿ־גענומען פאַר זעהר אַ שענעם גאָסט, געוואָלט שטעלען פון מיינעם וועגען דעם סאַמאָוואָר. זאָג איד, אַז דער סאַמאָוואָר איז לאו דוקא, איד האָב מיט איהם עפּים צו רעדען, זאָג איד, אונטער פיער אויגען. האָט זיך דער כומר אָנגעשטויסען, וואָס איד מיין, האָט אַ וואונק געטהאָן צו זיין פלוגיט'טע, זי זאָל מוחל זיין צומאָכען די טהיר פון יענער זייט — און איד בין צוגעטראָטען צום ענין גלייך, אַהן שום הקדמות, ער זאָל מיר זאָגען קודם, צי גלויבט ער אין גאָט? ... און נאָכדעם זאָל ער מיר זאָגען, אויב ער פיהלט דעם טעם, וואָס הייסט צעשיידען אַ טאָטען מיט אַ קינד, וואָס מען האָט דאָס לייעב? ... און וויעדער זאָל ער מיר זאָגען, וועלכס הייסט נאָך זיין שכל אַ מצוה און וועלכס הייסט אַיין עבירה? ... און נאָך אַ זאָר וואָלט איד וועלען, ער זאָל מיר קלאָר מאַכען: וואָס פאַר אַ פנים האָט ביי איהם אַ מענטש, וואָס האָפט זיך אַרײַן צו יענעם אין שטוב אַרײַן און וויל מאַכען אַיין איבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטען?...

ארבייטען, האָרעווען, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען צוליב דעם שטיקעל ברויט. מיר האָבען זיך גענומען, וואָס טויג אייך, אַלע צו דער אַרבייט, מיין ווייב און קינדער צו די קריגלעך, איך צום פערדאן-וועגעלע, און ע ל ס כ מ נ ה ג ו — די וועלט בלייבט ניט שמעהן. אַנגעזאָגט האָב איך אין שטוב, אַז חוה לאַ יזכר ולא יפקד — נישטאָ חוה! אויסגעמעקט — און שוין! און כ'האָב מיר צענויפגעשלאָגען אַ ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה, און האָב מיך געלאָזט קיין בויבעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבעריק — אַ שמחה, אַ גדולה: וואָס מאַכט אַ איר רב טביה? פאַר וואָס זעהט מען אייך ניט? „וואָס זאָל איך מאַכען? — זאָג איר. — ס'איז חדש ימינו כקדם — דער אייגענער שלים-מול, וואָס פריהער; אַ בהמה'לע, זאָג איר, איז ביי מיר געפאַלען“... „וואָס איז די מעשה, זאָגען זיי, וואָס מיט אייך טרעפען זיך אַלע נסים?“ און דער עולם פרעגט מיר אַויס, איטליכער באַזונדער, וואָס פאַר אַ בהמה'לע איז ביי מיר געפאַלען? וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט? און וויפיעל בהמה'לעך איז מיר נאָך געבליבען? און מע לאַכט, מען איז פרייליך, ווי, געוויינטליך, נגידים מאַכען זיך לוסטיג איבער איין אַרעמאָן, אַ שלים-מול, נאָכ'ן עסען, אַז ס'איז גוט אויפ'ן האַרצען און אין דרויסען איז שען און הייס און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אָבער אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך טרייבען קאָטאָוועס. אַ קרענק וועט ביי מיר יענער וויסען, וואָס ביי מיר אויפ'ן האַרצען טהוט זיך! און אָפגעפאַרטיגט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איר מיך צוריק מיט די לעדיגע קריגלעך אַהיים, איבער'ן וואַלד, לאַז-אָפּ דאָס פערדעל, ס'זאָל זיך געהן פאַוואַלי און חאָפען בנגבה אַ שטשיפעל גראַ, און אַליון פאַרטיעף איר מיך אין מיינע מחשבות און גע-דאַנקען, טראַכט-איבער פון וואָס איהר ווילט: פונ'ם לעבען און פונ'ם טוידט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואָס איז אַזעלכס וועלט, און וואָס לעבט אַ מענטש, וכדומה אַזעלכע זאָכען, בכדי איר זאָל מיר צעשלאָגען די רעיונות, דאָס הייסט, איר זאָל

נים קיין אידינע, טביה האלט זיך איין! מאהלט אייך, עס רעדט
 זיך נאך אזוי, ווארום, ערשטענס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאז
 איד זיך איינהאלטען, אז מע פארלירט לעבעדיגערהייט אזא קינד,
 אזא בארליאנט, וואס איז אזוי איינגעבאקען אין הארצען אי ביי
 מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מעהר ווי אלע קינדער, איד ווייס
 נים פאר וואס? אפשר דערפאר, וואס זי האט קינדווייז זעהר א
 סך געקענקט, איבערגעטראגען אויף זיך כל הצרות שבעולם; מיר
 זענען אמאל אויסגעזעסען איבער איהר גאנצע נעכט, עטליכע מאל
 אפגעשריגען, פשוט אפגעשריגען פונ'ם טוידט, אפגע'חיה'טשעט, ווי
 מע חיה'טשעט אפ א קליין צעטראטען היהנדעלע, ווארום אז גאט
 וויל, מאכט ער פון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאגען אין הלל: ל א
 אמות כי אחיה — אז ס'איז נים באשערט שטארבען, שטארבט
 מען נים... און אפשר איז דאס דערפאר, וואס זי איז א גוט קינד, א
 געטרייעס, האט אונז פון תמיד אן ליעב געהאט ביידען דאס חיות מיט
 דער נשמה. אי די קשיא: ווי קומט דאס, זי זאל אונז אזעלכס טהון?
 איז, ערשטענס, אונזער מזל אזוי. איד ווייס נים, ווי אזוי איהר —
 איד גלויב אין השגחה. והשנית, איז דאס א קליפה, איין אפגע-
 טהאנענע זאך, הערט איהר, א מין כישוף! איהר מעגט אייך לאכען
 פון מיר, און איד זאג אייך, אז איד בין גאר נים אזא גראבער נאך,
 איד זאל גלויבען אין שרעטעלעך, לצים, דאמעוויקעס וכדומה אזעל-
 כע שטות'ערייען; נאך אין כישוף, זעהט איהר, גלויב איד, ווארום
 וואס דען איז דאס, אז נים קיין כשוף? אט וועט איהר
 הארכען ווייטער, וועט איהר אליין אויך זאגען דאס איי-
 גענע...

בקיצור, אז די הייליגע ספרים זאגען: בעל כרחך א ת ה
 ח י — א מענטש נעמט זיך נים אליין דאס לעבען, איז דאס נישט
 אומזיסט. ס'איז גאר נישטא די מכה אויף דער וועלט, וואס זאל
 זיך נים פארהיילען, און אזא צרה, וואס מע זאל זי נישט פארגע-
 סען. דאס הייסט, פארגעסען פארגעסט זיך נישט, נאך וואס זאל
 מען טהון? א ד מ כ ב ה מ נ ד מ ה — א מענטש באדארף

א האר, אפילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!... דאס ערשטע, וואס קומט מיר אויף די געדאנקען — איז אראפשפרינגען פון וואגען און ארומהאפען זי קושען... נאר באלד טהוט מיר צוריק א ציה א געדאנק: „טביה? וואס ביזט דו, א אירינע?“ און איד טהו א ציה דאס פערדעל: „וויא, שלים־מזל!“ — און נעם מיר רעכטס. איד טהו א קוק — מיינע אויך רעכטס, מאכט עפּים צו מיר מיט דער האנט, ווי איינער רעדט: „שטעה א ווילע, איד דאָרף דיר עפּים זאגען“... און עס טהוט זיך מיר א ריס־אפּ אינוועניג און א צופּ ביים האַרצען, און איד לאזאָפּ הענט און פּיס; אַטאַמט טהו איד א שפרונג־אַראָפּ פונ'ם וואגען! נאר איד האַלט מיר אַיין, טהו א ציה דאס פערדעל און ייִנס מיר לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאס פנים טוידט... וואס טהוט מען? — טראכט איד מיר. — זאל איד בלייבען שטעהן, צי איד זאל פאָהרען ווייטער? און איידער איד קוק מיר נאך אַרום — אַהא, זי האַלט שוין דאס פערדעל ביים צוים און מאכט צו מיר: „טאַטע! זאל איד שטאַרבען, אויב דו וועסט זיך ריהרען פונ'ם אַרט! איד בעט דיר, הער מיר אויס פריהער, טאַטע־פאַטער!“... „ע! — טראכט איד מיר. — ווילסט מיר נעמען מיט גוואַלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באלד אַזוי, איז א סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטען דיינעם“... — און דאָוואַי שמייסען דאס פערדעל אויף וואס די וועלט שטעהט. און מיינ פערדעל פאַלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרעהט צוריק דעם קאַפּ, מאכט בשעת־מעשה מיט די אויהערען. „וויא, זאג איד צו דעם, א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ז — קוק נישט, חכם מיינער, אַהין, וואו מע דאָרף ניט“... און אַלִיין, מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאַפּ צוריק און א קוק טהו, האַטש אַיין קוק טהון אַהין, אויף יענעם אַרט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?... נאָר ניין, טביה איז ניט קיין אירינע. טביה ווייסט, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט'ן שטן מקטרג...

בקיצור, איד וויל אַיך נישט מעהר, ווי זאגט ער, מאריך ימים זיין, אַיין עבירה אַייער צייט. אויב ס'איז מיר באַשערט געווען

נישט קלערען פון איהר, פון חוה'ן הייסט עס. און ווי אויף צו להבעים, קריכט מיר אין קאפ אריין דוקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שען און פריש, ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קלייניטשקע, א קראנקעטשקע, א פגירה'לע, ווי איין עופה'לע ביי מיר אויף די הענט, דאס קעפעל ארויפגעווארפען אויף מיינע פלייצעס: „וואס ווילסט דו, חוה'לע? געבען דיר א שטיקעלע פאפע? א ביסעלע מאני?“... און איד פארגעס אויף א וויילע, וואס זי האט אפגע- טהאן, און עס ציהט מיר צו איהר דאס הארץ, און די נשמה נאגט, בענקט נאך איהר... נאך דערמאן איד מיר, און עס געהט מיר איבער דער כההדס, און א פייער צינדט זיך אן ביי מיר אין האר- צען אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאנצער וועלט און אויף זיך אליין, פאר וואס איד קאן זיך נישט פארגעסן אויף קיין מינוט; פאר וואס זאל איד זי נישט קאנען אויסמעקען, ארויס- רייסען פונ'ם הארצען? זי האט דאס דען ביי מיר נישט פאר- דיענט? דערויף טאקי דארף טביה זיין א איד שבאיה, כל ימיו פארשווארצט ווערען, אקערען מיט דער נאז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלען נאכדעם נעמען מיט איין מאל און אפ- רייסען זיך מיט גוואלד, אפפאלען, ווי א שישקע פונ'ם בוים, און פארטראגען ווערען מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך? ... אט, למשל, — אזוי קלער איד מיר, — וואכסט א בוים, א דעמב אין וואלד, קומט צו געהן א נפש מיט א האק, נעמט אפ א צווייג און נאך א צווייג און נאך א צווייג — וואס איז דער בוים אהן די צווייגען, משטיינס געזאגט? נעם שוין בעסער, דו בן-אדם, און האק אונטער דעם בוים אינגאנצען — און איין עק לאז דאס האבען. צו וואס זאל סטארטשען א נאקעטער דעמב אין וואלד? ...!

און אזוי ווי איד טראכט מיר אזוי די דאזיגע מחשבות, דער- פיהל איד פלוצים, אז מין פערדעל האט זיך אפגעשטעלט — סטאפ! וואס איז דאס? איד הויב אויף די אויגען, איד טהו א קוק — חוה! ... די אייגענע חוה, וואס פריהער, נישט געמינערט

רעיונות, הויב איד אן אויף א ניגון: אַשרי יושבי ביתך עור
יהללך סלה! איד דאווען, הייסט דאס, מנחה אויף א קול און
מיט א ניגון, אזוי ווי גאט האט געבאטען. נאך וואס קומט ארויס
פונ'ם דאווענען און פונ'ם זאגען, אן אינוועניג אין הארצען זינגט
זיך איין אנדער ניגון: „ח - ו ה! ח - ו ה! ח - ו ה!“ און
וואס איד זינג העכער דעם „אַשרי“, זינגט זיך מיר „הוה“ נאך הער
כער, און וואס מעהר איד וויל זי פארגעסען, אזוי מעהר און אזוי
שאַרפער שטעהט זי מיר פאר די אויגען, און עס דאכט זיך מיר,
אז איד הער איהר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס,
טאַטע-פאטער!“... און איד פארשטעל מיר די אויהערען, איד זאל
זי ניט הערען, און איד מאַך צו די אויגען, איד זאל זי ניט זעהען,
און איד זאג די שמונה-עשרה און הער ניט, וואס איד זאג, און
שלאג זיך אשמנו און ווייס ניט, פאר וואס, און מיין לעבען איז
צערודערט, און אליין בין איד צערודערט, און זאגען זאג איד ניט
קיינעם פון מיין באגעגעניש, און רעד נישט מיט קיינעם פון איהר,
און פרעג זיך ניט נאך אויף איהר ביי קיינעם, האַטש איד ווייס,
איד ווייס גאנץ גוט, וואו זי איז און וואו ער איז און וואס זיי
טהוען, נאך א מכה וועט ביי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען
וועלען דאס מיינע שונאים, אז איד זאל מיר פאר עמיצען באַ-
קלאגען. אט אזא מענטש איז טביה!...

איד וואלט א בעלן געווען וויסען, צי אלע מאַנסבילען זענען
אזוי, צי נאך איד בין אזא משוגע'נער? אַשטייגער, כדומה למשל,
אַמאל טרעפט זיך... איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? איד האב
מורא, איהר וועט לאַכען פון מיר... אַמאל טרעפט זיך, איד טהו
מיר אן אין דער שבת'דיגער קאפאטע, און לאז מיר צו דער באַהן,
און בין שוין גרייט זיך אויפזעצען פאָהרען אַהין, צו זיי, איד ווייס,
וואו זיי זיצען... איד געהצו צום קאסיר און הייס מיר געבען א
בילעט. פרעגט ער מיר: וואוהין? זאג איד: קיין יעהופעץ...
זאגט ער: אזא שטאָרט איז ביי מיר נישט פארהאן... זאג איד:
בין איד ניט שולדיג... און איד קעהר מיר אום צוריק אַהיים,

חבט־הקבר, בין איד שוין געוויס דערמיט אָפּגעקומען, און דעם
טעם פון גיהנם מיט כּף־הקלע, מיט די אַלע איבעריגע געברענטע
ליידען, וואָס ווערען באַשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים,
פרעגט מיר, וועל איד אייד זאָגען! דעם גאַנצען וועג, וואָס איד
פאַהר, ווייזט מיר אויס, אַז זי לויפט מיר נאָכ'ן וואָגען און שרייט:
„הער מיר אויס, טאַטע־פאַטער!“... און עס פליהט מיר דורך אַ
געדאַנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צופיעל! וואָס וועט
דיך אַהרען, אַז דו וועסט זיך אָפּשטעלען אויף אַ וויילע, אויסהערען
וואָס וויל זי? אפשר האָט זי דיר צו זאָגען אַזעלכס, וואָס דו
דאַרפסט דאָס וויסען? אפשר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, האָט זי
חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק? אפשר ליגט זי ביי איהם
אין דער ערד און בעט ביי דיר, דו זאָלסט איהר העלפען אַרויס פון
גיהנם?... אפשר און אפשר און נאָך אַ סך אַזעלכע אפשר'ס
פליהען מיר דורך אין קאַפּ, און זי שטעלט זיך מיר פאַר אַלס אַ
קינד, און איד דערמאָן מיר אַנ'ם פסוק „כרחם אב על בנים“ —
נישטא קיין שלעכט קינד ביי אַ טאַטען, און איד פייניג מיר, און
איד זאָג אויף זיך אַליין, אַז איד בין אַס ו ר ל ר ח ם — נישט
ווערטה, וואָס די ערד טראָגט מיר! וואָס? וואָס קאַכסט דו, דו
משונע'נער עקשן? וואָס טאַראַכאַנעסט דו? נעם, דו אַכזר איי־
נער, פאַרקערעווע דאָס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר
איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיינעמס!... און עס קריכען מיר
אין קאַפּ אַריין משונה־מאָדנע מחשבות און געדאַנקען: וואָס איז
דאָס אַזעלכס איד און וואָס איז ניט איד?... און פאַר וואָס האָט
גאָט באַשאַפּען אידען און ניט אידען?... און אַז גאָט האָט שוין
יאַ באַשאַפּען אידען און ניט אידען, פאַר וואָס־זשע זאָלען זיי זיין
אַזוי אָפּגעטיילט איינס פון דאָס אַנדערע, נישט קאָנען אַנקוקען
איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי דער איז פון גאָט און יענער איז ניט
פון גאָט?... און עס פאַרדריסט מיר, למאי איד בין נישט אַזוי
קלאַר, ווי אַנדערע, אין ספרים און אין ביכער, איד זאָל קאָנען גע־
פינען דערויף עפּים אַ רעכטען תירוץ... און בכדי זיך צעשלאָגען די

שפרינצע

נעשריבען אין יאָהר 1907.

טהו אויס די שבת'דיגע קאפאטע און נעם מיד צוריק צו דער ארבייט, צום ביסעל מילכיגס און צום פערדראוועגעלע, ווי שטעהט דארטען: אי ש ל פ ע ל ו ו א ד ס ל ע ב ו ד ת ו — דער שניידער צו דער שער און דער שוסטער צום ווארשטעט... איא, איהר לאכט פון מיר? וואס האב איר אייד געזאגט? איר ווייס אפילו, וואס איהר טראכט; איהר טראכט זיך: „אט דער טביה איז טאקי עפּים נאָר אַ חושים!“... דעפאר רעכען איר, אַז ע ד כ א ז א ו מ ר י מ ב ש ב ת ה ג ד ו ל — ס'זאָל זיין היינטיגס מאָל גענוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטאַרק און שרייבט בריוולעך. נאָר למעדהשם, ניט פאַרגעסען, וואס כ'האב אייד גע' בעטען: אַז ס'זאָל זיין פתח שין שא, איר מיין, איהר זאָלט ניט מאַכען דערפון קיין ביכעל. און אויב עס וועט אייד אויסקומען שרייבען, זאָלט איהר שוין שרייבען פון איין אנדערען, ניט פון מיר; אַז מיר פאַרגעסט, ווי אין פסוק שטעהט: ו י ש כ ח ה ו — אויס טביה דער מילכינער!...

שפרינצע

— אייד קומט א גרויסען, א ברייטען שלום-עליכם, פאני שלום-עליכם, — עליכם ועל בניכם! א שאק מיט יאחרען, אז מיר האב בען זיך ניט געזעהען! וועהוועה, וויפיעל וואסערען עס זענען אפגעלאפען! וויפיעל אנגסטען מיר ביידע און כל ישראל זענען אויסגעשטאנען אין די עטליכע יאָהר: א קעשעניוו, א קאסנעטוציע, מיט פאגראמען, מיט צרות, מיט שלעק — אַך טי רבונר-של-עולם, גאטעניו נאָש!... מיר איז נאָר אַ חידוש אויף אייד, האָט קיין פאראיבעל ניט, וואָס איך וועל אייד זאָגען, איהר זענט דאָך נישט גערוקט אויף אַ האַר, קיין עיז-הרע, קיין עיז-הרע! טהוט אַבער אַ קוק אויף מיר: ה ר י א נ י כ ב ז ש ב ע י ם — איך בין נאָך ניט אַלט קיין זעכציג, און זעהט, ווי ווייס טביה איז געוואָרען! ס'א ווער טעלע צערגידול-בנים, וואָס מע האָט פון קינדער! און ווער האָט נאָך אַזוי פיעל צערגידול-בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיר האָט געטראָפען אַ נייער שלאָק מיט מיינע אַ טאכטער שפרינצע, וואָס געהט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב ווען איבערגעהאַט ביז אַהער, און זעהט, פון דעסטוועגען, גאַרנישט, מע לעבט, ווי שטעהט דאָרטען: ב ע ל כ ר ח ד א ת ה ח י — האָטש ווער צעזעצט, שונאי-ציון, זינגענדיג דאָס ליעדעל:

וואָס טויג מיר מיין לעבען, וואָס טויג מיר מיין וועלט,

אז כ'האָב נישט קיין מזל, אז כ'האָב נישט קיין געלט?...

בקיצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פרק: ר צ ה ה ק ד ו ש ב ר ר ו ד ה ו א ל ז כ ו ת — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון זיינע אידען, האָט מען אַנגעשיקט אויף אונז איין אומגליק, אַ צרה, אַ קאסנעטוציע! אַי, אַ קאסנעטוציע! עס איז געקומען מיט אַ

איז געקומען צו פאָהרען מיט איהר זוהנדעל, אַראַנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ'ן זומער; און דאָס פאַרשטעהט איהר דאָך אַלײן, אַז דאָס ערשטע באַקאַנטשאַפט איהרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האָט מיר גערעקאַמאַנדירט, זאָגט זי, די אַלמנה הייסט דאָס, אַז ביי אײך איז דאָס בעסטע מילכיגס.“ „ווי קאָ דאָס זיין אַנדערש? — זאָג אײך צו איהר, צו דער אַלמנה הייסט דאָס. — ניט אומזיסט, זאָג אײך, זאָגט שלמה המלך, אַז אַ גוטער נאָמען לאָזט זיך הערען, ווי אַ שופּר, איבער דער גאַנצער וועלט, און אויב איהר ווילט, זאָג אײך, וועל אײך דערצעהלען, וואָס עס זאָגט דערויף דער מדרש.“ שלאָגט זי מיך איבער, די אַלמנה הייסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז אײן אַלמנה, און איז אין די זאַכען, זאָגט זי, נישט געניט. זי ווײַסט ניט, מיט וואָס מען עסט דאָס... דער עיקר, זאָגט זי, אַז די פוטער זאָל זיין פריש, און דער קעז זאָל זיין געשמאַק... נו, געהט רעדט מיט אַ נקבה!...

בקיצור, אײך האָב אַנגעהויבען אַריינקומען צו דער קאַטערינע־סלאָווער אַלמנה, וואָס אַהרט אײך, צוויי מאָל אין דער וואָך; אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, פינקטליך, ווי אַ לוח, אַראַפּגעטראָגען דאָס ביסעל מילכיגס, גאַרנישט אַנגעפרעגט זיך, צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, געוואָרען ביי איהר אַ היימישער מענטש, ווי גע־וויינטליך, אַנגעהויבען זיך צוקוקען, ווי אַזוי עס פיהרט זיך ביי איהר, אַריינגעשמעקט אין קיך אַרײן, געזאָגט אַ פאַר מאָל, וואָס אײך האָב געפונען פאַר נויטיג צו זאָגען, דאָס ערשטע מאָל, געוויינטליך, געחאַפט אַ פסק פון דער דיענסט, אײך זאָל זיך ניט מישען, ניט אַריינקוקען אין פרעמדע טעפּ, דאָס אַנדערע מאָל האָט מען זיך צו מיינע ווערטער צוגעהערט, און דאָס דריטע מאָל טאַקי געהאַלטען זיך מיט מיר אײן עצה, וואָרום זי האָט אַרויסגעזעהען, די אַלמנה הייסט דאָס, ווער טביה איז. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט מיר אַנטפלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אַראַנ־טשיק! סײַטש, ער איז שוין אַ בחור פון עטליכע און צוואַנציג יאָהר, זאָגט זי, און ווײַסט נאָר פערדלעך, נאָר לאַסיפּערען, נאָר

מאל א מחומה אויף אונזערע נגידים, א לויפעניש פון יעהופעץ קיין אויסלאַנד, כלומרשט אין די וואַרעמע בעדער, נערווען, זאַלץ-ביטלער, נעכטיגע טעג... און ווי באַלד מע צעפּאָהרט זיך פון יעהופעץ, איז בויבעריק מיט איהר לופט און מיט איהר וואַלד און מיט איהרע דאָטשעס טיעף-טיעף אין דער ערד, ווי מיר זאָגען אין ברוד־שאַמר: **ב ר ו ד מ ר ח ס ע ל ה א ר י**... נאָר וואָס דען? ס'איז דאָד אַבער דאָ אַ גרויסער גאָט אויף דער וועלט, וואָס גיט אַכטונג אויף זיינע אַרעמע לייט נעבאָד, זיי זאָלען זיך נאָד אַ ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האַבען מיר געהאַט אַ זומער — אַי-אַי! איז מען זיך צענויפגעלאָפּען צו אונז קיין בויבעריק פון אַדעס, און פון ראַסטאָוו, און פון קאָטערינעסלאָוו, און פון מאַהליוו, און פון קע־שעניוו אַלפּי אַלפּים נגידים, גבירים אַדירים! אַפּנים, אַז דאָרט איז די „קאָסנעטוציע“ נאָד שטאַרקער, ווי ביי אונז אין יעהופעץ, וואָרום מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפען. אַי, די קשיא: וואָס לויפען זיי עפּים צו אונז? איז דער תירוץ: לַמַּאי אונזערע לויפען צו זיי? ס'איז שוין ביי אונז געוואָרען, ברוד־השם, אַזאַ מנהג, אַז עס קומט די צייט, וואָס מע הויבט אַן רעדען פון פּאָג ראַמען, הויבען אידען אַז צו לויפען פון איין שטאָדט אין דער אַנדערער, ווי אין פּסוק שטעהט: **ו י ס ע ו ו י ח נ ו, ו י ח נ ו ו י ס ע ו** — איז די טייטש: פּאָהר דו צו מיר, וועל איך פּאָהרען צו דיר... דערווייל איז בויבעריק, וואָס אַהרט אַייד, געוואָרען אַ כּרד, אַנגעפּאָקט מיט מענטשען, ווייבער און קינדער, און קינדער האַבען ליעב פּיקען, און מילכיגס דאַרף מען, און וואו קריגט מען מילכיגס, אַז ניט ביי טביה'ן? וואָס טויג אַייד, טביה איז אַריין אין דער מאָדע. פון אַלע זייטען: טביה און טביה! רב טביה, אַהער! רב טביה, צו מיר! אַז גאָט וויל. וואָס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, ערבי־שבועות איז דאָס געווען, קום איד צו פּאָהרען מיט אַ ביסעל מילכיגס צו איינער פון מיינע קונה'טעס, אַ יונגע אַלמנה און אַ רייכע פון קאָטערינעסלאָוו, וואָס

צעלאכט, אז מיר ביידע האבען מורא געהאט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געוואָרען אויף אַ מינוט? און וואָס זאָל איך אייד זאָגען — מיר זענען פון דעמאלט אַז געוואָרען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייד זאָגען: מיר איז דער בחור געפעלען וואָס ווייטער אַלץ מעהרער; אפילו אַ שאַרלאַט און איין אויסברענגער, און אַ האַנט שוין צו איין אָפּענע, און אַ שטיקעל חושים דערצו. למשל, באַגעגענען איין אַרעמאָ, אַרייַן־לעגען די האַנט אין קעשענע, אַרויסנעמען און אַוועקגעבען, נישט געצעהלט. ווער טהוט עס?... אַדער אַראָפּנעמען פון זיך אַ גוטען פאַליטאָ, אַ גאַנצען, אַ נייעם, און אַוועקגעבען יענעם — אז מע שמועסט אַ חושים'דיגער!... אַ גאָט'ס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאָגען: וואָס טהוט מען? און בעטען מיר, איך זאָל מיט איהם אַ ביסעל שמועסען. האָב איך איהר צוליעב געטהאָן: וואָס וועל איך איהר זשאַלעווען? עס קאָסט מיר געלט? און איך האָב מיר אַוועקגעזעצט און איך האָב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראַקט משלים, געריבען פסוקים, גע־האַקט מדרשים, אַזוי ווי טביה קאָן. און ער האָט דוקא ליעב געהאַט מיר אויסהערען, אויספרעגען, ווי אַזוי איך לעב, ווי אַזוי איך פיהר מיר אין דער היים? „איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָגט ער, זיין ביי אייד אַ מאָל, רב טביה!“... זאָג איך צו איהם: „אז מען איז אַ בעלן זיין ביי טביה'ן, נעמט מען, זאָג איך, און מע פאָהרט זיך דורך אַמאָל צו מיר אין חוטאַר אַריין; איהר האָט דאָך, זאָג איך, גענוג פערדלעך, מיט לאַסיפּעדען. פאַר נויט, זאָג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכגען מיט די רגלים, ס'איז ניט ווייט, זאָג איך, מע דאַרף נאָר דורכשניידען, זאָג איך, דעם וואָלד“... „ווען, זאָגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיר קאָן מען טרעפּען, זאָג איך, אין דער היים נאָר שבת, אַדער יום־טוב. שאַט, זאָג איך, ווייסט איהר וואָס? אַט האָבען מיר, אַם ירצה השם, איבעראַכטאָג פרייטאָג שבועות; אויב איהר ווילט, זאָג איך, מאַכען אַ שפּאַציער צו אונז אין חוטאַר אַריין, וועט אייד מײן ווייב, זאָג איך, מכבד זיין מיט

האפען פישלעך, און ווייטער, זאגט זי, ווייסט ער גארנישט! ער וויל נישט הערען, זאגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז איהם געבליבען פון זיין טאטען, זאגט זי, א שטענע ירושה, כמעט א מיליאן, ער זאל דאס אפילו, זאגט זי, אריינשמעקען! עס ווייסט נאר אויסברענגען, זאגט זי, איין אפענע האנט ביי איהם! „וואו איז ער, זאג איד, דער בחור? איהר גיט איהם נאך, זאג איד, אהער צו מיר, איד וועל מיר מיט איהם א ביסעל, זאג איד, דורכשמועסען, איהם זאגען א ביסעל מוסר, א פאר פסוקים, ברענגען א מדרש“... לאכט זי: „ווייס איד וואס, זאגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער א פערדעל, גיט קיין מדרש!“

בתוך כך, אזוי ווי מיר רעדען אזוי, ויבוא הילך — קומט אן דער בחור, אראנטשיק הייסט דאס, א בחור'על א סאסנע, א געזונטער יונגאטש, בלוט און מילך, און א ברייטען פאס טראגט ער, איד בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזען, מיט א זייגערעל אריינגעשטעקט אט דא אין גארטעל, מיט פארקאטשטע ארבעל אריבער די עלענבויגענס. „וואו ביזט דו געווען?“ פרעגט איהם די מוטער. „זיך געשיפט מיט א שיפעל, זאגט ער, געהאפט פיש“... „א 'ענע עובדה, זאג איד, פאר אזא בחור'על, ווי איהר; דארט אין יר הים וועט מען אייד צעטראגען, זאג איד, די ביינער, און איהר דא וועט האפען פישלעך!“ איד טהו א קוק אויף מיין אלמנה — רויט ווי א צוויק, אלערליי פארבען. זי האט געוויס גערעכענט, אז איהר בן וועט מן הסתם אננעמען מיר פאר'ן קאלנער ביד חזקה אחת, און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שטים — צוויי פעטש הייסט עס, און וועט מיר ארויסווארפען כחרס הנשבר. בלאטע! טביה האט פאר אועלכע זאכען קיין מורא ניט! איד, אז איד האב עפיים, זאג איד!

כך הוה. מיין בחור, אז ער האט דערהערט פון מיר אועלכע דבורים, איז ער נאר אפגעטראטען א ביסעל, פארלעגט די הענט ארונטער, מיד באטראכט פון סאמע קאפ ביז צו די שפיץ פיס, ארויסגעלאזט עפיים א מאדנעם פיף און האט זיך פלוצים אזוי

בקיזור, ס'איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום-טוב שבועות. ווי שעה, ווי גרין, ווי ליכטיג און ווארעם ביי מיר אין חוטאָר איז, אז עס קומט שבועות, באַדאַרף איך אײַך ניט דערצעהלען. דער גרעסטער גביר ביי אײַך וואָלט זיך ווינשען האָבען אזא בלויען הימעל, מיט אזא גרינעם וואָלד, מיט אזעלכע שמעקענדיגע סאַסנעס, מיט אזא מחיה'דיגען גראַז, פאַשע פאַר די בהמה'לעך, וואָס שטעהען און קייען און קוקען אײַך אין די אויגען אַרײַן, ווי איינער רעדט: „גײט אונז נאָר אַלע מאָל אזא גראַז, קײן מײַלך וועלען מיר אײַך ניט זשאַלעווען!“... נײַן, זאַגט אײַך, וואָס איהר ווילט, גײט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאָל אַרויספאַהרען פון דאָרף אין שטאָרט אַרײַן, וועל איך מײַך מיט אײַך ניט בײַטען. וואו האָט איהר אין שטאָרט אזא הימעל? ווי זאָגען מיר אין הלל: ה ש מ י ס ש מ י ס ה' — ס'איז אַ הימעל פון גאט!... אין שטאָרט, אז איהר פאַררייסט דעם קאַפּ, וואָס זעהט איהר? אַ מויער, אַ דאָר, אַ קויער, אַבער וואו האָט איהר דאָרט אזא בוים? און טאַמער האָט זיך פאַרוואַלגערט ערגײץ בײַ אײַך אַ בױמעלע, האָט איהר דעם אנגעטאָן פון אויבען אַ קאַפּאַטע!... הכלל, זײ האָבען זיך גאָר נישט געקאַנט אַפּוואַנדערען, מײנע געסט, אז זײ זענען געקומען צו מיר שבועות אין חוטאָר אַרײַן. אנגעקומען זענען זײ, אַלע פיער בחורים, רײטענדיג אויף פערדלעך, סוסים אײנס און אײנס! און ווער שמועסט אַראַנטשיק — איז געזעסען אויף אַ פערדלעך, זאָג איך אײַך, אַ סוס, אײַן אמת'ער מערין! איהר קויפט איהם ניט פאַר קײן דריי הונדערט קאַרבען! „ברוך הבא, געסט!“ — זאָג איך צו זײ. — לכבוד שבועות, זאָג איך, זענט איהר דאָס געקומען רײטענדיג? נישקשה, זאָג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אז מע וועט אײַך, זאָג איך, אַם ירצה השם, שמויסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאלדע! זעה נאָר, עס זאָלען זײן פאַרטיג די בלינצעס, און לאַז מען, זאָג איך, אַרויסטראָגען דעם טיש אַהערצו אין דרויסען אַרויס, איך האָב, זאָג איך, אין שטוב גאָרנישט וואָס צו ווײַזען פאַר די געסט... עי,

מילכיגע בלינצעס אַזעלכע, אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!"
 פרעגט ער מיר: "וואס הייסט דאס? איהר ווייסט דאך, זאגט
 ער, אז איד בין אויף פסוקים שוואך..." "איד ווייס, זאג איד, אז
 איהר זענט שוואך; איהר זאלט געווען, זאג איד, לערנען אין חדר,
 אזוי ווי איד, וואלט איהר, זאג איד, אויך געוואוסט מה דקאמרי
 רביצין..." לאכט ער און מאכט צו מיר: "גוט, איהר האט מיר,
 זאגט ער, פאר א גאסט; איד קום, זאגט ער, צו אייך, רב טביה,
 דעם ערשטען טאג שבועות, מיט א פאר באקאנטע, אויף בלינצעס,
 נאר איהר זאלט זעהן, זיי זאלען זיין, זאגט ער, הייס!" "אש
 להבה, זאג איד, מן השפה ולחוץ — פון דער סקאווערדע
 גלייך אין מויל אריין!" "... און איד קום צו פאָהרען אַהיים און רופ
 מיר אן צו מיינער: "גאלדע, זאג איד, מיר האָבען געסט אויף
 שבועות!" זאגט זי: "מזל-טוב דיר, וועמען איז?" זאג איד:
 "דאס וועסט דו וויסען שפעטער; דו גרייט נאר צו אייער, זאג
 איד, קעז און פוטער איז דא, ברוד-השם, גענוג; וועסט מאַכען
 בלינצעס, זאג איד, פאר דריי פארשוין, נאר אַזעלכע פארשווינען,
 זאג איד, וואס האַלטען פון דער אכילה און הויבען נישט אן צו
 וויסען, זאג איד, וואס רש"י מאַכט..." "אודאי, זאגט זי, שוין צו-
 געטשעפעט זיך אַ שלים-מזל פון הונגעריגען לאַנד?" "ביזט אַ
 בהמה, זאג איד, גאלדע! ערשטענס, וואַלט נישט געווען, זאג איד,
 אַזאַ אומגליק, ווען מיר זאַלען חלילה אַנהאַדעווען, זאג איד, איין
 אַרעמאַן מיט שבועות'דיגע בלינצעס; והשנית, זאג איד, זיי וויסען,
 זוגתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאלדע שתחיה, און איינער פון
 אונזערע שבועות'דיגע געסט וועט זיין דער אַלמנה'ס זוהנדעל, זאג
 איד, אט דער, וואס מע רופט איהם אַראַנטשיק, איד האב דיר דער-
 צעהלט פון איהם". "אויב אזוי, זאגט זי, איז עפּים אַנדערש..."
 דער כח פון מיליאָנען! אפילו מיין גאלדע, אז זי דערשמעקט געלט,
 ווערד זי גאָר איין אַנדער מענטש. ס'איז אַזאַ וועלט, וואס זאַלט
 איהר קלערען? ווי שמעהט דאַרטען אין הלל: כ ס פ ו ז ה ב
 מ ע ש י י ד י א ד ם — געלט באַגראַבט אַ מענטשען...

א וועלט, נאר מיט קאפ, ווארום דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בקר — איינמאל פארנאכט קום איד צו פאָהרען אהיים אַ צעבראטענער פונ'ם טאג און איין אויסגעמוטשעטער פונ'ם אַרומלויפֿען איבער די דאָטשעס אין בויבעריק, טרעף איד ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר אַ באַקאַנט פֿערד, איד וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז אַראָנטשיק'ס סוס, דער מערין, וואָס איד האָב איהם דעמאָלט אָפּגעשאַצט אין דריי הונדערט קאַרבען. געה איד צו צום סוס און דערלאָנג איהם מיט איין האַנט אַ פֿליאַסק פון הינטען און מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פון פֿאַרענט אין האַלז און אַ טרייסעל איבער דער גריווע. „ידידי, זאָג איד צו איהם, שענער בחור מיינער! וואָס טהוּסט דו דאָ?“ דרעהט ער אויס צו מיר די חנ'עוודיגע מאָרדע און טהוט אַ קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואָס פֿרעגט איהר מיד? פֿרעגט מיין בעל־הבית...“ און איד קום אַריין אין שטוב און טהוּ אַ נעם מיין ווייב: „זאָג מיר נור, גאַלדע קרוין, וואָס טהוט דאָ אַראָנטשיק?“ ענטפֿערט זי מיר: „פון וואָנען זאָל איד וויסען? ער איז דאָך פון דינע לייט!“ „וואו איז ער ער גיץ?“ „ער איז, זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינדער אין וועלדעל אויפ'ן שפּאַציער...“ „וואָס איז פֿלוצים גאָר פֿאַר אַ שפּאַציער?“ — זאָג איד צו מיין ווייב און הייס מיר געבען עסען. אָפּגענעסען, באַ־טראַכט איד מיד: „וואָס ביזט דו, טביה, אַזוי אויפּגעטראַגען? אַז אַ מענטש קומט צו דיר צו גאַסט, באַדאַרף מען זיין אַזוי אַנ־געדרודעלט? אַדרבה...“ און ווי איד טראַכט מיר אַזוי, איד טהוּ אַ קוק — מיינע מיידלעך געהען מיט'ן חברה־מאָ, האַלטען אָנגע־ריסענע קווייטען, פֿריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבעל און ביילקע, און הינטען — מיין שפּרינצע מיט אַראָנטשיקען... „גוטען אַבענד!“ „גוט יאָהר!“ מיין אַראָנטשיק שטעהט מיר אַזוי עפֿים מאַדנע, גלעט דאָס פֿערד, האַלט אַ גרעזעל אין מויל און רופֿט זיך אַז צו מיר: „רב טביה! איד וויל מיט אַיך מאַכען אַ געשעפט,

שפרינצע! טייבעל! ביילקע! וואו זענט איהר דארט? ריהרט זיך! ... אט אזוי קאמאנדעווע איר מיט די קינדער, און עס ווערד ארויסגעטראגען א טיש. מיט בענקלעך, מיט א טישטוד, מיט טעלער, לעפלען, גאפלען, זאלץ, — און טאקי באלד נאך דעם קומט אן גאלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פון דער סקאווערדע, מחיה-דיגע, פעטע, כצפיהית ברבש! און מיינע אורחים קאנען זיך גאר נישט אפלובען פון די בלינצעס...

„וואס שטעהסט דו, זאג איר צו גאלדען, נעם, זאג איר, חור איבער דעם פסוק נאך א מאל, ס'איז היינט, זאג איר, שבועות, דארף מען, זאג איר, זאגען צוויי מאל „אודר“! און מיין גאלדע פוילט זיך ניט, פילט אן דעם פאלומעסעק נאך א מאל, און שפרינצע דערלאנגט די בלינצעס צום טיש. פלוצים, איר טהו א קוק אויף מיין אראנטשיקען, איר זעה, ער האט זיך פארקוקט אויף מיין שפרינצען — ער לאזט נישט אראפ קיין אויג פון איהר! וואס האט ער אויף איהר אזעלכס דערזעהען? ... „עסט, זאג איר צו איהם, פאר וואס עסט איהר נישט?“ ... מאכט ער צו מיר: „וואס דען טהו איר?“ „איהר קוקט, זאג איר, אויף מיין שפרינצען!“ ... ווערד א געלעכטער, אלע לאכען, און מיין שפרינצע לאכט אויך. און ס'איז אלעמען פרייליך, אלעמען גוט — א גוטער, א פרייליכער שבועות אויף אלעמען! ... געה טרעף, אז פון דער פרייליכקייט וועט זיך אויס-לאזען א צרה, א שלאק, א יללה, א גאט'ס שטראף אויף מיין קאפ, פארוויסט און פארפינסטערט בין איר געווארען! ... נאר עט! א מענטש איז א נאר! א מענטש א ברדעת טאר זיך ניט צולאזען צום הארצען און דארף פארשטעהן, אז אזוי ווי עס איז, אזוי בא-דארף צו זיין, ווארום ווען עס זאל באדארפען זיין אנדערש, וואלט דאך עס ניט געווען אזוי ווי עס איז! זאגען מיר דען ניט אין תהלים: ה ש ל ע ל ה' — פארלאז דיר נאר אויף גאט, ער וועט שוין מאכען אזוי, אז דו זאלסט ליגען טיעף, ניען איילען אין דער ערד, און באקען בייגעל, און נאך זאגען: גם זו לטובה! הערט, וואס עס קאן זיך פארלויפען אויף

אויפ'ן וואונק, א נאר גיט מען מיט'ן שטעקען".... מאכט ער צו מיר ווי ברוגז'ליך: „איד רעד צו אייד פראסט, און איהר ענטפערט מיר מיט חכמות און מיט פסוקים!" זאג איד: „איטליכער חזן זינגט אזוי, ווי ער קאן, און יעדער בעל-דרשן דרשנ'ט פון זיינעם וועגען; אויב איהר ווילט וויסען, וואס פאר א בעל-דרשן איהר זענט, רעדט איבער פריהער מיט אייער מוטער, זי וועט אייד שוין, זאג איד, קלאר מאכען אקוראט".... „האלט איהר מיד, זאגט ער, אפנים, פאר א יונגעלע, וואס דארף זיך אנפרעגען ביי דער מאמע?".... „געוויס, זאג איד, דארפט איהר זיך אנפרעגען ביי דער מאמע, און די מאמע וועט אייד געוויס זאגען, אז איהר זענט א חושם, און וועט זיין גערעכט".... „און וועט זיין גערעכט?" — מאכט ער. „געוויס, זאג איד, וועט זי זיין גערעכט, ווארום וואס פאר א חתן זענט איהר, זאג איד, פאר מיין שפרינצען? וואס פאר א גלייכען איז מיין שפרינצע צו אייד? און דער עיקר, זאג איד, וואס פאר א מחותן בין איד מיט אייער מוטער?".... „אויב אזוי, מאכט ער צו מיר, האט איהר שוין, רב טביה, א גרויסען טעות! איד בין נישט קיין יונגעלע פון אכצעהן יאהר, און זוד נישט קיין מחותנים פאר מיין מוטער, און ווייס ווער איהר זענט, און ווער אייער טאכטער איז, און זי געפעלט מיר, און אזוי וויל איד, און אזוי וועט דאס זיין!".... „האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איד, וואס איד שלאגט אייד איבער; איד זעה, זאג איד, אז מיט איין צד זענט איהר שוין פארטיג; זענט איהר, זאג איד, באוואהרענט אויך מיט'ן אנדערען צד?".... „זאגט ער צו מיר: „איד ווייס ניט, וואס איהר מיינט".... זאג איד: „איד מיין דאס די טאכטער מיינע, שפרינצען מיין איד, צי האט איהר שוין, זאג איד, מיט איהר עפיש גערעדט, און וואס, זאג איד, זאגט זי?".... „ווערד ער אזוי ווי בעלעדיגט און מאכט צו מיר מיט א שמייכל: „וואס פאר א פראגע איז דאס? געוויס האב איד, זאגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט איין מאל — עטליכע מאל, איד קום, זאגט ער, אהער אלע טאג".... איהר הערט? ער קומט אהער אלע טאג, און איד ווייס נישט!".... „בהמה בצורת

לאמיר זיך בייטען מיט די פערדלעד". „איהר האט נישט געפונען, זאג איד, פון וועמען צו לאכען?" מאכט ער צו מיר: „ניין, איד מיין דאס ערנסט". „אזוי, זאג איד, איהר מיינט דאס ערנסט? וויפיעל, למשל, קאסט אייער סוס?" „אין וויפיעל, זאגט ער, שאצט איהר איהם?" „איד שאץ איהם, זאג איד, איד האב מורא, אויב ניט דריי הונדערט פארבוינים, און אפשר מיט א סמיטשיק". צער לאכט ער זיך און זאגט, אז ער קאסט מעהר פון דריי מאל אזוי פיעל, און רופט זיך אז צו מיר: „נו? מאכען מיר א בייט?" מיר איז דער שמועס ניט געפעלען: וואס הייסט, ער וועט אויס- בייטען זיין סוס אויף מיין שלים-מזל!... זאג איד צו איהם, אז ער זאל אפלאגען דאס געשעפט אויף איין אנדערש מאל, און איד פרעג איהם אין א שפאס: צי איז ער טאקי צוליעב דעם געקומען? אויב אזוי, איז איין עבירה, זאג איד, די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאנץ ערנסט: „געקומען בין איד צו אייד, אייגענטליך, מכח איין אנדער זאך; זייט זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר א ביסעל שפאצירען". וואס פאר א שפאציער איז דאס אויף איהם אנגעקומען? — טראכט איד מיר, און לאז מיר געהן מיט איהם צום וועלדעל צו. די זון האט זיך לאנג געזעצט, דאס גרינע וועלדעל זעהט שוין אויס טונקעל, די זשאבעס פון דער גרעבלי קראקען, און דאס גראז שמעקט מחיה נפשות! אראנטשיק געהט און איד געה, ער שווייגט און איד שווייג. נאכדעם שטעלט ער זיך אפ, טהוט א הוסט און מאכט צו מיר: „רב טביה! ווי וואלט איהר, אשטייגער, געזאגט, ווען איד זאל אייד זאגען, אז איד האב ליעב אייער שפרינצע און אז איד וויל זי נעמען פאר א כלה?" „וואס איד וואלט גע- זאגט? — זאג איד. — איד וואלט געזאגט, אז מע זאל א משוגע'נעם אויסמעקען און אייד אריינשמעלען"... קוקט ער מיר אז און מאכט צו מיר: „וואס הייסט?" זאג איד: „אט דאס הייסט!"... זאגט ער: „איד פארשטעה אייד ניט". זאג איד: „איז א סימא, אז איהר זענט ניט איבעריג קלוג, ווי איז פסוק, זאג איד, שטעהט: **ח כ מ ע י נ י ו ב ר א ש ו**, דאס מיינט: א קלוגען זאגט מען

בקיצור, איד זעה ארויס פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי ווייטליך, און האפען צוריק איז שוין א ביסעל צו שפעט, ווארום איד קען מיינע לייט. טביה'ס טעכטער, האב איד אייד געזאגט שוין אמאל, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, אז זיי קלעפען זיך איין איז א מענטשען, איז מיט'ן גאנצען לעבען, מיט'ן חיות, מיט דער נשמה! און איד טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסט דו וועלען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאט'ס זאך? אפשר איז דאס באשערט, אז דאך דורך אט דער שטילינקער שפרינצע זאלסט דו געהאלפען ווערען, בא-לוינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפ און וועהטיגען, וואס דו האסט ביו אהער איבערגעטראגען, האבען א גוטען עלטער, און אויך וויסען אמאל פון א לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באשערט האבען א טאכטער א מיליאנשטשיצע? וואס איז? סע שטעהט דיר ניט אז?... וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה דארף זיין אייביג א קבצן, אייביג אַרומשלעפען זיך מיט'ן פערדעל און מיט קען און פוטער צוליעב די יעהופעצער נגידים, זיי זאלען האבען וואס צו פרעסען?... ווער ווייסט, אפשר איז מיר אַנגעצייכענט געווארען פון אויבען, אז איד זאל אויף דער עלטער עפּים מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען א בעל-צדקה און א בעל-מכניס-אורח, און אפשר גאר אוועקזעצען זיך מיט אידען לומדים און לערנען תורה?... וכדומה אזעלכע רייכע, גאלדענע מחשבות קריכען אין קאפ אריין, ווי איז „יהי כבוד“ שטעהט געשריבען: ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — זאגט א גוי, להבדיל: „דאוריין דאומקאיו בא-גאטיעט!“... און איד קום אריין איז שטוב אריין און איד נעם אוועק מיין אלטע און מאך מיט איהר א שמועס: „וואס וואלט זיין, כדומה למשל, זאג איד, ווען אונזער שפרינצע זאל זיין א מיר-ליאנשטשיצע?“ פרעגט זי מיר: „וואס הייסט דאס א מיליאנ-שטשיצע?“... זאג איד: „א מיליאנשטשיצע הייסט א מיליאנ-שטשיקס א ווייב“... פרעגט זי מיר: „וואס הייסט א מיליאנ-שטשיק?“ זאג איד איהר: „א מיליאנשטשיק הייסט א מענטש,

מענטש! באדארף מען דאך דיר געבען קייען שטרוי, טביה! אז
 דו וועסט זיך לאזען אזוי פיהרען אין באך אריין, וועט מען דאך
 דיר קויפען און פארקויפען, דו פערדאטש איינער!" ... אזוי טראכט
 איר מיר און געה מיט אראנטשיקען צוריק, און ער געזעגענט זיך
 אפ מיט מיין חברה, האפט זיך ארויף אויפ'ן סוס, און הלך משה
 מרדכי — מארש קיין בויבעריק...

אצינד וועלען מיר, ווי זאגט איהר דאס אין אייערע ביכלעך,
 איבערלאזען דעם בודמלך און זיך נעמען צו דער בת-מלכה, צו
 שפרינצען הייסט עס... „זאג מיר, טאכטער, וואס איר וועל דיר
 פרעגען, זאג איר: דערצעהל מיר נאר, זאג איר, וואס דער אראנ-
 טשיק האט מיט דיר אפגעשמועסט מכת אזא זאך, זאג איר, גאר
 אהן מיין וויסען?" ... ענטפערט עפּים אַט דער בויס? אזוי ענט-
 פערט זי! געווארען רויטליך, אראפגעלאזט די אויגען, ווי אַ כלה,
 אנגענומען אַ פולען מויל מיט וואסער — און שא! ... בא! —
 טראכט איר מיר. — ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען
 שפעטער אַ ביסעל... טביה איז ניט קיין אירדינע; ער האט צייט!
 און איר ווארט איבער אַ וויילע, ווי זאגט מען, יבוא יומה, און
 טשאטעווע אויס די מינוט, וואס איר בלייב מיט איהר אליין, און
 רופ מיר אן צו איהר: „שפרינצע, זאג מיר, וואס איר וועל דיר
 פרעגען: קענסט דו איהם האטש, אַט דעם אראנטשיקען?" ... זאגט
 זי: „געוויס קען איר איהם"... „ווייסט דו, זאג איר, אז ער איז
 אַ סווישטשון?" ... פרעגט זי מיר: „וואס הייסט דאס אַ סוויש-
 טשון?" זאג איר איהר: „אַ פוסט ניסעל, וואס סע פייפט"...
 זאגט זי: „האסט אַ טעות, אראנאלד איז אַ גוטער מענטש"... „ער
 הייסט שוין, זאג איר, ביי דיר אראנאלד, ניט אראנטשיק דער שאר-
 לאטאן?" זאגט זי: „אראנאלד איז ניט קיין שארלאטאן, אראנאלד
 האט אַ גוט הארץ; אראנאלד, זאגט זי, געפינט זיך אין אַ שטוב פון
 פארדארבענע מענטשען, זאגט זי, וואס ווייסען נאר געלט און געלט"...
 „אזוי, זאג איר, ביזט דו שוין, שפרינצע, אויך געווארען איין אויפ-
 געקלערטע פילאזאפיקע און האסט שוין אויך פיינט געקריגען געלט?" ...

נור די אויגען איהרע רעדען, אוי, רעדען זיי! קיינער פארשטעהט
 ניט איהר הארץ, אזוי ווי איד... איד האב די גאנצע צייט מורא
 געהאט, א קשיא אויף א מעשה, מאמער לאזט זיך אויס דערפון א
 בוידעם, האב איד אויף איהם, אויף דעם אראנטשיקען, אויסגערעדט
 וואס איד האב געקאנט, אז ער איז אזוי, און ער איז אזוי — איד
 האב אבער געזעהען, אז ס'איז איין ארבעט אין וואנט, מיין שפרינצע
 געהט אויס ווי א ליכט. האב איד איינגעשפאנט צוריק מיין פערד-
 אורזעגעלע און האב מיד געלאזט שוין פארנאכטליך קיין בויבעריס.
 פאהרענדיג אזוי, טראכט איד מיר: „וואס קאנען זיי מיד רופען
 מיט אזא מין אימפעט? וועגען א ווארט? וועגען א קנס-מאל?
 וואלט ער דאך געקאנט קומען צו מיר, דאכט זיך, דערווייל בין איד
 דער אבי הכלה!“ און איד אליין צעלאך מיד פון דעם געדאנק:
 וואו איז דאס געהערט געווארען אין דער וועלט, אז דער נגיד זאל
 געהן צום קבצן? סידען ס'זאל שוין ווערען עק וועלט, משיח'ס
 צייטען, אזוי ווי די יונגע לייטלעך, די ווייסע-חברה'ניקעס, ווילען
 מיד איינרעדען, אז באלד וועט קומען א צייט, וואס דער נגיד מיט'ן
 קבצן וועלען זיין גלייך, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס, דיינס
 מיינס, הפקר ציכעלעס! דאכט זיך, א קלוגע וועלט — און אזעלכע
 בהמות! ער-ער-ער!...

מיט די דאזיגע געדאנקען בין איד אנגעקומען קיין בויבעריס
 און פארפאהרען גלייך אויף דער דאטשע צו דער אלמנה, אוועק-
 געשטעלט דאס פערדעל, — וואו איז די אלמנה? נישטא קיין
 אלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטא קיין בחור! ווערזשע
 האט מיד גערופען? „איד האב אייד גערופען!“ — אזוי מאכט צו
 מיר א קיילעכיג געפאקט אידעל מיט איין אויסגעפליקט בערדעל
 און מיט א גראבער גאלדענער קייט אויפ'ן בייכעל. „ווערזשע,
 זאג איד, זענט איהר?“ זאגט ער: „איד בין דער אלמנה'ס א
 ברודער און אראנטשיק'ס א פעטער... מע האט מיד, זאגט ער,
 ארויסגערופען מיט א דעפעש פון קאטערינעסלאוו, און איד בין
 גאר-וואס געקומען צו פאהרען“... „ווי באלד אזוי, נאטזשע אייד

וואס פארמאגט א מיליאן? ... פרעגט זי מיך: „וויפיעל איז דאס א מיליאן?“ זאג איד: „אז דו ביזט אזא בהמה און ווייסט נישט, וויפיעל איז א מיליאן, היינט וואס האב איד מיט דיר וואס צו רעדען?“ ... זאגט זי: „ווער בעט דיר, זאלסט רעדען?“ — איז זי אויך גערעכט.

בקיצור, עס געהט אוועק א טאג, איד קום צו פאָהרען אַהיים: „געווען אַראַנטשיק?“ — ניין, נישט געווען... עס געהט אוועק נאָך אַ טאָג: „געווען דער בחור?“ — ניין, נישט געווען... איד זאָל אַריינגעהן צו דער אַלמנה מיט אַיין אויסרעד, פאַסט מיר נישט; איד וויל נישט, אז זי זאָל מיינען, אז טביה שלאָגט זיך נאָכ'ן שידוך... און אַגב האָב איד געפיהלט, אז איהר באַדאַרף עס זיין כ ש ו ש ה ב י ז ה ח ו ח י מ — ווי אַ פינפטער ראָד צום וואָגען. הַגם איד פאַרשטעה נישט, פאַר וואָס? באַשר איד האָב נישט קיין מיליאָן? האָב איד דאָך איצטער אַ מחותנת'טע אַ מיליאַנטשטשיצע! און זי וועמען האָט פאַר אַ מחותן? — אַ אידען אַיין אַרעמאָן, אַ קבצן, אַ טביה דעם מילכיגען; היינט ווער איז מעהר יחוס, איד צי זי? ... איד וועל אַיך זאָגען דעם ריינעם אמת, איד האָב אַנגעהויבען וועלען דעם שידוך, נישט אַזוי צוליעב דעם שידוך, ווי צוליעב נצחון אַלליין. „אַ רוח אין זייער פאַטער און מוטער אַריין, די יעהופּעצער גבירים, לאַזען זיי וויסען, ווער טביה איז! ... ביז אַהער האָט מען מעהר נישט געהערט נאָר בראַצקי און בראַצקי, גלייך ווי די איבעריגע זענען נאָר קיין מענטשען נישט!“ ...

אַזוי טראַכט איד מיר, פאַהרענדיג אַהיים פון בויבעריק, און קום אַהיים, געהט מיר מיינע אַקעגען מיט אַ גדולה: „אַ שליח, אַיין ערל איז נאָרוואָס געווען פון בויבעריק, פון דער אַלמנה, זאַלסט למעוֹה־שם באלד קומען צו פאַהרען אַהין, עס מעג זיין אויף דער נאָכט, זאַלסט דו שפּאַנען דאָס פערדעל און קומען צו פאַהרען, מע דאַרף דיר דאָרט זעהר נויטיג האַבען!“ ... „וואָס האָט זיי, זאָג איד, אַזוי אַנגעשפּאַרט? וואָס האַבען זיי, זאָג איד, אַזוי קיין צייט נישט?“ און איד חאַפּ אַ קוק אויף מיין שפּרינצען — זי שווייגט,

צעם, איהם אונטערגעשטעלט דארט א שען מיידעל, צי יא א טאכטער, צי ניט קיין טאכטער, איך געה ניט אריין, זאגט ער, אזוי ווייט, און זי האט זיך איהם פארלויבעט, זאגט ער, דאס הייסט, זי איז איהם געפעלען, נו, און ער איהר אודאיי, פון דעם, זאגט ער, רעדט מען ניט, איך וועל אייך ניט זאגען, זאגט ער, עס קאן זיין, זי איז איין ארענטליך קינד און מיינט דאס נעבאר ערנסט, איך געה נישט אזוי ווייט... איהר טארט אבער ניט פארגעסען, זאגט ער, ווער איהר זענט און ווער מיר זענען? איהר זענט דאך, זאגט ער, א איד א ברדעט, ווי קאנט איהר, זאגט ער, גאר דערלאזען אזעלכס, אז טביה דער מילכיגער, וואס פיהרט אונז קען און פוטער, זאל ער זיין אונזער מחותן? ... אי, זיי האבען זיך, זאגט ער, געגעבען איינס דאס אנדערע דאס ווארט? וועלען זיי דאס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאגט ער, שטעהט ניט דערביי. טאמער דארף עפּים קאסטען, זאגט ער, זי זאל איהם ארויסלאזען פון ווארט, מהכתיית, מיר האבען, זאגט ער, גאר נישט קעגען דעם. א מיידעל איז נישט קיין בחור, זאגט ער. צי א טאכטער, צי ניט קיין טאכטער, זאגט ער, איך וויל גאר אזוי ווייט נישט אריינגעהן, זאגט ער... „רבנו של עולם! — טראכט איך מיר — וואס וויל דער איד?“... און ער הערט נישט אויף צו רעדען איבער מיין קאפ: איך זאל גאר ניט דענקען, זאגט ער, טאמער וועט מיר געראטען מאכען א סקאנדאל, אויספויקען אומעדום, אז זיין פלימעניק, זאגט ער, האט זיך גע'שריב'ענט צו טביה דעם מילכיגענ'ס טאכטער... און איך זאל זיך ארויסשלאגען פונ'ם קאפ, זאגט ער, אז זיין שוועסטער איז א מענטש, וואס קאטארע מע קאן פון איהר פאמפען געלט... מיט גוטען, זאגט ער, מהכתיית, קאן מען, זאגט ער, נעמען ביי איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאגט ער, א נדבה... מען איז דאך, זאגט ער, מענטשען, וואס קאטארע, מע דארף אמאל אויס-העלפען א מענטשען...

בקיזור, איהר ווילט וויסען, וואס איך האב איהם געענטפערט? איך האב איהם, אז אך און וועה איז מיר, גאר נישט געענטפערט.

אפ שלום, — זאג איד און זעץ מיר אוועק. דערזעהען, אז איד האב מיר אוועקגעזעצט, מאכט ער צו מיר: „זיצט.“ זאג איד: „א דאנק, איד זיץ שוין. וואס-זשע מאכט איהר, זאג איד, ווי אזוי איז ביי אייד, זאג איד, די קאסנעמוציע?“ ענטפערט ער מיר דערויף גארנישט ניט, צעלענט זיך אויף א וויענשטוהל, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט ארויס די גאלדענע קייט מיט'ן בייכעל און מאכט צו מיר בזה הלשון: „אייד רופט מען, דאכט זיך, טביה?“ ... „יא, זאג איד, צו דער תורה, אז מען רופט מיר אויף, רופט מען מיר אויף: „יעמוד ר ב טביה ברב שניאור זלמן“... „הערט אויס, מאכט ער צו מיר, רב טביה, וואס איד וועל אייד זאגען. וואס טויג אונז לאנגע דבורים? לאמיר, זאגט ער, געהן גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס“... „מהכתיב, זאג איד, שלמה המלך האט שוין לאנג געזאגט: ל כ ל ז מ ז — ווען מען דארף רעדען געשעפט, איז געשעפט... איד בין, זאג איד, א געשעפטס-מאן“... „דאס זעהט מען, זאגט ער, אז איהר זענט א געשעפטס-מאן, דערפאר וויל איד טאקי מיט אייד רעדען סוחר'יש; איד וויל איהר זאלט מיר זאגען, אבער אפען געשמועסט, וויפיעל וועט דאס אונז קאסטען ארום און ארום?... אבער אפען געשמועסט!“... „אויב, זאג איד, אפען געשמועסט, ווייס איד ניט, וואס איהר רעדט“... „רב טביה! — מאכט ער צו מיר נאך א מאל און וויל נישט ארויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איד פרעג אייד, זאגט ער, וויפיעל וועט אונז קאסטען ארום און ארום די חתונה?“ „עס ווענדט זיך, זאג איד, וואס פאר א חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט א גרויסארטיגע חתונה, ווי אייד שטעהט אז, בין איד, זאג איד, ניט אים שטאנד“... שטעלט ער אז אויף מיר א פאר עינים און מאכט צו מיר אזוי: „אדער איהר מאכט זיך תמ'עוואטע, אדער איהר זענט טאקי א תם... האטש אפילו, זאגט ער, איהר זעהט ניט אויס פון קיין תם, ווארום איהר זאלט זיין, זאגט ער, א תם, וואלט איהר ניט אריינגעשלעפט, זאגט ער, מיין פלימעניק אין א בלאטע, איהם פארבעטען צו זיך כלומרשט אויף שבועות'דיגע בלינד

מען איהר: זיי — זיצט זי; זאגט מען איהר: עס — עסט זי; הייסט מען איהר געהן — געהט זי; און אז מע טהוט זי א רופ, טהוט זי זיך א ווארף... איד קוק אויף איהר, און עס פארקלעהמט מיר דאס הארץ, און עס ברענט אין מיר א פייער — אויף וועמען ווייס איד ניט... אדך טי רבונג-של-עולם, אלעהינו נאש! פאר וואס שטראפסט דו מיר אזוי, פאר וועמענס זינד?!

בקיצור, איהר ווילט וויסען דעם סוף? אזא סוף וויל איד נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא, און מע טאר עס גאר ניט ווינשען, ווארום די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואנען ווייס איר, אז מיר האט עמיצער נישט פארשאלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאכען? וואס-זשע דען איז דאס? אדרבה, לאמיר הארכען פון אייד... נאר צו וואס נוצען אונז חקירות? אמערה, הערט דעם סוף, וואס איד וועל אייד דער צעהלען. איינמאל פארנאכט פאהר איד אהיים פון בויבעריק מיט א גוט הארץ: בארעכענט נאר דעם פארדראס, דעם בזיון; היינט דעם רחמנות פון קינד!... און די אלמנה, וועט איהר פרעגען? און דער זוהן? — ווער מיר אלמנה? וואס מיר זוהן? אוועקגע-פאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז א בושה אויסצור-זאגען: ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי א שטיקעל חוב פאר קען און פוטער... נאר איד רעד נישט פון דעם, מסתמא האט בען זיי פארגעסען... איד רעד פונ'ם געזעגענען זיך: אוועק-פאהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט!... וואס דאס קינד נעכאד האט איבערגעטראגען — דאס האט ניט געוואוסט קיין בן-אדם, אחוץ מיר, ווארום איד בין א טאטע, א טאטענס הארץ פיהלט... טאמער מיינט איהר, אז זי האט מיר געזאגט אפילו א חצי דבור? באקלאגט זיך? אדער געוויינט א מאל? ע! קענט איהר דאך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאנגען, געצאנקט ווי א ליכט! ווער-ניט-ווען ארויסגעהאפט זיך מיט א זיפץ, נאר אזא מין זיפץ, וואס רייסט ארויס אט אזא שטיק הארץ! הכלל, פאהר איד מיר אזוי מיט מין פערדעל אהיים, פארטיעפט אין

ס'איז מיר געווען, ווי זאגט איהר, ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האט מיר ווי אפגענומען דאס לשון! איד האב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדריעהט מיט'ן פנים צו דער טהיר — און נישטאָ מיך! ... ווי פון אַ שרפה האב איד מיך אַרויסגעהאַפּט, ווי פון אַ טורמע! ... עס האט מיר געזשומעט אין קאפּ, געשעמערירט אין די אויגען און גע-טורקעט אין די אויהערען די ווערטער פון דעם אידען: „אַפּען געשמועסט“ ... „אַ טאַכטער, ניט קיין טאַכטער“ ... „איין אַלמנה אויף צו פאַמפּען“ ... „עלעהיי אַ נדבה“ ... און בין צוגעגאַנגען צו מיין פערד-און-וועגעלע, אַריינגעלעגט דאָס פנים אין בריטשקע אַריין און — איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? — אַז איד האב מיך צע-וויינט, האב איד געוויינט און געוויינט! און אַז איד האב מיך נוט אויסגעוויינט און געזעסען אויף דער בריטשקע און אַיינגעטיילט מיין פערדעל נעבאַך וויפּיעל ס'איז אין איהם אַריין, האב איד ערשט דעמאָלט געפרעגט ביי גאָט אַ קשיא, אַזוי ווי איוב האט אַמאָל געפרעגט: וואָס האָסט דו, גאָטעניו, אַזעלכס דערוועהן אין דעם אַלמען איוב'ן, וואָס דו לאָזט איהם ניט אָפּ אויף קיין מינוט? ס'איז שוין מעהר ניטאָ קיין אידען אויף דער וועלט? און איד קום צו פאָהרען אַהיים, טרעף איד מיין האַליאַסטערע, קיין עיז'הרע, פרייליך. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ. „וואו איז שפּרינצע?“ — פרעג איד. „וואָס הערט זיך, זאָגען זיי מיר, וואָס האט מען דיך גערופּען?“ זאָג איד נאָך אַ מאָל: „וואו איז שפּרינצע?“ ... ענטפּערען זיי מיר נאָך אַ מאָל: „וואָס הערט זיך?“ ... זאָג איד: „גאָרניט, וואָס זאָל זיך הערען? ס'איז, דאַנקען גאָט, שטיל, פון פאַגראָמען הערט מען ניט“ ... ביי די ווער-טער קומט אַן שפּרינצע, טהוט מיר אַ קוק אין די אויגען אַריין, זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון איהר רעדט מען. ... אויפ'ן פנים ביי איהר קאָן מען נישט דער-קענען גאָרנישט, נאָר דאָס שטילקייט איהרס איז שוין צו פיעל, הויז לדרך הטבע... היינט געפּעלט מיר ניט דאָס זיצען איהרס פאַר-טראַכט און דאָס פאַלגען איהרס, וואָס מע הייסט איהר; זאָגט

סחורה. די וועלט איז אויך א וועלט. מע מוז אין זינען האבען
א קערבעל אויך — און פארגעסען וואס ס'איז געווען. ווארום דאס,
וואס די ערד דעקט צו, מוז, זאגט מען, פארגעסען ווערען, און אז
מען איז א לעבעדיגער מענטש, קאן מען די נשמה ניט אויסשפייזען.
עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזען זיך אומקעהרען צוריק
צום אלטען פסוק, אז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאָהר ווייטער,
טביה!... זייט מיר געזונט, און אז איהר וועט מיר דערמאָנען,
זאלט איהר מיר ניט דערמאָנען צו ביזנעס.

טרויעריגע מחשבות און געדאנקען, פרעג קשיות ביי'ם רבונר-של-עולם און ענטפער מיר אליין. און עס אהרט מיר שוין ניט אזוי אויף גאט — מיט גאט האב איך מיר שוין ווי עס איז איבערגע-בעטען; מיר אהרט אויף מענטשען: למאי זאלען מענטשען זיין אזוי שלעכט, אז זיי קאנען זיין גוט? פאר וואס זאלען מענטשען פארביטערען דאס לעבען אי יענעם, אי זיך, אז זיי האבען ביד לעבען זיס און גליקליך? געשיקט זיך עס, אז גאט האט באשאפען דעם מענטשען צוליעב דעם, ער זאל אפקומען אויף דער וועלט?... וואס האט דאס איהם גענוצט?... מיט אזעלכע געדאנקען פאהר איך אריין צו מיר איז חוטאך אריין, און דערוועג פון דער ווייטען, ביי דער גרעבלי, איז איין אנגעלויף פון מענטשען, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצים'לעך אהן א שער. וואס קאן דאס זיין? קיין שרפה ניט; מסתמא א דערטרונקענער, עמיצער האט זיך געבאדען ביי דער גרעבלי און געפונען דעם טוידט. קיינער ווייסט ניט, וואו דער מלאך-המות ווארט אויף איהם, ווי מיר זאגען איז „ונתנה תוקף"... פלוצים זעה איך מיין גאלדע לויפט, די שאל צעלאזט, די הענט ארויסגעשטעלט אויף צופריהער, און פאר איהר מיינע קינדער, טייבעל און ביילקע, און אלע דריי מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאמער: „טאכטער! שוועסטער! שפרינצע!!"... אראפגעשפרונגען פון דעם וואגען, ווייס איך ניט, ווי אזוי איך בין ניט צעשפרונגען געווארען, און אז איך בין צו געלאפען צום טייד, איז שוין געווען נאך אלע היום'ס...

וואס האב איך אייד געוואלט פרעגען?... יא! האט איהר געוועהן ווען א געטרונקענעם? קיין מאל נישט?... א מענטש, אז ער שטארבט, שטארבט ער מייסטענטיילס מיט צוגעמאכטע אויגען... ביי א געטרונקענעם זענען די אויגען אפען — ווייסט איהר נישט דעם שכל, פאר וואס דאס איז?... האט קיין פאראיבעל נישט, איך האב ביי אייד צוגענומען צייט, און אליין איז מען אויך געבונדען: מע דארף געהן צום פערדעל און מע מוז צעפיהרען דאס ביסעל

טביה פאָתרמ

קיון ארץ-ישראל

דערצעהלט פון טביה דעם מילכיגען, פאָהרענדיג אין באָהן.

געשריבען אין יאָהר 1909.

טביה פֿאָהרמ קיין ארץ־ישׂראל

— סקאצעל קומט! וואָס מאַכט אַ איד, רב שלום־עליכם?
אַט אַ גאָסט! אפילו נישט גע'חלומ'ט זיך! נאָט־זשע אײך אַפֿ
שלום־עליכם. איד האָב מיר אַבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט:
וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט איהם נישט אַזאַ צײַט, ניט
איז בויבעריק, ניט איז יעהופּעץ? אַ קשיא, וואָס סע מאַכט זיך:
אפשר האָט ער אָפּגעוואָנט די עטליכע גילדען און אַריבערגעפּעקעלט
זיך אַהײַ, וואו מע עסט ניט קיין רעטאַד מיט שמאַלץ? און
צוריק טראַכט איד מיר: געשיקט זיך עס, זײַ י זאַלען טהון
אַזאַ נאַרישקײט? זײַ י זענען דאָר עפּים אַ מענטש אַ בר־דעת,
כלעבען! נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מע זעהט זיך געוונט, ווי
שטעהט דאָרט אין פּסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — אַ מענטש
מיט אַ מענטשען... איהר קוקט מיר אַז, פּאַני, גלייך, ווי איהר
וואָלט מיר נישט דערקענט? דאָס בין איד, אײער אַלטער גוטער
פּריינד טביה. אַ ל ס ת כ ל ב ק נ ק — קוקט נישט, וואָס
אַ איד געהט אין אַ נײער קאַפּאַטע. דאָס איז דער אײגענער שלים־
מול טביה, וואָס אַמאָל, נישט געמינערט אַ האָר; נישמערה, מע
טהוט זיך אַן שבת'דיג, זעהט מען אויס אַ ביסעל דאָסיגער, מעשה
נגיד, וואָרום, אַז מע פּאָהרט אַרויס צווישען מענטשען, קאָן מען
אַנדערש ניט, ובפרט, אַז מע פּאָהרט אַזאַ ווײַטע נסיעה, קיין
ארץ־ישׂראל, אַ קלײניגקײט? איהר קוקט מיר אַן און טראַכט
זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קלײן מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט
כלימיו געהאַנדעלט מיט מילכיגס, זאַל גאָר האָבען אַזאַ השגה,
וואָס קאָן זיך פּאַרגינגען אויף דער עלטער סײדען אַ מין בראַצקי?
גלויבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס'איז כ ו ל ו מ ו ס ש ה —

אז ער האט, זאג איד, באשאפען אזוי שען זיין וועלטעל, זאג איד, אז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאג איד, און טאטע־מאמע זענען בלאטע, זאג איד, ווייסט ער דאך מסתמא, וואס ער האט צו טהון"... פארשטעהט זי נישט וואס איד רעד און ענטפערט מיר בוידעם: „איד שטארב, זאגט זי, אוועק, טביה, ווער וועט דיר קאכען וועטשערע?"... אזוי מאכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אזעלכע אויגען, אז אפילו א שטיין קאן עס ריהרען. טביה איז דאך אבער נישט קיין אידינע, ענטפער איד איהר אפ מיט א ווערטעל, און מיט א פסוק, און מיט א מדרש, און מיט נאך א מדרש: „גאלדע, זאג איד, ביזט מיר געווען, זאג איד, געטריי אזוי פיעל יאהרען, וועסט דו מיר אויף דער עלטער, זאג איד, נישט מאכען צום נאך", זאג איד, און טהו א קוק אויף מיין גאלדען — פיועם! „וואס איז דיר, זאג איד, גאלדע?" „גאר נישט", מאכט זי צו מיר, קוים־קוים וואס זי רעדט. ע! איד זעה, די שפיעל איז פאר'ן טייוועל, נעם איד און שפאן איין דאס פערדעל און פאָהר אוועק אין שטארט אריין און ברענג אראפ א דאקטאר, דעם בעסטען דאקטאר. איד קום צו פאָהרען אַהיים — טעטע־טע! מיין גאלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט א ליכטעל צוקאפענס און זעהט אויס, ווי א בערגעל ערד האט מען צענויפגעשארט און איבערגעדעקט מיט שווארצען, און איד שטעה און טראכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה א ד ס — אַט דאָס איז דער סוף פונ'ם מענטשען? אַר טי, רבונר־של־עולם, וואס דו טהוסט אפ מיט דיין טביה'ן! וואס וועל איד איצטער טהון אויף דער עלטער, פארפינסטערט בין איד גע־ווארען?" און אזוי האב איד געגעבען א פאל־צו צו דער ערד... נאך געה שריי חי וקיים! הערט איהר, וואס איד וועל אייד זאגען? אז מע זעהט פאר זיך דעם טוירט, מוז מען ווערען איין אפיקורס און מע הויבט אן נאכצוקלערען, מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואס איז אינגאנצען אַט די וועלט מיט די גלגלים, וואס זיי דרעהען זיך, מיט די באהנען, וואס לויפען משוגע'נער־ווייז, מיט דעם גאנצען טארעראם ארום און ארום, און

דער פסוק איז רעכט ארום און ארום. רוקט נאָר אַוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאָדאָנטשיקעל אַ ביסעל אַהין, וועל איך מיר אַוועק זעצען אַקעגען איך און וועל איך דערזעהלען אַ מעשה, וועט איהר האַרבען, וואָס גאָט קאָן.

בקיצור, איך מוז איך זאָגען קודם כל הקודמ'ס, אַז איך בין געבליבען, ניט פאַר איך געדאַכט, איין אַלמאָ, געשטאַרבען גאַלדע מיינע, עליו השלום. געווען אַ אידינע אַ פראַסטע, אַהן חכמות, אַהן אויבערקעפלעך, נאָר אַ גרויסע צדיקית. לאָז זי זיך מיהען דאָרט פאַר איהרע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאַנען צוליעב זיי, און טאַקי אפשר איבער זיי געגאַנגען פון דער וועלט, נישט געקאַנט אַריבערטראָגען, וואָס זיי זענען זיך צעקראַכען איינער קיין ליסי, דער אַנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאַגט, זאָגט זי, וואָס איז מיין וועלט, זאָגט זי, אַז ווי באַלד, זאָגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, אַ בהמה, זאָגט זי, בענקט איר, זאָגט זי, אַז מע אַנטוועהנט, זאָגט זי, פון איהר דאָס קעלבעל“... אַזוי זאָגט זי צו מיר, גאַלדע הייסט עס, און וויינט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערען. און איך זעה, אַז די אידינע געהט־איין פון טאָג צו טאָג, ווי אַ ליכט, רעד איך איהר אויס מסתמא דאָס האַרץ פאַר רחמנות און איך זאָג צו איהר אַזוי, זאָג איך: „עט, זאָג איך צו איהר, גאַלדע סערדצע, פאַרהאַן אַ פסוק, זאָג איך, אַם כִּבְנֵי אִם כִּעֲבָדִים — ווי מיט קינדער, אַזוי איז אַהן קינדער, זאָג איך. מיר האַבען, זאָג איך, אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און אַ גוטען גאָט, און אַ שטאַרקען גאָט, זאָג איך, נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, לאָס איך האַבען די ברכות, וויפיעל מאַל דער רבונר־של־עולם, זאָג איך, טהוט־אַפּ אַ שטיקעל אַרבייט, מעגען שוין, זאָג איך, די שונאים האַבען אַזאַ יאָהר“... איז זי דאָד אַבער, זאָל מיר מוחל זיין, אַ נקבה, מאַכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאָר נישט, זאָגט זי, זינדיגען“. „אַט האַסט דו דיר, זאָג איך, איך זאָג דען עפּיס, זאָג איך, שלעכטס? איך געה דען חלילה, זאָג איך, קעגען דעם אויבערשטענס גענג, זאָג איך? וואָרום ווי באַלד, זאָג איך,

שוואַרצאַפּעל פֿונ'ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזען זאָל אויף מיר פֿאַלען. איד האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבֿונר־שלעולם איז, ווי מיר זאָגען אינ'ם וכל מאמינים שהוא: ו מ ק ד י ם ר ח מ י ם ל ר ו נ ז — ער שיקט צו די רפואה פֿאַר דער מכה. נישמערה, ס'איז שווער צו וויסען, וועלכס איז ערגער, די רפואה, אָדער די מכה? געה זיי אַ נביא און טרעה, אַז ביילקע וועט צו־ליעב מיר נעמען און פֿאַרקויפֿען זיך פֿאַר געלט און אָפּשיקען דעם טאַטען אויף די עלטערע יאָהרען קיין ארץ־ישׂראל! מאַהלט אַייד, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פֿונקט אַזוי ווי איהר. אינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער, איד וויל איהם ניט שעלטען, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף איהם אַיין־פֿאַלען! און אפּשר, אַז מיר זאָלען וועלען גוט באַטראַכטען, גריבלען זיך אַ ביסעל טיעפּער, קאָן זיין, אַז איד אַליין בין דאָ מעהר חייב פֿון אַלעמען, וואָרום ס'איז דאָך אַ בפֿירוש'ע גמרא: ח י י ב א ד ם... נאָר ס'איז שען, כלעבען, אַז איד דאַרף אַייד דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איד וויל אַייד נישט לאָנג האַלטען. ס'איז אַוועקגע־נאַנגען אַ יאָהר און אַ יאָהר, מיין ביילקע איז אויסגעוואַכסען, גע־וואָרען, קיין עין־הרע, אַ מיידעל צו לייטען, און טביה טהוט זיך זיין געשעפּט, ווי תמיד, מיט'ן פֿערד־און־וועגעלע פֿיהרט ער אַפּ דאָס ביסעל מילכיגס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקען קאָן איד נישט אַט די דאָזיגע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט אַליין, ווי די מענטשען, און ניט אַלע מענטשען, נאָר איין מענטש — אפרים דעם שדכן, אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַריין! אַט וועט איהר אומיסטנע הערען וואָס אַ איד אַ שדכן טהוט אַפּ.

ויהי היום, קום איד צו פֿאָהרען איינמאָל אַרום חצי אַלול קיין יעהופּעץ מיט מיין ביסעל סחורה. איד טהו אַ קוק — ו י ב ו א ה מ ז — אפרים דער שדכן געהט! איד האָב אַייד אַמאָל דער־צעהלט פֿון איהם. אפרים איז אפילו אַ איד אַיין איינגעגעסענער.

אפילו בראצקי מיט זיינע מיליאנען — הכל הכל, גארנישט
שבגארנישט!

בקיצור, איך האב איהר גערונגען א קדיש, גאלדענ'ע עליו השלום,
באצאהלט פאר א גאנץ יאהר פריהער. א בריה האב איך געהאט,
אז גאט האט מיר געשטראפט, נישט געגעבען מיר קיין זכרים, נאר
נקבות, נאר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער איד זאל זיי נישט
קענען! איד ווייס נישט, צי אלע אידען ווערען אזוי פארשווארצט
מיט זייערע טעכטער, צי נאר איד בין אזא פינסטערער שלים-מזל,
וואס איך האב צו זיי קיין גליק נישט? דאס הייסט, צו די טעכ-
טער אליין האב איך גארנישט, און גליק איז ביי גאט. וואס זיי
ווינשעווען מיר — מעג עס מיר אנקומען האטש האלב. אדרבה,
זיי זענען שוין צו געטריי, און וואס „צו“ איז איבעריג. אט נעמט,
למשל, די מיינעקע מיינע, ביילקע רופט מען זי. וואס ווייסט איהר,
וואס דאס איז פאר א קינד? איהר קאנט דאך מיר, ברודי-השם,
ווי זאגט איהר, פון א יאהר מיט א מיטוואך און ווייסט, אז איך
בין נישט דער טאטע, וואס קאטארי זאל זיך אוועקעצען אפלויען
זיינע קינדער, גלאט אזוי אין טאג אריין. נאר אז ס'איז געקומען
צו רעד פון מיין ביילקען, מוז איך איהר זאגען נישט מעהר, ווי
ש ל ש ה ד ב ר י ם — צוויי ווערטער: זינט גאט האנדעלט מיט
ביילקעס, האט ער נאך א ז א ביילקע נישט באשאפען. מילא
פון שענקייט שמועסט מען נישט. טביה'ס טעכטער, ווייסט איהר
אליין, האבען א שם אויף דער וועלט פאר די שענסטע קראסאוויצעס.
נאר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אלע פארשטעקען אין גארטעל.
אז מע שמועסט י פ י פ י ת — איז דאך ניט שייך! אקעגען
מיין ביילקען מוז מען טאקי זאגען מיט די ווערטער פון אשת חיל:
ש ק ר ה ח ז — איך רעד נישט פון שענקייט, איך רעד פון
כאראקטער רעד איך. גאלד, ניו-גאלד, זאג איך איהר! פון תמיד
אז בין איך ביי איהר געווען דאס אויבערשטע פון דער מילך, נאר
פון זינט מיין גאלדענע עליו השלום איז, איהר צו לענגערע יאהר,
נפטר געווארען, איז דער טאטע געווארען ביי איהר — דאס

נרולֿה? "... זאָגט ער: "ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאן שוין גאר בעסער נישט זיין אין דער גאנצער וועלט!" ... זאָג איד: "דהיינו, וואָס איז די גוטסקייט?" ... זאָגט ער: "איד האָב פֿאַר אייער מוזיקע אַ גלייכס, זי גליק, אַ הויפּט־טרעפּער, אַ גביר, איין אַדיר, אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראַצקי, אַ פּאַדראַטשיק איז ער און הייסען הייסט ער פֿרהצור!" ... זאָג איד: "פֿרהצור? אַ קענטליכער נאָמען פֿון חומש" ... זאָגט ער: "וואָס מיר חומש? ווער מיר חומש? ער איז אַ פּאַדראַטשיק, אַט דער פֿרהצור, ער בויט הייזער, מויערען, בריקען, געווען אין יאָפּאַניע ביי דער מלחמה, געבראַכט אַ מטמון מיט גאָלד, פֿאָהרט אַרויס מיט ברע־נענדיגע סוסים, מיט קארעטעס, מיט לאַקויען ביי דער טהיר, מיט אַ בעדעל ביי זיך אינוועניג אין שטוב, מיט מעבעל פֿון פֿאַרזוש, מיט אַ ברייליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, איין אמת'ער, אַ "חאַלאַסטאַי", פֿרימאַ! און זוכען זוכט ער אַ שען מיידעל, מעג זיין ווער זי איז, אַ נאָקעסע, אַ באַרוועסע, אַבי אַ יפּת־תּוֹאַר!" ... "טפּררו!" — זאָג איד צו איהם. — אַז איהר וועט אַזוי פֿליהען, זאָג איד, אַהן אַ פּאַפּאַס, וועלען מיר פֿאַרפֿאַהרען מיט אייד, רב אפרים, קיין האַצעקלאַץ. אויב איד האָב קיין טעות נישט, זאָג איד, האָט איהר מיר אַמאַל געהאַט גערעדט דעם אייגענעם שידוך, זאָג איד, פֿאַר מיין עלטערע טאָכטער, פֿאַר האַדלען, זאָג איד... דערהערט פֿון מיר די דאָזיגע ווערטער, אַז ער האַפּט זיך ניט, אפרים הייסט עס, ביי די זייטען און הויכט אַז צו לאַכען, איד האָב געמיינט, דער איד וועט באַקומען די פּאַפּלעקציע. "אַהא, זאָגט ער, איהר האָט זיך דערמאָנט, זאָגט ער, אַ מעשה, אַז מיין באַבע איז געלעגען געוואָרען מיט'ן ערשטען קינד! יענער האָט אָנגעזעצט נאָך פֿאַר דער מלחמה און אַנטלאָפּען קיין אַמעריקע!" ... "זכר צדיק לברכה, זאָג איד, אפשר וועט דער אויד, זאָג איד, אַוועק אַהין?" ווערד ער אויסער זיך, דער שרכן הייסט עס: "וואָס רעדט איהר דאָס, רב טביה? יענער איז גע־ווען, זאָגט ער, אַ פייפּער, אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברענגער, און

נאר אז מע דערזעהט איהם, מוז מען זיך אפשטעלען — אט אזא מין כח האט אין זיך אט דער איד... „הער נאר, חכם מיינער, זאג איד צו מיין פערדעל, שטעה א וויילע, וועל איד דיר געבען עפּים קייען“. און איד שטעל-אפ אפרים דעם שרכן און געב איהם אפ שלום און מאך מיט איהם א שמועס מן הצד: „וואס הערט זיך עפּים מכה פרנסה?“ טהוט ער א געשמאקען זיפּץ און מאכט צו מיר: „ס'איז ביטער!“... זאג איד: „דהיינו?“ זאגט ער: „נישטא וואס צו טהון“... זאג איד: „לחלוטין?“ זאגט ער: „לחלוטין!“... זאג איד: „וואס איז די מעשה?“... זאגט ער: „די מעשה איז, וואס שידוכים ווערען שוין היינט ניט געשלאסען מעהר אין דערהיים“... זאג איד: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאסען?“ זאגט ער: „דארטען ערגיץ, אין אויסענלאַנד“... זאג איד: „וואס-זשע זאל טהון אזא איד, ווי איד, למשל, וואס מיין זיידענס באַבע איז דארט קיינמאל נישט געווען?“... זאגט ער צו מיר און דערלאנגט מיר א שמעק טאבעקע: „פאר אייד האב איד, רב טביה, א שטיקעל סחורה דא אויפ'ן ארט“... זאג איד: „דהיינו?“... זאגט ער: „א אידנע איין אלמנה אהן קינדער מיט ק"ן קערבלער, געווען א קעבין אין אלע גרעסטע הייזער“... קוק איד איהם אן און זאג צו איהם: „רב אפרים, פאר וועמען מיינט איהר דאס א שידוך?“ זאגט ער: „פאר וועמען זאל איד מיינען? פאר אייד“... זאג איד: „אלע ביזע וויסטע חלומות זאלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ'!“ און נעם און דערלאנגט מיין פערד א שמיצעל און וויל פארהערן ווייטער. מאכט צו מיר אפרים: „האט קיין פאראיבעל ניט, רב טביה, אפשר האב איד אייד פוגע בכבוד געווען. זאגט-זשע מיר, וועמען דען האט א י ה ר געמיינט?“ זאג איד: „וועמען דען זאל איד מיינען, אז ניט מיין מיזינקע?“... טהוט ער א שפרונג-אפ, דערלאנגט זיך א פאטש אין שטערן: „שא! גוט וואס איהר האט מיר דערמאנט, לאנג לעבען זאלט איהר, רב טביה!“ זאג איד: „אמן, גס אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאר וואס איז מיט אייד, זאג איד, אזוי די

איהם אויסגעטריקענט געוואָרען און ער פֿאַרשטעהט ניט, זאָג איד, אַז דאָס טהוסט דו צוליעב דיין אַלטען טאַטען? דו ווילסט איהם, זאָג איד, פֿאַרזאָרגען מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבען וואו דעם קאָפּ אַנצושפּאַרען, ער זאָל חלילה נישט דאַרפֿען געהן, זאָג איד, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביזט דו, זאָג איד, אַ גרויסער נאָר, זאָג איד. מיר האָבען אַ גרויסען גאָט, זאָג איד, און טביה איז ניט פֿון די עשרה בטלנים, זאָג איד, וואָס וועט זיך אַוועקזעצן, זאָג איד, אויף לאַסקאַווע ברויט, און געלט, זאָג איד, איז בלאָטע, זאָג איד, ווי אין פּסוק שטעהט. אַ סימן האָסט דו, זאָג איד, אַט איז דיין שוועסטער האַדעל אַ גוטע אַביונ'טע, פֿון דעסטוועגען, זאָג איד, זעה, וואָס זי שרייבט פֿון אַלדי שוואַרצע יאָהר, זאָג איד, פֿון עק וועלט, און ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאָג איד, מיט איהר שלים־מזל פֿעפּערעל! "... אַנז, זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס ענטפּערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? "צו האַדלען, זאָגט זי, זאָלסט דו מיר, זאָגט זי, ניט גלייכען. האַדעל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צייט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, האָט זיך געווינעט, זאָגט זי, געהאַלטען אַטאַט ביי איבערקעהרען זיך, האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פֿאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פֿאַרגעסען; און איצט, זאָגט זי, אַז די וועלט איז אַ וועלט, זאָגט זי, זאָרגט זיך יעדער פֿאַר זיך און די וועלט האָט מען פֿאַר־געסען? "... אַט אַזוי ענטפּערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און געהט פֿאַרשטעהט, וואָס זי מיינט!

נו? איהר זענט עפּיס אַ מבין אויף טביה'ס טעכטער? איהר האָט זי באַדאַרפט זעהן צו דער חופּה — אַ פֿרינצעסין! איד בין נאָר געשטאַנען און געשפּיעגעלט זיך אין איהר און געטראַכט צו זיך אַליין: "אַט דאָס איז ביילקע, טביה'ס טאָכטער? וואו האָט זי זיך אויסגעלערענט אַזוי שטעהן, און אַזוי געהן, און אַזוי האַלטען דעם קאָפּ, און אַזוי אַנטהון זיך, ס'זאָל אויף איהר זיין, ווי אויס־גענאַסען? "... נאָר לאָנג שפּיעגלען זיך אין איהר האָט מען מיר נישט געלאָזט, וואָרום דעם זעלבען טאָג פֿון דער חופּה, אַרום האַלב

דער איז א פאדראטשיק, זאגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטען, מיט א קאנטאר, מיט מענטשען, מיט... מיט... מיט... וואס זאל איך אייד זאגען, דער שרדן האט זיך אזוי צעהיצט, אז ער האט מיר אראפגענומען פונ'ם וואגען און ער האט מיר אנגענומען ביי די לאצען און האט מיר אזוי לאנג געטרייסעלט, ביז ס'איז צוגע- נאנגען א נאראדאוואי און האט אונז ביידען געוואלט אפפיהרען אין קאטשומענט אריין. א שטיקעל גליק, וואס איך האב מיר דער מאנט אינ'ם פסוק: ל נ כ ר י ת ש י ד — מיט פאליציע דארף מען וויסען, ווי אזוי צו האנדלען...

בקיצור, למאי זאל איך אייד לאנג האלטען? אט דער פדהצור איז געווארען א חתן פאר מיין מיוזיקע, ביילקע הייסט עס, און לא א א ר כ ו ה י מ י ם — ס'האט א ביסעל געדויערט ביז מיר האבען געשטעלט א חופה. פאר וואס זאג איך, ס'האט א ביסעל געדויערט? ווייל זי, ביילקע הייסט עס, האט נישט געוואלט דעם שידוך, אזוי ווי מע וויל נישט שטארבען. וואס מעהר אט דער פדהצור איז צו איהר צוגעשטאנען מיט מתנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאנטענע פינגערלעך, איז ער איהר אלץ מעהר נמאס געווארען. מיר דארף מען קיין פינגער אין מויל נישט אריינלעגען. איך האב עס גאנץ גוט ארויסגעזעהען נאך איהר פנים און נאך איהרע אויגען און נאך איהר וויינען, וואס זי האט געוויינט שטילערהייד. ביז איך מיר מיישב איינמאל און רוף מיר אז צו איהר אזוי, פארבייגעהענדיג: „הערסט דו, ביילקע, זאג איך, איך האב מורא, זאג איך, אז דיין פדהצור איז דיר אזוי ליעב, זאג איך, און אזוי זיס, אזוי ווי מיר?“... ווערד זי רויט ווי פייער און מאכט צו מיר: „ווער האט דאס דיר געזאגט?“ זאג איך: „וואס'זשע דען איז דער געוויין גאנצע נעכט?“ זאגט זי: „איך וויין דען?“ זאג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאר דו חליפעסט. דו מיינסט, זאג איך, אז דו באהאלסט דעם קאפ אין קישען, וועסט דו פון מיר פארדעקען, זאג איך, דינע טרערען? דו מיינסט, זאג איך, אז דיין טאטע איז א יונגעלע, זאג איך, אדער דער מח איז

זעה וועל מה זה — ווי קום איר, אזא שטיל מענטשעל, ווי טביה, צו אזעלכע גרויסע געשעפטען? וואס טויג מיר דער טארערעם מיט'ן יריה, מיט'ן הרהא, טאג ווי נאכט, ווי זאגט איהר: להושיבי עם נדיבים — זיך טויטשען מיט די מיליאנ־שטשיקעס? לאזט מיר אפ, איר וויל האבען א רוהיג עלטער, אריינקוקען אמאל אין א משניות, זאגען א קאפיטעל תהלים, מע דארף דאך אמאל אין זינען האבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאגט שלמה המלך: א מענטש איז א טשיסטע בהמה, ער פאר־געסט, אז וויפיעל ער זאל ניט לעבען, מוז ער אמאל שטארבען... אט מיט אזעלכע געדאנקען און מחשבות בין איר געקומען צו פֿאָהרען למזל קיין יעהופעץ גלייך צו מיין פֿרהצור'ן. מילא, איר זאל מיר געהן באַריהמען, דערצעהלען אייך רוב גדלו ורוב עשרו — זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז ניט שייך צו זאגען. איר האב נאך קיינמאל נישט געהאט די זכיה צו זיין ביי בראַצקי'ן אין שטוב, נאר איר בין מיר משער על־פי שכל, אז שענער ווי ביי דעם פֿרהצור קאן שוין גארניט זיין! איהר קאנט פארשטעהן שוין פון דעם אליין, וואס פאר א דירה־מלוכה דאס איז, אז דער שומר, וואס ביי דער טהיר, א ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפ, האט מיר בשום אופן נישט געוואלט אריינלאזען אינוועניג, האטש געב איהם א קרענק. וואס טהוט זיך דא? די טהיר איז א גלעזערנע טהיר, זעה איר, ווי ער שטעהט, אט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאל ער ווערען, און רייניגט מלבושים. ווינק איר צו איהם, רעד מיט איהם אויף שטום־לשון און באַווייז איהם מיט די הענט, אז ער זאל מיר אריינלאזען אינוועניג, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייב קעהר מיר אן א ליבליכע טאכטער... פארשטעהט ער אבער נישט אויפ'ן וואונק, א גוישער קאפ, ווייזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אז איר זאל געהן לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאט אייך אזא שלים־מזל! צו איין אייגענער טאכטער זאל מען דארפען האבען זכות אבות! „אז אד און וועה איז צו דיין גרויען קאפ, טביה, צו וואס דו האסט זיך דעלעכט!“ —

זעכס פאר-נאכט, האט זיך דאס פארעל אויפגעהויבען, און ה ל ד
 מ ש ה מ ר ד כ י — מען איז אוועק מיט'ן קוריער צו אלדי גוטע
 יאהר, קיין „נאטאליע“, ווי די מאדע איז ביי די גרויסע, און צוריק
 איז מען געקומען ערשט העט ארום חנוכה, און מע האט געשיקט
 נאך מיר, איד זאל למענהשם תיכף-ומיד קומען צו פאָהרען קיין
 יעהופעץ. איז דאס מיר באַלד אַריין אין קאפ אַריין: ממה-נפשה,
 זיי זאלען וועלען, איד זאל גלאט אזוי קומען, וואלטען זיי אנגעזאגט,
 איד זאל קומען — און א סוף. צו וואס טויג נאך דער „למענהשם“
 מיט'ן „תיכף-ומיד“? מסתמא מוז דאך דא זיין עפּיס א זאך!
 פרעגט זיך א קשיא: וואס פאר א זאך? און אלערליי מחשבות
 און געדאַנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאפ אַריין:
 אפשר האט זיך שוין דאס פאַרפאַלק דארטען צעאמפערט, ווי די
 קעץ, און עס האלט ביי גט'ען זיך? און באַלד טאקי שלאג איד
 מיר אפ: ביזט א נאָר, טביה, למאי זאָלסט דו וועלען אויסלעגען
 אויף שלעכטען? פון וואַנען ווייסט דו, וואס מען רופט דיר?
 אפשר האָבען זיי זיך פאַרבענקט נאך דיר און ווילען דיר זעהן?
 אָדער אפשר וויל ביילקע, אַז איהר טאטע זאל זיין נאָהענט נעבען
 איהר? אָדער אפשר וויל גאָר פדהצור דיר געבען א שטעלע, דיר
 צונעמען צו זיינע געשעפטען און מאַכען דיר פאר א משגיח אויף
 זיינע פאַרדאָדען? סיי-ווייסיי, פאָהרען דאָרף מען. און איד זעץ
 מיד אויף און ו י ל ד ח ר נ ה — איד פאָהר קיין יעהופעץ.
 פאָהרענדיג אזוי, געהט מיר איבער דער כחיהדם, און עס שטעלט
 זיך מיר פאַר, אַז איד האב אוועקגעווארפען דאס דאָרף, פאַרקויפט
 די בהמה'לעך, מיט'ן פערד-און-וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין
 אַריבערגעפאָהרען אין שטאָדט און בין געוואָרען ביי מיין פדהצור'ן
 פריהער משגיח, דערנאָך קאסיר, דערנאָך כל-זלך איבער אלע זיינע
 פאָרדאָדען, און דערנאָך א שותף צו אַלע זיינע געשעפטען גלייך
 מיט איהם, האַלב אויף האַלב, און פאָהר אַרויס גלייך מיט איהם
 אויף א פאַר ברענענדיגע סוסים, איינער א בולאַנער, דער אַנדערער
 א קאשטאַנעוואַטער, און איד וואונדער מיד אויף זיך אליין: מ ה

א ביסעל ווייטער; איד טהו אַ קוק — עטליכע טביה'ס מיט אַ מאַל שניידען זיך אַקעגען מיר פון אַלע זייטען, איין טביה געהט אַהער, דער אַנדערער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו זאָלסט דו ווערען! פון אַלע פיער זייטען שפּיעגלען! נאָר אַזאַ מין פּוינעל, ווי אַט דער פּאָדראַטשיק, קאָן זיך פּאַרנינען אַזוי פיעל זייגערס מיט אַזוי פיעל שפּיעגלען!... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פּרהצור, אַ גראַבס און אַ קיילעכיגס, מיט אַ ליסינע איבער'ן גאַנצען קאַפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבניטשקע, און איד דערמאָן מיר, ווי אַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס ערשטע מאָל אין דאָרף אַריין מיט די ברענענדיגע סוסיס, זיך צעלעגט ביי מיר, ווי ביי זיין טאַטען אין וויינגארטען, זיך באַקאַנט מיט מיין ביילקען, מיר אַוועקגערופען אויף אַ זייט און אַיינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויהער, נאָר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאַנט הערען אויף יענער זייט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, אַז מיין טאַכטער איז איהם געפּעלען און ער וויל, אַז ס'זאָל זיין איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה. מילא, אַז מיין טאַכטער איז איהם געפּעלען — דאָס פאַרשטעהט מען מיט'ן שכל, נאָר אַט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אַריין כ ח ר ב פ י פ י ו ת — ווי אַ טומפּער מעסער אין האַרצען אַריין. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה? און וואו בין איד? און וואו איז ביילקע? אַי, האָט זיך מיר געוואָלט איהם אַריינהאַקען אַ פאַר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיר האַבען צו געדענקען! נאָר צוריק האָב איד מיר מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואָס דאַרפסט דו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער? אַ סך האָסט דו גע'פּועל'ט ביי דינע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגען דעות אויף זייערע שידוכים? האָסט זיך אַנגערעדט ווי אַ פּויק, אויסגעשאַטען די גאַנצע תּורה דיינע, און ווער איז געבליבען אַ נאָר? — טביה!“

הקיצור, לאַמיר אַוועקוואַרפּען, ווי זאָגט איהר דארטען אין אייערע ביכלער, דעם בוימלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה.

אזוי טראכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טהיר און דער זעה עפּים אַ מיידעל דרעהט זיך אַרום. „אפּנים, אַ פּאַקאַיאַווע זייערע“, טראכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי ביי אַ גנב'טע. אַלע פּאַקאַיאַוועס האָבען גנבה'שע אויגען. איך בין איין איינגעהער אין אַלע גנדי'ישע הייזער און בין באַקאַנט מיט אַלע פּאַקאַיאַוועס... טהו איך צו איהר אַ וואונק: „עפען אויף, קעצעלע!“ פּאַלנט זי מיר און עפענט די טהיר און מאַכט צו מיר דוקא אויף אידיש: „וועמען דאַרפט איהר?“ זאָג איך: „דאָ זיצט פּרהצור?“ זאָגט זי צו מיר העכער: „וועמען דאַרפט איהר?“ זאָג איך צו איהר נאָך העכער: „אז מע פרענט דיר, זאָלסט דו ענטפּערען עַל ראשון ראשון; דאָ זיצט פּרהצור?“ זאָגט זי: „דאָ...“ „ווי באַלד אזוי, זאָג איך, ביזט דו פון מיינע מענטשען, זאָג איך; געה, זאָג איך, זאָג דיין מאַדאַם פּרהצור, זאָג איך, אז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע איהרער, טכיה, איז געקומען, זאָג איך, צוגאַסט און שטעהט שוין, זאָג איך, אַ היבשע וויילע אין דרויסען, זאָג איך, כעני בפתח, וואָרום ער האָט נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן און לייטזעליגקייט אין די אויגען פון אַט דעם דאָזיגען עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כּפּרה, זאָג איך, זאָל ער זיין פאַר דיין מינדסטען נאָגעל!“ אויסגעהערט מיינע דבורים, האָט דאָס מיידעל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פאַר האַסט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, אַוועקגעלאָפּען אַרויף, אַראַפּגעלאָפּען אַראַפּ, אַריינגעלאָזט און אַריינגעפיהרט מיר אינ-וועניג אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס מיינע אַבות אבותינו האָבען עס נישט געזעהן אין חלום אפילו. זייד און סאַמעט און גאַלד און קרישטאַל, און אז איהר געהט, פיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאַנט מיט די זינדיגע פיס אויף די טייערסטע דיוואַנעס, ווייך ווי שניי. היינט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אַהן אַ שיעור זייגערס! „רבּונו יונה! האַסט אַ סך אזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענטש אזוי פיעל זייגערס?“ אזוי טראכט איך מיר און געה מיר, די הענט פאַרלעגט אַרונטער,

נאך נישט, וואס פון דעם וועט אמאל זיין, אָדער אַ פּערד, אָדער אַ
 דראַנג. „ער, ביילקע, ביילקע, טראַכט איד מיר, וואָס פון דיר איז
 געוואָרען! אמאל, געדענקסט דו, ווי דו פלעגסט זיצען ביי־נאָכט
 ביי אַ רויכערדיג לעמפּעל און ניהען און זינגען אַ ליערעל, אָדער
 נעמען איז איין כּהרף־עין אויסמעלקען צוויי בהמה'לעך, אָדער נאָר
 פאַרקאָממען די אַרבעל און אָפּקאָכען מיר אַ פּראָסטען מילכיגען
 באַרשט, אָדער טייגלעך מיט פּאָסאָליס, אָדער פּאָמפּעשקעס מיט
 קעז, אָדער שקצים מיט מאָה, און אַ זאָג טהון צו מיר: „טאַטע,
 געה וואָש זיך!“ — איז דאָך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון!
 איצטער זיצט זי מיט איהר פּרהצור'ן, ווי אַ בת־מלכה, צוויי
 מענטשען דערלאַנגען צום טיש, קלאָפען מיט די טעלעך, און ביילקע?
 זי זאל עס אויסרעדען אפילו אַ וואָרט! זעהט איהר, ער, פּרהצור
 הייסט עס, רעדט שוין פאַר זיי ביידען, דאָס מויל מאַכט זיך איהם
 נישט צו! זינט איד לעב האָב איד נישט געזעהן, אַ מענטש זאל
 אזוי ליעב האָבען פּלאָפּלען און פלוידערען, דער שוואַרץ יאהר
 ווייסט וואָס, און בשעת־מעשה לאָכען דריבניטשקע מיט אַ קליין
 געלעכטערעל. דאָס ווערד אָנגערופען ביי אונז: אַליין געזאָגט אַ
 חכמה, אַליין געלאָכט... אַחוץ אונז דריי זיצט נאָך איין פאַרשוין
 ביי'ס טיש, אַ נפש מיט רויטע באַקען, איד ווייס נישט, ווער ער
 איז און וואָס ער איז, נאָר איין אַבל'ער, ווייזט אויס, דאָרף ער זיין
 נישט קיין קליינער, וואָרום די גאַנצע צייט, וואָס דער פּרהצור
 האָט גערעדט און געלאָכט, האָט ער געפאַקט אין די באַקען, ווי
 אין פרק שטעהט געשריבען: ש ל ש ה ש א כ ל ו — ער האָט
 געגעסען פאַר דריי... דער האָט געגעסען, און יענער האָט גערעדט,
 און אַלץ עפּיס אַזעלכע פּוסטע זאָכען, וואָס קריכען מיר נישט אין
 דער לינקער פּאה: פּאָדראַד, גובערנסקי פּראָוולעניע, אורעלני ווער־
 דאָמאָסט, קאָזנאָטשייטטווע, יאַפּאַניע... פון אַלסדינג האָט מיר
 אינטערעסירט נאָר איין יאַפּאַניע, ווייל מיט יאַפּאַניע האָב איד
 מיר אָנגעקעהרט אַ שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר
 דאָך, זענען פּערד געוואָרען בחשיבות גדול, מע האָט זיי געזוכט

האב איד זיי, הייסט דאס, צוליעב געטהאז און בין צו זיי געקומען
 קיין יערופעץ, און עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: שלום-
 עליכם! עליכם-שלום! ווי געהט עס? וואס מאכט איהר גוטס?
 זיצט! א דאנק, מע קאז באשטעהן! — מיט די אלע איבעריגע
 צערעמאניעס, ווי געוויינטליך. איד זאל זיין דער ערשטער אויפ'ן
 ארויספאהר, זיי א פרעג טהון: מ'ה' י'ו'ס מ'י'ו'ס — וואס
 איז דאס רופען, וואס איהר האט מיר גערופען? — פאסט נישט.
 טביה איז נישט קיין אידינע, ער האט צייט. דערווייל קומט-צו
 א פארשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאגט, אז דער אנ-
 בייסען שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אלע
 דריי, און מיר קומען אריין אין א חדר אריין פון גאלע דעמב:
 דער טיש א דעמבענער, די בענקלעך דעמבענע, די ווענט פון דעמב,
 די סטעלי דעמב, און אלץ איז געשניצט און געפארבט און געמאהלט
 און געצאצקעט, און אויפ'ן טיש — בגדי מלכות: טיי מיט קאווע
 און מיט טשאקאלאדע, און מיט פוטער-געבעקס, און מיט גוטען
 קאניאק, און די בעסטע געזאלצענס, און אזעלכע מינים מאכלים,
 פירות און אויבסען, ס'איז מיר א חרפה אויסצוזאגען, נאר איד
 האב מורא, אז מיין ביילקע האט זיי ביי איהר טאטענס טיש קיינ-
 מאל נישט געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אן א כוסה און נאך
 א כוסה, און איד טרינק לחיים, און איד קוק אויף איהר, אויף
 ביילקען הייסט עס, און איד טראכט מיר: „האסט זיך עס דער-
 לעבט, טביה'ס טאכטער, ווי מיר זאגען אין הלל: מ'ק'י'מ'י
 מ'ע'פ'ר'ד'ל — אז גאט העלפט דעם ארעמאן, מ'א'ש'פ'ו'ת
 י'ר'י'ם א'ב'י'ו'ן — איז איהם גארנישט צו דערקענען. דאכט זיך,
 ביילקע — און פארט נישט ביילקע“. און איד דערמאן מיר אז
 יענער ביילקע פון אמאל און איד פארגלייך זי מיט דער ביילקע,
 וואס אצינד, און עס טהוט מיר הארצעדיג באנג — גלייך ווי איד
 וואלט עפס געמאכט א שלעכט געשעפט, אפגעטהאז א זאך, וואס
 איז פארפאלען, אשטייגער, כדומה למשל, ווי איד וואלט אויסבייטען
 מיין הארעפאשנעם פערדעל אויף א לאשאקעל, וואס מע ווייסט

איד וועל מיט אייד רעדען אָפּענטליך. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איד פֿיהר גרויסע געשעפטען, און אַז מע פֿיהרט אַזעלכע גרויסע געשעפטען, ווי איד...“ „יא, טראַכט איד מיר, דאָס מיינט ער מיד“, — און איד האָט איהם איבער אין מיטען און רופֿ מיד אַז צו איהם: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איד, שבת אין פרק: מ ר ב ה נ כ ס י ס מ ר ב ה ד א נ ה. ווייסט איהר, זאָג איד, דעם פֿשט פֿון דער גמרא?“ ענטפֿערט ער מיר אָפּ גאַנץ אָפּענטליך: „איד וועל אייד זאָגען, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איד האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאַל נישט געלערענט, זאָגט ער, און איד ווייס אפֿילו נישט, זאָגט ער, וואָסער אַ פֿנים זי האָט“. אַזוי זאָגט ער צו מיר, פֿדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל. איהר פֿאַרשטעהט איין עסק? דאָכט מיר, אַז נאָט האָט דיך געשטראָפֿט, ביזט איין עס־הארץ, טאָ לאַז האָטש זיין האַטאַ פֿאַקרישקע, וואָס דאַרפֿסט דו זיך נאָך באַריהמען דער־מיט? אַזוי טראַכט איד מיר און מאַך צו איהם: „איד האָב אייד טאַקי אַזוי געשאַצט, זאָג איד, אַז צו די זאַכען זענט איהר נישט שייך, נאָך לאַמיר, זאָג איד, הערען, וואָס ווייטער?“ מאַכט ער צו מיר: „ווייטער האָב איד אייד געוואַלט, זאָגט ער, זאָגען, אַז צו מיינע געשעפטען מיט מיינ נאָמען, זאָגט ער, מיט מיינ פֿאַלאַ־זשעניע, פֿאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אַט דאָס, וואָס מע רופֿט אייד, זאָגט ער, מביה דער מילכיגער. איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז איד בין באַקאַנט ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאַר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קאָן אַמאַל קומען אַ בראַצקי, אַ פֿאַליאַקאָוו, און אפֿשר אַ רויטשילד אויך, טשעם טשאַרט ניע שומיט?“... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿדהצור הייסט עס, און איד זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זעהר זיין, אַז דו קאַנסט זיך ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאַר און אַז רויטשילד זאָל אַמאַל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָך רעדען רעדסט דו, ווי אַ כּלכ שבּכלבים“... און איד רופֿ מיד אַז צו איהם שוין אַ ביסעל מיט פֿאַרדראָס: „וואָס־זשע, זאָג איד, טהוט מען?

מיט ליכט, האט מען געטראפען מסתמא צו מיר אויך און מע האט גענומען מיין פערדעל צום סמיק, אויסגעמאסטען מיט איין ארשיו, א טרייב געטהאן אהינדאהער און מע האט דעם געגעבען א ווייסען בילעט. האב איך זיי געזאגט, זאג איך: „איך האב געוואוסט פריהער, זאג איך, אז ס'איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק שטעהט: יו דע צדיק נפש בהמתו — נישט טביה'ס פערד געהט אויף מלחמה"... נאר האט קיין פאראיבעל נישט, פאני שלום-עליכם, איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען און קאן אזוי חלילה אראפשלענגען זיך פונ'ם שליאר. ווי זאגט איהר, נחזור לענינו — לאמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האבען מיר, הייסט עס, גאנץ פיין אויסגעטרונקען און פארביסען, אזוי ווי גאט האט געבאטען, און אז מען איז אויפ־געשטאנען פונ'ם טיש, נעמט ער מיר, פרהצור הייסט עס, אונטער דער האנט און פיהרט מיר אריין אין א באזונדער קאבינעט אריין, אויפגעפוצט כיר המלך — מיט ביקסען און מיט שפיוזען אויף די ווענט און מיט הארמאטען אויפ'ן טיש, און זעצט מיר אוועק אין א מין דיוואן, ווייך ווי פוטער, און נעמט ארויס פון א גאלדענער פושקע צוויי גרויסע גראבע שמעקענדיגע ציגייערען און פאררוי־כערט, איינע זיך, די אנדערע מיר, און זעצט זיך אוועק אקעגען מיר, ציהט אויס די פיס און מאכט צו מיר אזוי: „ווייסט איהר, וואס איך האב געשיקט נאך אייך?“ „אהא! — קלער איך מיר. — אט דאס וויל ער מסתמא א שמועס טהון מכה אכצעהן און דרייצעהן“. נאר איך מאך מיר תמ'עוואטע און רוף מיר אז צו איהם אזוי: „השוטר אחי אכני — פון וואנען זאל איך וויסען?“ מאכט ער צו מיר: „איך האב געוואלט רעדען מיט אייך טאקי ווענען אייך אליין“. „א סלזשבע“, טראכט איך מיר און טהו א מאך צו איהם: „אבי נאר עפּים גוטס, מהכתיתי, לאמיר האַרענען“. נעמט ער ארויס דעם ציגייער פון די צייהן, פרהצור הייסט עס, און הויבט מיר אז מיט א גאנצער דרשה: „איהר זענט, זאגט ער, א איך נישט קיין נאר און וועט קיין פאראיבעל נישט האַבען, וואס

אזוי פיעל שמאכטעליאקעס, ווי דו, דערפֿאר האָט זי אָבער אַ מאָן, אַ פעפערעל, איז ער דאָ אַ מענטש, וואָס קאָטאָרי ער אַליין איז ביי זיך הפּקד, און דער גאַנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האָט ער אַ קאָפּ אויף די פֿלייצעס, נישט קיין לאַקשענטעפּעל מיט אַ גלאַנצענדיגער ליסינע, און אַ פּיסק האָט פעפערעל — איז דאָ עס גאָלד מיט גאָלד! איהם, אַז איהר זאָגט אַ פּסוק, גיט ער אײך דריי פּסוקים סראַטשע! וואַרט אויס, פּאַדראַטשיק מיינער, אַט וועל איך דיר באַלד אַריינהאַקען אַ פּסוק, וועט דיר ווערען פינסטער אין די אויגען!... אזוי טראַכט איך מיר און רופּ מיך אָן צו איהם בזה הלשון: „מילא, זאָג איך, וואָס די גמרא איז פאַר אײך אַ סוד, ביז איך, זאָג איך, אײך מוחל; אַז אַ איד זיצט אין יעהופּעץ און הייסט פּרהצור און איז אַ פּאַדראַטשיק, מעג, זאָג איך, די גמרא ליגען אויפֿ'ן בידעס. אָבער אַ פּראַסטען פּסוק, זאָג איך, דאָס וועט דאָך שוין פאַרשטעהן, זאָג איך, אַ גוי איז פּאַסטעלעס אויך. איהר ווייסט דאָך, זאָג איך, וואָס דער תּרגום אונקלוס זאָגט אויף לבן הארמי: מִזְנֵבֶת אֶדְחִי רֵת אֶלֶּמָא כְּאֶנְתִּי שִׁטְרֵי מֵיִלָּתָא? ... קוקט ער אויף מיר, ווי אַ האָהן איז בני־אדם, און מאַכט צו מיר: „וואָס־זשע הייסט עס?“ „דאָס הייסט, זאָג איך, אַז פּון אַ חזיר'שען עק קאָן מען קיין שטריימעל נישט מאַכען.“ „אַקעגען וואָס, זאָגט ער, זאָגט איהר דאָס?“ „אַקעגען דעם, זאָג איך, וואָס איהר הייסט מיר פּאַהרען קיין אַמעריקע.“ צעלאַכט ער זיך דריבניטשקע און מאַכט צו מיר: „אַמעריקע ניט, איז אפשר קיין ארץ־ישׂראל? אַלע אַלטע אידען פּאַהרען קיין ארץ־ישׂראל“... אזוי ווי ער האָט דאָס מיר אויסגע־רעדט, אזוי איז דאָס מיר אַריין, ווי אײן אײזערנער צוויאַק איז מוח אַריין: „שאַ! אפשר איז דאָס גאַרניט אזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאָס טאַקי אַ פּלאַן? וואָרום איידער האָבען אַזאַ נחת פּון קינדער, ווי דו האָסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישׂראל? בהמה! וואָס שטעלסט דו דא אײן און וועמען האָסט דו דא? דיין גאָלדע עליו השלום ליגט דאָך שוין במילא

דערצו, טאמער, זאג איד, קומט טאקי צו אייד אמאל רויטשילד? מינט איהר דא, אז ער פארשטעהט דעם שטאך? לא דו ביס ו לא י ע ר — עס הויבט זיך גארנישט אן!

„איד האב געוואלט, זאגט ער, אז איהר זאלט אוועקווארפען, זאגט ער, אט דאס מילכיגס, און זאלט זיך פארנעמען, זאגט ער, מיט עפּיס אנדערש“. „דהיינו, זאג איד, מיט וואס?“ „מיט וואס איהר ווילט, זאגט ער, ווינציג געשעפטען, זאגט ער, פארהאן אויף דער וועלט? איד וועל אייד, זאגט ער, אונטערהעלפען מיט געלט, ווי פיעל מע וועט באדארפען, אבי, זאגט ער, איהר זאלט ווערען אויס טביה דער מילכיגער. אדער שאט, זאגט ער, ווייסט איהר וואס? טאמער וואלט איהר, זאגט ער, גאר איינס-צוויי-דריי אוועקגעפאָהרען קיין אמעריקע? הא? „אזוי מאכט ער צו מיר, קוקט אריין דעם ציגיינער אין די צייהן אריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, און די ליסינע גלאנצט... נו? וואס ענטפערט מען אזא גראבען יונג? תחילת האב איד מיר געטראכט: „וואס זיצסט דו, טביה, ווי א לייהמענער גולם? הויב דיך אויף, טהו א קוש די מזוזה, געב א קלאפ מיט דער טהיר און ה ל ד ל ע ו ל מ ו — פאשאל אהן א זייגעזונט!“... אזוי שטארק האט דאס מיך א נעם געטהאן ביי דער לעבער!... „איינע עזות פון א פאדראטשיק! וואס הייסט, דו הייסט מיר אוועקווארפען איין עהרליכע בכבוד'ע פרנסה און פאָהרען קיין אמעריקע? באשר טאמער וועט צו דיר אמאל קומען רויטשילד, בכך דאָרף טביה דער מילכיגער לויפען אין דער וועלט אריין?“... און דאָס האָרץ קאכט אין מיר ווי א קעסעל, און א ביסעל אויפגעטראגען בין איד נאך פון פריהער; מיר האָט געברענט אויף איהר, טאקי אויף מיין ביילקען: „וואס זיצסט דו דארטען, ווי א בת-מלכה, צווישען די הונדערט זייגערס מיט די טויזענד שפיעגלען, בשעת מע טרייבט דא דיין טאטען, טביה'ן, קאליסטראַי, אויף הייסע קויהלען? לאס איד האבען די ברכות, טראכט איד מיר, וואס דיין שוועסטער האָדעל האָט בעסער געמאכט פון דיר! וואס אמת אין אמת, זי האָט נישט אזא שטוב מיט

עפֿיס אַ איד מיט יושר און מיט סאָוועסט" ... אַט אַזוי מאַכט ער צו מיר, פֿדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, וואָס קריכט גלייך אין די קישקעס אַריין. און עס פֿליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „טאַמער וואָלסטו דו איהם אַ שמיץ געטהאָן דאָס געלט צוריק אין פֿנים אַריין און איהם דערצעהלט דעם פֿסוק, אַז טביה'ן קויפט מען נישט פֿאַר געלט און מיט טביה'ן שמועסט מען נישט פֿון יושר און פֿון סאָוועסט?" ... נאָר איידער איד עפען אַ מויל אויף צו רעדען, טהוט ער אַ קלונג און רופֿט אַריין ביילקען און מאַכט צו איהר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פֿאַטער וואָרפט דאָך אונז אַוועק, ער פֿאַרקויפט אַוויס אַלץ, וואָס ער האָט, און פֿאָהרשט אַרויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישׂראל" ... „חלום חלמתי וזניי יודע — וואָס ס'האַט זיך מיר גע'חלומ'ט יענע נאָכט און היינטיגע נאָכט!" ... אַזוי טראַכט איד מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איהר זאָלט זאָנען, זי זאָל זיך עס אפֿילו פֿאַרקרימען. שטעהט ווי אַ בוים, קיין טראַך פֿען בלוט אין פֿנים, קוקט פֿון איהם אויף מיר, פֿון מיר אויף איהם, און קיין איינציג וואָרט! איד, אויף איהר קוקענדיג, שווייג אַויד, שווייגען מיר, הייסט עס, אַלע ביידע, ווי אין תהלים שטעהט: תִּדְבֹק לִשְׁוֹנֵי — עס האָט אונז אָפֿגענומען דאָס לשון. דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, די שלייפען קלאַפען מיר, ווי פֿון אַ משאָר. פֿון וואָס זאָל עס זיין? — טראַכט איד מיר. — אַפֿנים, דאָס איז פֿונ'ם שענעם ציגיינער, וואָס ער האָט מיר געגעבען רויכערען? אַט רויכערט דאָך אַכער ער אַויד, פֿדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאָס מויל מאַכט זיך איהם גאַרנישט צו, האַטש די אַוונגלעך קלעפען זיך איהם, עס גלֹסט זיך איהם, ווייזט אַוויס, האַפען אַ דרימעל. „פֿאַהרען דאַרפֿט איהר, זאָגט ער צו מיר, פֿון דאַנען קיין אַדעס, זאָגט ער, מיט'ן קוריער, און פֿון אַדעס מיט'ן ים אַזש ביז יאַפע, און פֿאַהרען מיט'ן ים, זאָגט ער, איז די בעסטע צייט נאָר איצט, וואָרום, זאָגט ער, שפעטער הויבען זיך אַן די ווינטען מיט די שנייען, מיט די בערעס, מיט, מיט, מיט..." אַזוי זאָגט ער און די

אין דער ערד, און דו אליין, נישט אויסגערעדט זאל זיין, לינסט דען
 ניט נייען איילען אין דער ערד? ביז וואנען איז דער שיעור צו
 טאפטשען זיך אויף דער וועלט? ... און אגב דארפט איהר וויסען,
 פאני שלום-עליכם, אז מ'ד ציהט שוין לאנג אהין, קיין ארץ-ישראל;
 איד וואלט א בעלז געווען זיין ביי דער כותל מערבי, מערת-המכפלה,
 דער מוטער רחל'ס קבר, אנקוקען מיט מיינע אויגען דעם ירדן, דעם
 בארג סיני, דעם ים-סוף, פיתום מיט רעמסס, ווי זיי זעהען אויס,
 וכדומה אזעלכע זאכען. און מיינע מחשבות טראגען מיר אוועק
 אהין, אינ'ם געבענטשטען לאַנד כנען, ווי זאגט איהר, ארץ זבת חלב
 ודבש. שלאגט ער מיר איבער, פדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות
 סאמע אין מיטען און רופט זיך אָן צו מיר: „נו? וואס דארף
 מען דא, זאגט ער, אזוי לאנג טראכטען? איינס-צוויי-דריי“ ... „ביי
 אייר, זאג איד, איז, ברוך-השם, אלסדינג איינס-צוויי-דריי, ווי די
 גמרא זאגט, זאג איד: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א ...
 און ביי מיר, זאג איד, איז דאס א הארב שטיקעל משניות, ווארום
 אויפהויבען זיך, זאג איד, און פאהרען קיין ארץ-ישראל, דארף מען,
 זאג איד, האבען מיט וואס“ ... צעלאכט ער זיך דריבניטשקע מיט
 זיין קליין געלעכטערעל, שטעהט-אויף, געהט-צו צום טיש, עפענט
 אויף א טיש-קעסטעל און נעמט ארויס פון דארטען א טייסטער
 און צעהלט מיר אַפּ אַחת ואחת, לאז זיך אייד דאכטען, א שענע
 מטבע, און איד בין דוקא נישט פויל אויף דער פען און נעם צענויף
 דאס ביסעל פאפיער — דער כת פון געלט — און לאז עס אראפ
 העט-ווייט אין קעשענע, און וויל איהם זאגען האטש א פאר פסוקים
 מיט א מדרש, וואס זאל פארענטפערען ארום און ארום, הערט ער
 מ'ד ווי דעם קאטער און מאכט צו מיר: „אט דאס וועט אייד זיין,
 זאגט ער, גענוג ביז אהין איבער'ן קאפ, און אז איהר וועט קומען,
 זאגט ער, אויפ'ן ארט און וועט דארפען געלט, זאלט איהר שרייבען,
 זאגט ער, א בריעה, וועט מען אייד איינס-צוויי-דריי באלד ארויס-
 שיקען געלט. און דערמאנען אייד נאך א מאל וועגען פאהרען,
 זאגט ער, פארשפארט מען דאך, ווארום איהר זענט דאך, זאגט ער,

פֿאַר מאל האָט זיך געטראָפֿען, וואָס איד האָב מיך אַ ביסעל, ווי זאָגט איהר, צעיאַחמערט, און ווייטער געדענק איד עפֿים נישט, איד זאל האָבען אַ טבע פון וויינען. נאָר ביילקע מיט איהרע טרערען האָבען מיך אזוי פֿאַרקלעהמט ביי דער נשמה, אַז איד האָב מיך נישט געקאָנט אַיינהאַלטען, און איד האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אפֿילו, איד זאל איהר זאָגען אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאָרף מען קיין סך נישט רעדען. איד הייס טביה. איד האָב באַלד פֿאַרשטאַנען איהרע טרערען. דאָס איז נישט געווען גלאַט אזוי זיך טרערען. דאָס זענען געווען, פֿאַרשטעהט איהר מיר, טרערען פון עַל חטא שחטא תי לפניך בני שם פֿאַל געזאַט אַט ע... און אַנשטאַט דעם, וואָס איד זאל זי מכבֿר זיין, ווי זי איז ווערטה, און אויסגיסען כל חמתי אויף איהר פֿדחצור'ן, האָב איד גאָר גענומען אויסרעדען איהר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיר אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איד. איד האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אַט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פֿאַהרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איד קאָן, זאָגט זי, דערצו גאַרנישט העלפֿען, אַט דאָס, זאָגט זי, בראַט מיר.“ „געה שוין, געה, זאָג איד, דו רעדסט, זאָג איד, ווי אַ קינד, האָסט פֿאַרגעסען, זאָג איד, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאַט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איד, ביי אַלע חושים. ביי דיין טאַטען, זאָג איד, שפּיעלט אַ ראָליע זיך דורכ־פֿאַהרען קיין ארץ-ישראל און קומען צוריק, ווי אין פֿסוק, זאָג איד, שטעהט געשריבען: ו י ס ע ו ו י ח נ ו — טודאַ אי נאָזאָד...“ אזוי רעד איד איהר אויס דאָס האַרץ, און אינוועניג ביי זיך טראַכט איד מיר: „טביה, דו לייגסט! פֿאַהרסט דו אַוועק קיין ארץ-ישראל, איז עליו השלום — אויס טביה!“... און פֿונקט ווי זי וואָלט טרעפֿען מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אַט אזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאָלקע, אַ שפּיעלעכעל אין די הענט אַריין און מע דערצעהלט

צונג פלאנטעט זיך איהם שוין, אזוי ווי איינער, וואס וויל שלאפען. נאָר ער הערט נישט אויף צו קלאפען ווייטער: „און אז איהר וועט זיין, זאגט ער, פארטיג צו דער נסיעה, זאלט איהר אונז, זאגט ער, געבען צו וויסען, וועלען מיר אַרויספֿאַהרען, זאגט ער, ביידע צום וואַקזאַל מיט אייך זיך אַפּגעזעגענען, וואָרום ווען קאָנען מיר זיך שוין זעהן?“ אזוי לאָזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט אַ גרויסען געהניץ, שטעהט־אויף און רופט זיך אָן צו איהר, צו בייַלען הייסט עס: „רושענקע, וועסט, זאגט ער, זיצען דאָ אַ ביסעל, און איד וועל, זאגט ער, געהן זיך צו־לעגען אַ וויילע.“ „האַסט נאָך קיינמאַל אַזאַ גלייכס נישט געזאָגט, ווי איד בין אַ איד! אַצינד וועל איד האַטש האַבען צו וועמען מיין ביטער האַרץ אויסצולאָזען.“ אזוי טראַכט איד מיר און וויל מיר געבען אַ נעם צו מיין בייַלען, איהר אויס'לאַמ'ן אַלסדינג, וואָס האָט זיך צו־ניפּגעזאַמעלט ביי מיר פֿאַר דעם גאַנצען פריהמאַרגען, — ערשט אַז זי טהוט אַ פּאַל צו מיר אויפֿ'ן האַלז, בייַלעקע הייסט עס, אוי הויבט אָן צו וויינען, אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, האַבען אַלע אַזאַ טבע: פריהער מענטשלען זיי זיך און בריה'ן זיך, און קומט צו עפּיס — וויינט מען, ווי אַ בערעזענע. אַט נעמט, למשל, מיין עלטערע טאכטער, האַדעל הייסט עס: קאַרג האָט זי איינגעלעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האָט באַדאַרפט אַוועקפאַהרען אַפּריכטען גלות מיט איהר פּעפּערעל אין די קאַלטע מדינות? נאָר ווייס איד, ס'אַ דמיון! יענע דאַרף ביי איהר הייצען די הרובע!

איד וועל אייך זאָגען דעם רעכטען אמת: איד אַליין, ווי איהר קענט מיר שוין אַ ביסעל, בין נישט קיין מענטש פון טרערען. גוט וויינען האב איד געוויינט נאָר איין מאַל, בשעת מיין גאַלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאָר איין מאַל האב איד מיר גאַנץ געשמאַק אויסגעוויינט, בשעת האַדעל איז אַוועקגעפאַהרען צו איהר פּעפּערעל, און איד בין געבליבען אויפֿ'ן וואַקזאַל, ווי אַ גרויסער נאָר, איינער אַליין מיט מיין פּערדעל, און נאָר עפּיס אַ

אָדער אַ מה'יעשה'ניק". „ניין, זאָגט זי, טאַטע, דו קענסט איהם
 ניט, ער איז גארניט אזא שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז
 נאר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אזוי און אַ מינוט איז ער
 אנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט.
 איהם אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פנים, און אַבי מע טרעפט
 די גוטע מינוט, וועט ער אַוועקגעבען די נשמה, און ווער שמועסט,
 זאָגט זי, פון מיינעטווענען — איז דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל!
 דו מיינסט, זאָגט זי, איד האָב אויף איהם שוין גאר קיין שום
 שליטה ניט? אַט האָב איד ביי איהם נישט לאַנג גע'פועל'ט
 אַרויסראטעווען האַרלען מיט איהר מאַן פון די ווייטע גובערניעס.
 ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואַרען, אַז ער וועט זיך לאַזען קאָסטען
 אַ סך טויענדער, נאר מיט איין תנאי, אַז זיי זאָלען פון דארטען
 אַוועק גלייך קיין יאַפּאַניע". „וואָס עפּיס קיין יאַפּאַניע, זאָג איד,
 פאַר וואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פּדוראָרם צו דער
 מלכה שבא?“. „ווייל אין יאַפּאַניע, זאָגט זי, האָט ער געשעפּטען.
 אויף דער גאנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפּטען; וואָס איהם
 קאָסטאַפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאר דעפּעשען אַליין, וואָלטען מיר אַלע,
 זאָגט זי, געהאַט אויף אַ האַלב יאָהר צו לעבען. נאר וואָס קומט
 מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איד בין נישט איד?“. „עס קומט אויס,
 ווי מיר זאָגען, זאָג איד, אין פרק: א מ י ז א נ י ל י מ י
 ל י — איד בין נישט איד, דו ביזט נישט דו"... אַט אזוי זאָג איד
 צו איהר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ פּסוק, האַטש דאָס האַרץ ווערד
 מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערד נעבאָד
 פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איהר, אין עושר און אין כבוד... „דיין
 שוועסטער האַדעל, זאָג איד, וואָלט נישט אזוי געטהאָן"... שלאָגט
 זי מיך איבער, בייַלעקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אזוי: „איד
 האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האַרלען זאָלסט דו מיר,
 טאַטע, נישט גלייכען. האַדעל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האַדעל'ס
 צייטען, און בייַלעקע, זאָגט זי, לעבט אין בייַלעקע'ס צייטען... פון
 האַדעל'ס צייטען, זאָגט זי, ביז בייַלעקע'ס צייטען, איז אזוי ווייט,

דעם, זאגט זי, א שענע מעשה פון א ציענעלע א ווייסע... אויב, זאגט זי, שוין יא דערצעהלען א מעשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאר די מעשה, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, טאטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען."

אט אזוי מאכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; מביה'ס טעכער רעדען נישט גלאט. און זי נעמט און זי לעגט מיר אוועק א מענה-לשון, א גאנצע מגילה, אדער א מעשה פון טויענדראיינ-נאכט, ווי אזוי אט דער פדהצור איהרער איז פון קליין גרויס געווארען, אויסגעוואכסען פון סאמע נידעריגסטען גראד, זיך אליין מיט זיין אייגענעם שכל ארויפגעשלאגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכען דערצו, אז צו איהם אין שטוב אריין זאל קומען בראצקי, שייט ער מיט גרבות, ווארפט מיט טויענדרער. נאר אזוי ווי געלט אליין איז נאך ווינציג, מע דארף נאך האבען יחוס אויך, לעגט ער איין די וועלט, פדהצור הייסט עס, צו בא-וויווען, אז ער איז נישט קיין אבי ווער, באריהמט זיך, אז ער שטאמט פון די גרויסע פדהצור'ס, אז זיין טאטע איז אויך געווען א באריהמטער פאדראטשיק. — "חאטש, זאגט זי, ער ווייסט גאנץ גוט, אז איך ווייס, אז ער איז געווען א כלי-זמר. היינט, זאגט זי, דערצעהלט ער אלעמען, אז זיין ווייב'ס טאטע איז געווען א מיר ליאנשטשיק"... "וועמען, זאג איך, מיינט ער דאס? מיר? אפשר איז מיר, זאג איך, באשערט געווען אמאל צו האבען מיליאנען, זאג איך, זאל איך דערמיט אפקומען". "וואס ווייסט דו, טאטע, זאגט זי צו מיר, ווי עס פלאמט מיר מיין פנים, אז ער שטעלט מיר פאר, זאגט זי, פאר זיינע באקאנטע און הויכט זיי אז דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאנצער משפחה, אזעלכע זאכען, וואס ניט געשטויגען, ניט גער-פליגען, און מע מוז דאס, זאגט זי, אלסדינג אויסהערען און מאכען א שווייג, ווארום ער איז, זאגט זי, אויף די זאכען א גרויסער קאפ-ריוניק". "ביי דיר, זאג איך, הייסט דאס א קאפריזניק, און ביי אונז, זאג איך, ווערד דאס אנגערופען פשוט א נכפה'ניק, זאג איך,

איין איידעם א שאַרלאַטאַן, גע'הרג'עט, זאָגט ער, געשלאָגען די טאכטער, צוגענומען די עטליכע זילדען און אַוועק, זאָגט ער, קיין אַמעריקע". "למאי האָט איהר איהם, זאָג איד, געלאָזט פאָהרען אַזוי ווייט?" "וואָס האָב איד איהם, זאָגט ער, געזאָלט טהון?" "איהר האָט געזאָלט, זאָג איד, איהם אַנוואַלצען אויפ'ן עס"... "ס'איז אַייד, אַפנים, זאָגט ער, גוט אויפ'ן האַרצען, רב טביה?" "הלואי, זאָג איד, אויף אַייד געזאָגט געוואָרען, רבנו-של-עולם, האַטש האַלב!" "אַזוי נאָר? און איד האָב אַייד, זאָגט ער, גע-שאַצט, אַז איהר זענט אַ איד אַ נגיד; ווי באַלד אַזוי, זאָגט ער, טאָ נאָט-זשע אַייד אַ שמעק טאָבעקע"... אַפנע'פטר'ט דעם שרדן מיט אַ שמעק טאָבעקע, בין איד געקומען צו פאָהרען אַהיים און האָב מיר גענומען אויספאַרקויפען מיין בעל-הבית'שקייט פון אַזוי פיעל יאָהרען. מאַהלט אַייד, נישט אַזוי גיד טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטליכס טעפעל מיט איטליכס נאָרישקייט האָט ביי מיר צוגענומען אַ שטיק געזונט. די זאך האָט מיר דערמאָנט גאָלרען עלוי השלום, יענע זאך האָט מיר דערמאָנט די קינדער, זיי צו לעבן גערע יאָהר. נאָר קיין זאך האָט מיר נישט דערלאָנגט אַזוי טיעף, ווי דאָס פערדעל מיינס. אַקעגען מיין פערדעל האָב איד מיר גע-פיהלט עפּים חייב... סטייטש, אַפנעהאַרעוועט מיט דעם אַזוי פיעל יאָהרען, אינאיינעם געבידעוועט, אינאיינעם פאַרשוואַרצט געוואָרען, און פלוצים גענומען און פאַרקויפט! פאַרקויפען האָב איד דאָס פאַרקויפט צו אַ וואַסער-פיהרער, וואָרום פון די בעלי-עגלות קאָן מען נאָר מבונה ווערען. איד קום צו זיי פאַרקויפען מיין פערדעל, מאַכען זיי צו מיר: "גאָט איז מיט אַייד, רב טביה, ס'איז דען ביי אַייד אַ פערד?" "וואָס דען, זאָג איד, איז דאָס, אַ הענגלייכטער?" "ס'איז ביי אַייד, זאָגען זיי, נישט קיין הענגלייכטער, נאָר אַ למד-ואו'ניק". "וואָס הייסט דאָס, זאָג איד, אַ למד-ואו'ניק?" "דאָס הייסט, זאָגען זיי, אַ זקן פון זעכס און דרייסיג יאָהר, אַהן אַ סימן פון צייהן, מיט אַ גרויע ליפ, און טרייסעלט מיט די זייטען, ווי איין אַלמע אידנע ערב-שבת אויפ'ן פראַסט"... געפעלט אַייד אַזא

זאגט זי, ווי פון דאנען קיין יאפאניע"... איהר פארשטעהט דעם פירוש-המלות פון אזא מין תרגום-לשוו?

בקיצור, איך זעה, איהר האפט זיך, פאני; נאך צוויי מינוט, און א סוף צו אלע מעשיות. אנגעגעסען זיך זאט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכער מייזנקע, בין איך ארויסגעגאנגען פון דארט א ב ל ו ח פ ו י ר א ש — א צעבראכענער, א צעברע-קעלטער, און האב געגעבען א שליידער אין דער ערד אריין דעם ציגיינער, וואס האט מיר פארטשאדעט מיין קאפ, און רופ מיך אן צו איהם, צום ציגיינער הייסט עס: „געהן זאלסט דו כההקלע, א רוח אין דיין טאטענס ערד אריין!“ „וועמען איז, רב טביה?“ הער איך א קול הינטער מיינע פלייצעס. איך דרעה אויס דעם קאפ, איך טהו א קוק — ס'איז ער, אפרים דער שדכן, פארחאפט זאל ער ווערען! „ברוך-הבא, א איד, זאג איד, וואס טהוט איהר דא?“ „וואס, זאגט ער, טהוט איהר דא?“ „געווען, זאג איד, צוגאסט ביי מיינע קינדער“. „וואס, זאגט ער, מאכען זיי?“ „וואס, זאג איד, זאלען זיי מאכען? חוץ זייער שאדען אויף אונז ביידען געזאגט געווארען!“ „ווי איך זעה, זאגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?“ „נאך א מין צופריעדען, זאג איד, גאט זאל אייך ממלא זיין, זאג איד, בכפל כפלים“. „א דאנק אייך, זאגט ער, פאר דער ברכה, אפשר וואלט איהר מיר נאך, זאגט ער, צו דער דאזיגער ברכה צוקויפען א מתנה?“ „איהר האט דען נישט גענומען, זאג איד, קיין שדכנות?“ „נישט מעהר, זאגט ער, זאל ער פארמאגען, טאקי אייער פדהצור אליין“. „וואס איז דען, זאג איד, ווינציגליך רח"ש?“ „נישט אזוי ווינציג, זאגט ער, ווי מיט א גוט הארץ געגעבען“. „דהיינו?“ „דהיינו, ס'איז שוין נישטא, זאגט ער, א גראשען“. „וואו איז דאס, זאג איד, אהיננער קומען?“ „חתונה געמאכט, זאגט ער, א טאכטער“. „מזל טוב אייך, זאג איד, לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט מזל, איהר זאלט אין זיי דערלעבען, זאג איד, גרויס נחת"... „א שענעם נחת, זאגט ער, האב איד אין זיי דערלעכט. איך האב, זאגט ער, דערטאפט

נאָט וועט מיר ברענגען בשלום אַהין, וואו איר פֿאָהר, ווייס איר
 נאָר אַליין נישט, וואָס איר וועל דאַרט טהון, נאָר דאָס איז קלאָר,
 ווי דער טאָג, אַז ראשית חכמה וועל איר זיין ביי דער מוטער רחל
 אויפ'ן קבר. איר וועל דאַרטען בעטען פֿאַר מיינע קינדער, וואָס
 איר וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זעהן, וועל איר איהם
 אויך אין זינען האַבען, אפרים דעם שדכן מיין איר, איהם און אַיך
 און כל ישׂראל. נאָט אַיך דערויף מיין האַנט תקיעת־כף און זייט
 מיר געזונט און פֿאָהרס געזונט און לאָזט גריסען איטליכען באַזונד־
 דער נאָר פֿריינדליך.

מין בעל-עגלה-שפראד? איד וועל אייד נעהן שווערען, אז דאס פערדעל נעבאד האט פארשטאנען איטליכס ווארט, ווי אין פסוק שמעיה: ידע שור קונהו — א סקאמינע פיהלט, אז מע האלט דאס ביי פארקויפען. א סימן האב איד, אז בשעת איד האב צוגעקלאפט דעם וואסער-פיהרער און געזאגט צו איהם: „מיט מזל-ברכה“, האט מיין סוס פלוצים אויסגערעהט צו מיר די חנ'עוור דיגע מארדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגען, ווי איינער רעדט: „זה חל קימכל עמלי — אט אזוי דאנקסט דו מיר אפ פאר מיין סלוזשבע?“... איד האפט א קוק אויף מיין פערדעל דאס לעצטע מאל, ווי דער וואסער-פיהרער האט דאס גענומען אין די הענט אריין לערנען מיט דעם בלק, און איד בלייב נאכדעם שטעהן איינער אליין און טראכט מיר: „רבנו-של-עולם! ווי שכל'דיג דו פיהרסט דיין וועלטעל! אט האסט דו באשאפען א טביה'ן און האסט באשאפען, להבדיל, א פערד, און ביידע האבען זיי איין מול אויף דער וועלט... נישמעהר, א מענטש האט א מויל און קאן זיך האטשט אויס'טענה'ן, אויסרעדען דאס הארץ, און א פערד, להבדיל, וואס? משטיינס געזאגט, א שטומע צונג, ווי זאגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה“...“

איהר קוקט אויף מיר, פאני שלום-עליכם, וואס סע האבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, און איהר טראכט זיך אודאי: „אט דער טביה האט זיך פארבענקט, אפנים, נאך זיין פערדעל?“ וואס עפיש נאכ'ן פערדעל, מענטש איינער? אלסדינג טהוט מיר באנג, און נאך אלעמען וועל איד בענקען. איד וועל בענקען נאכ'ן פערדעל, איד וועל בענקען נאכ'ן דארף, איד וועל בענקען נאכ'ן סטאראסטע מיט'ן אוראטניק, נאך די בויבעריקער דאטשניקעס, נאך די יעהופעצער נגידים, און אפילו נאך אפרים דעם שרכן, ס'זאל אויף איהם קומען א מגפה, ווארום סוף-כל'סוף, אז מע זאל וועלען אריינטהאן זיך א ביסעל אין חקירה, איז ער דאך נישט מעהר, ווי א איד איין אביון, וואס זוכט נעבאד פרנסה. אס'ירצה-השם, אז

לך-לך

נעשריבען אין יאָהר 1914.

קִּי-קִי

— א שענער, א גוטער, א ברייטער שלום-עליכם אויף אייד, פאני שלום-עליכם! עליכם ועל בניכם! איד קוק שוין אויף אייד לאנג ארויס, ס'האט זיך אנגעקלויבען ביי מיר א היבש ביסעל סחורה פאר אייד. איד פרעג מיר אלץ נאך: א י כ ה — פאר וואס זעהט מען אייד ניט? זאגט מען מיר, אז איהר פאָהרט אַרום דאָרט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגיץ, ווי מיר זאגען אין דער מגילה: ש ב ע ו ע ש ר י מ ו מ א ה מ ר י נ ה... נאָר מיר דאכט, אז איהר קוקט אויף מיר עפּים מאַדנע? אַפּנים, איהר קווינקעלט זיך און טראכט זיך בעת־מעשה: ס'איז ע ר, צי ניט ע ר? ס'איז ער, פאני שלום-עליכם, ס'איז ער! אייער אלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיגער, דער אייגענער טביה, נאָר אויס מילכיגער, גלאַט אַ איד, אַ איד פון אַ גאַנץ יאָהר, אַ איד אַ זקן, ווי איהר זעהט, האטש אפילו אין יאָהרען נאָר ניט אַזוי אַלט, ווי מיר זאגען אין דער הגדה: ה ר י א נ י כ ב ז ש ב ע י מ — נאָר גאַנץ ווייט צו זיעבעציג! אַ, וואס עפּים אַזוי ווייס די האָר? גלויבט מיר, נישט פאַר תענוג, ליעבער פריינד. אַ ביסעל אייגענע צרות, ניט צו פאַרזינדיגען, און אַ ביסעל פונ'ם כלל ישראל — אַ שלעכטע צייט! אַ ביטער שטײַ קעל צייט אויף אידען!... נאָר איד ווייס, וואס אייד קוועטשט. אייד קוועטשט איין אנדער זאך: איהר האט זיך דערמאנט מסתמא, אז מיר האָבען זיך אַמאָל געהאַט אַפּגעזעגענט, איידער איד האָב באַדאַרפט אַוועקפאַהרען קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכענט איהר אַזאָי, אז דאָס זעהט איהר שוין טביה'ן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איהר גאָהרט שוין מסתמא האָרען עפּים

אנאטעוועקע, ניט דא געדאכט, ניט פאר קיין אירעו געדאכט, און לעגט זיך אוועקעט א געזונטער, א שטארקער, און מאכט א שטארב! דאס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאל. משטיינס געזאגט, א בעל-מלאכה, געזעסען יומם ולילה ע ל ה ת ו ר ה ו ע ל ה ע ב ו ד ה — אויף דער נאדעל מיט'ן פאדעם און געשטשאבעט, מחילה, תחתונים. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער האט באקומען דאס טרוקענע, אנגעהויבען קאכיקען, געקאכיקעט און געקאכיקעט, ביז ער האט אויסגעשפיגען דאס לעצטע ביסעל לונג — עס האט נישט געהאלפען שוין ניט קיין דאקטאר, ניט קיין טאטער, ניט קיין ציעגענמילך, ניט קיין טשעקאלאדע מיט האניג. א וואוילער יונגאטש געווען, אפילו א פראסטער, נישט קיין בוך תורה, נאר איין עהרליכער, אהן חכמות, ליעב געהאט מיין טאכטער — דאס חיות! און מפקיר געווען זיך פאר די קינדער, און פאר מיר — געווען נאר די כפרה!

בקיצור, אפגעזאגט דעם פסוק: ו י מ ת מ ש ה — גע- שטארבען מאטעל, האט ער איבערגעלאזט מיר א רעכטע באמבע: וואו האב איך שוין געקאנט אפילו אין זינען האבען דעמאלט ארץ- ישראל? איך האב שוין געהאט א גוטען ארץ-ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אזוי לאזט מען איבער, איך פרעג אייד אליין, א טאכטער איין אלמנה מיט פיצלעך קינדער יתומים אהן א שטיקעל ברויט? האטש אפילו אין פלוג, אז מע וויל צוריק, וואס קאן איך איהר העלפען — א לעכערדיגען זאק? איך וועל דאך איהר דעם מאן איהרען צוריק ניט לעבעדיג מאכען, און איהרע קינדער דעם טאטען פון יענער וועלט ניט אומקעהרען, און אליין איז מען דאך אויך נישט מעהר ווי א זינדיגער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער, פיהלען, אז מען איז א מענטש, ניט קיין סקאט. גענוג געטארעראמט! גענוג גע'עולס'ה'ה'וועט! מע באדארף שוין א ביסעל א טראכט געבען פון יענער וועלט אויך, שוין צייט! ובפרט, אז איך האב שוין געמאכט א תל פון מיין ביסעל האדאכע: דעם סוס, ווי איהר ווייסט, לאנג געגעבען דעם

נייעם, אפנעמען א גרוס פון דער מוטער רחל'ס קבר און פון דער מערת-המכפלה און נאך אזעלכע זאכען? באדארף מען אייד באַרוהיגען, אויב איהר האט צייט און ווילט האַרבען חידושים, אַבער טאַקי האַרבען מיט קאַפּ, ווי אין פסוק שטעהט: ש מ ע נ י , — וועט איהר שוין דעמאָלט אַליין זאָגען, אַז אַ מענטש איז אַ בהמה און אַז מיר האַבען אַ שטאַרקען גאט און ע ר פיהרט די וועלט. בקיצור, וואָס פאַר אַ סדרה געהט ביי אַייד איצט? ויקרא? ביי מיר געהט אַיין אַנדער סדרה: די סדרה לִדְ-לֶךְ. ל ד - ל ד — האַט מען מיר געזאָגט — דו זאָלסט אַרויסגעהן, טביה, מאַר צ ד — פון דיין לאַנד, ו מ מ ו ל ד ת ד — און פון דיין דאָרף, וואו דו ביזט געבוירען און אַפגעלעבט אַלע דייע יאָהרען, א ל ה א ר י א ש ר א ר א ד — וואוהין די אויגען וועלען דיר טראָגען!... און ווען דערמאָנט מען זיך צו זאָגען טביה'ן דעם דאָזיגען פסוק? אַסוראָט דעמאָלט, ווען ער איז שוין אַלט און שוואַך און עלענד, ווי מיר זאָגען ראשי-השנה אין די תּפלות: א ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה !... נאָר איד האַפּ אַייד איינס פאַר'ן אַנדערען, שיער פאַרגעסען, אַז מיר האַלטען נאָך נאָר פון פאַרענט און אַז איד האַב אַייד נאָך ניט דערצעהלט, וואָס אין ארץ-ישראל הערט זיך, וואָס זאָל זיך דארטען הערען, ליעבער פריינד? אַ לאַנד — אויף אונז ביידען אַזאָ יאָהר! א ר י ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטעהט נאָך אין דער תורה געשריבען! אַיין חסרון נאָר, וואָס ארץ-ישראל איז אין ארץ-ישראל, און איד בין, ווי איהר זעהט אַטאַ, נאָך דערווייל אין חוץ-לאָרץ... אויף טביה'ן, הערט איהר, איז, אַפנים, געזאָגט געוואָרען דער פסוק פון דער מגילה: כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — געווען אַ שלים-מזל און אַ שלים-מזל וועל איד שוין שטאַרבען. דאָכט זיך, אַטאַט שוין געשטאַנען כמעט מיט אַיין פוס אויף יענער זייט, אינ'ם הייליגען לאַנד הייסט עס, געבליבען נאָר נעמען אַ בילעט, זיך אויפזעצען אויפ'ן שיף און — פאַשאַל. וואָס-זשע טהוט גאָט? איז זיך מיישב, וועט איהר הערען אַ שענס, מיין עלטערער איידעם, מאַטעל קאמזויל, דער חייט פון

ו י ו ר ד י ם — ארויף און אראפ! און אזוי איז געווען אויך מיט מיין פארדראטשיק, מיט פדהצור'ען. איהר געדענקט דאך מסתמא דאס גרויסקייט זיינס מיט'ן הייועל, מיט די דרייצעהן דיענסטען, מיט די שפיעגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאצקעס אין יעהופעץ? פי—פו—פא! געדענקט איהר, איך האב אייד דער צעהלט, דאכט זיך, ווי אזוי איך האב צוגערעדט דעמאלט מיין ביילקען, געבעטען זיך ביי איהר, זי זאל זעהן, אז ער זאל איהר אוועקויפען דאס הייועל, און למענהשם — אויף איהר נאמען? נו, האט מען דאך מיר מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראנגער — וואס פארשמהעט א טאטע? א טאטע פארשטעהט גארניט! וואס זשע, מיינט איהר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען — וואו איהר האט ערגיץ א שונא: אחוץ וואס ער האט זיך פונ'ם גאנצען טראסק געשטעלט, געבליבען דעראונטער, אויסגעפארקויפט אלע שפיעגלען מיט אלע זייגערס, מיט'ן ווייב'ס דימענטען און בארליאנטען, האט ער זיך נאך פארשמירט מיט סכנת־נפשות, גע־מוזט ווערען א בורח, ניט פאר קיין אידען געדאכט, און מאכען איין אפטריט און אוועקגעפאהרען אהין, וואו דער לעיבער שבת־קורש געהט אוועק — קיין אמעריקע הייסט עס. אהינצוצו פאהרען דאך אלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפאהרען אהינצוצו, די ערשטע צייט גוט פארשווארצט געווארען, דאס ביסעל מוזמנ'ס, וויפיעל ס'איז געווען, האט מען אויפגעגעסען, און אז ס'איז ניט געווען מעהר וואס צו קייען, האט מען געבאך געמוזט נעמען זיך צו דער ארבייט, געטהאן כל עבודת־פרד, ווי די אידען אין מצרים, ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אז ס'איז זיי שוין, ברור־השם, נישקשה'דיג: זיי ארבייטען זאקען אויף א מאשינע און מאכען א לעבאכטס... אזוי רעדט זיך עס דארטען, אין אמעריקע. אויף אונזער לשון וועט עס הייסען: דאס שטיקעל ברויט שלעפט זיך... דאס גאנצע שטיקעל גליק, וואס זיי זענען מעהר ניט ווי צוויי מענטשען, שרייבט זי, אהו א קינד, אהו א דינד — גם זו לטובה! נו, פרעג איך אייד, זאל ניט א רוח אין זיין פעטער'ס מוהמע אריין

וועג, די בהמה'לעך אויסגעפארקויפט עד לפ"ק, געבליבען נאך א פאר
 ביקלעך, וואס סע קאן אמאל ווערען פון זיי לייט, אז מע זאל זיי
 גוט האדעוועזן, — און פלוצים געה ווער אויף די עלטערע יאהרען
 איין אבי יתומים, א טאטע פון קליינע קינדער! זענט איהר שוין
 פארטיג? האט צייט! די רעכטע געדיכטע געהט ערשט ווייטער,
 ווארום ביי טביה'ן, אז עס טרעפט זיך א צרה, ווייסט איהר דאך
 שוין, אז סע שלעפט זיך נאך פון הינטען נאך א צרה. אשטייגער,
 אז ס'האט זיך אמאל געמאכט איין אומגליק — ס'איז געפאלען ביי
 מיר א בהמה'לע, האט זיך באלד פאוויטירנע, ניט פאר אייך געדאכט,
 אוועקגעלעגט נאך א בהמה... אזוי האט שוין גאט באשאפען זיין
 וועלטעל, און אזוי וועט דאס שוין בלייבען — א פארפאלענע זאך!
 בקיצור המעשה, מיט מיין מיוזיקע, מיט מיין ביילקען הייסט
 עס, געדענקט איהר דאך די געשיכטע מיט'ן גרויסען געווינס, וואס
 זי האט געמאכט, געפאקט א העכט, א פדהצור, א קנאקער, א פארד-
 ראטשיק פון דער מלחמה, וואס האט געבראכט צו פיהרען קיין
 יעהופעץ פולע זעק און האט זיך פארקאכט אין מיין טאכטער, גע-
 וואלט א שטענע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויס-
 געשלאגען א קניע ערד, שיער דעם שלאק באקומען, גענומען זי, ווי
 זי שטעהט און געהט, אפגעשיט פון אויבען ביז אראפ מיט מתנות,
 דימענטען און בארליאנטען — דאכט זיך, אזא גליק, איזא? נו,
 האט זיך פון דעם גאנצען גליק אויסגעלאזט מסתמא א טייד, און
 נאך וואס פאר א טייד! א טייד מיט א בלאטע, דער אויבערשטער
 זאל שומר ומציל זיין! ווארום אז גאט הייסט, דאס רעדעל זאל
 זיך געבען א דרעהאיבער צוריק, איז מיט דער פוטער אראפ, ווי
 מיר זאגען אין הלל: אט, דאכט זיך, נארוואס איז געווען
 מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל, און איידער מע קוקט זיך ארום, איז
 שוין טראד: ה מ ש פ י ל י ל ר א ו ת ב ש מ י מ ו ב א ר ז —
 אין דער ערד מיט די פאסטאראנקעס... גאט האט ליעב שפיעלען
 זיך מיט א מענטשען. אוי, האט ער ליעב שפיעלען זיך! אזוי האט
 ער זיך געשפיעלט מיט טביה'ן וויפיעל מאל: ע ו ל י מ

האבען זיך אנגעהויבען די ישועות ונחמות אויף אידען, פריהער אין די גרויסע שטערט, דערנאך אין די קליינע שטעדטלעך, נאך צו מיר איז דאס ניט דערגאנגען, און עס האט ניט געקאנט דערגעהן בשום אופן. פאר וואס? פשוט! מע זיצט אפ אזא צייט צווישען גוים, מיט סאמע עשו'ן, — איז מען אויסגעבונדען מיט אלע בעלי-בתים פון דארף. י ר י ד נ פ ש א ב ה ר ח מ ז — „באטיושקא טעוועל“ איז ביי זיי דאס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל! וואס איז שויד? איין עצה — איז „יאק טעוועל סקאזשע“. א רפואה צו קדחת — איז „דא טעוועליא“. א גמילות-חסד — אויך ביי טביה'ן. נו, האב איר עפּים באדארפט אין זינען האבען אזעלכע זאכען, פאגראמען, נארישקייטען, אז די גוים אליין האבען מיר געזאגט וויפיעל מאל, אז איר זאל כלל וכלל קיין מורא ניט האבען — זיי וועלען ניט דערלאזען!... און כך הוה — וועט איהר הערען א שענס. בקיצור, איר קום צו פאהרען איינמאל אהיים פון בויבעריק — איר בין נאך דעמאלט געווען ב ג ד ל ו ת י — אין די פערערען, ווי זאגט איהר, נאך געהאנדעלט מיט מילכיגס, קען און פוטער און שאר ירקות; אויסגעשפאנט דאס פערדעל, אונטערגעווארפען דעם היי און האבער, נישט צייט געהאט אפילו זיך וואשען צום עסען, איר טהו א קוק — א פולער הויף מיט גוים, די גאנצע ראמאדע, אלע פיינסטע בעלי-בתים, פונ'ם סטאראסטע איוואן פאפערילע בין דעם לעצטען גוי, טראכט דער טשערעדניק, און אלע זעהען זיי מיר אויס עפּים מאדנע, יום-טוב'דיג!... האט מיר אפילו תחילת גע-געבען א טאכקע אין הארצען: וואס פאר א יום-טוב אין מיטען דרינען? צי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאך צוריק טראכט איר מיר: פע, טביה! מענסט זיך שעמען פאר זיך אליין: כל ימיו זיצסט דו איין איר, להבדיל, צווישען אזוי פיעל גוים בשלום ושלחה, און מע האט דיר ניט אנגעהערט, איהר זאלט זאגען, אויף א האר!... און איר נעם און געה ארויס צו זיי מיט א ברייטען שלום-עליכם: „ברוכים הבאים, זאג איר צו זיי, וואס טהוט איהר דא, מיינע ליעבע בעלי-בתים? און וואס וועט

געפלוניגען געווארען? ... איך מיין טאקי אפרים דעם שדכן מיין איד, פאר'ן שענעם שידוך, וואס ער האט מיר נארציעט, און פאר דער בלאטע, וואס ער האט מיך אריינגעפיהרט! וואס וואלט איהר געווען אזוי ביטער, למשל, זי זאל געווען חתונה האבען פאר א בעל-מלאכה, ווי צייטעל, אדער פאר א לעהרער, ווי האדעל? אי, די האבען אויך נישט געמאכט אזא גליק? איינע איז א יונגע אלמנה, און די אנדערע איז אין אלדי גוטע יאהר ערגיץ פארשיקט אויף פאסעליעניע? איז דאך עס א גאט-זאך — וואס קאז א מענטש פארזארגען? ... הערט איהר, א חכמה א אידינע איז געווען טאקי מיינע, גאלדע עליו השלום, דערמיט אליין שוין, וואס זי האט זיך באצייטענס ארומגעקוקט, אפגעזעגענט זיך מיט דער נארישער וועלט און הלך לעולמו. ווארום, זאגט שוין איהר אליין, איידער האבען אזא צערנידול-בנים פון טעכטער, ווי טביה האט, איז נישט גלייכער טויזענד מאל ליגען אין דער ערד און באקען בייגעל? ... נאר ווי שטעהט דארטען אין פרק: ב ע ל - כ ר ח ר א ת ה ח י — א מענטש נעמט זיך נישט אליין, און אז מע נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאגט איהר... דערוויילע האבען מיר זיך אראפגעשלאגען פונ'ם שליאך, איז דעריבער נחזור לענינו הראשון — לאמיר איבערלאזען, ווי איהר זאגט אין אייערע ביכלעך, דעם בוך מלך און זיך אומקעהרען צו דער בת-מלכה. וואויזשע, הייסט עס, האלטען מיר? ביי דער סדרה לך-לך. נאר איידער מיר וועלען צוקומען צו דער סדרה לך-לך, וועל איך אייד בעטען זיך מטריח זיין מיט מיר אפשטעלען זיך אויף א וויילע ביי דער סדרה בלק. דער מנהג העולם איז אפילו פון זינט די וועלט שטעהט, אז פריהער לערענט מען לך-לך, דערנאך בלק. מיט מיר האט מען אבער, פארר קעהרט, פריהער געלערענט בלק, דערנאך לך-לך. און געלערענט האט מען מיט מיר בלק אזוי שעה, אז איהר מעגט עס הארבען. עס קאז אייד אַמאַל צונאָך קומען.

בקיצור, דאס איז געווען שוין לאנג, באַלד נאך דער מלחמה איז דאס געווען, אין דער סאַמע היץ פון קאָסנעטוציעס, בעת עס

קשיא אויף כרוקעלע? „ע, טביה, קלער איד מיר, מיט'ן מלאך-
 המות טאר מען זיך ניט שפיעלען — מע באדארף זיי עפּים
 זאגען!“... און וואָס זאָל איד אײַך לאַנג מאַרד בדרוש זײַן, לײַבער
 פּרײַנד, ס'איז באַשערט געווען, אַפּנים, אַ נס, האָט מיר דער אױ-
 בערשטער אַרײַנגעגעבען אַ זײַ, איד זאָל בײַ זיך ניט אַראָפּפּאַלען,
 און איד נעם מיד אָן מיט האַרץ און רוף מיד אָן צו זײַ, צו די גױס
 הײסט עס, דוקא אין גוטען מוטה: „שמעוֹנא, רבותים, זאָג איד,
 הערמ־זשע אױס, זאָג איד, מײנע לײַבע בעל־י־בתיס, וויבאַלד, זאָג
 איד, אַז הראַמאַדע האָט אַזױ גע'פּסענ'ט, איז דאָך ניט שײַד, זאָג
 איד, מסתמא ווײסט איהר, זאָג איד, בעסער, אַז טביה האָט בײַ
 אײַך פאַרדיענט, איהר זאָלט מאַכען אַ תל, זאָג איד, פון זײַן האַר-
 דאָבע און פון זײַן גאַנץ פאַרמעגען... נאָר וואָס דען, זאָג איד, דאָס
 ווײסט איהר, זאָג איד, אַז ס'איז פאַרהאַן נאָך העכערס פאַר אײַער
 הראַמאַדע? איהר ווײסט, זאָג איד, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אױף דער
 וועלט? איד זאָג ניט, זאָג איד, מײַן גאָט, אַ י י ע ר גאָט —
 איד שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איד, פון אונזער אַלעמענס גאָט,
 וואָס זיצט, זאָג איד, אַט דאַרטען אױבען און זעהט צו אַלע פאַר-
 לאַסטען, זאָג איד, וואָס טהוען זיך אַפּ אַט דאָ אונטען... עס קאָן
 זײַן, זאָג איד, אַז ער אַלײַן האָט מיר אָנגעצײכענט, אַז איד זאָל
 געשטראַפּט ווערען אומזיסט־אומנישט דורך אײַך, דורך מײנע
 בעסטע גוטע פּרײַנד, און עס קאָן זײַן וויעדער, זאָג איד, אַקוראַט
 פאַרקעהרט, אַז ער וויל, אַדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אַז מע זאָל
 טביה'ן טהון שלעכטס... ווער־זשע, זאָג איד, קאָן דאָס ווײסען, וואָס
 גאָט וויל? אַדרבה, זאָג איד, אפּשר געפֿינט זיך דאָ צווישען אײַך
 אײַנער, וואָס וועט זיך אונטערנעמען, זאָג איד, דערגעהן דאָ אַ
 טאַלע?...”

בקיזור, זיי האַבען, אַפּנים, געזעהען, אַז מיט טביה'ן וועלען
 זיי זיך ניט אױס'טענה'ן, רופּט זיך אָן צו מיר דער סטאַראַסטע,
 איוואָן פאַפּערליץ הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער,
 דערפון איז אַזױ. מיר האַבען צו דיר, טעוועל, אײַגענטליך, נאָר-

איהר עפּים זאגען נוטס? און וואָס וועט איהר דערצעהלען נייעס?"... טרעט אַרויס דער סטאַראַסטע, איוואָן פּאַפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אַז צו מיר גאַנץ אַפּענטליך און גאָר אַהן שום הקדמות: "מיר זענען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילען דיר שלאָגען". וואָס זאָגט איהר אויף דער שפּראַך? דאָס ווערד אַנגערופען ביי אונז "לשון סג'נהור" — גערעדט פאַרשטעלט הייסט עס... מילא, ווי אזוי מיר איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען — קאָנט איהר אַייד משער זיין. גאָר אַרויסבאָוויזען — פּע! אַדרבה ואַדרבה! טביה איז ניט קיין יונגעלע... רוף איד מיד אַז צו זיי גאַנץ לעבעדיג: "מזל־טוב אַייד, זאָג איד, גאָר וואָס האָט איהר זיך, קינדער, אזוי שפּעט דערמאָנט? איז אַנדערע ערטער, זאָג איד, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסען!"... רופט זיך אַז צו מיר איוואָן פּאַפּערילע, דער סטאַראַסטע הייסט עס, שוין דוקא גאַנץ ערנסט: "פאַרשטעהסט דו מיר, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָט בעז זיך, זאָגט ער, אַלץ גע'ישוב'ט, צי מיר זאָלען דיר שלאָגען, צי ניט שלאָגען? אומערדום, איז אַלע ערטער, שלאָגט מען אַייד, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלען מיר דיר דורכלאָזען? ... איז געבליבען ביי דער האַמאָדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען דיר שלאָגען... גאָר וואָס דען, מיר ווייסען נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלען מיט דיר טהון, טעוועל: צי מיר זאָלען דיר גאָר אויסהאַקען די שויבען, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און אַרויסלאָזען די פּעדערען, צי מיר זאָלען דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די האַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער האַדאָבע דיינער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרען גוט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און איד באַטראַכט מיינע לייט, ווי מע שטעהט אַנגעלעהענט אויף די לאַנגע שטעקענס און מע שושקעט זיך מיר עפּים שטילערהייד. משמעות הייסט עס, אַז ס'איז ביי זיי גאָר קיין קאָטאָועס ניט? וויבאַלד אזוי, טראַכט איד מיר, איז דאָ, ווי מיר זאָגען אין תהלים: ב א ו מ י ס ע ד נ פ ש — ביזט דאָ טאַקי, טביה, גוט איז דער אַרבייט! וואָרום טאַמער אַל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ז — א

פארטיעפט מען זיך שוין אנב אין הימעל־זאכען און מע פאלט אריין אין חקירה: וואס איז די וועלט? און וואס איז יענע וועלט? און פאר וואס זאל ניט קומען משיח? „אי, טראכט איד מיר, וואלט ער געטהאן, ווי א חכם, טאקי משיח מיין איד, ווען ער האפט זיך אראפ צו אונז אצינדערט רייטענדיג אויף זיין ווייס פערדעל! דאס וואלט געווען א שענע זאך! ער איז נאך קיינמאל, דאכט מיר, אזוי נויטיג ניט געווען פאר אונזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! איד ווייס ניט, ווי אזוי די נגידים, די בראצקים, למשל, איז יעהופעץ, אדער די רויטשילדס אין פאריז? סע קאן זיין, אז זיי האבען איהם אין זינען אקוראט אין דער לינקער פאה; נאך מיר, אידען ארעמע לייט, פון כתרילעווקע און פון מאזעפעווקע און פון זלאדיעווקע, און אפילו פון יעהופעץ, און אפילו פון אדעס, קוקען ארויס, אוי, קוקען מיר ארויסעט אויף איהם! ממש די אויגען קריכען אזש פון קאפ! אונזער גאנצע האפענונג אצינד איז דאך גאר, טאמער וועט גאט טהון א נס, עס וועט קומען משיח!“...

דערווייל, אזוי ווי איד זיך מיר פארטיעפט אין די דאזיגע רעיונות, איד טהו א קוק — א ווייס פערדעל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטענדיג, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפפער — אפגעשטעלט זיך, אראפגעקראכען, צוגעבונדען דאס פערדעל צום טויער, און אליין גלייך צו מיר: „זדראסטאי, טעוועל!“ „זדראסטאי, זדראסטאי, וואשע בלאהאראדיע!“ — ענטפער איד אפעט גאנץ ברייטליך, און אין הארצען טראכט איד מיר: ויבו אהמז — מאכט רש"י: אז מע קוקט ארויס אויף משיח'ן, קומט דער אוראטניק... און איד שטעה־אויף אקעגען איהם, אקעגען דעם אוראטניק הייסט עס: „ברוך הבא א גאסט, זאג איד, וואס הערט זיך עפּים אויף דער גרויסער וועלט און וואס וועסט דו, זאג איד, עפּים זאגען גוטס, אדוני פריץ?“ און דאס הארץ פאלט מיר שיער ניט ארויס — איד וויל שוין וויסען, וואס און ווען? און ער, דער אוראטניק הייסט עס, האט זיך אבער צייט. ער פאררויכערט זיך גאנץ מיין א פאפירעסעל, בלאזט ארויס דעם רויך, שפּייעט אים

נישט ניט. דו ביזט, זאגט ער, טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכטער מענטש. נאר איינס צום אנדערען, זאגט ער, געהער זיך ניט אן — שלאגען דארף מען דיר; האמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט — פארפאלען! מיר וועלען דיר, זאגט ער, האטש אויסהאקען די פענ-סטער. דאס, זאגט ער, מ ו ז ע ז מיר, ווייל טאמער, זאגט ער, פאהרט עמיצער דורך, טא לאז מען, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיר געשלאגען, אניט, זאגט ער, וועט מען אונז נאך שטראפירען!... אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איד דערצעהל אייד, גאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איד אייד, פאני שלום-עליכם, איהר זענט דאך עפּים א איד וואס קאטארי איהר פאהרט אויס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט?...

האב איד אייד, הייסט עס, שוין גע'פטר'ט די סדרה בלק. אצינד וועלען מיר זיך אומקעהרען צוריק צו דער סדרה לך-לך. די דאזיגע סדרה האט מען מיט מיר געלערענט אט דא ערשט ניט לאנג, און טאקי אויף דער רעכטער אמת. דא האט שוין ניט געהאלפען, פארשטעהט איהר מיר, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאגען. ומעשה שהיה כך היה — מע דארף עס אייד איבערגעבען אקוראט, מיט אלע פישטשעווקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אזוי ווי איהר האט ליעב.

ויהי בימי מענדעל בייליס — דאס איז געווען אקוראט אין יענער צייט, ווען מענדעל בייליס, אונזער כפרה-היהנדרעל, איז אפ-געקומען חבוט-הקבר, געלייטערט די נשמה פאר פרעמדע זינד, און די וועלט איז געגאנגען האדאראם, — זיך איד מיר אזוי איינמאל אויף דער פריזבע ביי מיין שטוב פארטיעפט אין מחשבות. זומער-לעבען. די זון באקט, און דער קאפ טראגט: „סטייטש, סטייטש, היתכן! היינטיגע צייטען! אזא קלוגע וועלט! אזעלכע גרויסע מענטשען! און וואו איז גאט? דער אלטער אידישער גאט? וואס שווייגט ער? ווי דערלאזט ער אזא זאך? סטייטש און סטייטש און וויעדער א מאל סטייטש!“ און טראכטענדיג אזוי פון גאט,

דוקא אויסעט, דער אוראטניק הייסט עס, און אז איד האב געקאנט
 טשעט, מאכט ער צו מיר: „דו ביזט א ציקאווע איד, זאגט ער,
 טעוועל, און דו האסט אין זיך נייען מאס רעד. צו וואס טויגען מיר
 דיינע מעשיות, זאגט ער, פון דיין באבען מיט דיין זיידען? לאזען
 זיי, זאגט ער, דיר האבען א ליכטיגען גיידען! און דו, טעוועל,
 נעם, זאגט ער, צענויף דיינע בעבעכעס און פאהרפאהר נא באר-
 דיטשעווי!... פארדריסט עס מיר שוין נאך מעהר: גענוג דו
 זאגסט מיר אז, עשו, אזא גוטע בשורה טובה, מאכסט דו נאך
 חוזה: פאהרפאהר נא בארדיטשעווי!... לאס איד איהם האטש א
 ביסעל אויס'לאמר'ען... און איד רופ מיר אז צו איהם: „וואשע,
 זאג איד, בלאהארדיע! וויפיעל צייט, זאג איד, ביזט דו שוין
 דא פריץ, האסט דו עפּים געהערט, זאג איד, א סך מאל, עמיצער
 פון די שכנים זאל זיך אויף מיר באקלאגען, אז טביה האט איהם
 בא'גנבה'ט, אדער בא'נזל'ט, אדער אויסגענארט, אדער אזוי צוגע-
 נומען? אנו, צעפרעג זיך אקארשט ביי די בעליבתים, זאג איד,
 צי האב איד ניט געלעבט מיט זיי א סך בעסער, זאג איד, ווי דער
 בעסטער בעליבת? צי בין איד ניט געווען, זאג איד, ארוני פריץ,
 ביי דיר אליין, זאג איד, וויפיעל מאל בעטען דיר פאר די גוים,
 זאלסט זיי אזוי ניט אביזשאיען?... האט דאס איהם שוין, אפנים,
 ניט געשמעקט! שטעהט ער אויף, דער אוראטניק, צעקוועטשט דעם
 פאפיראס מיט די פינגער, טהוט איהם א ווארף-אפ און מאכט צו
 מיר: „איד האב, זאגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר צו באלאקען
 פוסטע רעד. ס'איז מיר אנגעקומען, זאגט ער, א פאפיער — און
 ווייטער געהט מיר ניט אז! קום, זאגט ער, וועסט דו מיר, זאגט
 ער, חתמ'ענען דאס פאפיער, און צייט אויף. ארויסצופאהרען גיט
 מען דיר, זאגט ער, דריי טאג, זאלסט קאנען, זאגט ער, אויספאר-
 קויפען אלסדינג און צוגרייטען זיך אין וועג אריין“. דערוועגן, ס'איז
 ביטער, רופ איד מיר אז צו איהם: „דו גיסט מיר, זאג איד, דריי
 טעג גיסט דו מיר? דריי יאהר זאלסט דו לעבען, זאג איד, דערפאר
 אין עושר און אין כבוד. גאט זאל דיר, זאג איד, צאהלען בכפל

און רופט זיך אן צו מיר: „ווייפעל צייט, אשטייגער, דארפסט דו האבען, טעוועל, זאלסט קאנען פארקויפען, זאגט ער, דיין האטע מיט דינע אלע בעבעכעס?“ קוק איד איהם אן: „צו וואס, זאג איד, זאל איד פארקויפען, זאג איד, מיין האטע? וועמען, למשל, מאכט זי, זאג איד, ענג?“ „ענג, זאגט ער, מאכט זי קיינעם ניט. נאר איד בין געקומען, זאגט ער, דיר ארויסשיקען, זאגט ער, פון דארף.“ „סד-הכל, זאג איד, מעהר ניט? פאר וואסערע מעשים טובים? מיט וואס, זאג איד, האב איד פארדיענט ביי דיר אזא כבוד?“... „דאס איז ניט איד שיק דיר ארויס, זאגט ער, די גובערניע שיקט דיר ארויס.“ „די גובערניע? — זאג איד. — וואס האט זי אזעלכעס דערזעהען אויף מיר?“ „נישט נאר דיר אליין, זאגט ער, און נישט נאר פון דאנען, נאר פון אלע דערפער ארום און ארום, פון זלאדילעווקע, זאגט ער, און פון ראבילעווקע, און פון קאסטא-לאמעווקע, און אפילו, זאגט ער, אנטאטעווקע, וואס איז ביז אהער געווען א שטערטעל, ווערד דאס שוין איצטער אויך, זאגט ער, א דארף, און מע וועט ארויסטרייבען פון דארט, זאגט ער, אלע — אלע אייערע...“ „אפילו ליזער-וואלף דעם קעז, זאג איד, אויך? און נפתלי-גרשון דעם לומער אויך? און דעם דארטיגען שוחט? און דעם רב?“ „אלע! אלע!“ — זאגט ער און טהוט א מאד מיט דער האנד, ווי א שנייד-אפ מיט א מעסער... איז מיר אפילו גע-ווארען עפּים ווי א ביסעל גרינגער, ווי זאגט איהר: צרת רבים חצי נחמה. נאר פארדריסען פארדריסט דאס מיד, און א פייער ברענט אין מיר, און איד בין מיד מיישב און רופ מיד אן צו איהם, צום אוראטניק הייסט עס: „זאג מיר, זאג איד, דו ווייסט האטש, זאג איד, וואשע בלאהאראדיע, אז איד זיך דא אין דעם דארף א סך פריהער פון דיר? דו ווייסט, זאג איד, אז אט דא, אין דעם ווינקעל, איז נאך מיין טאטע עליו השלום, זאג איד, געזעסען, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באבע עליו השלום?“ און איד פויל זיך ניט און רעכען איהם אויס די גאנצע משפחה ביי די נעמען, וואו ווער ס'איז געזעסען און וואו ווער ס'איז געשטארבען... הערט ער מיר.

פארקויפען די האטע. ס'איז אנגעקומען, זאג איד, א פאפיער, אז מיר זאלען אפרייניגען, זאג איד, דאס ארט און אין דריי טאג ארום זאל דא אונזער דער ניט בלייבען! ... דערהערט פון מיר אזא בשורה, אז זי מאכט ניט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינד דערלעך איהרע, אויף איהר קוקענדיג, האבען זיך גלאט צעוויינט, און ס'איז געווארען, וואס זאל איד אייך זאגען, תשעהבאב אין שטוב! ווער איד שוין אין כעס און לאז אויס מיין גאנץ ביטער הארץ אויף מיין טאכטער נעבאד: „וואס האט איהר זיך גענומען, זאג איד, אויף מיין לעבען? וואס האט איהר זיך, זאג איד, צע- יאחמערט פלוצים אין מיטען דרינען, ווי איין אלטער חזן צו די ערשטע סליחות? ... וואס בין איד עפּים — א בוייחיד, זאג איד, ביי גאט? א ציטעריגער? קארג אידען, זאג איד, ווערען איצטער ארויסגעטריבען פון די דערפער? געה הארד, זאג איד, וואס דער אוראטניק דערצעהלט זיך אן! א סברא, זאג איד, אז דיין אנא- טעווקע, וואס איז בין אהער געווען א שטעדטעל, ווערד דאס שוין אויך, זאג איד, מיט גאט'ס הילף, א דארה, צוליעב די אנאטעווקער אידען, זאג איד, מע זאל זיי קאנען ארויסטרייבען אלעמען. ווי- באַלד אזוי, זאג איד, מיט וואס-זשע, זאג איד, בין איד ערגער פון אלע אידען? ... אט אזוי רעד איד איהר אויס דאס הארץ, דער טאכטער מיינער. איז דאך עס אבער א אידניע. זאגט זי צו מיר: „וואוהין וועלען מיר זיך, זאגט זי, קלויבען פלוצים אין מיטען דרינען? וואו וועלען מיר, זאגט זי, געהן זוכען שטעדט? ... „שטיא! — זאג איד. — אז גאט איז געקומען, זאג איד, צו אונזער עלטערעלטער-זיידען, צו אברהם אבינו'ן, און האט איהם געזאגט, זאג איד, ל ד - ל ד מ א ר צ ד — זאלסט ארויסגעהן פון דיין לאַנד, האט איהם דען אברהם, זאג איד, איבערגעפרעגט דאס אַנ- דערע ווארט אפילו: וואוהין? ... גאט האט איהם געזאגט, זאג איד, א ל ה א ר י א ש ר א ר א ד — איז דער פשט: נא ווסיע טשעסירע סטארעני... מיר וועלען געהן, זאג איד, וואוהין די אויגען טראגען, וואוהין אלע אידען געהען! וואס סע וועט ווין,

כפלים, זאג איד, פאר דער גומער בשורה, וואס דו האסט מיר גע-
בראכט אין שטוב אריין"... גוט-גוט אריינגעזאגט איהם, ווי טביה
קאן! איד האב מיר מיישב געווען: ממנה-נפשך, סאי ווי סאי
מאטי פארד — וואס האב איד דא אנצווערען? וואלט איד גע-
ווען יונגער האטש מיט א יאהר צוואנציג, און וואלט מיר געלעבט
מיין גאלדע עליו השלום, און וואלט איד געווען דער אייגענער טביה
דער מילכיגער, וואס אמאל, אין די שנים קדמוניות, — עהעהע! —
וואלט איד זיך אזוי גיך ניט אונטערגעגעבען! איד וואלט זיך
געבראעט, געשלאגען זיך ביו'ן בלוט אריין! נאר אזוי — וואס?
מ ה א ג נ ו מ ה י י נ ו — וואס בין איד היינט און ווער בין
איד? א פלגנוף, א שברייכלי, א צעבראכענער שארבען! „אד טי,
רבנו של עולם, גאטעניו! — טראכט איד מיר. — וואס האסט דו
זיך עפּיס צוגעטשעפעט צו טביה'ן גראד? פאר וואס זאלסט דו
בעסער ניט א שפיעל טהון זיך א מאל אויף א טשיקאוועס, למשל,
מיט א בראצקי'ן, אדער מיט א רויטשילד'ען? פאר וואס לערענט
מען מיט זיי ניט די סדרה לך-לך? זיי וואלט, דאכט מיר, בעסער
אנגעשטאנען? ערשטענס, וואלטען זיי דערפיהלט דעם אמת'ען
טעם, וואס הייסט א איד. והשנית, לאזען זיי אויך זעהען, אז מיר
האבען א שטארקען גאט"...

בקיצור, דאס איז אבער אלץ פוסטע דבורים. מיט גאט טענה'ט
מען זיך ניט אויס, און איהם קיין עצות, ווי אזוי צו פיהרען די
וועלט, ניט מען ניט. ער אז ער זאגט: ל י ה ש מ י ס ו ל י
ה א ר י — קומט אויס, אז ער איז בעל-הבית, און מיר דארפען
איהם פאלגען. וואס ער זאגט, איז געזאגט!... נעה איד אריין אין
שטוב אריין און טהו מיר א זאג צו מיין טאכטער דער אלמנה:
„צייטעל, זאג איד, מיר קלויבען זיך ארויס, זאג איד, פון דאנען
ערגיץ איז א שטארט אריין. גענוג שוין געזעסען אין דארף, זאג
איד. משנה מקום, משנה מזל... דו געס אקארשט, זאג איד, און
הויב אז באצייטענס זיך צו גרייטען מיט'ן בעטגעוואנט, מיט'ן
סאמאוואר און מיט די שאר ירקות, און איד וועל, זאג איד, נעהן

איד, ניט פארקויפען, דיר — יא". „וויפיעל, זאגט ער, ווילסט דו פאר דיין האטע?" „וויפיעל, זאג איד, גיסט דו?" אהינדאהער, ער מיר: „וויפיעל ווילסט דו?" איד איהם: „וויפיעל גיסט דו?" — מע האט זיך גענומען דינגען זיך, פאטשען אין די הענט אריין, אזוי לאנג געדונגען זיך און געפאטשט זיך, א רענדעל ארויף, א רענדעל אראפ, ביז מע האט זיך אויסגעדרונגען פאר'ן מקח, און טאקי פאווטירנע גענומען ביי איהם אויף דער יד א פיינעם אדערויף, ער זאל זיך חלילה ניט אויפטערענען — א איד איז קליגער פון א גוי, — און אט אזוי האב איד אויסגעפארקויפט אין איין טאג, בחצי-חנם געוויינטליך, דאס גאנצע דאברע-מזל, געמאכט פון אלס-דינג גאלד, און בין אוועק דינגען א פוהר, פארנעמען דאס איבער-געבליבענע ביסעל ארעמקייט — וועט איהר הערען נאך א שענס, וואס ביי טביה'ן קאן זיך פארלויפען! איהר לעגט נאך צו קאפ, איד וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען, איבערגעבען עס אייך, ווי זאגט איהר, ב ש ל ש ה ד ב ר י ם — איז צוויי ווערטער.

בקיצור, פאר'ן אוועקפאהר קום איד אהיים, טרעף איד שוין ניט קיין שטוב, נאך א חורבה. די ווענט נאקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערען! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעקלעך לעך! אויפ'ן פריפעטשיק זיצט די קאץ, ווי א יתומה נעכאד, טרויווערדיג — עס האט מיר אזש א נעם געגעבען ביי'ם הארצען און טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען... איד זאל מיר ניט שעמען פאר מיין טאכטער, וואלט איד מיר גוט-גוט אויסגע-וויינט, ווי זאגט איהר, פארט באטקאוושטשינע!... דא אויסגעוואכ-סען, דא פארשווארצט געווארען כל ימיו, און פלוצים אין מיטען דרינען — לך-לך! זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס'א פארדרא-סיגע זאך!... טביה איז דאך אבער ניט קיין אירינע, האלט איד מיר איין און מאך מיר פרייליך און רוף מיד און צו מיין טאכטער דער אלמנה: „קום נאר אהער, זאג איד, צייטעל, וואו ביזט דו ערגיץ?" געהט זי ארויס פון צווייטען אלקיר, צייטעל הייסט עס, מיט רויטע אויגען און מיט א געשוואלענער נאז. אהא, טראכט

זאג איד, מיט כל ישראל, דאס וועט זיין מיט רב ישראל. און מיט וואס, זאג איד, ביזט דו מעהר מיוחסת פון דיין שוועסטער בילקע, די נגידת'טע? איהר שטעהט אז צו זיין מיט איהר פדהצור'ען אצינד אין אמעריקע און מאכען א לעבאכטס, מעג דיר אויך, זאג איד, אנשטעהן... דאנקען השם־יתברך, זאג איד, וואס מיר האבען האטש מיט וואס צו ריהרען זיך. א ביסעל, זאג איד, איז נאך דא פון פריהער, און א ביסעל פון דער חאדאבע, וואס מיר האבען פארקויפט, און א ביסעל וועט אריינפאלען פון דער האטע. פון א ביסעל און א ביסעל, זאג איד, ווערד א פולע שיסעל — און גם זו לטובה! און אפילו מיר זאלען, זאג איד, חלילה גארנישט האבען, איז אונז, זאג איד, נאך אלץ בעסער פון מענדעל בייליס!... בקיצור, איד האב ביי איהר יאקאש גע'פועל'ט, זי זאל זיך ניט שטארק פאר'עקשנ'ען. איד האב איהר געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, אז דער אוראטניק קומט און ברענגט א פאפיער, אז מע הייסט געהן, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און מע דארף געהן. און אלזיין בין איד אוועק אין דארף מאכען א טאלק מיט דער האטע, און גלייך צו איוואן פאפערילע, צום סטארסטע הייסט עס. ער איז א גוי א בעל־הגוף און פג'ר'ט נאך מיין דירה! געקומען צו איוואנ'ען, דערצעהל איד איהם ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום — א איד איז קליגער פון א גוי — און איד זאג איהם, זאג איד: „הנה זיי וויסען, איוואנו סערדצע, אז איד ווארף אייד אוועק קעט... זאגט ער: „וואס עפיש?“ זאג איד: „איד פאהר אריבער, זאג איד, אין שטאדט אריין. איד וויל זיין, זאג איד, צווישען אירען. איד בין שוין ניט קיין יונגעראן, זאג איד, טאמער חלילה טהוט מען א שטארב...“ מאכט צו מיר איוואן: „פאר וואס זשע זאלסט דו ניט שטארבען דא? ווער לאזט דיר ניט?“ דאנק איד איהם זעהר און זאג איהם: „שטארבען דא שטארב שוין דו בעסער, זאג איד, דו ביזט בילכער, און איד וועל בעסער געהן שטארבען, זאג איד, צווישען מייניגע... קויף אפ, איוואנו, ביי מיר, זאג איד צו איהם, מיין האטע מיט'ן גארטען. איין אנדערען וועל איד, זאג

וויפיעל מאל, אז חוה לא יזכר ולא יפקד! ... מיינט איהר, אז זי שרעקט זיך איבער? אבער גאר לא! טביה'ס טעכטער האבען איז זיך א כח! „טאטע, מאכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאר ניט אזוי שטארק און דערמאן זיך בעסער, וואס דו אליין, זאגט זי, האסט געזאגט וויפיעל מאל, אז סע שטעהט געשריבען, אז א מענטש דארף האבען רחמנות אויף א מענטשען, ווי א טאטע אויף א קינד...“ איהר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאך מעהר אויפגעקאכט און געב איהר אוועקעט א נאב, ווי איהר קומט: „פון רחמנות, זאג איך, רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, אז איך בין געלעגען ווי א הונט פאר'ן גלח, ימח שמו, איהם געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאג איך, אין צווייטען חדר און אפשר געהערט איטליכס ווארט? ... אדער וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, אז די מאמע עליו השלום איז געלעגען, זאג איך, ניט פאר דיר געדאכט, אט דא אויף דער ערד מיט שווארצען איבערגעדעקט? וואו איז זי דעמאלט געווען?...“ און די נעכט, וואס איך בין, זאג איך, ניט געשלאפען? און דאס סרענקען, וואס האט מיר, זאג איך, געקרענקט די גאנצע צייט בין היינטיגען טאג נאר, אז איך דערמאן מיר, זאג איך, וואס זי האט מיר אפגעטאן, אויף וועמען זי האט אונז אויסגעביטען — וואו איז, זאג איך, דער רחמנות אויף מיר?“ ... און עס פארבאקט מיר ביי'ם הארצען און איך קאן ניט רעדען מעהר... מיינט איהר דאך אודאי, אז טביה'ס טאכטער האט נישט געפונען, וואס מיר דערויף אפצוגעטפערען? „דו אליין, זאגט זי, זאגסט דאך, טאטע, אז דער מענטש, וואס האט חרטה, איז איהם אפילו גאט אליין אויך מוחל...“ „חרטה? — זאג איך. — צו שפעט! דאס צווייגעלע, זאג איך, וואס האט זיך איינמאל אפגעריסען פון בוים, מוז, זאג איך, פארטריקענט ווערען! דאס בלעטעל, זאג איך, וואס איז אפגעפאלען, מוז פאר- פוילט ווערען, און מעהר, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר ניט רעדען דערפון — ע ד כ א ז א ו מ ר י ס ב ש ב ת ה ג ד ו ל!“ ...

איד מיר, מיין טאכטער האט זיך דא שוין וויעדער צע'יעל'ה'ט, ווי א אידינע צו ונתנה'תוקף! אט די ווייבער, הערט איהר, זענען אייד קיין קאטאוועס ניט — באַלד עפּיס, איז געוויינט! וואַלוועלע טרערען ביי זיי! „שטיא! — זאג איד איהר. — וואָס וויינסט דו שוין וויעדער? ביזט דו ניט קיין נאָר? — זאג איד. — באַרעכען זיך נאָר, זאג איד, דעם חילוק פון דיר ביז מענדעל ביי'ליס"... וויל זי ניט הערען און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, דו ווייסט ניט וואָס איד וויין"... זאג איד: „איד ווייס גאַנץ גוט. פאַר וואָס זאָל איד ניט וויסען? דו וויינסט, זאג איד, ס'טהוט דיר באַנג די היים... ביזט אַט דא, זאג איד, געבוירען געוואָרען און אויסגע' וואַכסען — פאַרדריסט עס דיר!... גלויב מיר, זאג איד, איד זאָל ניט זיין טביה, איד זאָל זיין אַיין אַנדערער, וואַלט איד אַליין אויך, זאג איד, געקושט אַט די נאָקעטע ווענט מיט אַט די לעדיגע פאַלי' צעס... איד וואַלט אַליין אויך, זאג איד, צוגעפאַלען צו אַט דער דאָזיגער ערד!... עס טהוט מיר באַנג, זאג איד, איטליכס ברעקעל גלייך מיט דיר. נאָרעלע! אפילו אַט די קאַץ, זאג איד, זעהסט דו, אַן זיצט זי דאָרט אַ פאַר'יתומ'טע אויפ'ן פריפּעטשיק? אַ שטומע צונג, אַ חיה, זאג איד, פון דעסטווענען איז אַ רחמנות, זי בלייבט אַליין אַהן אַ בעל'הבית — צערבעל'י'חיים"... „ס'איז דא, מאַהל דיר, זאָגט זי, אַ גרעסערער רחמנות"... „דהיינו?" „דהיינו, אַט פאַהרען מיר אַוועק, זאָגט זי, און לאָזען איבער דא אַיין מענטשען אַליין, עלענד ווי אַ שטיין". פאַרשטעה איד ניט, וואָס זי מיינט, און רופּ מיר אַן צו איהר: „וואָס בעלעכעטשעסט דו, זאג איד? וואָסערע פלאַמען? וואָס מענטש? וואָסער שטיין?" מאַכט זי צו מיר: „טאַטע, איד רעד ניט פונ'ם וועג, איד רעד, זאָגט זי, פון אונזער חוה'ן"... און ווי זי האַט מיר אויסגערעדט דעם דאָזיגען נאָמען, איז שווער איד אַייד, ווי מיט אַ הייסען אַקרעפּ, אַדער מיט אַ שייט'האַלץ איבער'ן קאַפּ! און איד פאַל אַן אויף מיין טאָכטער און געב איהר אַוועק אַ וויסען סוף: „וואָס עפּיס פלוצים אין מיטען דרינען חוה, זאג איד? איד האָב דאָר אַנגעזאָגט, זאג איד,

פונקט אזוי ווי ביי אייד אין די ביכלעך ווערד באשריבען, באווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אלקיר ארויס — א געזונטע, א גלאטע, א שענע, ווי געווען, ניט געמינערט א האר, נאר דאס פנים א ביסעל פארזארגט, די אויגען א ביסעל פארצויגען, און דעם קאפ האלט זי הויך, מיט גרלות, בלייבט שטעהן א וויילע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איהר. דערנאך ציהט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאר איין ווארט קאן זי ארויסרעדען, איין-און-איינציג ווארט, און שטיל:

— טאטע...

האט קיין פאראיבעל ניט, אז איך דערמאן מיר, שטעלען זיך מיר נאך איצט אויך טרערען אין די אויגען. נאר מיינט ניט פון דעסטוועגען, אז טביה האט חלילה געלאזט א טרער, אדער ארויסבא-וויזען, ווי זאגט איהר, מיאכקי לבבות — בלאטע! דאס הייסט, וואס איך האב געפיהלט בעת-מעשה אינוועניג אין הארצען — דאס איז עפיים אנדערש. איהר זענט דאך אליין אויך א טאטע פון קינדער און איהר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פשט פונ'ם פסוק „כרחם אב על בנים“ און דעם טעם פון דעם, בעת א קינד, עס מעג זיך ווי פארזינדיגען, נאר אז סע קוקט איך גלייך אין דער נשמה אריין און זאגט אייך: „טאטע!“ — אנו, זייט דעמאלט א בריה, אדרבה, און טרייבט עס אפ!... און צוריק אבער, דער כח-הרהם ארבייט, און עס קומען מיר אקעגען באלד דאס שענע שפיצעל, וואס זי האט מיר אפגעטהאן... חוועדקע גאלאגאן, איינגעזונקען זאל ער ווערען... און דער גלח, ימת שמו... און מיינע טרערען... און גאלדע עליו השלום'ס טוירט... ניין! זאגט שוין איהר אליין, ווי קאן מען דאס פארגעסען, ווי קאן מען דאס פארגעסען?... און וויעדער צוריק — סטייטש! פארט א קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאר א מענטש זיין איין אכור, אז גאט אליין זאגט אויף זיך, אז ער איז איין אל

בקיצור, דערזעהן, אז מיט ווערטער קאן זי מיט מיר גארניט מאכען, טביה איז ניט דער מענטש, וואס מע רעדט איהם איבער, פאלט זי צו מיר שוין גאר צו און הויבט מיר גאר אן צו קושען אין די הענט אריין און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, זאל איד שלעכטס האבען, זאל איד שטארבען אט-אידא אויפ'ן ארט, אויב דו וועסט זי איצטיגס מאל, זאגט זי, אפשטויסען, ווי דו האסט זי אפגעשטויסען דעמאלט אין וואלד, אז זי איז, זאגט זי, צוגעפאלען צו דיר, און דו האסט פארקערעוועט, זאגט זי, דאס פערדעל און ביזט אנטלאפען!“ ... „וואס פאר א פריטשעפע, זאג איד, אויף מיין קאפ? וואס פאר איין אנשיקעניש? וואס האסט דו זיך גענומען, זאג איד, אויף מיין לעבען?“ ... לאזט זי מיר ניט אפעט, האלט מיר צו ביי די הענט און טענה'ט זיך איהרס: „זאל איד שלעכטס האבען, זאגט זי, זאל איד שטארבען, אויב דו וועסט איהר ניט מוחל זיין, זאגט זי, ווארום זי איז דיר א טאכטער, זאגט זי, גלייך ווי איד!“ ... „וואס ווילסט דו, זאג איד, פון מיין לעבען? זי איז ניט מיין טאכטער מעהר!“ זי איז שוין, זאג איד, לאנג געשטארבען!“ ... „ניין, זאגט זי, זי איז ניט געשטארבען און זי איז שוין צוריק דיין טאכטער, זאגט זי, ווי געווען, ווארום פון דער ערשטער מינוט, זאגט זי, אז זי איז געוואוירע געווארען, אז מע שיקט אונז ארויס, האט זי געזאגט צו זיך אליין, אז דאס שיקט מען ארויס אונז אלעמען, זי אויך, הייסט עס. דארט וואו מיר — אזוי האט מיר חוה אליין געזאגט — דארט איז זי. אונזער גלות — דאס איז איהר גלות... א סימן, זאגט זי, האסט דו, טאטע, אט איז אפילו דאס פעקעל איהרס“... אזוי מאכט צו מיר מיין טאכטער, צייטעל הייסט עס, איז איין אטעם, ווי די עשרת בני המן איז דער מגילה, און לאזט מיר אפילו ניט א ווארט ארויסרעדען און טהוט מיר א ווייזאן אויף עפס א פעקעל אין א רויטער פעטשיילע איינגעוויי קעלט, און טאקי פאוטירנע טהוט זי איין עפעזאויף די טהיר פון צווייטען אלטיר און א רופאנים: „חוה!“ — ווי איהר זעהט מיר א אידען... און וואס זאל איד אייך זאגען, לעבער פריינד? טאקי

וּחְלָקוֹת

אַ פֿערשפּעטיגמע מעשה פֿון טבֿיה דעם מילכיגען,
דערצעהלט נאָך פֿאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם גלות
און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער נישט געקאָנט
זעהען די ליכטיגע וועלט.

געשריבען אין יאָהרען 1914—1916.

אדך אפים! ... ובפרט, זי האט חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק צו איהר טאטען און צו איהר גאט! ... וואס זאגט איהר, פאני שלום-עליכם? איהר זענט דאך עפּים אַ איהר, וואס קאטארי איהר מאכט ביכלעך און איהר ניט דער וועלט עצות — זאגט שוין איהר אליין, וואס האט טביה באדארפט טהון? ארומנעמען זי, ווי איין אייגענע, קושען זי און האלזען זי און זאגען איהר, ווי מיר זאגען יום־כפור צו כל־נדרים: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ד — קום צו מיר, דו ביזט מין קינד? צי אפשר פארקערעווען דעם דישעל, אזוי ווי דעמאלט, און זאגען איהר: ל ד - ל ד — געה דיר געזונדערהייט פון וואנען דו ביזט געקומען? ... ניין, לאז זיך אייד דאכטען, למשל, עלעהיי איהר זענט אויף טביה'ס ארט, און זאגט מיר בהן שלי, נאר אפענטליך, ווי פאר איין אמת'ען גוטען פריינד: ווי אזוי וואלט איהר זיך נהג געווען? ... און אויב איהר קאנט עס מיר ניט זאגען באדך, געב איר אייד צייט אויף צו באטראכטען זיך... און דערווייל דארף מען געהן — די אייניקלעך ווארטען שוין אויף מיר, קוקען ארויס אויפ'ן זיידען. איהר דארפט וויסען, אז אייניקלעך זענען נאר טויערענד מאל טייערער און איינגעבאקענער פון קינדער. ב נ י ס ו ב נ י ב נ י ס — א קלייניגקייט! זייט מיר געזונט און האט קיין פאראיבעל ניט, איר האב אייד אנגעקלאפט א קאפ — איהר וועט שוין דערפאר האבען וואס צו שרייבען... אז גאט וועט הייסען, וועלען מיר זיך נאך זעהען מסתמא. א גוטען!

וַחֲקֵלְקֹזֹת

— איחר געדענקט דאך מסתמא, פאני שלום-עליכם, ווי איך האב
אייד אנומעלטען איינגעטייטשט די פרשה „לך-לך“ מיט אלע ל"ב
פירושים, דערצהלעט, ווי אזוי עשו האט זיך פיין צערעכענט מיט
זיין ברודער יעקב, גוט באצאהלט איהם פאר דער בכורה, ארויס-
גע'משלח'ט מיד פונ'ם דארף מיט האס און פאס, מיט קינדער און
קינדס-קינדער און מיט די בעבעכעס, ווי עס באדארף צו זיין, גע-
מאכט א תל-עולם פון דער גאנצער האדאבע מיט'ן ביסעל ארעמ-
קייט, מיט'ן פערדעל, להבריל, פון וועלכען איך קאן נאך עדהיום
ניט רעדען אהן טרערען אין די אויגען, ווי מיר זאגען תשעה-באב
אין די קינות: **ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה** — עס האט פאר-
דיענט, מע זאל נאך דעם לאזען א טרער... מילא, בין איך אייד
דאס מוחל. ווארום, צוריק שמועסענדיג, איז דאך וויעדער א מאל
די אייגענע מעשה: מיט וואס בין איך דאס מעהר בן-יחיד ביי
דעם רבנו-של-עולם פון אלע אנדערע אחינו בני ישראל, וואס
פאני טרייבט האלדאון-נאקען פון די הייליגע דערפער, קעהרט און
רוימט און רייניגט און קארעניעט אויס מיט'ן ווארצעל וואו נאר
ס'איז פארהאן א סימן פון א איד, ווי מיר זאגען אין „יעלה ויבוא“:
ו י פ ק ד ו י ז כ ר — עס זאל גאר קיין סליאד ניט בלייבען?
מיט וואס האב איך דא, משטיינס געזאגט, זיך איבערצונעמען פאר
גאט מעהר פון אלע ארויסגעטריבענע דארפישע אידען, וואס בלאג-
קען זיך איצט ארום אויף אלע וועגען מיט ווייב און קינדער, ווי
די בלודנע שאף, ווייסען ניט וואו א נאכט איבערצונעכטיגען,
האבען ניט וואו א קאפ אנצושפארען, ציטרען יעדע מינוט, טאמער
באווייזט זיך פון דער ווייטען א קנעפעל פון א אוראטניק, אדער
גלאט אזוי א שווארציאהר, ווי מיר זאגען אין מעביר סדרה זיין:

טוציעס, בעת כרוקעלע האט זיך אַ לאַז געטהאָן איבער אידישע שטערט און שטערטלעך מיט אַ פריי געמיט און מיט אויפגעבונדענע הענט און גענומען מאַכען אַ תכלית פון אידישען האַב־אויך גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטעהט געשריבען: ש ו ב ר א ו י ב י ם ו מ כ נ י ע ז ד י ם — געבראַכען פענסטער און געריסען בעטגעוואָנט... איד האַב אַייד שוין, דאַכט זיך, אַ מאַל געהאַט געזאָגט, אַז איד אַליוו ווער ניט נתפּעל פון אַזעלכע זאַכען, און שרעקען שרעק איד מיד אויך ניט איבער, וואָרום ס'איז דאָ אַ ממה־נפּשד: איז דאָס אַ באַשערטע זאָך, אַ גזירה מן השמים, דאַרף איד דאָך ניט זיין קיין אויסנאַם פונ'ם כלל ישראל, ווי מיר זאָגען אין פרק: כ ל י ש ר א ל י ש ל ה ם ח ל ק ? אַלאַ וואָס דען? ס'איז גלאַט אַיין עפידעמיע, אַ מין אונטערגאַנג, רחמנא ליצלן, אַ שטורעמווינט, וואָס געהט פאַרביי, — איז דאָך אַרדאי נישט וואָס אַראַפּצופאַלען ביי זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך אַיינשטילען, דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען און עס וועט זיין ח ד ש י מ י נ ו כ ק ד ם. ווי זאָגט דער גוי, להבדיל: „נע בולאָ או מיקיטע הראַשע אי נע בודע“...

און כך הוה — אַזוי איז געווען איצט אויך, אַז ס'איז געקומען צו מיר די הראַמאָדע פון דאַרף, ווי איד האַב אַייד, דאַכט זיך, שוין געהאַט דערצעהלט אַמאָל, און מיר אָנגעזאָגט די גוטע בשורה טובה, אַז מען איז דאָס געקומען צו מיר טהוּ, וואָס מע טהוט מיט כל ישראל, דאָס הייסט, מקיים זיין די מצוה פון „בעי זשיראָו“. האַב איד דאָך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגע'בטל'ט צו זייער קאַפּ אַלע ביזע וויסטע חלומות, גענומען טענה'ן און פרעגען קשיות, ווי טביה קאַן: סטייטש, ווי אַזוי, און פאַר וואָס, און פאַר ווען, און וואָס איז דאָס גלאַט פאַר אַ שטיינער אָנפאַלען אויף אַ מענ־טשען, זאָג איד, איז מיטען העלען טאָג און אַרויסלאָזען איהם די פּעדערען פון די קישענס?...

מיַלאַ, טענות אַהיו, טענות אַהער — איד זעה, ס'איז אַרויס־געוואָרפּען אַלע מיינע רעד. כרוקעלע האָט זיך אַיינגעשפּאַרט.

י ש א ה' ע ל י ד ג ו י ? ... א י , וואס ? ט ב י ה א י ז נ י ש ט ק י ו נ
 ע ס - ה א ר י , ו ו א נ ד ע ר ע ד א ר פ י ש ע א י ד ע נ , פ א ר ש ט ע ה ט א ק א פ י ט ע ל
 ת ה ל י מ , א י ז נ י ש ט פ ר ע מ ד א י ז א מ ד ר ש א ו ז ק א ז א פ ר ד א פ ע נ , מ י ט
 ג א ט'ס ה י ל ת , א פ ר ש ה ח ו מ ש מ י ט ר ש'י א ו י ד ? — מ י ל א ב כ ו ?
 ו ו י ל ט א י ה ר , א ז ע ש ו ז א ל ד א ס א פ ש א צ ע נ , ו ו י ע ס ג ע ה ע ר צ ו ז י ו ,
 א ו ז ז א ל ה א ב ע נ ד ר - א ר י פ א ר א ז א א י ד ע נ ? א ד ע ר א פ ש ר ק ו מ ט
 מ י ר ג א ר א ד א נ ק ד ע ר פ א ר ? ח א ט ש א י ז ת ו ד ג ע ר ע ד ט , א י ז ד א
 נ י ש ט א מ י ט וואס צו ש ע מ ע נ ז י ד , א ו ז ק י ו ח ס ר ו ז א י ז ד א ס א ו ד א י
 נ י ט , — א י ד מ י ו ז ט א ק י ד א ס , וואס מ ע נ א י , ג א ט צו ד א נ ק ע נ , א
 א י ד מ י ט ל י ו ט ע נ ג ל י י ד , מ ע נ א י ז נ י ט ב ל י נ ד א י ז ד י ש ווארצ ע פ י נ
 ט ע ל ע ר , מ ע נ א י ז ב א' ה ב י נ'ט א י ז א פ ס ו ק א ו ז מ ע ו ו י י ס ט , וואו א י ו
 א ו ז וואו א ו י ס , ו ו י א י ז פ ר ק ש ט ע ה ט ג ע ש ר י ב ע נ : ו ד ע מ ה
 ש ת ש י ב — א ז וואו י ל א י ז ד ע ס וואס ו ו י י ס ט ... א י ה ר מ י י נ ט
 א פ ש ר , פ א ג י ש ל ו מ - ע ל י כ מ , א י ד ז א ג ד א ס א י י ד ג ל א ט א ז ו י , פ ו נ'ס
 א ר ב ע ל ? א ד ע ר א י ד ו ו י ל ז י ד ד א א ו י ס פ י י נ ע נ פ א ר א י י ד , ב א ר י ה מ ע נ
 ז י ד א י ז מ י ט ע נ ד ר י נ ע נ מ י ט מ י ו ז ג ר ו י ס ק ע נ ט ש א פ ט א ו ז מ י ט מ י ו
 ל ו מ ד ו ת ? ה א ט ק י ו פ א ר א י ב ע ל נ י ט , ד א ס ק א ז ז א ג ע נ נ א ר א ז ע ל כ ע ר ,
 וואס ק ע נ נ י ט ט ב י ה'ן . ט ב י ה ר ע ד ט נ י ט ג ל א ט א ז ו י א י ז ד ע ר וועל ט
 א ר י ו , א ו ז ק י ו פ ו ס ט ע ר ב א ר י ה מ ע ר , ו ו י י ס ט א י ה ר ד א ד , א י ז ע ר
 ק י ו נ מ א ל נ י ט ג ע ווע נ . ט ב י ה ה א ט ל י ע ב צו ד ע ר צ ע ה ל ע נ א ז א ד , וואס
 ט א ק י ב ע י נ י ר א י ת י — ע ר א ל י ו ז ה א ט ד א ס ד ו ר כ נ ע מ א כ ט ,
 מ י ט א י ה ס א ל י ו ז ה א ט ז י ד ד א ס ג ע ט ר א פ ע נ . ז ע צ ט א י י ד צו א ט - א
 ד א א ו י פ א ו ו י י ל ע ט ש ק ע , וועט א י ה ר ה א ר כ ע נ א ש ע נ ס , ו ו י א ז ו י ע ס
 ק ו מ ט א מ א ל צ ו נ ו ז א מ ע נ ט ש ע נ , א ז מ ע נ א י ז נ י ט ק י ו פ ר א ס ט ע ר
 ב ש ר ו ד ג י ס א ו ז מ ע ה א ט א ש ט י ק ע ל ב ע ג ר י פ י ע א ו י ד א י ז ד י ע ו ל מ ו ת
 ה ע ל י ו נ י ס א ו ז מ ע ו ו י י ס ט , ווען א ו ז וואו א ו ז ו ו י א ז ו י א ר י י נ צ ו ש ר ו י פ ע נ
 א פ ס ו ק , ח א ט ש ב י פ ו ז א ו נ ז ע ר א ל ט ע נ ת ה ל י מ .

ב ק י צ ו ר , ד א ס א י ז ג ע ווע נ , א ו י ב א י ד ה א ב ק י ו ז ט ע ו ת נ י ט , ש ו י ו
 ל א נ ג , ג א ר ל א נ ג , א י ד ה א ב מ ו ר א , א ו י ב נ י ש ט א י ז ד ע ר ס א מ ע ה י ז
 פ ו ז ב י מ י ס ה ה ס — פ ו ז פ א ג י'ס ר ע וואל צ י ע ס מ י ט ק א ס נ ע -

„אשטיינער, זאגט ער, ווי אזוי וועט דאס דער הייליגער פסאלטיר פסק'ענען? ...“ זאג איד: „אז דו וועסט מיר געבען, איוואג, דיין הן שלי און טאקי דיין האנד תקיעת-כה, אז הראמאדע וועט פאלגען אלץ, וואס דער תהלים וועט פסק'ענען, וועל איד דיר, זאג איד, דעמאלט באווייזען“... נעמט איוואג און ציהט מיר אויס א יד און מאכט צו מיר: „גערעדט איז גערעדט“. „אויב אזוי, זאג איד, איז גוט. איצט, זאג איד, וועל איד אויפמישען אין תהלים א בלעמעל, און דאס ערשטע ווארט, זאג איד, וואס ס'וועט זיך מיר ווארפען אין די אויגען, וועל איד איך זאגען, און איהר, זאג איד, וועט אזוי גוט און פרום זיין דאס מיר נאכזאגען. איז אויב, זאג איד, עמיצער פון איך אט'דא וועט עס קאנען מיר נאכזאגען, איז א סימן, זאג איד, אז גאט הייסט, איהר זאלט טהון מיט טביה'ן, וואס איהר ווילט, און אויב, זאג איד, ניט, איז א סימן, אז גאט הייסט ניט... זענט איהר מסכים?“ קוקט זיך איבער איוואג דער סטארסטע מיט הראמאדע און מאכט צו מיר: „לאדנא“. „אויב אזוי, זאג איד, און געב א עפען-אויף דאס תהלים'על פאר זיי, איז רעכט. אט, זאג איד, האט איהר עס: „ז ח ל ק ל ק ו ת ...“ קאנט איהר, זאג איד, זיך אונטערנעמען מיר נאכזאגען דאס ווארט „וחלקקות“? ...“ קוקען זיי איינס אויף דאס אנדערע און אלע אויף מיר און הייסען זיך איבער'חור'ען דאס ווארט נאך א מאל. זאג איד: „ביי מיר האט איהר גע'פועל'ט האטש דריי מאל, אויב איהר ווילט: „וחלקקות! וחלקקות! וחלקקות!“... זאגען זיי: „ניין, טעוועל, דו זאג ניט: חאל'חאל'חאל! דו, זאגען זיי, זאג אונז מיט א מויל און מיט א טאלק און פאוואלינקע!“ זאג איד: „אויך גע'פועל'ט! איד וועל איך, זאג איד, זאגען מיט א מויל, און מיט א טאלק, און פאוואלינקע: וחלק'קות! צור פריעדען?“...

האט זיך מיטשקע פארטראכט א ווילע און האט זיך א נעם געטהאן צו דער ארבייט, איטליכער אויף זיין שטייגער: איינער האט א זאג געגעבען: „הידאמאקי“. דער אנדערער: „לאמאקי“.

זיי מווען, זאגען זיי, יוצא זיין פאר נאטשאַלסטוואַ. זיי האבען מורא, זאגען זיי, טאמער טראגט אן דער רוח א קנעפעל, א שווארצ-יאהר — לאז ער זעהען, זאגען זיי, אז זיי זענען לייטע-גלייך, ניט דורכגעלאזט א אידען גלאט אזוי, אהו א שום סימן פון א פאגראם. וואס פאר א פנים, זאגען זיי, וועלען זיי האבען ביי נאטשאַל-סטוואַ? ... על-כן, זאגען זיי, איז געבליבען ביי הראמאדע, אז עפּים טהון מיט מיר — דאס מווען זיי!...

האב איד מיר מיישכ געווען סאמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איהר וואס, זאג איד זיי, וויבאלד אז הראמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט, זאג איד, איז דאך ניט שויד. וואס קאן זיין העכער פון הראמאדע? נאר וואס דען, זאג איד, דאס ווייסט איהר, זאג איד, אז ס'איז פארהאן א זאך, וואס ס'איז נאך העכער פון הראמאדע?“ ... זאגען זיי: „דהיינו, וואס קאן נאך זיין העכער?“ זאג איד: „גאט. איד מיינ ניט, זאג איד, אלהינו — נאש באג, אדער אלהיכם — וואש באג. איד מיינ, זאג איד, א ל ה י נ ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונזער אלעמענס גאט... אט יענער, זאג איד, וואס האט באשאפען מיר און אייד, להבדיל, און אייער גאנצע הראמאדע — אט, זאג איד, וועמען איד מיינ. איז ביי איהם, זאג איד, דארה מען א טאפ טהון, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איהר זאלט מיר שלעכטס טהון. ווארום עס קאן זיין, זאג איד, אז ער הייסט טאקי אזוי, און עס קאן וויעדער צוריק זיין, אז ער וויל עס בשום אופן ואופן ניט. אי, ווי אזוי קאנען מיר עס וויסען? וועלען מיר ווארפען, זאג איד, גורל. אט, זאג איד, ליגט א תהלים פון גאט. איהר ווייסט דאך, זאג איד, וואס תהלים באדייט? ביי אונז הייסט עס תהלים, ביי אייד הייסט עס פסאלטיר. אט דער היילי-גער פסאלטיר, זאג איד, וועט זיין צווישען אונז דער שופט, דער מיראוואי סודיא הייסט עס. ער, זאג איד, וועט פסק'ענען, צי איהר דארפט מיר שלאגען, צי ניט“...

קוקען זיי זיך איבער ציקאווע, און אייווא פאפערילע דער סטאראסטע געהט ארויס פון אינמיטען און רופט זיך אן צו מיר:

אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איד דערצעהל אייד, גאט זאל מיר אזוי העלפען מיט אייד אינאיינעם בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איד אייד, פאני שלום-עליכם, איהר זענט דאך עפּים א איד, וואס קאטארי איהר שרייבט — איז שוין טביה גערעכט, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט און אז א מענטש, כל-זמן ער לעבט, טאר ביי זיך קיינמאל ניט אראפ-פאלען, ובפרט א איד, ובפרט אזעלכער, וואס איז ניט פרעמד פון א נ ש י ש ל ו מ נ ו — פון די שווארצע פינטעלעך! ווארום נאך אלעמען, הערט איהר, קומט טאקי פארט אויס, ווי מיר זאגען אלע טאג אין דאוונען: א ש ר י י ו ש ב י — אז וואויל און אז גוט איז דעם, וואס קען. און ווי מיר זאלען זיך ניט קליגען און ווי מיר זאלען ניט וועלען געהן מיט אויבער-הסברות, מוזען מיר מודה זיין, אז מיר אידען זענען פארט דאס בעסטע און דאס קלינסטע פאלק פון אלע פעלקער, ווי דער נביא זאגט: מ י כ ע מ ד י ש ר א ל ג ו י א ח ד — ווי קאן זיך גלייכען א גוי צו א אידען? א גוי איז א גוי, און א איד איז פארט א איד, ווי איהר אליין זאגט אין אייערע מעשה-ביכלעך, אז א איד באדארף מען זיין געבוירען... א ש ר י ד י ש ר א ל — אז וואויל איז צו מיר, וואס איד בין געבוירען געווארען א איד, ווייס איד דעם טעם פון גלות-יוון און פון ארומשלעפען זיך צווישען די פעלקער און פון ו י ס ע ו ו י ח נ ו — וואו געטאגט, דארט ניט גענעכטיגט, ווארום פון זינט מע האט מיט מיר געלערענט די סדרה „לך-לך“, — געדענקט איהר, איד האב אייד אמאל געהאט דערצעהלט וועגען דעם באריכות? — האלט איד נאך אלץ אין איין געהן, און איד ווייס ניט פון קיין מקום-מנוחה, איד זאל קאנען זאגען: „אט-אדא, טביה, בלייבסט דו זיצען“. טביה פרעגט ניט קיין קשיות. מע האט איהם געזאגט, ער זאל געהן — געהט ער... אט האבען מיר זיך היינט באגעגענט מיט אייד, פאני שלום-עליכם, אט-אדא, אויף דער באהן. מארגען קאן עס אונז פארטראגען קיין יערושלים. איבער-איהר קאן עס אונז פארשלידערען קיין אדעם, קיין ווארשא, אדער נאך קיין

ביי'ם דריטען איז שוין גאר אויסגעקומען: „חייקאליא“. וואס איז איהם עפּים געפעלען „חייקאליא“? נאך חיה-לאה נפתלי-גרשון דעם לומער'ס, וואס איז אַנאַטעווקע. איד זעה, ס'איז אַ מעשה אַהן איין עק, רופּ איד מיר אַן צו זיי: „איחר ווייסט, זאג איד, קינדער? איד זעה, אַז די אַרבייט, זאג איד, געהט ביי אייך צו שווערליך. אפנים, זאג איד, אַז „וחלקקות“ איז ניט פאַר אייער קאַפּ; וועל איד אייך געבען, זאג איד, איין אַנדער וואָרט, אויך פון אונזער תהלים: „ממעים...“ „ממעים קראת יד...“

האַט זיך דאָך מסתמא וויעדער אַ מאַל אַנגעהויבען די אייגענע חתונה: ביי איינעם איז דאָס אויסגעקומען „לאַחאַנקאַ קעראַסינאַ“. ביי'ם צווייטען — „קרויליאַקאַ בוזינאַ“. דער דריטער האָט גאר אַ שפיי געטהאַן: „טפּ! נעחאַי טובי ליחאַ האַדינאַ!“...

בקיצור, זיי האָבען, אפנים, געזעהען, אַז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אויס'טענה'ן, רופּט זיך אַן צו מיר דער סטאַראַסטע, איוואָן פאַפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי. מיר האָבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאָר נישט ניט. דו ביזט טאַקי אַ זשיד, גאָר ניט קיין שלעכטער מענטש. איינס צום אַנדערען אָבער געהער זיך ניט אַן — שלאָגען דאָרף מען דיר. הראַמאַדע האָט אַזוי גע'פּסק'ענט — פאַרפאַלען. מיר וועלען דיר, זאָגט ער, האַטש אויסהאַקען אַ פאַר פענסטער. און פאַר נויט, זאָגט ער, קאַנסט דו אַליין זיך אויסהאַקען אַ פאַר שויבען — אַבי פאַרשטאַפּען זיי דאָס מויל, האַפט זיי דער שוואַרצ-יאַהר! טאַמער, זאָגט ער, פאַהרט דורך גאָסשלאַסטוואַ, לאָזען זיי, זאָגט ער, זעהען, אַז מע האָט דיר ניט דורכגעלאָזט. אַניט, זאָגט ער, וועט מען איבער דיר אונז נאָך שטראַפּירען... און אַצינדערט, זאָגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאַמאַוואַר און זיי אונז מכבד מיט טיי, און, פאַרשטעהט זיך, אַ האַלב עמער בראַנפּען פאַר הראַמאַדע, וועלען מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פאַר דיין געזונט, וואָרום דו ביזט, זאָגט ער, אַ קלוגער איד, פון גאָט'ס מענטשען...“

אמערקע — סיידען דער אויבערשטער זאל זיך ארומקוקען און
 זאגען: „ווייסט איהר וואס, קינדערלעך? איד וועל אייד נאר
 אראפברענגען משיח'ן!“... הלואי טהוט ער אונז דעם צו-להכעים,
 דער אלטער רבונד-של-עולם! דערווייל זייט מיר געזונט, פאָהרט
 געזונטערהייד און לאזט געריסען אונזערע אידעלעך און זאגט זיי
 דארטען, זיי זאלען זיך ניט זארגען: א ו נ ז ע ר א ל ט ע ר
 נ א ט ל ע ב ט !...

